

Anul XIX, Vol. II.

..... 1938

ANALELE DOBROGEI

Revista Societății Culturale Dobrogene

Director : C. BRĂTESCU

CADRILATERUL

1913—1938

VOL. II.

— CERNĂUȚI —

TIPARUL „GLĂSUL BUCOVINEI”

21445

CADRILATERUL

Publicație festivă

După un pătrar de secol: 1913—1938 de stăpânire
civilizatoare românească

REGELE CAROL I ȘI REGINA ELISABETA

REGINA MARIA

REGELE FERDINAND I

ANALELE DOBROGEI

Revista Societății Culturale Dobrogene

Director: C. BRĂTESCU

Sumarul vol. II :

Radu Vulpe : Dobrogea meridională în antichitate.

N. Bănescu : Dobrogea bizantină.

D. Onciul : Mircea cel Bătrân.

Al. P. Arbore : Caracterul etnografic al Dobrogei sudice (Din epoca turcească până la 1913).

N. Dragomir : Oicrii Mărgineni și transhumanța lor în Dobrogea de sud.

-I. Nistor : Recuperarea Cadrilaterului.

A. Pineta : Cetățenia română în Dobrogea Nouă.

D. Stoicescu : Organizarea Dobrogei Noi și principiile de justiție.

C. Brătescu : Populația Cadrilaterului între anii 1878 și 1938.

Dan Iliescu : Densitatea populației din Cadrilater.

S. Mehedinți : Deliormanul — O verigă între Carpați și țărmul Mării Negre.

DOBROGEA MERIDIONALĂ ÎN ANTICHITATE

de RADU VULPE

Docent la Universitatea din București

Teritoriul alipit la România în 1913, ca o completare a graniței de Sud, nu reprezintă o unitate cu caractere specifice. Efemerul său nume de *Cadrilater*, întrebuițat cu prilejul negocierilor diplomatice din vremea războaielor balcanice, n'ar fi existat niciodată dacă, la 1878, i s'ar fi atribuit Statului român, de curând independent, o Dobroge judicios limitată, fără acea absurdă frontieră în zigzag care brăzda în chip arbitrar stepa dintre Mangalia și Silistra.

Precum, geografic, aceleași fenomene se prelungesc de la gurile Dunărei până la Coasta de Argint și până la colinele Deliormanului, tot astfel, din punct de vedere istoric, Cadrilaterul nu poate fi separat de restul Dobrogei. Jubileul de 25 de ani dela întregirea acestei provincii transdanubiene dându-ne prilejul de a încerca o privire asupra trecutului străvechiu al teritoriului anexat în 1913, trebue să recunoaștem, din capul locului, imposibilitatea de a găsi, în tot acest trecut, un singur eveniment care să nu prezinte vreo legătură cu faptele întâmplate în acelaș timp în cuprinsul actualelor județe Constanța și Tulcea¹⁾.

* * *

Știrile păstrate prin autorii greci și romani despre Dobrogea fiind cu totul insuficiente, este natural ca materialul de bază pentru istoria veche a acestei provincii să fie cel produs de cercetările arheologice. Aceste cercetări s'au făcut în județele Durostor și Caliacra într'o măsură cu mult mai redusă decât în Dobrogea veche, unde s'a manifestat din plin activitatea laborioasă a unui GRIGORE TOCILESCU și a unui VASILE PARVAN²⁾. În anul 1913 nu se puteau

¹⁾ Cf. R. VULPE, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, în volumul *La Dobroudja*, Bucarest 1938 (sub tipar), în publicațiile Academiei Române: *Connaissance de la terre et de la pensée roumaines*, IV, p. 35 sqq.

²⁾ Cf. R. VULPE, *Activitatea arheologică în Dobrogea în cei cincizeci de ani de stăpânire românească*, în vol. *Dobrogea, 1878—1928, cincizeci de ani de viață românească*, București 1928, p. 118 sqq.

menționa în această regiune decât câteva săpături de mică întindere, ca cele executate la *Dionysopolis* (Balcic), într'un mormânt din vremea Severilor¹⁾ și la *Abrittus* (Abtat), într'o basilică creștină veche²⁾. Incolo numai descoperiri întâmplătoare, mai ales de inscripții³⁾. Rezultatele acestor descoperiri, produse până la 1904, se găsesc în culegerea lui E. KALINKA, *Antike Denkmäler in Bulgarien*. Dintre inscripții, unele au fost publicate în marile colecții epigrafice: *Corpus inscriptionum Latinarum*, vol. III, *Corpus inscriptionum Graecarum* al lui A. BOECKH; *Sylloge inscriptionum Graecarum* a lui W. DITTENBERGER, *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes* a lui R. CAGNAT. Inscriptiile găsite la *Durostorum* (Silistra) au fost în cea mai mare parte adunate, înainte de 1913 și chiar înainte de 1878, de către archeologii români și depuse la Muzeul Național de Antichități din București⁴⁾. Știrile antice privitoare la Dobrogea de Sud, fie literare, fie epigrafice, au fost folosite în lucrări cu subiect mai întins, ca ale lui C. JIREČEK⁵⁾, J. WEISS⁶⁾ ori B. PICK⁷⁾.

Cadrilaterul a intrat, puțin după anexare, în atențiunea școalei archeologice române, condusă de VASILE PÂRVAN⁸⁾. O anchetă preliminară sistematică fu săvârșită în 1915 pe *limes*-ul danubian, între

¹⁾ K. SCHKORPIL, în *Jahreshefte d. oesterr. arch. Inst.*, XV (1912), Beibl., col. 101—134; C. MOISIL, în *Bul. Com. Mon. ist.*, VII (1914), p. 27—32.

²⁾ Cf. E. KALINKA, *Antike Denkmäler in Bulgarien*, Wien 1906, col. 349 sqq.

³⁾ Pentru situația descoperirilor archeologice în Cadrilater, în 1913, cf. G. POPA-LISSEANU, *Cetăți și orașe greco-romane în noul teritoriu al Dobrogei*, București 1914.

⁴⁾ GR. TOCILESCU, în *Arch.-epigr. Mitteil.*, VI (1882), p. 3—4, XI (1887), p. 23—24; XIV (1891), p. 16; XVII (1894), p. 83; XIX (1896), p. 85; idem, *Monumentele epigrafice și sculpturale ale Muzeului Național de Antichități din București*, București 1902, *passim*; cf. CIL III, p. 1349 sq. Inscriptiile din *Durostorum* cunoscute până în 1913 se găsesc adunate la G. POPA-LISSEANU, *op. cit.*, p. 51—59 și *Incercare de monografie asupra cetății Drăstorul-Silistra*, București 1913, p. 39—52.

⁵⁾ În *Arch.-epigr. Mitteil.*, X (1896), p. 129 sqq. (partea privitoare la ținuturile pontice).

⁶⁾ *Die Dobrudscha im Altertum*, Sarajevo 1911, *passim*.

⁷⁾ B. PICK, *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, I, Berlin 1898, p. 125 sqq.

⁸⁾ Recunoașteri archeologice au fost făcute aci chiar în cursul campaniei din 1913, de pildă la Ecrenă: cf. *Bul. Com. Mon. ist.*, VI (1913), p. 136—139.

Durostorum și *Transmarisca* (Turtucaia), de către d. D. TEODORESCU și G. G. MATEESCU¹⁾).

În acelaș an d. D. TEODORESCU a explorat o cetățuie din sec. VI—VII d. Chr. la Chiosè Aidin, în jud. Durostor, identificată mai înainte, fără motive plausibile, cu *Palmatis*²⁾. Deasemeni, cercetări preistorice fură începute în jud. Durostor de către d. I. ANDRIEȘESCU³⁾. Prin grija celui dintâiu prefect de Durostor, d. I. CĂMĂRĂȘESCU, la Silistra fură puse bazele unui muzeu local⁴⁾. În anul următor, răposatul G. G. MATEESCU primi însărcinarea să exploreze sistematic importanta cetate dela *Abrittus*. Dar abia avu timpul să sape un șanț pe lângă zidurile de înconjur și pe lângă turnurile cetății, căci intrarea României în războiul pentru întregirea națională întrerupse orice activitate arheologică în Dobrogea, care deveni curând apoi un teatru de bătălii sângeroase.

După încheierea păcii totul trebuia să fie luat de la început. Muzeul din Silistra era nimicit, obiectele dispărute, iar zidurile dela *Abrittus*, abia scoase la iveală, începuseră a fi întrebuințate drept comode cariere de piatră gata lucrată, de către locuitorii din vecinătate. Ravagiile războiului fuseseră și mai mari în șantierele arheologice, mult mai bogate, din restul Dobrogei. Ocupat cu refacerea lor și cu problemele de organizare a activității arheologice din întreaga Românie nouă, VASILE PÂRVAN n'a mai avut răgazul să continue săpăturile din județele Durostor și Caliacra. Totuși această regiune dobrogeană n'a lipsit niciun moment din preocupările lui. Astfel, în 1924, în toiul muncii covârșitoare din care avea să iasă *Getica*⁵⁾, a găsit timpul necesar ca să scrie valorosul său studiu despre *Municipium Aurelium Durostorum*⁶⁾, cuprinzând și câteva inscripții inedite, și să prezinte *Primului Congres de Byzantinologie*, ținut la București în 1924, o comunicare despre un relief creștin din sec. VII găsit la Chiosè Aidin⁷⁾.

1) Cf. (V. PÂRVAN), *Raport asupra activității Muzeului Național de Antichități în cursul anului 1915*, București 1916 (extras din *Anuarul Comisiunii Monumentelor istorice*, 1915), p. 46—51.

2) D. TEODORESCU și V. PÂRVAN, *ibidem*, p. 36—46.

3) *Ibidem*, p. 14—18.

4) *Ibidem*, pp. 7, 14 sqq.

5) V. PÂRVAN, *Getica: o protoistorie a Daciei*, București 1926 (în *Academia română: memoriile secțiunii istorice*, ser. III, t. III, p. 113—962).

6) In *Rivista di filologia e d'istruzione classica*, II (1924), p. 307—340.

7) V. PÂRVAN, *Sur un relief inédit du VII s. représentant la Sainte Vierge*, în *Bull. de la Section hist. de l'Acad. roumaine*, XI, Bucarest 1924, p. 317—227.

După moartea sa, atât de timpurie, săpăturile, cercetările și studiile având de scop cunoașterea antichităților Dobrogei meridionale, au fost reluate de d-nii S. LAMBRINO, P. NICORESCU, O. TAFRALI, VL. DUMITRESCU, V. CHRISTESCU, I. RUSSU etc., la Silistra ¹⁾, Balcic ²⁾, Caliacra ³⁾, Turtucaia ⁴⁾, Ațmageaua-Tătărească ⁵⁾, etc. ⁶⁾. Ritmul acestei activități este azi în plină creștere și îngăduie cele mai bune speranțe pentru viitor. La Silistra a început să fie organizat un nou muzeu în localul liceului de băieți, prin grija d-lui P. PAPAHAĞI. Un alt muzeu a luat ființă la Balcic, mulțumită străduinței d-lui Prof. univ. G. FOTINO.

* * *

Dobrogea a fost locuită din cele mai vechi vremuri ale preistoriei. Dacă *paleoliticul* nu este reprezentat până acum printre descoperirile arheologice făcute în județele Durostor și Caliacra, faptul se datorește numai lipsei de cercetări. Altminteri, această fază de început a progresului uman, aparținând mai degrabă paleontologiei decât istoriei propriu zise, a fost constatată atât în Nordul provinciei, în județul Constanța, de pildă la Topalu, de unde se cunosc resturi aurignaciene ⁷⁾, ori la Capul Midia, unde s'a găsit chiar o unealtă de tip mousterian ⁸⁾, cât și în regiunile vecine, de ex. în celelalte provincii ale României, din stânga Dunării ⁹⁾, ori în Bulgaria ¹⁰⁾.

¹⁾ I. RUSSU, în *Anuarul Inst. de studii clasice din Cluj*, II (1933—1935), p. 210—218.

²⁾ O. TAFRALI, *La cité pontique de Dionysopolis*, Paris 1927, p. 5 sqq.

³⁾ *Ibidem*, p. 55 sqq.

⁴⁾ V. CHRISTESCU, în *Dacia*, V—VI (1935—36), p. 451 sq.; D. ADAMEȘTEANU, *ibid.*, p. 449 sq.

⁵⁾ VL. DUMITRESCU, în *Istros*, I (1934), p. 37 sqq.; S. LAMBRINO, în *Revue de philologie*, V (1931), p. 251 sqq.

⁶⁾ Cf. R. VULPE, în *An. Dobr.*, XII (1931), p. 298—300; XV (1934), p. 210; XVI (1935), p. 188—191; XVIII (1937), p. 221—223.

⁷⁾ N. MOROȘAN, *O stațiune paleolitică în Dobrogea: Topalu*, în *Academ. Rom.*, mem. secț. științ., ser. III, t. V, mem. 3, București 1928.

⁸⁾ I. BĂNCILĂ, *Asupra unui silex paleolitic din Dobrogea*, extras din *Bulet. Soc. studenților naturaliști*, București, V—VII (1936).

⁹⁾ C. S. NICOLĂESCU-PLOPȘOR, *Le paléolithique en Roumanie*, în *Dacia*, V—VI (1935—36), p. 41 sqq.

¹⁰⁾ R. POPOFF, *Peșterata Mirizlivka — La grotte Mirizlivka: contribution à l'étude de la faune diluvienne et de la culture de l'homme quaternaire en Bulgarie*, Sofia 1933; V. MIKOV, *Predistoričeski selišta i nahodki vâ Bălgarija — Stations et trouvailles préhistoriques en Bulgarie*, Sofia 1933, p. 15—21.

Destul de numeroase sunt localitățile din Dobrogea meridională în care s'au descoperit vestigii ale *neoliticului* (caracterizat prin întrebuințarea uneltelor de piatră lustruită) și ale *eneoliticului* (în care, pe lângă uneltele de piatră, apar și primele obiecte de metal, în deosebi de aramă). Astfel, lucruri aparținând acestor epoci de civilizații preistorice evolute, au fost găsite, în județul Durostor, la *Atmageaua-Tătărească*, *Acadânlar*, *Suiuciuc*, *Tocmachioi*, *Cociular*, *Haschioi*, *Cufalcea*, *Cadichioi*, *Vetrina*, *Damadas*, *Chiuciucghiol*, *Turtucaia*, *Pandacli*, iar în județul Caliacra la *Ormangic* și *Gurcova*¹⁾. Dintre aceste stațiuni n'a fost explorată decât cea dela *Atmageaua-Tătărească*, unde d. VL. DUMITRESCU a executat săpături sistematice cu rezultate bogate și importante²⁾. Mergând până la o adâncime totală de 6 m., zăcămintele de resturi de viață omenească din această stațiune se grupează în patru straturi, fiecare prezentând o perfectă identitate cu fazele civilizațiilor neo- și eneolitice constatate în restul Dobrogei, în Muntenia și în Bulgaria de Nord³⁾. Stratul cel mai de jos, deasupra pământului sănătos, e caracterizat prin absența metalelor și printr'o ceramică ale cărei podoabe constau din excisii umplute cu o substanță albă reprezentând un stil geometric textil sau meandric: e stilul specific a ceea ce archeologii numesc *civilizația Boian A*, cea mai veche fază neolitică din țara noastră, studiată mai întâiu într'o grădiște din Iezerul Boian, între Călărași și Gura Mostiștei⁴⁾. Cele

¹⁾ H. și K. SCHKORPIL, *Moghili*, Plovdiv 1893, pp. 93 și 99; G. SEURE—A. DEGRAND, *Exploration de quelques tells de Thrace*, în *Bullet. de corresp. hellén.*, XXX (1906), p. 364; I. ANDRIEȘESCU, apud (V. PĂRVAN), *Raport asupra activ. Muz. Naț. de Ant. 1915*, p. 14 sqq.; idem, *Arheologia și istoria veche a Dobrogei*, în *Dobrogea: patru conferințe ale Universității libere*, București 1928 (Așezăm. cult. I. C. Brătianu, VI), p. 5 sqq.; V. MIKOV, op. cit., harta dela finele lucrării și p. 40, nr. 35; p. 45, nr. 82; p. 55, nr. 2; p. 61, nr. 67; p. 68, nrele 106 și 110; p. 69, nr. 118.

²⁾ VL. DUMITRESCU, *La stratigraphie des stations appartenant à la civilisation énéolithique balkano-danubienne, à la lumière des fouilles d'Atmageaua-Tătărească*, în *Istros*, I (1934), p. 37 sqq.; idem, *The painted decoration of the pottery from the eneolithic station near Atmageaua-Tătărească*, în *Annals of Archaeology and Anthropology*, XXIV (1937), p. 3 sqq. Cf. și *Ân. Dobr.*, XII (1931), p. 298; XV (1934), p. 210; XVIII (1937), p. 222.

³⁾ Cf. R. VULPE, *Tracia* (Preistoria), în *Enciclopedia Italiana*, s. v.

⁴⁾ Cf. V. CHRISTESCU, *Les stations préhistoriques du lac de Boian*, în *Dacia*, II (1925), p. 249 sqq.; I. NESTOR, *Zur Chronologie der rumänischen Steinkupferzeit*, în *Prähist. Zeitschrift*, XIX (1928), p. 110 sqq.; idem, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, în *22. Bericht d. römisch-germ. Kommission 1933*, p. 54—56.

două straturi următoare, foarte bogate, se referă la civilizația eneolitică numită *Gumelnița A*, după stratul inferior al stațiunii Gumelnița în apropiere de Oltenița, unde a fost studiată pentru înmăia dată ¹⁾. Această civilizație se caracterizează prin prezența obiectelor de metal, aur și aramă, prin bogăția plastică în os sau în lut reprezentând idoli umani și animali, cu izbitoare afinități egeene ²⁾, și în deosebi printr-o ceramică ale cărei podoabe, lucrate cu o uimitoare iscusință, constau din striatiuni și din picturi roșii ori în grafit, toate într'un stil rafinat, având la bază spirala. Ultimul strat dela *Atmagea*=*Tătărească*, cel dela suprafața stațiunii, conține resturi de ale civilizației *Gumelnița B*, de aspect mai sărac, prezentând rare supraviețuiri ale stilului ceramic cu pictură de ocru roșu ori de grafit și corespunzând sfârșitului epocii eneolitice ³⁾.

Stațiunile epocii de bronz din Dobrogea n'au fost explorate în aceeași proporție. Abia au putut fi identificate câteva pe baza a diverse obiecte de metal descoperite întâmplător. În jud. Durostor s'au găsit asemenea resturi la *Aratmagea* și *Coceclar*, iar în *Caliacra* la *Matlaam* ⁴⁾. Cât despre cele două pumnale de aur de tip mesopotamian, publicate de d. G. SEVEREANU ca fiind descoperite în apropiere de Silistra, sunt de o proveniență prea dubioasă pentru a le putea acorda toată atenția pe care, în cazul unei autenticități bine dovedite, ar prezenta-o, ca obiecte de influență și chiar de import oriental la Dunăre în mileniul II în. de Chr. ⁵⁾.

Tumulii sau *movilele* se găsesc în mare număr și în *Cadri-*

¹⁾ VL. DUMITRESCU, *Découvertes de Gumelnița*, în *Dacia*, I (1924), p. 325—342; idem, *Fouilles de Gumelnița*, *ibidem*, II (1925), p. 29—103; I. NESTOR, în *Prähist. Zeitschr.*, XIX (1928), p. 111 sqq.; idem, *Der Stand*, etc., p. 57—61.

²⁾ VL. DUMITRESCU, *Figurinele anthropomorfe de os din civilizația eneolitică balcano-danubiană*, extras din volumul *Inchinare lui N. Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani*, Cluj 1931; idem, *La plastique anthropomorphe en argile de la civilisation énéolithique balkano-danubienne de type Gumelnița*, extras din *JPEK* (*Jahrbuch für prähistorische und ethnographische Kunst*), VIII (1932—1933), p. 49 sqq.

³⁾ VL. DUMITRESCU, *La cronologia della ceramica dipinta dell'Europa orientale*, în *Ephemeris Dacoromana*, IV (1926—1927), p. 295 sqq.; I. NESTOR, *Der Stand*, etc., p. 59 sqq.; D. V. ROSETTI, *Săpăturile dela Vidra: raport preliminar*, București 1934, pp. 40 sqq. și 62.

⁴⁾ V. MIKOV, *op. cit.*, harta și p. 98, nr. 1; p. 102, nr. 32.

⁵⁾ G. SEVEREANU, *Zwei Dolchäxte aus Gold*, în *Bucureștii*, I (1935), p. 7—11; cf. R. VULPE, în *An. Dobr.*, XVI (1935), p. 190 și în *Rev. ist. rom.*, V—VI (1935—36), p. 487, nr. 52.

later, mai ales în jud. Caliacra. Aceste monumente funerare caracteristice stepelor, în Bărăgan, în Moldova și Basarabia de Sud, în Ucraina, în Dobrogea, datează din diferite epoci ale antichității, din neolitic până în vremea greco-romană și chiar până în secolele turburi ale evului mediu. Cea mai mare parte din ele reprezintă opera populațiilor diverse care au locuit pe solul Dobrogei, ca Geții, Grecii, Romanii. Altele sunt însă resturi ale feluritelor invaziuni. Puține au fost cercetate în Dobrogea. În județele de Sud ale provinciei nici nu s'ar putea cita vreo movilă de acest gen care să fi format obiectul unei explorări complete ¹⁾.

Vârsta Fierului, de fapt o epocă de început a istoriei (*proto-istorie*), corespunzând celor mai vechi știri greco-romane de caracter literar până în vremea împăratului August, este, archeologic, tot așa de slab cercetată în Dobrogea ca și vremea Bronzului. Excepție fac cetățile grecești dela Marea-Neagră, a căror civilizație superioară, prin excelență istorică, nu poate fi cuprinsă în domeniul cercetărilor de preistorie și de protoistorie decât în măsura în care a influențat viața etnografică a populațiilor locale din interiorul țării. După știrile publicate până acum, indicii archeologice ale acestei vieți indigene înainte de venirea Romanilor au fost constatate la Aidemir în Durostor, unde s'a găsit o brățară de tip hallstattian ²⁾, și la Surtuchioi în apropiere de Capul Caliacra, de unde se cunoaște un vârf de săgeată de bronz de caracter scythic ³⁾. Pentru această epocă știrile literare, despre care va fi vorba mai jos, deși destul de puține, depășesc cu mult, până în momentul de față, pe cele archeologice. E o mare lacună, pentru a cărei dispariție nu e nevoie decât de o viguroasă operă de săpături. Avem toate speranțele că această operă aparține unui viitor foarte apropiat.

¹⁾ Săpăturile d-lui VL. DUMITRESCU într'un tumul de lângă Balcic (cf. *An. Dobr.*, XVI (1935), p. 190), au rămas neterminate. Pentru tumulii din Cadrilater cf. lucrarea fraților H. și K. SCHKORPIL, *Moghili*, pp. 7, 11—12, 14—16, 18, 20, 32, 35, 38—39, 43—44, 49, 51, 75 și în deosebi p. 20, unde se încearcă o statistică a movilelor din Bulgaria dela 1898. Dintre regiunile care alcătuiesc actualele județe românești Durostor și Caliacra se pot calcula peste 1000 de tumuli, dintre cari 662 numai în regiunea Bazargicului, pe când în jurul Silistrei nu apar mai mult de 48, iar în preajma Turtucaiei doar 5!

²⁾ V. MIKOV, *op. cit.*, p. 116, nr. 3.

³⁾ H. și K. SCHKORPIL, *op. cit.*, p. 104 și fig. 44; cf. R. VULPE, *L'âge du fer dans les régions thraces de la Péninsule Balcanique*, Paris 1930, p. 42 și fig. I, 7.

Până atunci nu putem socoti ca utile, în preistoria Dobrogei meridionale, decât ştirile privitoare la epoca neo- şi eneolitică, procurate prin explorările întinse dela Atmagéaua-Tăărească. Aceste ştiri ne arată o perfectă identitate de civilizaţie cu staţiunea dela Cernavoda¹⁾, în Dobrogea veche, cu toate aşezările contemporane din Muntenia şi cu unele din Bulgaria de Nord. E natural să deducem de aci şi o omogeneitate etnografică, denotând o populaţie care, în acele îndepărtate timpuri, către sfârşitul mileniului III în. Chr., ocupa toată valea Dunărei de jos, de la poalele Carpaţilor, până la Balcani şi până la Mare.

Cum se va fi numit acea populaţie şi de ce origine va fi fost rămâne un mister. Constatată exclusiv pe cale arheologică, ea nu se impune cunoştinţei noastre prin niciun nume propriu. Cel mult s'ar putea vorbi de caracterul ei preindoeuropean, Indoeuropenii fiind în acest caz oamenii noi veniţi în vremea Bronzului, dintre cari făceau parte şi *Thracii*. Pe aceştia izvoarele literare îi precizează în Răsăritul Peninsulei Balcanice, la Dunăre şi în Carpaţi, în cursul epocii Fierului, adică în ultimul mileniu în. de Chr.²⁾.

* * *

Thracii formau o gintă numeroasă şi foarte răspândită³⁾. Prin-
tre ei se deosebiau de o parte *Thracii meridionali* sau *balcanici*,
întinzându-se la Sud de Dunăre, până în Asia Minoră; de alta
Thracii septentrionali sau *carpato-danubieni*, cari apar în vremurile
istorice sub numele de *Gefi* sau *Daci*⁴⁾. Dobrogea intră în aria de
răspândire a acestora din urmă. În adevăr, HERODOT, cel dintâiu
autor la care găsim o ştire precisă despre populaţia acestei provincii,
povestind despre faimoasa expediţie din 512 în. Chr. a lui Darius
împotriva Scythilor, arată că Marele Rege, înainte de-a ajunge la
Dunăre, după ce supusese cu uşurinţă diferitele neamuri thrace bal-
canice, dealungul coastei Mării Negre, se izbi de rezistenţa *Gefilor*,

¹⁾ C. SCHUCHHARDT, *Cernavoda: eine Steinzeitsiedlung in Thrakien*, în *Prähist. Zeitschr.*, XV (1924), p. 9 sqq.; A. LANGSDORF—I. NESTOR, *Nachtrag zu Cernavoda*, în *Prähist. Zeitschr.*, XX (1929), p. 200 sqq.; I. NESTOR, *Cercesări preistorice la Cernavoda*, în *An. Dobr.*, XVIII (1937), p. 1 sqq.

²⁾ Cf. V. PÂRVAN, *Getica*, p. 39, n. 1. — O încercare de reconstituire a etnografiei preistorice în regiunile balcano-danubiene a fost făcută recent de d. V. MIKOV, *Predtrakijskoto naselenie na našite zemi*, Sofia 1933, extras din *Izvestija — Bulletin de la Société bulgare de Géographie*, I (1933).

³⁾ HERODOT, V, 3.

⁴⁾ V. PÂRVAN, *op. cit.*, pp. 151 sqq., 165, 221 sqq., 285.

„cei mai viteji și cei mai drepți dintre Thraci“ și cari, fideli învățăturilor lui *Zalmoxis*, se credeau nemuritori ¹⁾). Abia după supunerea acestora armata uriașă a Perșilor putu să ajungă la fluviu și să pătrundă în țara Scythilor.

În Sudul Dobrogei izvoarele literare îi prezintă ca autochtoni pe *Crobyzi*. *HECATEU* ²⁾ și *HERODOT* ³⁾ îi menționează în chip vag între Dunăre și Balcani. Alți autori însă, ca *PS.-SKYMNOS* ⁴⁾, *STRABO* ⁵⁾, *PTOLEMEU* ⁶⁾, îi localizează precis în dreptul Coastei de Argint. *Crobyzii* făceau parte din neamul *Geșilor*. *Terizii*, o parte dintre ei, locuind prin preajma Capului Caliacra (*Tirizis*), sunt citați la *SUIDAS* ca adoratori ai zeului, prin excelență getic, *Zalmoxis* ⁷⁾. Iar *THUCYDIDE* (II, 96), vorbind de populațiile thrace, arată clar că ținuturile dela Nord de Balcani, spre Dunăre și Marea Neagră, erau locuite de *Geși*. De altfel *Geșii*, a căror masă principală se afla în Nordul Dunărei, erau răspândiți, la Sud de fluviu, și mai la Apus de limitele Dobrogei. Astfel, frați buni cu ei erau *Moesii*, din Nordul Bulgariei, și *Triballii*, din regiunea Timocului. Un indiciu toponimic caracteristic pentru răspândirea *Geșilor* îl formează sufixul *-dava*, cu sensul de „așezare“ sau „cetate“, străin *Thracilor* meridionali, cari pentru acelaș înțeles aveau termenul *-para*. În Dobrogea meridională documentele pomenesc mai multe *-davae*, fără a ne da posibilitatea să le localizăm mai precis: *Zisnudava*, *Muridava*, *Scaidava* ⁸⁾.

Dobrogea, cu caracterul său de coridor între lumea eurasiatică din Nordul Mării Negre și lumea mediteraneană, a fost totdeauna un drum de invazii. Năvălirile *Cimmerienilor*, rude cu *Thracii*, și ale *Scythilor*, de origine iranică, înregistrate de izvoarele istorice, între sec. X—VIII în Chr., și care au avut răsunet până în Asia Mică și în Orient ⁹⁾, au trebuit să aibă pe aci principalul lor vad. Și de sigur, vor fi lăsat pe loc și unele enclave care au împetrișat populația getică a provinciei. Fapt este că autorii cari descriu coasta de Sud

¹⁾ *HERODOT*, IV, 93 sq.

²⁾ La *STEPH. BYZ.*, s. v. *Κρόβυζοι*.

³⁾ IV, 49.

⁴⁾ Versul 745 sqq.

⁵⁾ *STRABO*, 318.

⁶⁾ *PTOLEMEU*, *Geogr.*, III, 10, 9.

⁷⁾ *SUIDAS*, s. v. *Ζάμολξις*. Pentru zeu cf. V. PÂRVAN, *Getica*, p. 151 sqq.

⁸⁾ *PROCOPIUS*, *De aed.*, IV, 11. Cf. V. PÂRVAN, *Inceputurile vieții romane la gurile Dunării*, p. 112 sq.; id., *Munic. Aur. Durostorum*, p. 313 sq.

⁹⁾ V. PÂRVAN, *Getica*, p. 2 sqq.

a Dobrogei, vorbesc de locuitorii ei *Scythi* alături de *Crobyzii* getici. Acești *Scythi*, cari în vremuri istorice și-au părăsit viața lor nomadă pentru a se ocupa de agricultură — PLINIUS CEL BĂTRÂN (IV, 44) îi numește *Aroteres* —, se întindeau spre Nord până prin regiunea dintre Mangalia și Constanța, iar la Sud răspândirea lor era brusc limitată la râul *Zyras* (Valea fără Iarnă sau Batova)¹⁾. Nu se știe dacă originea lor în Dobrogea e în legătură cu primele invazii scythice, de la începutul vârstei Fierului, sau dacă nu cumva reprezintă resturile unor invazii ceva mai recente. Primele mențiuni despre ei datează din sec. III în. Chr. PLINIUS (*Nat. hist.*, IV, 44) pomeneste câteva localități grecești de pe coastă, ca *Parthenopolis*, *Eumenia*, *Aphrodisias*, drept posesiuni ale lor. De la *Scythii* dobrogeni s'au găsit mai multe monete pomenind pe câțiva regi, cu efigii și nume evident iranice: *Tanusa*, *Canites*, *Charaspes*, *Acrosas* și *Sarrjas*²⁾. Dintre ei, *Canites* apare și într'un decret al orașului elen *Odessos* (Varna)³⁾. Tot ca o amintire a diverselor invazii scythice trebuie să fie privite unele elemente toponimice iraniene din Dobrogea ca numele orașului *Zaldapa*, din preajma actualului Bazargic⁴⁾. De altfel Geții înșiși suferiseră puternice influențe din partea năvălitorilor. Aceste influențe constituiesc chiar una din principalele caracteristici care deosebesc pe Geți de Thracii meridionali⁵⁾. Când THUCYDIDE (IV, 49 și 104) trece în revistă diversele populații thrace dela Sud de Dunăre, el separă pe *Geți* de ceilalți Thraci, tocmai din pricina obiceiurilor și felului lor de luptă, care se asemuiau cu ale *Scythilor*.

Numele de *Scythia Minoră*, pe care Dobrogea, începând cu vremea lui STRABO⁶⁾, îl va purta din ce în ce mai frecuent, până la sfârșitul antichității, nu pare a fi în legătură atât de mult cu această minoritate scythă, cât mai ales cu aspectul geografic al provinciei, cu totul deosebit de al țărilor balcanice și mult mai apropiat de al Bă-

1) PS.-SKYMNOS, 775; PLINIUS, *Nat. hist.*, IV, 18, 6; cf. J. WEISS, *Die Dobrudscha im Altertum*, p. 24.

2) M. SUTZU, *Contribuția numismatică la istoria antică a României transdubiene*, în *Analele Acad. rom.*, mem. s. ist., ser. II, t. XXXVIII (1916), p. 526 sqq.

3) *Corpus inscriptionum Graecarum* (ed. БОЕСКН), II, 2056; Ἐρμείος Ἀσκληπιοδώρου Ἀντισχούς διατρίβων παρὰ βασιλεῖ Σκυθῶν Κανίτα.

4) V. PÂRVAN, *Nume de râuri daco-scitice*, București 1923 (*Acad. rom.*, mem. s. ist., ser. III, t. I), p. 4.

5) Cf. V. PÂRVAN, *Getica*, p. 286.

6) STRABO, 318: ἡ μικρὰ καλουμένη Σκυθία.

răganului nostru și de al stepelor din Nordul Mării Negre. Sigur e că atunci când acest nume a fost mai des întrebuințat, Scythii din Dobrogea nu mai existau nici măcar în amintire. Pe locurile ocupate altădată de această populație iranică, între Constanța și Ecrenê, în vremea romană apare o bogată și caracteristică toponimie thracă.

Denumirea de *Scythia Minoră* fiind improprie din punct de vedere etnografic, s'a încercat a se da Dobrogei antice numele de *Dacia pontică*¹⁾. Având în vedere caracterul covârșitor getic al ținuturilor dintre Dunăre și Pontul Euxin și ținând seama de tendința firească de expansiune a populației din Carpați către Mare, această expresie poate fi considerată excelentă. Are totuși neajunsul de a fi o creație artificială modernă²⁾. Pe când *Scythia Minoră* este un nume autentic: el și-a avut viața sa reală în vremurile pentru care e întrebuințat. De altă parte, el exprimă convenabil unitatea naturală a Dobrogei, căci, cel puțin pe litoral, întinderea sa se acoperă cu aceea a stăpânirii actuale a Statului român între gurile Dunărei și Ecrenê. Într'adevăr, limita de Sud a Scythiei Minore în vremea romană se afla pe linia Văii fără Iarnă, unde începe azi frontiera româno-bulgară.

* * *

Un alt nume în legătură cu Dobrogea era, în vechime, acela de *Pontul Stâng* (τὰ ἀριστερὰ τοῦ Πόντου, *Pontus Laevus*, *Pontus Sinister*)³⁾. Dat la început întregii coaste de Apus a Mării Negre, el s'a restrâns tot mai mult, în practică, la țărmul Dobrogei. Însă, din pricina sensului său strict maritim, n'a fost folosit decât de Greci. Spre interiorul Dobrogei n'a fost extins niciodată.

Fășia de țărm a provinciei forma o lume deosebită pentru locuitorii acestui interior continental. Nici pentru Geți, nici pentru Scythi, marea nu a reprezentat mai mult decât un infinit și mis-

¹⁾ S. MEHEDINȚI, *Dacia pontică și Dacia carpatică*, în 1878—1928: *Dobrogea: cincizeci de ani de viață românească*, p. 191 sqq.; CONST. C. GIURESCU, *Istoria Românilor*, I¹, p. 34.

²⁾ Tot astfel, pe considerente de geografie pur fizică, V. PĂRVAN crease, prin 1922—1923, expresia *Dacia scythică*, pentru a denumi complexul stepelor din Răsăritul Daciei, Dobrogea, Bărăganul și Bugeacul: *Inceputurile vieții romane la gurile Dunării*, București 1913, p. 23 sqq.; id., *Nume de râuri daco-scitice*, București 1923, p. 1. În lucrările din anii următori, a renunțat însă la această denumire, preferând numele transmise de izvoarele antice.

³⁾ STRABO, 320, 541; DIODOR. XIX, 73; OVIDIU, *Tristia*, II, 197; IV, 10, 97.

terios hotar. Abia când au venit *Grecii*, popor mediteranean învăța cu drumurile pe apă, Marea Neagră a început să devină un element de legătură între popoare, un factor de progres. Inșiși Grecii s'au deprins destul de greu cu navigația pe această imensitate de apă, al cărei climat e cu mult mai aspru și mai capricios decât al ospitalierului Archipelag egeean. Legenda expediției Argonauților, cu înrozitoarele peripeții pe care le descrie, e un ecou al primelor încercări de navigație elenă dincoace de Strâmțori. Numele actual de *Marea Neagră* constituie o moștenire străveche. Este iranianul *Ahşæna*, „întunecos“, pe care îl întrebuințau pentru această mare Scythii și de sigur și Geții. Elenii l-au adoptat, cu acelaș sens trist, și l-au asimilat cu termenul grecesc ἄσπετος „neospitalier“ ¹⁾. Cu timpul învățându-se cu legile acestei mări și pentru a capta bunăvoința divinităților ei, au transformat cuvântul în εὐξεινος „primitor“ : *Pontul Euxin*.

Chestiunea dacă Grecii au fost precedați în explorarea Mării Negre de vreun alt popor e încă în discuție. Pe Coasta de Argint a Dobrogei, la Capul Șabla, se afla o localitate numită „Portul Carienilor“ (Καρῶν λιμὴν, *Carum portus*), iar regiunea dimprejur se numia *Caria* ²⁾. E aci de sigur un bun indiciu că thalassocrația cariană din Egeea, în sec. VIII—VII în. Chr., și-a avut prelungirile ei până pe țărmurile noastre. Dar în acea vreme inșiși Grecii începușeră expansiunea lor în Pontul Euxin ³⁾. E foarte probabil ca „Portul Carienilor“ să reprezinte la origini factoria unei asociații carolene, devenită cu timpul pur elenică. Fapt este că la Capul Șabla s'au găsit fragmente de vase attice din sec. V în. Chr. și o inscripție grecească din aceeași vreme ⁴⁾. Nimic însă preelenc.

Principalul oraș întemeiat de Greci în actuala Dobroge meridională, respectiv pe litoralul județului Caliacra, a fost *Cruni*, situat exact pe locul Balcicului actual. Numele său, însemnând „izvoare“ (κροῦνοι), este o aluzie la bogăția de șipote care țâșnesc din toate

¹⁾ Cf. G. GLOTZ, *Histoire grecque*, I, p. 164, n. 45. EURIPIDE, *Iphig. în Taur.*, v. 107, vorbește chiar de „Marea Neagră“ : Πόντος μέλας. Cf. M. VASMER, *Skythen*, la EBERT, *Reallexikon d. Vorgesch.*, XII, p. 241.

²⁾ PORPHYRIOS DIN TYR, în *Fragm. hist. Graec.*, III, p. 710 ; ARRIAN, *Peripl. Ponti Eux.*, 24 ; MELA, II, 2. J. WEISS, *op. cit.*, pp. 28 și 73.

³⁾ G. GLOTZ, *op. cit.*, I, p. 164 sqq.

⁴⁾ E. KALINKA, *Ant. Denkm.*, col. 203, nr. 256 ; G. POPA-LISSEANU, *Cet. și orașe*, p. 50 sqq. ; R. VULPE, în *An. Dobr.*, XVI (1935), p. 188.

falezele Coastei de Argint¹⁾ și care, pe alocuri, de pildă la Castelul regal din Balcic, iau aspectul unor pitorești căderi de apă. Mai târziu, nu s'ar putea preciza când, dar sigur înainte de sec. III în. Chr., localitatea își schimbă numele în acela de *Dionysopolis*, din pricina unei statui — spun Ps.=SCYMNOS și PERIPLUL ANONYM al Pontului Euxin —, a zeului Dionysos, aruncată de valurile mării la fărâm în acel loc²⁾. Cruni a fost întemeiat de Greci de origini diverse³⁾, printre cari trebuie să fi predominat Milesienii. După toate probabilitățile, acest eveniment va fi avut loc destul de devreme. La început mai mult o factorie modestă, Cruni=Dionysopolis a ajuns la o importanță mai deosebită abia prin sec. III în. Chr.⁴⁾.

Acolo unde se află azi micul port Cavarina, Grecii au înființat, poate prin sec. VI în. Chr. orașelul *Bizone*. După Ps.=SCYMNOS (v. 757—759), această localitate ar fi fost la început o colonie a *Mesambriei*, deci de caracter doric. Sunt însă de presupus și elemente ionice de amestec, ca la *Cruni*. Fapt e că în vremea clasică orașul apare independent de Mesambria și fără niciun caracter doric atestat. Capul Ciragman îi servia de acropole. Acolo s'au găsit numeroase resturi antice, ruine, fragmente de vase, de inscripții, etc.⁵⁾. Numele de *Bizone* fiind de origine thracă⁶⁾, se poate admite că orașul elen va fi fost precedat în acest loc de o modestă așezare crobzyă. Acelaș lucru e de presupus pentru fortăreața întemeiată de Greci pe promontoriul *Tirizis* (Capul Caliacra), al cărui nume se referă la Terizii getici din vecinătate. Coloniile elene din Dobrogea s'au întemeiat în bună înțelegere cu localnicii.

Așezări grecești de o importanță minoră trebuie să fi fost destul de numeroase pe această coastă atât de bine adăpostită și învecinată cu o regiune bogată în cereale, principalul articol de comerț pentru

1) C. BRĂTESCU, în *Anal. Dobr.*, XVII (1936), p. 183 sqq.; XVIII (1937), p. 22 sqq.; I. LEPSI, *Studii asupra litoralului Șabla-Ecrenê*, București 1927 (*Acad. rom. : mem. s. științ.*, ser. III, t. IV), pp. 51 sqq., 74 sqq.

2) Ps.=SCYMNOS, v. 753—4; ANONYM, *Peripl. Ponti Eux.*, 78. Numele *Matiopolis* pomenit de ANONYM ca o altă poreclă a Dionysopolei e o greșeală, probabil o confuzie cu *Marcianopolis*: cf. G. POPA=LISSEANU, *op. cit.*, p. 20.

3) Ps.=SCYMNOS, 756: *μυγάδας Ἑλλήνας οἰκητάς*.

4) B. PICK, *Anl. Münzen v. Dacien u. Moesien*, I, p. 127.

5) G. POPA=LISSEANU, *Cetăți și orașe*, p. 36—41; I. LEPSI, *op. cit.*, p. 94 sqq.; O. MĂRCULESCU, în *An. Dobr.*, XV (1934), p. 145 sqq.

6) G. G. MATEESCU, în *Ephem. Dacorom.*, I (1923), p. 87, n. 2—4; p. 111, n. 2.

Grecii pontici. În afară de Dionysopolis, de Bizone, de Tirizis și de Portul Carienilor, mai existau pe litoralul județului Caliacra și alte așezări mai mici, mai de grabă un fel de schele pentru pescari. Vetrele lor s'au putut constata, de pildă, lângă Turc-Suiuciuc, la Ghiaur-Suiuciuc, la Surtuchioi, la Caiabeichioi¹⁾, etc. Numele lor antice nu se cunosc. În schimb autorii vechi ne dau câteva nume pentru coasta de Sud a Dobrogei, între Mangalia și Ecrenê, care n'au putut fi încă localizate. E cazul cu *Parthenopolis*, *Aphrodisias*, *Eumenia*, *Heracleia*²⁾. Dintre acestea primele trei sunt arătate de PLINIUS ca fiind ocupate de Scythii Aroteres, alături de alte localități cu nume indigene: *Libistus*, *Zygere*, *Borcobe* (ori *Rocobae*) și *Gerania*.

Despre ultima localitate, PLINIUS spune că se afla pe locul unde ar fi existat cândva neamul *Pygmeilor*³⁾. De sigur, nu e vorba de vreo populație cu acest nume, ci de o coniectură mitologică grecească⁴⁾. *Gerania* a fost identificată cu fortificația byzantină ale cărei ruine se văd pe înălțimile dintre Ecrenê și Dișpudac, exact lângă actuala frontieră, pe teritoriul românesc⁵⁾. Baza acestei identificări o formează Actele patriarhatului din Constantinopole, în care, printre diferitele castele patriarhale din jurul Varnei, în cursul sec. XIV, figurează și localitățile *Cranea* și *Gerania*⁶⁾. *Cranea*, menționată și în portulane⁷⁾, e, fără îndoială, având în vedere perfectă potrivire de nume, tot una cu actualul *Ecrenê*⁸⁾. Cât despre *Gerania*, ea urmează să fie căutată undeva pe alături, așa că identificarea cu ceațăuia byzantină citată e destul de plausibilă. Numai că această dualitate *Cranea=Gerania* aparține unei vremi foarte târzii, după totalele distrugeri barbare din sec. VI—VII d. Chr. și după restaurarea stăpânirii byzantine pe coasta dobrogeană în sec. XI. Trebuie să admitem că în antichitate n'a existat decât o singură localitate și anume

1) I. LEPSI, *op. cit.*, p. 91.

2) PLINIUS, *Nat. hist.*, IV, 18, 6.

3) *Nat. hist.*, IV, 18, 5: *Gerania ubi Pygmaeorum gens fuisse dicitur.*

4) Sprijinită pe asemănarea numelui acestei localități cu termenul grec ἑρπας „cocor”; se știe rolul important al cocorilor în legenda Pygmeilor.

5) G. POPA-LISSEANU, *op. cit.*, p. 14 sq. Pentru ruine cf. și I. KALINDERU, în *Bul. Com. Mon. ist.*, VI (1913), p. 135—139.

6) MIKLOSICH—MÜLLER, *Acta patriarchatus Constantinopolitani*, I, p. 95, LII, 2 și p. 528, CLXXII.

7) Cf. N. GRĂMADĂ, în *Ephem. Dacorum*, IX (1930), p. 231.

8) G. POPA-LISSEANU, *op. cit.*, p. 13 sq.

Gerania lui PLINIUS, situată la Ecrenè, dar nu spre Dişpudac, ci în vale, unde s'au găsit resturi antice de epocă greacă şi romană bună ¹⁾). Numele acesta, pronunţat *Gherania* de localnicii Greci şi de sigur şi de Thraci, a degenerat foarte lesne în formele *Granea*, *Cranea*. Când s'a făcut restaurarea byzantină din sec. XI, birocraţii imperiului au găsit în tradiţia locală această ultimă formă şi au respectat-o. Iar pentru castelul din apropiere au adoptat forma de tradiţie literară *Gerania*, ajungând astfel ca dintr'un singur nume antic să facă două, aplicându-le la două locuri vecine dar diferite. În concluzie, numele actual de *Ecrenè* nu reprezintă decât o ultimă fază, determinată de pronunţia turcească, a vechiului *Gerania*. Trebuie exclusă total părerea, care a stat până acum la baza discuţiei asupra formei *Ecrenè*, şi după care aceasta n'ar fi decât o derivaţie din *Cruni*. Pe baza acestei păreri au putut odinioară PAPADOPOULOS VRETOS ²⁾ şi KANITZ ³⁾ să afirme că *Dionysopolis*, fost *Cruni*, ar fi existat la Ecrenè, ceea ce în cele din urmă a fost complet infirmat prin evidenţa faptelor arheologice şi epigrafice, care au demonstrat identitatea acestui oraş elen cu Balcicul actual. Nu este mai fericită nici încercarea lui K. SCHKORPIL ⁴⁾, din vremea noastră, de a despărţi cele două nume antice şi a le atribui la două localităţi deosebite, desemnând *Dionysopolis* pentru Balcic, iar *Cruni* pentru Ecrenè. Nicio mărturie antică nu îngăduie o asemenea diferenţiere. Toţi autorii antici cari pomenesc despre *Cruni* — şi sunt cel puţin şase — arată în chip unanim că e vorba de unul şi acelaşi oraş cu *Dionysopolis*.

* * *

Dobrogea intră în istorie cu prilejul rezistenţei Geţilor locali împotriva lui Darius. Marele Rege al Perşilor plănuia să supună pe Scythi şi să anexeze astfel la uriaşul său imperiu toate ţărmurile bogate ale Pontului Euxin. N'a izbutit să cucerească însă decât Thracia şi Dobrogea, iar sfârşitul lamentabil al expediţiei sale în Scythia a făcut ca şi această stăpânire persă în Pontul Stâng să rămână destul

¹⁾ R. VULPE, în *An. Dobr.*, XVI (1935), p. 8.

²⁾ *La Bulgarie ancienne et moderne*, St. Petersbourg 1856, p. 194 sqq.

³⁾ F. KANITZ, *Donau-Bulgarien und der Balkan*, III, p. 218 sq.: cf. G. POPA—LISSEANU, *op. cit.*, p. 13—14.

⁴⁾ În *Izvestija — Bull. de l'Inst. archéol. bulgare*, Sofia, V (1930—31), p. 87 sqq.

⁵⁾ Spre o separare analoagă înclina şi O. TAFRALI, *La cité pontique de Dionysopolis*, p. 11 sq.; id., în *An. Dobr.*, IX, 2 (1928), p. 9.

de precară. Pe urma încercării lui Darius a rămas ideea de a face din Dunăre o graniță, ideie care de aci înainte va nutri tendințele imperialiste ale tuturor formațiunilor politice importante ce se vor succede în Balcani. Thracii *Odrysi* fură primii cari, sub *Sitalkes*, profitară de exemplul lui Darius și-și înfinseră regatul lor până la gurile fluviului ¹⁾). Geții dobrogeni deviniră astfel vasalii regelui odrys și ca atare participară la marea expediție a acestuia, din anul 429 în. Chr., împotriva regelui macedonean *Perdiccas* ²⁾). Situația aceasta se perpetuă în Dobrogea și sub succesorii lui *Sitalkes*.

Regatul odrys sucombând, la 341 în. Chr., sub loviturile lui *Philip II*, Dobrogea trecu sub autoritatea acestui mare rege macedonean. La 339 în. Chr., *Philip* fu chiar silit să procedeze la o intervenție în această țară, spre a se împotrivi unei mari invazii a Scythilor sub regele lor *Atas* ³⁾). În bătălia care se dădu undeva pe lângă Histria, năvălitorii suferiră o cumplită înfrângere.

Invazia lui *Atas* reprezintă răsunetul unei mișcări de popoare care începuse să se producă în Nordul Mării Negre poate încă din sec. V în. Chr., și care avea să ducă în cele din urmă la supunerea Scythilor de către frații lor răsăriteni *Sarmatii*. Nu este exclus ca enclavele scythe de pe Coasta de Argint, menționate aci mai sus și atestate cu începere din sec. III în. Chr., să fie rezultatul unei incursiuni mai norocoase decât a lui *Atas*, dar cam din aceeași vreme. Dacă autorii nu ne vorbesc decât de năvălirea acestuia, faptul trebuie privit ca o simplă întâmplare, datorită amestecului unui rege atât de celebru ca *Philip*. E natural însă să admitem că presiunea scythică, constatată în sec. V—IV în. Chr. pe cale archeologică ⁴⁾), se va fi manifestat prin numeroase atacuri, mei mult ori mai puțin izbutite, asupra Dobrogei ⁵⁾.

¹⁾ HERODOT, IV, 78—80.

²⁾ THUCYDIDE, II, 96—97.

³⁾ V. PĂRVAN, *Getica*, pp. 33 și 143; P. NICORESCU, *La campagne de Philippe en 339, în Dacia*, II (1925), p. 22 sq.

⁴⁾ De pildă prin descoperirile dela Brezovo, Bedniakovo, Panaghiuriște și Radiuvene în Bulgaria (B. FILOW, în *Römische Mitteilungen*, XXXII (1917), p. 55 sq.; V. PĂRVAN, *Getica*, p. 33, 143; R. VULPE, *L'âge du fer dans les régions thraces de la Péninsule Balcanique*, Paris 1930, p. 131 sqq.) și prin cea dela Hagighiol în jud. Tulcea (I. ANDRIEȘESCU, în *Revista de Preistorie și Antichități naționale*, I (1937), pl. XIII—XXVII).

⁵⁾ O asemenea încercare a fost, în cursul sec. V în. Chr., expediția lui Oamasades, povestită de Herodot (IV, 78—80), cu prilejul conflictului acestui principe scyth cu fratele său, regele Skyles. Numai intervențiunea la timp a regelui odrys *Sitalkes* la Dunăre a putut împiedeca atunci o invadare a Dobrogei de către Scythi.

Alexandru cel Mare avu și el de luptat la Dunăre, în anul 335 în. Chr., împotriva Triballilor și a Geșilor de peste fluviu. E din ce în ce mai puțin admis că expediția făcută de el cu acel prilej va fi atins Dobrogea ¹⁾. În schimb, *Zopyrion*, guvernatorul lăsat de Alexandru în Thracia în timpul marilor sale cuceriri din Asia, a trecut pe aci, la 326 în. Chr., cu o oaste de 30.000 oameni, îndreptându-se către gurile Dunărei, spre a supune regiunile din Nordul Mării Negre ²⁾. Întreprinderea s'a sfârșit dezastruos, generalul macedonean fiind împresurat de Geși, prin Basarabia de Sud, și masacrat cu toți oamenii lui.

Geșii din stânga Dunării deveniseră între timp o forță puternic organizată, care nu îngăduia deloc consolidarea stăpânirii macedonene în Dobrogea. Nu se puteau să se împace cu ideea ca fluviul lor sfânt, *Dunaris* ³⁾, numit *Istros* de către Thracii meridionali, să rămână o graniță despărțitoare de numeroșii lor frați din Dobrogea și Moesia. De aceea împotrivirea lor față de Alexandru și urmașii săi, cari au încercat să-și impună autoritatea în aceste regiuni, a fost atât de înverșunată.

Diadochul marelui cuceritor în Thracia, viteazul *Lysimach*, a avut de dus grele războaie prin aceste părți. Mai întâiu a trebuit, în 313, să facă față unei mari răscoale a orașelor grecești din Pontul Stâng, în frunte cu Callatis. Printr'o acțiune rapidă izbuti să izoleze această cetate prosperă, supunând pe rând pe celelalte — printre care erau Odessos și Histria — și respingând ajutoarele getice și scythice venite de peste Dunăre la apelul Elenilor revoltați ⁴⁾. În timpul lungului asediu pe care Callatienii îl susținură cu vrednicie timp de câțiva ani, Lysimach își adăposti tezaurul în cetățuia de la Capul *Tirizis* (Caliacra) ⁵⁾. Prin preajma anului 202 în. Chr., diadochul, proclamat între timp rege al Thraciei, era pe deplin stăpân asupra cetăților elene din Dobrogea. Mult mai greu i-a mers cu Dromichete, regele Geșilor din Muntenia. Într'unul din războaiele împotriva acestuia, la 295 în. Chr., Lysimach fu prins împreună cu întreaga oaste și numai o înțeleaptă

¹⁾ V. PÂRVAN, *Getica*, p. 43.

²⁾ *Ibidem*, p. 49 sqq.

³⁾ Numele getic care e la originea celui de *Dunăre*, întrebuințat azi numai de Români: cf. V. PÂRVAN, în *Revista istorică*, VII (1921), p. 248; id. *Nume de râuri*, p. 16 sq.

⁴⁾ DIODOR, XIX, 73; XX, 25. Cf. V. PÂRVAN, *Gerusia din Callatis*, București 1920 (*Analele Acad. rom., mem. s. ist., ser. II, t. XXXIX*, 1916), p. 51 sqq.

⁵⁾ STRABO, 319.

afitudine de generozitate a regelui get a putut duce la un sfârșit pașnic, monarhul macedonean resemnându-se să recunoască Geților dreptul asupra câtorva capete de pod în Dobrogea și să renunțe la orice velleitate de a le recuceri ¹⁾. În urma acestui eveniment pacea fu respectată de fapt multă vreme, de ambele părți.

După moartea lui Lysimach, în 281 în. Chr., Dobrogea cu întreaga Thracie trecu sub stăpânirea lui Ptolemeu Keraunos, regele Macedoniei. Dar pentru foarte scurt timp, fiindcă acest monarh își găsi sfârșitul în luptă cu Celții, a căror invazie, în anul 280, răsturnă întreaga ordine elenistică din Peninsula Balcanică. Nu se știe dacă noul Stat celtic, care în urma acestei frământări se stabili în Thracia, la *Tylis*, a izbutit să se întindă și în Dobrogea. În orice caz, dacă nume celtice, ca *Arrubium* și *Noviodunum*, au putut fi puse în legătură cu o asemenea extensiune ²⁾, e sigur că *Durostorum*, care poate va fi existat încă din această vreme, n'a fost creat de Celți, după cum s'a presupus uneori pe baza unui prefins caracter celtic al numelui său ³⁾, care de fapt e pur thracic ⁴⁾. Cât despre *Corallii* din Dobrogea, despre care OVIDIU (*Ex Ponto*, IV, 2, 37) spune că erau blonzi și și aveau pielea albă, unii autori i-au socotit de origine celtică ⁵⁾. Pentru V. PÂRVAN ⁶⁾ ar fi vorba însă mai de grabă de o populație getă locuind în Sudul Dobrogei, în apropiere de Dunăre.

În secolele IV și III în. Chr., corespunzând ordinei instaurate de Philip și Alexandru și consolidate de Lysimach, cetățile elene din Dobrogea s'au bucurat de o foarte mare înflorire. O dovedesc bogatele resturi arheologice, unele de o deosebită valoare artistică, găsite în ruinele acestor cetăți. Relațiile între ele, precum și ale fiecăreia cu centrele din lumea elenă meridională, erau intense. Textul unui decret găsit la Mangalia ne arată existența unor legături de prietenie în această vreme între Callatis și Dionysopolis ⁷⁾. La Bizone s'a descoperit o inscripție a unui *thiasos* de preoți și binefăcători (εὐεργέται) originari din Taurida, în Nordul Mării Negre (Ταύροι) ⁸⁾.

1) Cf. V. PÂRVAN, *Getica*, p. 57 sqq.

2) H. HUBERT, *Les Celtes depuis l'époque de La Tène*, Paris 1932, p. 46 sqq. Cf. și V. PÂRVAN, *Getica*, p. 65.

3) A. HOLDER, *Altceltischer Sprachschatz*, s. v.

4) W. TOMASCHEK, *Die alten Thraker*, II, 2, p. 73 și 81; V. PÂRVAN, *Municipium Aurelium Durostorum*, p. 307.

5) C. JULLIAN, *Histoire de la Gaule*, I. p. 303, n. 2.

6) *Getica*, p. 125, n. 2 și p. 168.

7) TH. SAUCIUC-SÂVEANU, în *Dacia*, II (1925), p. 121 sq.

8) E. KALINKA, *Ant. Denkm.*, col. 113, nr. 116; G. POPA-LISSEANU, *Cetăți și orașe*, p. 39.

Această prosperitate s'a continuat în tot cursul sec. III în. Chr. E foarte probabil că invazia Celților, de altfel repede astâmpărată, n'a stricat în aceste părți echilibrul creat prin pactul dintre Lysimach și Dromichete. Abia după dispariția regatului celtic din Tylis, la sfârșitul secolului, se constată în Dobrogea o dezordine, provocată de Thracii din Balcani. E situația pe care ne-o desvăluie importanta inscripție a lui Agathocles, descoperită acum câțiva ani de d-l S. LAMBRINO ¹⁾. Este un decret histrian de prin preajma anului 200 în. Chr., în care se vorbește de repetatele atacuri pe care cetățile grecești din Dobrogea le suferiau în acel timp din partea Thracilor, conduși de un oarecare *Zoltes*. Și dacă Histria de pildă a putut evita regulat prădăciunile lor, odată prin rezistență armată, altcândva prin plata unor sume mari de bani, o soartă mult mai tristă i-a fost rezervată modestului oraș de pe Coasta de Argint, *Bizone*, care a fost cucerit și devastat de către Thracii lui *Zoltes*. Cetățile din Pontul Stâng nu putură fi salvate de stăruitoarele incursiuni ale acestora decât după ce făcură apel la protecția lui *Remaxos*, un puternic rege get din stânga Dunărei, de sigur unul din urmașii lui Dromichete.

Ordinea restabilă de Geți n'a durat mult, căci în curând apariția *Bastarnilor* inaugură o eră de nesiguranță. Însăși puterea getică fu mult stânjenită prin loviturile noilor veniți. În acelaș timp marea era infestată de pirai. Cetățile elene avură mult de suferit acum. Totuși, se adaptară la noile condiții și continuară afacerile lor comerciale ²⁾. *Dionysopolis*, care în cursul secolului III în. Chr. ajunsese la o importanță mai deosebită și începuse să bată și monete proprii, se afla în plină activitate.

Monetele de bronz ale acestui oraș încep să fie mai frecvente tocmai după anul 200 în. Chr. ³⁾.

Marele conflict care, la finele sec. II în. Chr., a pus față în față Orientul, coalizat în jurul lui *Mithradate*, regele Pontului, cu Occidentul, reprezentat prin *Romani*, de curând statorniciți în Macedonia și în Grecia, a atins și Dobrogea. Orașele elene de aci se aflau sub autoritatea lui *Mithradate*, care făcuse din Pontul Euxin o unitate politică ⁴⁾. În cele din urmă monarhul pontic fiind răpus, Romanii

¹⁾ Cf. *Gândirea*, XI (1931), p. 362 sqq.; *An. Dobr.*, XII (1931) p. 293 sqq.

²⁾ V. PÂRVAN, *Gerusia din Callatis*, p. 56 sqq.

³⁾ B. PICK, *Ant. Münzen v. Dacien u. Moesien*, I, p. 126 sq.

⁴⁾ TH. REINACH, *Mithridate Eupator, roi de Pont*, Paris 1890, p. 75; B. PICK, *op. cit.*, I, p. 64; C. MOISIL, în *Arhiva Dobrogei*, I (1916), p. 141.

ajunseră și în Dobrogea. O expediție a lui *M. Lucullus Varro*, la 77—71 în. Chr., învinse pe Thraci, pe Moesi și pe Geții din Sudul Dunărei și sfârși prin a supune toate cetățile elene din Pontul Stâng. Printre acestea autorii antici pomenesc pe *Dionysopolis* și *Bizone*, de pe Coasta de Argint¹⁾. O inscripție din Callafis, din sec. I în. Chr., reprezentând un tratat de supunere față de Roma, constituie un important document al acestei prime așezări a stăpânirii romane în Scythia Minoră²⁾. Fără îndoială, tratate asemănătoare au fost concluse atunci și cu cele două cetăți de pe litoralul Caliacrei, ca și cu toate celelalte centre pontice supuse de Romani. În vreme ce expediția lui *M. Lucullus* pe uscat se termina cu acest succes, vasta acțiune a lui Pompeiu reușia să stărpească pirateria din Pontul Euxin, ca din toateările legate de interesele romane.

Cetățile elene și populațiile pacificate din Dobrogea fură puse sub autoritatea guvernatorului provinciei *Macedonia*. La 62 în. Chr., această demnitate era deținută de *C. Antonius Hybrida*, ale cărui abuzuri fiscale siliră cetățile pontice să se revolte și să caute alianța Geților de peste Dunăre și a Bastarnilor. Nu se poate ști dacă *Dionysopolis* a făcut parte din această coalitie. În orice caz, n'a avut timp să treacă la fapte, fiindcă de la început fu ocupată de armata lui Antonius, care chiar își stabili aci cartierul în cursul iernii 62—61, istovind resursele cetății³⁾. În primăvara următoare, ostilitățile împotriva coaliției fură reluate. Dar lângă Histria, oastea romană suferi un teribil dezastru, însuși proconsulul pierzându-și viața. Stăpânirea romană în Dobrogea era desființată.

De această situație profită din plin regele Geților, *Burebista*, principalul autor al victoriei dela Histria. Acesta izbutise să alcătuiască un uriaș imperiu danubian, întinzându-se în Apus până la Alpi, iar în Sudul Dunărei până dincolo de Balcani. În Răsărit, el deveni suzeran peste toate cetățile elene, dela Olbia, în sudul Rusiei, până la

¹⁾ APPIAN, *Illyr.*, 30 : *Dionysopolis* ; EUTROPIU, *Brev.*, VI, 10 : *Burziaonem* care, în seria de orașe maritime citate de autorul antic, nu poate fi *Burziavon*, caștelul cunoscut în vremurile romane târzii prin părțile Șumlei (V. PĂRVAN, *Histria*, p. 77), ci o formă greșită în loc de *Bizone*. De altfel acest oraș elen e pomenit și într'un fragment al lui Sallustius, sub forma *Vizzo*, printre cetățile pontice cucerite de *M. Lucullus* : cf. G. POPA-LISSEANU, *op. cit.*, p. 37.

²⁾ TH. SAUCIUC-SĂVEANU, în *Dacia*, III—IV (1927—32), p. 456 sq. ; S. LAMBRINO, în *Comptes rendus des séances de l'Acad. des Inscr. et Belles-Lettres*, 1933, p. 278 sqq.

³⁾ DITTENBERGER, *Sylloge*³, n. 762.

Apollonia (Burgas), în Bulgaria¹⁾. Unele din aceste cetăți fură su-puse cu sila. Puține acceptară de bunăvoie să transforme alianța cu marele monarh get în protectorat. E cazul cu *Dionysopolis*, despre ale cărei legături cu Burebista stă mărturie importanta inscripție a lui Acornion²⁾. E un decret din anul 48 în. Chr., prin care cetatea cinstește pe Acornion al lui Dionysios pentru serviciile de seamă a=duse concetățenilor săi din Dionysopolis. Din text vedem că acest oraș a căutat să intre în legături cu puternicul Stat al Getilor din Carpați încă de pe vremea când era rege tatăl lui Burebista, la curtea căruia, la *Argedava*³⁾, Acornion s'a dus pe cheltuială proprie pentru a obține protecția regelui get față de cetatea sa. De sigur e vorba de tratative anterioare anului 62 în. Chr., pe vremea când orașele pon-tice căutau sprijinul Getilor spre a scutura jugul roman. Cât de de=căzută era starea economică a Dionysopolei pe atunci, în urma abu=zurilor proconsulare, rezultă din faptul povestit în inscripție, că de mulți ani zeul eponim al cetății, *Dionysos*, rămăsese fără preot, ne=găsindu-se nimeni care să poată primi această sarcină foarte costisi-toare. Iar unul din meritele cele mai de seamă pentru care i se aduc elogii lui Acornion e că s'a oferit să fie preotul acestui zeu, oficiind pe cheltuiala sa serbările cultului cu tot fastul, *tocmai* în vremea în care cetatea trecea prin cele mai grele momente, oastea lui C. An-tonius Hybrida, venită în anul 62 pentru a reprima rășcoala orașelor pontice, fiind încartiruită între zidurile ei.

Intr'un alt pasagiu al documentului se vorbește de întinderea imperiului lui Burebista până la Pontul Euxin și de intrarea Diony-sopolei de bună voie sub autoritatea lui. Lui Burebista i-a plăcut atât de mult iscusința diplomatică a lui Acornion, încât i-a dat în=sărcinarea să se ducă la Heraclea Lyncestis, în Macedonia, și să trateze cu Pompeiu, în numele său, o alianță în urma căreia imen=sele forțe getice erau puse la dispoziția rivalului lui Caesar. Acornion și-a îndeplinit în chip mulțumitor însărcinarea, neuitând — o spune inscripția — să ceară din partea triumvirului roman și promisiuni în favoarea cetății sale.

¹⁾ STRABO, 304; DIO CHRYSOSTOMOS, XXXVI, 4; cf. V. PÂRVAN, *Getica*, p. 80 sqq.

²⁾ DITTENBERGER, *Sylloge*³, n. 762. Cf. V. PÂRVAN, *Getica*, p. 79 sqq.; G. G. MATEESCU, în *Anuarul Inst. de Ist. Națională din Cluj*, IV (1926—37), p. 323—326.

³⁾ Poate *Arcidava* din Banat (GR. FLORESCU, în *Istros*, I (1934), p. 60 sqq.), dar nu este exclusă nici vreo altă localitate din stânga Dunării, de pildă undeva pe Argeș (vechiul *Argesis—Ordessos*), după cum cum înclină a crede V. PÂRVAN, *Getica*, p. 81.

E foarte probabil că războiul dintre Caesar și Pompeiu s'a decis la Pharsalos încă înainte ca Burebista să fi putut trimite ajutorul făgăduit. În anii cari au urmat, Caesar pregătia o mare acțiune împotriva regelui get. Forțe importante fură adunate la Sud de Balcani¹⁾. Dobrogea urma desigur să aibă rolul ei în evenimentele ce se așteptau. Dar conflictul nu s'a produs: Caesar fu asasinat la 44 în. Chr. și, puțin după aceea, Burebista avu o soartă asemănătoare.

Imperiul gelic se împărți în diverse fragmente. Partea de lângă Dunărea de jos, pe care o avusese altădată Dromichete, îi reveni lui *Dicomes*²⁾. Dobrogea fu împucățărită în principate mărunte și independente, sub șefi geți locali. Orașele elene din Pontul Stâng își recăpătară libertatea.

În al doilea războiu civil dintre Romani, Geții luară partea lui Marcu Antoniu, învinsul dela Actium. E ceea ce îl făcu pe Octavian, devenit *August*, să ia măsuri împotriva acestor supărători dușmani ai imperiului său. O invazie a Bastarnilor, ajutată de *Dicomes*, dădu proconsulului din Macedonia, *M. Licinius Crassus*, prilejul unei victorioase expediții spre Dunăre, la 29 în. Chr. Barbarii, urmăriți de trupele romane, se retraseră în Sudul Dobrogei, unde încercară să reziste pe lângă râul *Kerdos*, greu de identificat. După V. PÂRVAN ar fi vorba de valea limanului Mangaliei, al cărei segment superior se află în jud. Caliacra³⁾. *Crassus* obținu o mare victorie. Bastarnii fură zdrobiți. Regele lor, *Deldon*, căzu ucis de însăși mâna generalului roman. O parte din fugarii ocupară o poziție întărită, pe care Romanii n'o putură cucerii decât cu ajutorul lui *Roles*, regișorul get din Sudul Dobrogei, având poate *Durostorum* de capitală⁴⁾. *Roles* recunosc autoritatea romană ca *amicus et socius populi Romani*⁵⁾, ducându-se la Corint spre a se închina lui August, care se afla acolo în acel moment.

În anul următor, *Crassus* fu silit să revină la Dunăre spre a respinge o nouă invazie bastarnă. Cu acel prilej alergă în ajutorul

¹⁾ STRABO, 298; SUETONIUS, *Caesar*, 44; id., *Octavianus*, 8, 2; TITUS-LIVIU, *Periochae*, 117; VELL. PATERCUL., II, 59, 4; APPIAN, *Illyr.*, 13; id., *Bell. civ.*, II, 110; cf. V. PÂRVAN, *Getica*, p. 80.

²⁾ V. PÂRVAN, *op. cit.*, p. 82 sqq.

³⁾ *Getica*, p. 87, n. 2: *Kerdos* = (*Kedros*) la CASSIUS DIO, LI, 24, 1, ar fi în acest caz o greșeală în loc de *Kerbos*, care ar aminti pe *Cerbatis* sau *Acervetis*, numele așezării getice care precedase întemeierea Callatidei la gura limanului Mangaliei.

⁴⁾ V. PÂRVAN, *Munic. Aur. Durost.*, p. 314; id., *Getica*, p. 88.

⁵⁾ CASSIUS DIO, LI, 24, 7: φίλος καὶ σύμμαχος.

lui Roles, care fusese atacat de *Dapyx*, un alt principe get, al cărui teritoriu se afla prin mijlocul Dobrogei ¹⁾. De data aceasta generalul roman veni hotărât să supună întreaga țară. *Dapyx* fu bătut, iar pământurile sale cucerite. Aceeași soartă o avu teritoriul din Nordul provinciei, aparținând lui *Zyraxes*, care fu silit să se refugieze la Geții de peste Dunăre. Stăpânirea romană era restaurată la gurile fluviului, de data aceasta definitiv. *Crassus* își putea serba triumful la Roma, la 4 Iulie 27 în. Chr., pentru victoriile sale împotriva Thracilor și împotriva Geților din Dobrogea ²⁾. E probabil că pentru un moment întreaga țară cucerită fu încredințată spre supraveghiere lui Roles.

Cucerirea Dobrogei fusese precedată de o victorie decisivă asupra *Bessilor*. De sigur acum fură deportați acești Thraci din Balcani în diferite părți ale Dobrogei, unde îi arată în număr destul de important inscripțiile din secolele următoare, ca enclave așezate în mijlocul masei de bășinași Geți. O asemenea enclavă se găsea în actualul județ Durostor ³⁾. La limita dintre județele Caliacra și Constanța, între *Abrittus* și *Tropaeum Traiani*, la Cetatea (Hasarlâc), se afla o colonie de *Ausdecenses*, alți Thraci balcanici, aduși aici odată cu *Bessii* ⁴⁾.

* * *

Deși intrată în sfera autorității romane, Dobrogea mai avea de trăit încă vreun secol în nesiguranță. Nefiind păzită în permanență de trupe romane, ci cel mult supravegheată de o flotă pe Dunăre, această provincie era continuu prada de o parte a Geților din stânga fluviului, de alta a Sarmatilor, de curând instalați în Răsăritul Daciei. Un pas decisiv în problema danubiană fu săvârșit prin expediția strălucită a lui *Aelius Catus*, la începutul erei noastre, când fură zdrobite forțele getice din Muntenia și un mare număr de Geți fură deportați în Sudul Dunării. În urma acestui succes, împăratul August întemeie provincia *Moesia*, la anul 6 d. Chr., către Apus de *Asamus* (Osem). Regiunile situate la Răsărit de acest râu, împreună cu toată Dobrogea, fură înglobate sub numele de *Ripa Thraciae* și în-

¹⁾ V. PÂRVAN, *Getica*, p. 89.

²⁾ *Ex Thraecia et Geteis*: CIL, I, p. 180, *Acta triumphorum*, a. U. c 727.

³⁾ S. LAMBRINO, în *Rev. de Philol.*, V (1931), p. 251 sqq.; V. PÂRVAN, *Munic. Aur. Durost.*, p. 308 sqq.

⁴⁾ G. G. MATEESCU, în *Bul. Com. Mon. ist.*, IX (1916), p. 38 și 42; V. PÂRVAN, *op. cit.*, p. 308 sq.

credințate regatului odrys, restaurat de Romani, ca Stat vasal, în limitele din sec. V în. Chr.¹⁾. Orice urmă de autonomie getică în Dobrogea dispărea astfel pentru totdeauna.

Dar măsurile acestea nu aduseră mai multă liniște în Dobrogea. Ovidiu, care își trăia exilul la Tomis între anii 9 și 17 d. Chr., a fost martorul acestei vremi triste din istoria provinciei. Dacă Geții din Muntenia fuseră foarte slăbiți, în schimb cei din Moldova și din Ardeal continuau atacurile lor asupra acestei țări. Împăratul *Tiberiu* luă noi măsuri, organizând flota de pe Dunăre și încredințând su-praveghierea orașelor elene din Pontul Stâng unui prefect al țăr-mului (*praefectus orae maritimae* sau *praeses laevi Ponti*), depinzând de guvernatorul Moesiei. La îndemâna acestuia din urmă fură puse trupe suficient de numeroase. Rezultatul fu o simfioare ameliorare în siguranța Dobrogei. În cele din urmă, Romanii se hotărîră să ia sub paza lor directă tot malul drept al Dunărei. La 46 d. Chr., sub împăratul *Claudiu*, miezul regatului odrys fu transformat în provincie romană, iar Dobrogea, cu toată *Ripa Traciae*, fu anexată la provincia *Moesia*. Pe Dunăre, pe locul vechilor cetăți gete și odryse, printre care este de considerat și *Durostorum*, fură instalate trupe auxiliare romane²⁾. În același timp fură reorganizate vămile imperiale pe malul fluviului și pe țărmul mării³⁾.

Provincia Moesia, extinsă până la Mare, avu parte de o serie de guvernatori foarte destoinici, cari arătară o grijă minuțioasă față de nevoile Dobrogei și în deosebi față de cetățile elene. Dintre ei, *Plautius Aelianus*, pe la 52—53 d. Chr., s'a distins printr'o expediție biruitoare peste Dunăre, care a asigurat pentru câțeva vreme pacea provinciei⁴⁾.

Pacea aceasta fu întreruptă în anii 67—69, când Sarmajii Roxolani, profitând de moartea lui *Neron* și de războiul civil care a urmat, năvăliră în Dobrogea. În cele din urmă Barbarii fură zdrobiți prin intervenția lui *M. Aponius Saturninus*, guvernatorul provinciei⁵⁾. În același timp, o invazie a *Dacilor*, — nume care din această vreme înainte va predomină asupra sinonimului de *Geți* —, fu respinsă de

¹⁾ A. v. PREMIERSTEIN, *Die Anfänge d. Prov. Moesien*, în *Jahreshefte*, I (1898), p. 178 sqq.

²⁾ *Ibidem*, p. 183.

³⁾ Cf. V. PÂRVAN, *Histria*, IV, p. 556 sqq.

⁴⁾ CIL XIV 3608. Cf. V. PÂRVAN, *op. cit.*, p. 569; id., *Inceputurile vieții romane la gurile Dunării*, p. 83 sqq.; id., *Getica*, p. 103.

⁵⁾ TACIT, *Hist.*, I, 79; V. PÂRVAN, *Getica*, p. 106.

generalul lui *Vespasian*, *Fonteius Agrippa*. Dar o revenire a Dacilor, în înțelegere cu Sarmații, avu de efect surprinderea forțelor romane, care fură massacrare undeva în Dobrogea cu comandant cu tot. Abia noul guvernator trimis de împărat, *Rubrius Gallus*, putu să alunge pe dușmani și să salveze provincia. *Vespasian* dispuse să se mărească numărul trupelor în această parte a imperiului, care se dovedise atât de primejduită, și dădu o organizație definitivă flotei danubiene, care căpătă numele de *classis Flavia Moesica*.

Dobrogea începu să cunoască adevărata pace și binefacerile ei. Coloniști romani, mulți dintre ei veterani din garnizoanele de pe Dunăre, începură să se așeze pe câmpurile fertile ale acestei țări. În județul Durostor, la *Atmageaua Tătărească*, lângă *Sarsânlar*, s'a găsit una din cele mai vechi diplome de veterani cunoscute până acum : datează din anul 54 d. Chr., sub domnia lui *Claudiu*, și a fost eliberată veteranului *Romaesta Rescenti Spiurus*, fost călăraș în *ala Gallorum et Thraecum Antiana*, care făcea parte din trupele *Moesiei*¹⁾. După liberare, acest veteran s'a retras în regiunea rurală din vecinătatea *Durostorului*, de unde poate era originar. Sigur e că numele său e curat thracic și că unul din camarazii înscrși ca martori pe diploma sa poartă cognumele de *Bessus*. Sunt aci suficiente date ca să ne gândim la minoritatea bessă care fusese colonizată în Sudul Dobrogei pe vremea lui *Licinius Crassus*. În restul *Scythiei Minore* sunt numeroase dovezi despre veterani și cetățeni romani civili așezați ca agricultori, în cursul sec. I d. Chr., în deosebi sub împărății din familia *Flaviilor*²⁾.

Cetățile elene au început să cunoască acum o nouă eră de înflorire. Romanii le-au respectat instituțiile și au căutat să le înlesnească activitatea comercială. Comunitatea cetăților din *Pontul Stâng*, reunite sub numele de *Pentapolis*, apoi de *Hexapolis*, a cărei origine urcă poate spre vremurile de necazuri din sec. II—I în. Chr., fu recunoscută de oficialitatea romană ca un organism de caracter religios, sub președinția unui *Pontarches*, ales dintre preoții principali ai orașelor componente. Reședința comunității a fost întâiu la *Odessos* (Varna), apoi s'a stabilit la *Tomis* (Constanța), devenită metropolă a *Pontului Stâng*³⁾. Din *Pentapole* e foarte probabil că făcea parte și *Dionys-*

¹⁾ S. LAMBRINO, în *Rev. de philol.*, V (1931), p. 251 sqq.

²⁾ V. PĂRVAN, *Inceputurile vieții romane*, pp. 121 și 159.

³⁾ B. PICK, *Ant. Münzen v. Dacien u. Moesien*, I, p. 69 sqq.; D. KALOPOTHAKES, *De Thracia provincia romana*, Berlin 1893; cf. C. PATSCH, în *Wiss. Mitteil. a. Bosnien u. d. Hercegov.*, V (1897), p. 399.

sopolis, ca cetate autonomă. Cât despre *Bizone*, această cetate, care niciodată nu se ridicase la o prea mare importanță, decăzuse acum la rangul unei modeste factorii depinzând de *Dionysopolis*. Un cutremur violent, întâmplat probabil prin sec. I în. Chr., o distrusese în cea mai mare parte ¹⁾.

Recunoștința cetăților elene pentru prosperitatea adusă de nouile stări de lucruri e din belșug exprimată prin omagii aduse împăraților. Astfel, la *Dionysopolis*, un *Heracleon*, preot — probabil al cultului imperial —, dedică pe proprie cheltuială o statuie și o inscripție, în grecește, împăratului *Titus* ²⁾.

* * *

Dobrogea a jucat un rol important în războaiele întreprinse de Romani împotriva lui *Decebal*. Primele victorii ale eroicului rege dac au fost obținute în regiunile din dreapta Dunării de jos. E ceea ce a atras în această direcție atenția împăratului *Domițian*, care a procedat la o importantă reorganizare, împărțind *Moesia* în două și întemeiând astfel, la anul 86 d. Chr., provincia *Moesia Inferior*. Noua provincie cuprindea întreaga Dobroge, cetatea *Odessos* și toate regiunile fostei *Ripa Thraciae*. Dar un rol mai direct avu Dobrogea în războaiele conduse de *Traian*, când, în iarna anului 101—102, regiunea cuprinsă între *Nicopolis ad Istrum* (Stari Nikiup) și *Tropaeum Traiani* (Adamclisi) fu teatrul unora din cele mai grele bătălii din întregul războiu, viteazul împărat având să facă față unei năprasnice acțiuni daco-sarmate ³⁾. Ca mărturii ale biruinței romane, greu câștigate cu acel prilej, stau câteva afirmații ale autorilor antici ⁴⁾, numele comemorativ ale celor două localități menționate, ambele întemeiate de *Traian*, și în deosebi ruinele monumentului triumfal dela Adamclisi ⁵⁾.

Cucerirea Daciei și transformarea ei în provincie a avut urmă-

¹⁾ STRABO, 54 și 319; MELA, II, 2, 22; PLINIUS, *Nat. hist.*, IV, 18, 5. Cf. I. LEPSI, *Studii asupra litoralului Șabla-Ecrenê*, p. 298 sqq.

²⁾ E. KALINKA, *Ant. Denkm.*, col. 18, nr. 20.

³⁾ C. CICHORIUS, *Die Reliefs der Trajanssäule*, II, pp. 153—154 și segm. XXXI—XXXII; K. LEHMANN-HARTLEBEN, *Die Trajanssäule*, Berlin—Leipzig 1926, pl. 18, XXXII; R. PARIBENI, *Optimus Princeps*, Messina 1926, I, p. 253 sqq.

⁴⁾ AMMIAN MARCELLIN, XXXI, 5, 14; IORDANES, *Get.*, c. 18, p. 83, 26; EUSEBIU, *Chron.*, apud MIGNE, *Patr. gr.*, XIX, 551; CASSIODOR, *Chron.*, apud MIGNE, *Patr. lat.*, LXIX, p. 1231; HIERONYM, *ibidem*, XXVII, p. 462.

⁵⁾ GR. TOCILESCU — O. BENNDORF — G. NIEMANN, *Monumentul dela Adamclissi: Tropaeum Traiani*, Vienna 1895; T. ANTONESCU, *Le Trophée d'Adamclissi*, Jassy 1905; cf. R. VULPE, în *An. Dobr.*, XVIII (1937), p. 173 sqq.

rile cele mai fericite pentru înflorirea vieții romane și a civilizației în Dobrogea. Această țară se regăsea în unitatea antropogeografică din care în chip natural făcea parte. Prin măsurile de reorganizare a apărării pe linia Dunării și prin acțiunea politică de supunere a populațiilor din Nordul Mării Negre, Traian asigură pacea în aceste părți în chip temeinic și durabil. Dobrogei i se dădură două legiuni și numeroase trupe auxiliare. Una din legiuni, *XI Claudia*, fu stabilită la *Durostorum*, care deveni unul din cele mai importante centre militare de pe Dunăre. Alte tabere mai mici fură înființate, pe porțiunea de *limes* corespunzând actualului județ Durostor, la *Transmarisca* (Turtucaia), la *Candidiana* (Cadichioi) și la *Tegulicium* (Vetrina). Printre trupele staționate în sec. II—III d. Chr. în aceste centre secundare, inscripțiile ne arată o *cohors I Thracum Syriaca* la *Transmarisca* ¹⁾ și detașamente (*vexillationes*) din *Leg. XI Claudia* din *Durostorum* și *Leg. I. Italica* dela *Novae*, la *Candidiana* și la *Tegulicium* ²⁾. În acelaș timp fură organizate drumurile (*viae*), dintre care pe teritoriul județelor *Durostor* și *Caliacra* treceau următoarele ³⁾: drumul de pe *limes*, dealungul Dunărei, venind dela *Novae* (Șistov), prin *Sexanta Prista* (Rusciuc) și trecând prin *Transmarisca*, *Candidiana*, *Tegulicium* și *Durostorum*; drumul de pe litoral, venind de la *Odessos* (Varna), trecând prin *Gerania* (Ecrenè), *Dionysopolis* ⁴⁾, *Bizone*, *Tirizis*, *Carum portus* (Șabla) și continuând spre *Callatis* și *Tomis*; iar, prin mijloc, drumul imperial pornind dela *Marcianopolis* (Devnia) — cetate creată de Traian — și atingând *Zaldapa* (Alacichioi) și *Abrittus* (Abta), pentru a continua, prin *Tropaeum Traiani*, spre Nordul Dobrogei. Numeroase căi secundare (*semitae*) pot fi presupuse unind transversal cele trei drumuri principale. Resturi de pavaj au fost găsite pe drumul dintre *Abrittus* și *Civitas Ausdecensium* (Cetatea): ele sunt numite de populația turcă locală *taş jolù* (drum împietruit) ⁵⁾.

¹⁾ V. CHRISTESCU, în *Dacia*, V—VI (1935—36), p. 451 sqq.

²⁾ Cf. G. POPA-LISSEANU, *Cetăți și orașe*, pp. 63 și 66; D. TEODORESCU, în *Raport asupra act. Muz. Naț. de Antich.* 1915, pp. 48 și 50.

³⁾ Cf. hărțile de la E. KALINKA, *Ant. Denkm.*, col. 352 și 440; G. POPA-LISSEANU, *op. cit.*, p. 100; R. VULPE, în 1878—1928: *Dobrogea: cincizeci de ani de viață românească*, p. 142.

⁴⁾ De aci drumul se bifurca: o ramură ținea coasta, prin *Bizone* și *Tirizis*, cealaltă scurta distanța dintre *Dionysopolis* și *Callatis* trecând direct peste stepă, prin *Timogitia*, localitate pomenită de itinerarii în această regiune: cf. J. WEISS, *Die Dobrudscha im Alt.*, p. 73.

⁵⁾ E. KALINKA, *op. cit.*, col. 351; G. POPA-LISSEANU, *op. cit.*, p. 71—72.

S'au găsit în Cadrilater și câteva pietre milliarii, două pe drumul central la Abrittus ¹⁾, și la Ezibei ²⁾, una pe *limes*, la Tegulicium ³⁾ și una pe drumul litoralului, între Vama Veche (Ilanlic) și Calacider ⁴⁾.

Opera de organizare și de întărire a Dobrogei fu activ continuată de împăratul *Adrian*. Chiar în primul său an de domnie, în 118, el făcu o călătorie pe aci, inaugurând calea imperială dintre Marcianopolis și Tropaeum, precum dovedește milliariul dela Abrittus, din acel an ⁵⁾. O a doua vizită a lui prin aceste părți se întâmplă prin anii 123—124. Cu prilejul uneia din aceste călătorii, el inspectă lagărul Legiunii XI Claudia dela *Durostorum*, acordând înfloritorului centru civil care răsărise în apropiere, dreptul de a purta gentiliciul său: *canabae Aeliae* ⁶⁾.

Apogeul păcii și al prosperității în Scythia Minoră fu atins sub domnia lui *Antoninus Pius* (138—161). Prin grija guvernatorilor numiți de el fu desăvârșită opera de gospodărie în această provincie. Se clădiră fortificații pe litoral, iar cetățile elene fură înzestrate cu diferite lucrări edilitare. Astfel un apeduct fu zidit la Odessos ⁷⁾. De asemeni, o inscripție din Dionysopolis exprimă recunoștința cetății către legatul împăratului, *Vitrasius Pollio*, pentru inaugurarea unei construcții al cărei caracter ne rămâne necunoscut ⁸⁾. Intr'o altă inscripție din acest oraș, un cetățean e onorat fiindcă a dus lui *Antonin*, „în împărăteasca Romă“ (εἰς τὴν βασιλίδα Ῥώμην), un mesagiu din partea concetățenilor săi, de sigur o scrisoare de mulțumire pentru bunăvoința specială arătată de împărat cetății ⁹⁾. Numeroase alte dedicații epigrafice adresate acestui împărat au fost găsite în toate cetățile elene, precum și în celelalte localități din Dobrogea.

* * *

Intr'un veac, — de la intrarea Dobrogei în sistemul provincial roman până la *Antonin Piul* —, romanismul acestei țări făcuse progrese uriașe. Către sfârșitul sec. II, Scythia Minoră era profund

¹⁾ CIL III 14464.

²⁾ CIL III 12519.

³⁾ D. TEODORESCU, *loc. cit.*, p. 49.

⁴⁾ CIL III 14215, 2.

⁵⁾ Cf. V. PÂRVAN, *Cetatea Tropaeum*, p. 18; id., *Mun. Aur. Durost.*, p. 316.

⁶⁾ V. PÂRVAN, *Munic. Aur. Durost.*, p. 316.

⁷⁾ CIL III 762.

⁸⁾ R. CAGNAT, *I G R R*, I, 663.

⁹⁾ *Ibidem*, I, 644.

romană. Populația ei crescuse în mari proporții. Pe lângă autohtonii *Gefi* sau *Daci*, numeroși dar rareori pomeniți în inscripții ¹⁾, pe lângă *Bessii* și *Ausdecensii* deportați din Balcani, pe lângă mulți negustori *Greci* și *Orientali* atrași de prosperitatea economică a Pontului Stâng, se adăogase un număr covârșitor de veterani ²⁾ și cetățeni romani civili cari, în cea mai mare parte, se așezaseră ca plugari la țară, trăind pe moșiile lor (*praedia*), în conace (*villae*), ori în centre organizate : *pagi* și *vici* ³⁾. Asemenea sate s'au constatat în jud. Caliacra la Capacli și la Saragea în apropiere de Abrittus ⁴⁾. În categoria *vici*-lor intrau și unele așezări de caracter urban ca *Tropaeum*, *Abrittus*, *Zaldapa*. De asemeni canabele Legiunii XI Claudia : așezarea civilă dela Durostorum. Așezarea dela Hasarlâc, aparținând unei populații neromane, de *Ausdecenses*, constituia o *civitas*. Acelaș titlu era dat și orașelor grecești de pe țărm, care, având în vedere autonomia lor interioară, mai erau numite și *respublicae* ⁵⁾.

Încă din vremea lui Traian autoritatea romană s'a îngrijit să dea Dobrogei o organizare administrativă. Teritoriile diferitelor cetăți elene, ale lagărelor militare și ale grupurilor de *vici* și *pagi*, fură delimitate cu precizie. Chiar din anul 100, în ajunul primului războiu al lui Traian cu Decebal, se cunoaște o hotărnicie a teritoriului cetății Histria, dată de *Laberius Maximus*, guvernatorul Moesiei Inferioare ⁶⁾. Într'un document asemănător, probabil tot din epoca lui Traian, păstrat în chip fragmentar ⁷⁾, se delimitează teritoriul cetății Callatis, care se întindea și în județul Caliacra, până la Calaiciderè, unde s'a găsit o piatră de hotar ⁸⁾. De aci înspre Sud se întindea teritoriul cetății

1) CIL III 14437, 2. Cf. V. PÂRVAN, *Cetatea Tropaeum*, p. 25 sqq.

2) În Dobrogea de Sud inscripțiile menționează veterani la Durostorum (V. PÂRVAN, *Munic. Aur. Durost.*, p. 315 sq.), la Transmarisca (V. CHRISTESCU, în *Dacia*, V—VI (1935—36), p. 452), la Dionysopolis (CIL III 14212), între Balcic și Varna (CIL III, p. 2328, 68, D. CVI).

3) V. PÂRVAN, *Ulmelum*, I, p. 575 sqq.; II, 2, p. 397 sqq.; id., *Incepăturile vieții romane*, p. 105 sqq.

4) CIL III 12508; 14210 (Saragea) : *Antonius Zinenis princeps (vici ?...)*. Numele *Zinenis* denotă pe un Dac romanizat.

5) CIL III 769; 7537; 7539; 12493; V. PÂRVAN, *Histria*, IV, p. 612; id., în *Dacia* II (1925), p. 212 sq.

6) V. PÂRVAN, *Histria*, IV, p. 556—593.

7) CIL III 14214, 33.

8) CIL III 7587 : *F(ines) terr(itorii) Call(atidis)*. Un fragment de inscripție conținând numele cetății Callatis : [Καλλ]ατιωνῶ[ν], a fost găsit la Iali Uciorman lângă Șabla : C. JIREČEK, în *Arch.-epigr. Mitteil.*, X (1886), p. 190.

Dionysopolis, până la Dişpudac, pe actuala frontieră româno-bulgară, unde începea teritoriul cetăţii *Odessos*, precum arată piatra de hotar descoperită acolo ¹⁾. În teritoriul dionysopolitan se cuprindea probabil şi *Bizone*. Nu avem nicio ştire despre teritoriile care depindeau de *Durostorum*, de *Abrittus* şi nici de felul cum era împărţit restul Dobrogei meridionale. De asemeni o inscripţie pomeneşte de delimitarea teritoriului cetăţii *Ausdecensilor*, între *Abrittus* şi *Tropaeum*, dar fără nici o precizie topografică ²⁾.

Oraşele elene din Pontul Stâng şi-au păstrat dreptul de a bate monete autonome. Se cunosc multe serii emise de *Dionysopolis*, cu efigiile împăraţilor ³⁾. Viaţa economică luase un foarte mare avânt, spre folosul în primul rând al acestor oraşe pontice şi al fiscoi. Dobrogea se afla, încă dela prima apariţie a autorităţii romane în aceste părţi, în unitatea vamală dunăreană: *portorium Illyrici et Ripae Thraciae*. O staţiune a acestei organizaţii financiare e documentată la *Durostorum* ⁴⁾.

Un semn al înfloririi economice şi culturale în Dobrogea romană îl constituie bogăţia impresionantă de resturi de monumente care apar la fiecare pas pe pământul acestei ţări. În deosebi în ruinele centrelor urbane, ca *Dionysopolis* şi *Durostorum*, se găsesc confinuuri fragmente provenind dela clădiri somptuoase, adesea ornate cu marmură. Unele edificii publice din aceste oraşe sunt pomenite în inscripţii. Astfel, la *Dionysopolis* aflăm de existenţa unor agone reconstruite sub domnia lui Antonin Piu ⁵⁾. Tot acolo se afla şi un amfiteatru, precum ne dovedeşte un relief al unui *retiarius* ⁶⁾. În această cetate a fost descoperit, înainte de război, un mic templu funerar din vremea Severilor, lucrat cu deosebită îngrijire şi conţinând o mare cantitate de unelte şi podoabe preţioase de tot felul, printre altele un vas de bronz cu un frumos relief reprezentând o scenă din mitul Iphigeniei în Taurida ⁷⁾. Ruine de terme au fost identificate într'un

¹⁾ CIL 7589 = 12507: *F(ines) terr(itorii) Odess(itanorum)*.

²⁾ CIL III 14437, 2 (Cetatea-Hasarlâc): *termini positi territorii civitatis Ausdecensium adversus Dacos*.

³⁾ B. PICK, *Ant. Münzen v. Dacien u. Moesien*, I, p. 128 sqq.

⁴⁾ CIL III 7479: *vilicus stationis Durostori*; cf. V. PÂRVAN, *Munic. Aur. Durost.*, p. 321.

⁵⁾ R. CAGNAT, *IGRR*, I, 664: *γυμνασιάρχην καὶ τῶν ἀγώνων*.

⁶⁾ E. KALINKA, *Ant. Denkm.*, col. 243, fig. 102; G. POPA-LISSEANU, *Cetăţi şi oraşe*, fig. 3.

⁷⁾ K. SCHKORPIL, *Grabfund in Balčik*, în *Jahreshefte*, XV (1912), Beibl.,

lagăr militar de lângă *Durostorum*, între Silistra și Ostrov ¹⁾). Nenumărate sunt monumentele mici, *arae votive*, *aediculae*, pietre sepulcrale, cavouri, sarcofagii, etc.

Arta figurală și ornamentală e reprezentată în Dobrogea până în cele mai mărunte obiecte, chiar de caracter utilitar. Bogatul conținut al templului funerar menționat, din Dionysopolis, oferă în această privință caracteristice exemple. Ceramica de import e foarte frecventă. Printre cioburile de vase în *terra sigillata* găsite la *Durostorum*, e unul care prezintă marca fabricantului din *Aretium* în Italia ²⁾). Dar arta cea mai răspândită în provinciile romane în sec. II—III e sculptura, reprezentată la fiecă pas prin ex-voturi religioase, prin reliefe funerare, prin statuile divinităților, împăraților, cetățenilor de frunte, prin decorațiile clădirilor, etc. Motivele cele mai caracteristice sunt: banchetul funebru, Călărețul thrac, Medusa, capetele de lei, amorașii, acroteriile, acanthul, chenarul cu vrejuri spirale de vișă răsărind dintr'un ghiveci, etc. E remarcabil relieful funerar de stil elenistic, dar de factură romană, descoperit la Silistra, și care reprezintă pe defunctul eroizat înfins pe un pat, în fața sa o femeie stând pe un scaun și oferindu-i un măr, iar între ei plutind un amoraș cu o ghirlandă de flori ³⁾). Arta portretului, atât de italică, își păstra însușirile sale de realism chiar când era executată printr'o imperfectă tehnică provincială: o dovedește, de pildă, un cap de bărbat din *Durostorum*, păstrat în Muzeul Național de Antichități din București ⁴⁾).

Viața intelectuală era foarte dezvoltată în Dobrogea romană. Fără a insista asupra orașelor elene dela Mare, vechi centre de cultură superioară, gustul pentru slova scrisă era comun până în cele mai modeste sate romane ori thrace din interiorul provinciei, precum dovedesc numeroasele monumente epigrafice de tot felul. Cunoașterea

col. 101 sqq.; id., în *Izvestija — Bull. de l'Inst. archéol. bulg.*, Sofia, VI (1930—31), p. 87, fig. 48—49; C. MOISIL, în *Bul. Com. Mon. ist.*, VII (1914), p. 27—32; R. VULPE, în *Rev. ist. rom.*, III (1933), p. 412; id., în *Ann. Dobr.*, XV (1934), p. 205.

¹⁾ V. PĂRVAN, *Munic. Aur. Durost.*, p. 336.

²⁾ CIL III 14215, 4: *Filemon Aretio fecit*.

³⁾ Reprodus în ziarul *Universul*, XLIX, nr. 349 din 25/XII 1931, p. 9 și în placheta turistică (VL. DUMITRESCU), *Vestiges romaines en Roumanie*, (Bucarest 1937), apărută în patru limbi (franceză, germană, italiană și engleză).

⁴⁾ Cf. V. PĂRVAN, în *Jahrbuch d. k. deutsch. arch. Inst.*, 1915, *Arch. Anzeig.*, col. 251, fig. 8.

poeziilor celebri era de asemeni foarte răspândită. Dela *Transmarisca* (Turtucaia) se poate cita o inscripție funerară, al cărei text în versuri, a fost compus prin imitarea faimosului epitaf al lui Ovidiu din *Tristia*¹⁾.

În Scythia Minoră viața ajunsese să fie una singură pentru toate elementele diverse care o populau. E ceea ce se vede din sinteza greco-romană pe care o prezintă monumentele religioase de aci. Zeii oficiali romani, *Iupiter Optimus Maximus* și *Iuno Regina* sunt cinstiți peste tot. Coloniștii agricoli, atât Romani, cât și Daci ori Thraci, sunt devotați divinităților de caracter agrest: *Silvanus*, *Priapus*, *Diana*, *Ceres*, *Dionysos*²⁾, acesta din urmă adorat cu deosebire pe Coasta de Argint, unde o cetate importantă ca *Dionysopolis* era pusă sub protecția lui. Acolo exista și un colegiu de *Baccheaști*, adoratori ai acestui zeu³⁾. Dacă orașele elene prețuiau atât de mult cultele fertilității, e din pricină că principalul lor izvor de viață era, ca și pentru țărani, tot agricol: atât direct, prin cultivarea teritoriilor rurale, cât și prin comerțul pe care îl făceau și al cărui principal element îl formau cerealele.

Alte divinități care apar în inscripțiile găsite în județele din Cadrilater sunt: *Diana Regina*⁴⁾, *Neptunus Augustus*⁵⁾, *Epona*⁶⁾, *Pluton* și *Proserpina*⁷⁾ *Pan*⁸⁾, *Dioscurii*⁹⁾, *Heracles*¹⁰⁾, *Apollo Sanctus*¹¹⁾, *Hermes*¹²⁾. Pe monetele cetății *Dionysopolis* figurează efigiile următoarelor divinități: *Dionysos*, *Demeter*, *Marele Zeu*, *Heracles*, *Zeus*, *Sarapis*, *Athena*, *Asclepios*, *Hygeia*, *Nemesis*, *Con-*

¹⁾ D. ADAMEȘTEANU, în *Dacia*, V—VI (1935—36), p. 449—450: *Hic ego quae iacior Valeria dicta fuisse*, etc.

²⁾ Pentru cultele agreste din Dobrogea cf. V. PĂRVAN, *Inceputurile vieții romane*, p. 171 sqq.

³⁾ E. KALINKA, *Ant. Denkm.*, col. 168.

⁴⁾ De ex. la *Transmarisca*: V. CHRISTESCU, în *Dacia*, V—VI (1935—36), p. 452.

⁵⁾ În lagărul dela *Candidiana*: CIL III 14433.

⁶⁾ La *Abrittus*: R. CAGNAT, *IGRR*, I, 595; G. POPA-LISSEANU, *Cetăți și orașe*, p. 75 sqq.

⁷⁾ La *Durostorum*: *Plutoni Sancto et Domn(a)e Preserpin(a)e*; I. RUSSU, în *Anuar. Inst. st. cl. Cluj*, II (1933—35), p. 212 sqq.

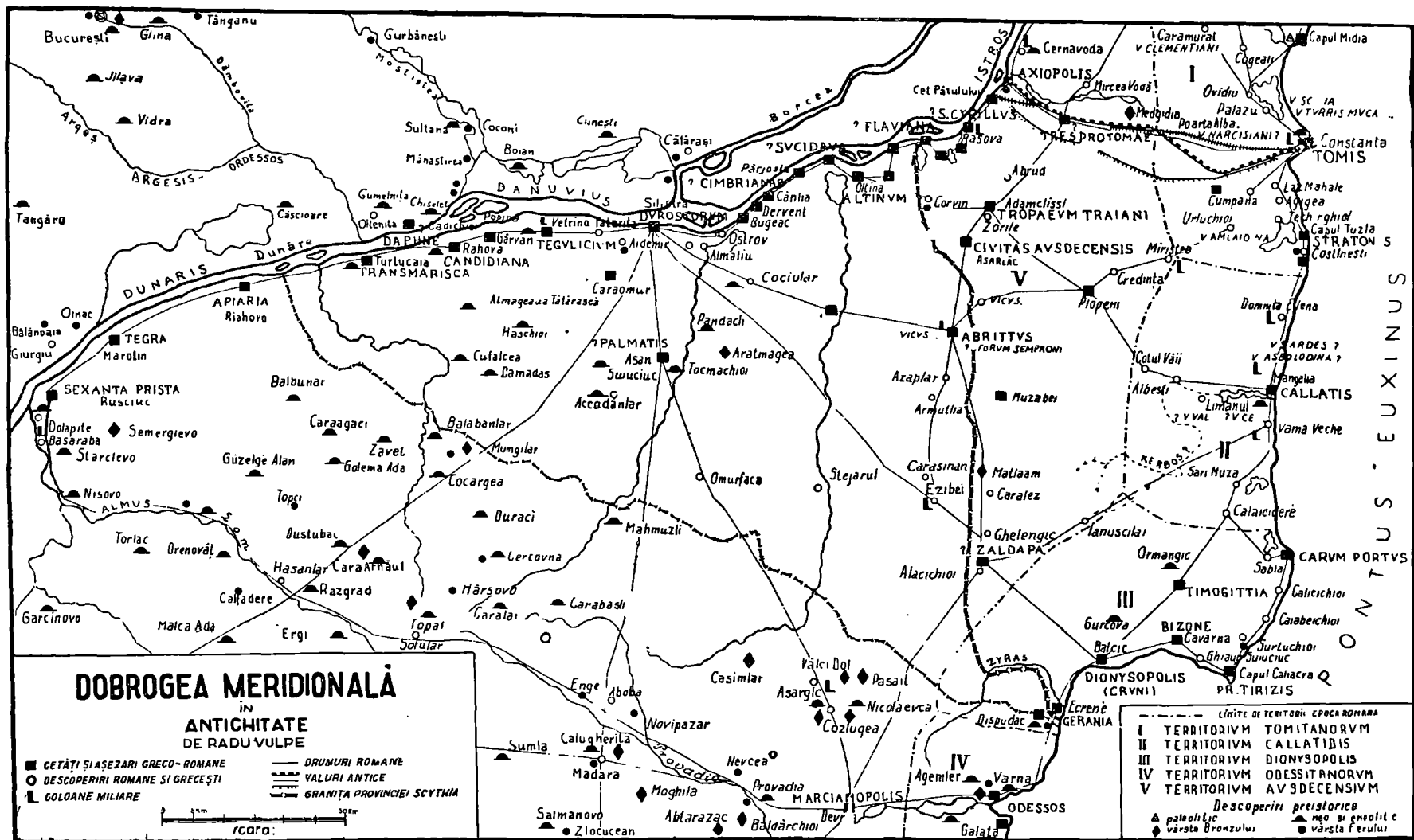
⁸⁾ La *Dionysopolis*: E. KALINKA, *op. cit.*, col. 168; G. POPA-LISSEANU, *op. cit.*, p. 31, fig. 2; B. FILOW, *L'art antique en Bulgarie*, Sofia 1925, p. 28, fig. 20.

⁹⁾ La *Dionysopolis*: DITTENBERGER, *Sylloge*³, nr. 762; cf. V. PĂRVAN, în *Dacia*, I (1924), p. 277.

¹⁰⁾ *Dionysopolis*: EM. BUCUȚA, *Balcic, București—Craiova* (1930), pl. IV.

¹¹⁾ La *Saragea* lângă *Abrittus*, CIL III 14210.

¹²⁾ La *Dionysopolis*: E. KALINKA, *op. cit.*, p. 242.

*cordia, Tyche*¹⁾. La Durostorum se afla un *spelaeum* pentru cultul lui *Mithras*, adorat de soldați²⁾. În acelaș centru militar exista un templu în care era preamărit *Baal* din Syria, sub numele de *Iupiter Dolichenus*³⁾.

În Durostor și Caliacra influența thraco-getă asupra credințelor greco-romane a fost ceva mai intensă decât în restul Dobrogei. Aci se afla zona de tranziție spre Thracia balcanică, unde această influență era caracteristică. Astfel, chiar preponderanța lui *Dionysos* în vechia *Cruni* e o dovadă de adaptare a Grecilor la cultul local thrac al lui *Sabazios*⁴⁾. La Odessos era deosebit de adorat *Marele Zeu Derze=Iates*, căruia îi era închinată și sărbătoarea *Darzaleia*.⁵⁾ La *Dionysopolis* s'a găsit un relief al lui *Heracles*, în care zeul poartă numele de *Zusyreithes*, de un caracter getic evident⁶⁾.

O importantă inscripție din Durostorum e închinată de un legionar și de camarazii săi unui zeu thrac : *Heroni Suregeti eidemque Praehibenti*, care amintește divinitatea bessică Θεὸς Σουρεγέθης ἐπήκοος din Balcani. După V. PÂRVAN⁷⁾ e vorba de Eroul thrac, *Hero Domnus*, divinitatea cea mai frecvent adorată în aceste regiuni, mai ales sub aspectul său funerar, de călăreț la vânătoare, reprodus în relief pe pietrele de morminte. Asemenea reprezentări s'au găsit în Dobrogea de Sud la Durostorum, Tirizis (Capul Caliacra), Ecrenê, Ghelengic, Saragea, Cociular, Carapeliț, Omurfacă.⁸⁾ Inscriptia dela Durostorum cu *Hero Suregetes* nu e însă funerară; acolo zeul e investit cu forma lui străveche geto-thracă, de divinitate henotheistă, protectoare (ἐπήκοος, *prahibens*), ca *Zalmoxis*, ca *Goitosyros* al Scythilor, *Surya* al Indienilor antici, echivalentul lui *Sol*, *Helios*.⁹⁾

¹⁾ B. PICK, *Ant. Münzen v. Dacien u. Moesien*, I, pp. 127—129, 130—138; G. POPA-LISSEANU, *op. cit.*, p. 28.

²⁾ CIL III 7475 și 7483; cf. V. PÂRVAN, *Munic. Aur. Durost.*, p. 325.

³⁾ V. PÂRVAN, *op. cit.*, p. 323.

⁴⁾ Cf. G. KAZAROW, *Thrake* (Religion), la PAULY-WISSOWA, *Real-Encykl.*, s. v., col. 473, 495.

⁵⁾ G. KAZAROW, *op. cit.*, col. 477; V. PÂRVAN, *Gânduri despre lume și viață la Greco-Romanii din Pontul Stâng*, în vol. *Memoriale*, București 1923, pp. 15 și 29.

⁶⁾ EM BUCUȚA, *Balcic*, pl. IV: 'Ηρακλῆϊ Ζουσρεῖθα Ἰούλιος Κρήσσης ἀνέθηκεν; cf. R. VULPE, în *An. Dobr.*, XVIII (1937), p. 221.

⁷⁾ *Munic. Aur. Durost.*, p. 310 sqq.

⁸⁾ *Ibidem*, p. 326; K. SCHKORPIL, *Opis starinite vâ Černomorskata oblast*, II, pp. 35 sqq., 40 sqq., 80 sqq.; G. KAZAROW, *op. cit.*, col. 475 sqq.; id., în *Jahreshefte*, XXIV (1929), Beibl., col. 129 sqq.

⁹⁾ V. PÂRVAN, *op. cit.*, p. 312; id., în *Dacia*, I (1924), p. 278.

Era un zeu aniconic. Grecii și Romanii din provinciile geto-thrace adoptându-l, l-au reprodus sub forma Călărețului vânător, dar în același timp i-au micșorat importanța, limitându-l la un rol funerar, ca imagine a mortului eroizat. În legătură cu acest zeu henoteist thraco-getic V. PĂRVAN a pus și pe *Călăreții danubieni*, cari apar pe unele reliefe votive din provinciile dunărene. După ilustrul învățat acești zei reprezintă o analogie străveche cu *Açvinii* indici și cu *Dioscurii* eleni, fără să fie vorba chiar de o identitate cu aceștia din urmă în vremea romană.¹⁾ Asemenea reliefe ale Călăreților danubieni s'au găsit în Dobrogea meridională la Durostorum și la Odessos.²⁾

* * *

Dela Traian până la Marcu Aureliu pacea a durat fără întrerupere, îngăduindu-i Dobrogei să cunoască epoca cea mai fericită din istoria sa. Dar năprasnica urgie barbară care s'a năpustit asupra lumii romane pe vremea împăratului filosof, și-a avut repercusiuni și în Dobrogea, prin năvala *Costobocilor*, o puternică națiune de Daci liberi din munții Maramureșului și ai Moldovei de Sus. Războaiele marcomannice reclamând forțe numeroase aduse grabnic de pretutindeni, garnizoanele din jurul Dunării se goliră de trupe. Dintr-o inscripție din *Candidiana* (Cadichioi) vedem cum, în această vreme, un mic detașament constituit din elemente ale Legiunilor *I Italica* și *V Macedonica* și avându-și reședința la *Tropaeum*, străjuia toată porțiunea de pe Dunăre, care în chip normal se afla în paza Legiunii *XI Claudia*, acum plecată în campanie, în Pannonia³⁾. De această grozavă slăbiciune a frontierei dobrogene profitară, între anii 170—172, *Costobocii*, cari străbătură provincia dealungul devastând satele și villele întâlnite în drum⁴⁾. Apoi se îndreptară spre Sud, ajungând până în Grecia. Această invazie violentă, venind după aproape un secol de perfectă siguranță, a fost pentru Dobrogea ca un trăsnet. Dar locuitorii și-au revenit repede și, odată primejdia trecută, viața a început să se desfășure tot atât de înfloritoare ca și mai înainte. În această vreme, cel mai târziu în anul 176, oficialitatea romană, constatând progresele deosebite făcute de orașul

1) V. PĂRVAN, *Getica*, p. 520 sqq.; id., în *Dacia*, I (1924), p. 278 sqq.

2) D. TUDOR, *I Cavalieri danubiani*, în *Ephem. Dacorom.*, VII (1937), p. 318.

3) CIL III 14433: *vexillatio Legionum I Italicae Moesiaca et V Macedonicae Daciae Tropaei agens*. Cf. V. PĂRVAN, *Tropaeum*, p. 37.

4) CIL III 14214, 2 (*Tropaeum*): *Daizus Comozi interfecus a Castabocis*.

Durostorum, care din niște modeste canabe ale Legiunii XI Claudia devenise un important centru de urbanism și romanitate, îl ridică la rangul de *municipium*, cu dreptul de a adăuga la numele său gentiliciul împăratului Marcu Aureliu: *Municipium Aurelium Durostorum* ¹⁾. Inscripțiile ulterioare pomenesc pe diferiții dregători ai orașului în noua sa fază: *duumviri iure dicundo, aediles, quaestores, decuriones* ²⁾.

Din străduința de refacere de după invazia Costobocilor face parte delimitarea teritoriului *Ausdecensilor*, la Cetatea (Hasarlâc), între Abrittus și Tropaeum, din ordinul lui *Helvius Pertinax*, guvernatorul Moesiei și Daciei între 177—179 și viitorul împărat, și prin supraveghierea administratorului cetății, *Vexarus*, un localnic. Dacii vecini, profitând de dezordinea provocată de invazie, luară în folosință pământurile *Ausdecensilor*. După restabilirea liniștei, pietrele de hotar fură puse la loc, interzicându-se Dacilor să le mai depășească ³⁾. E aci un exemplu de persistența ostilității arătate de localnicii Geți față de minoritățile thrace balcanice impuse odinioară cu sila pe teritoriul lor și în acelaș timp o dovadă în ce privește grija autorității romane de a face să se respecte ordinea stabilită.

Sfârșitul războaielor marcomannice a permis legiunilor moesice să-și reia garnizoanele. Dar cum Legiunea *V Macedonica* dela Tröesmis fusese transferată în Dacia, *Durostorum* cu Legiunea *XI Claudia* rămase singurul lagăr legionar din Dobrogea și principalul centru de romanism din această regiune. În războiul civil care a precedat urcarea la tron a lui *Septimius Severus*, legiunile moesice au jucat un rol de seamă, luptând pentru izbânda acestui împărat. Așa se explică faptul că unele din monetele lui poartă siglele Legiunilor *XI Claudia* și *I Italica* ⁴⁾. De altfel, Septimiu Sever a făcut, la începutul domniei, o călătorie de inspecție militară prin Dobrogea și Moesia, întocmai ca Adrian odinioară. Lui i s'a atribuit ridicarea orașului *Tropaeum Traiani* la rangul de municipiu ⁵⁾, acesta fiind prin ur-

¹⁾ V. PÂRVAN, *Munic. Aur. Durost.*, p. 318.

²⁾ V. PÂRVAN, *Histria*, IV, p. 669; id., *Durost.*, p. 318.

³⁾ CIL III 14437, 2: *termini positi civitatis Ausdec[ensium] adversus Dacos, secundum actorem civitatis Vexarus T[...]: opus hoc non excessent Daci; termini territorii civitatis obligati sint.*

⁴⁾ COHEN, *Médailles impériales* ²⁾, IV, p. 31, nr. 257 și 268.

⁵⁾ V. PÂRVAN, *Tropaeum*, p. 43 sq. În traducerea românească a cărții postume a lui V. PÂRVAN, *Dacia: Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene*, București 1937, la p. 178, Tröesmis e arătat ca municipiu dela S. Sever; e

mare, după Durostorum și Troesmis, al treilea centru roman din Dobrogea din această categorie.

Urmașul său, *Caracalla*, s'a făcut celebru în istorie prin hotărîrea sa de a acorda cetățenia romană tuturor locuitorilor liberi din centrele urbane ale imperiului¹⁾. Ca urmare a acestei reforme trebuie să se explice marea număr de *Aurelii* cari apar în inscripțiile din Dobrogea ca și din alte părți, în cursul sec. III. *Caracalla* având oficial numele de *Marcus Aurelius Antoninus*, iar obiceiul fiind ca noii cetățeni să adopte gentiliciul împăratului. Cu toate trăsăturile de violență ale caracterului său, *Caracalla* a fost un suveran vrednic, care s'a îngrijit mult de apărarea granițelor. Astfel, în anul 214, prin prompta lui intervenție a putut evita Dobrogei nenorocirea unei invazii a *Carpilor*, o importantă populație de Daci liberi din munții Moldovei, dintre cari făceau parte și Costobocii. Un ecou al acestui succes apare într-o inscripție de pe vremea lui *Caracalla*, din *Oescus* (Ghighen), în care este elogiât un *primipilaris* pentru că a participat la războiul împotriva *Carpilor*; pentru bravura lui extraordinară a fost recompensat de împărat și de numeroase orașe din provincia Moesiei Inferioare, printre care *Dionysopolis* i-a acordat titlul de senator al său (*buleuta*)²⁾.

Poate din vremea împăratului *Elagabal*, care a venit la domnie puțin după moartea lui *Caracalla*, datează frumosul templu funerar dela Balcic, citat aci mai sus și care poartă o dedicație către un împărat cu nume martelat și cu porecla de *Antoninus*. Printre împărașii loviți de *damnatio memoriae* și având acest cognomen n'ar mai putea fi avut în vedere decât *Commodus*, fiul lui Marcu Aureliu, dar, după cum observă K. SCHKORPIL, spațiul martelat din inscripție convine mai mult numelui lui *Elagabal*³⁾.

În realitate o greșală de mașină de scris, în loc de *Tropaeum*, pe care am lăsat-o neîndreptată în textul francez dactilografiat după care am făcut această traducere. În textul englez publicat la Cambridge, în 1928, *Dacia: an outline of the early civilizations of the Carpatho-Danubian countries*, p. 188, această mențiune a fost suprimată. De fapt, din alte lucrări ale lui V. PĂRVAN (cf. *Munic. Aur. Durost.*, p. 319), se vede că pentru regretatul învățat român, *Troesmis* era municipiu dela Marcu Aureliu.

¹⁾ Cf. E. ALBERTINI, *L'Empire romain*, Paris 1929, p. 256 sqq. M. BESNIER, *L'empire romain de l'avènement des Sévères au Concile de Nicée*, Paris 1937 (G. GLOTZ, *Histoire ancienne*, III-e partie, t. IV), p. 65 sqq.

²⁾ CIL III 14416: *res prospere et valide gestae adversus hostes Carpos*. Cf. V. PĂRVAN, *Munic. Aur. Durost.*, p. 321.

³⁾ În *Jahreshefte*, XV (1912), Beibl., col. 106 sq.

Ultimul dintre împărații din familia Severilor, *Severus Alexander* (222—235), e pomenit într'o inscripție dela Ezibei, la Sud de Abrittus și într'alta dela Asargic în Deliorman. În ambele se arată cum guvernatorul provinciei din această vreme, *Q. Messius Decius*, viitorul împărat, s'a îngrijit de repararea drumurilor din Dobrogea, punând să se reconstruiască podurile dărăpănate și drumurile stricate ¹⁾.

* * *

După moartea lui Sever Alexandru, lumea romană a intrat în nenorocita epocă a anarhiei militare, care a sleit forțele imperiului, lăsând peste tot în fața Barbarilor granițe slab apărate. Pentru Dobrogea vremurile de liniște și de înflorire erau curmate brusc. Invaziile *Carpilor* și ale *Goșilor*, — populație germană coborâtă dela Baltica și așezată în Nordul Mării Negre —, înainte de-a ajunge în provinciile din inima imperiului, își desfășurau toată violența aci, în acest coridor dintre Dunăre și Pontul Euxin. Primul împărat ridicat prin anarhia trupelor, viteazul *Maximinus Thrax*, un Dac din Moesia Inferioară, izbuti, la 236, să respingă un prim atac al acestor Barbari la gurile Dunării. Dar asasinarea lui, în 238, permise *Carpilor* să revină năprasnic și să pustiiască Dobrogea mai grozav ca pe vremea invaziei costoboce. Regiunile din preajma Durostorului fură prădate, iar parte din locuitori duși în robie. O inscripție din această localitate, datată chiar în anul 238, menționează pe un cetățean prins de Barbari, care aduce mulțumiri zeilor fiindcă a izbutit să scape din captivitate ²⁾. *Tullius Menophilus*, generalul lui *Gordian*, îi forță pe Carpi să se retragă. Apoi s'a străduit să repare pagubele suferite de provincie. Orașul *Marcianopolis* (Devnia), în apropiere de Odessos, fu considerabil întărit, creându-se astfel, în zona de trecere dintre Scythia Minoră și restul Moesiei Inferioare, o puternică piață de arme.

Un nou atac carpic fu respins, la 242, de *Furius Timesitheus*, prefectul pretoriului și socrul împăratului *Gordian*. *Philip Arabul* avu și el prilejul, la 246—247, să câștige o importantă victorie atât împotriva *Carpilor*, cât și împotriva *Goșilor*. Dar antipatia trupelor din Moesia Inferioară față de acest împărat de origine syriană,

¹⁾ CIL III 12519 (Ezibei) și 13758 (Asargic): *pontes derutos et vias conlapsas restituit*. Cf. V. PÂRVAN, *op. cit.*, p. 321.

²⁾ CIL III 12455: *receptus ex captivitate Barbarorum, Pio et Proclo consulibus* (anul 238). Cf. V. PÂRVAN, *op. cit.*, p. 322.

avu urmări fatale pentru provincie. Revoltându-se, aceste trupe dădură puțința, la 249, unei uriașe masse de populații germanice și carpice, condusă de *Gofi*, să irumpă în Dobrogea și să distrugă totul în cale. Aproape toate cetățile elene și romane din această țară fură nimicite. Printre cele care resistară victorios fu în primul rând *Marcianopolis*, ale cărei ziduri recent construite își arătară acum, prin apărarea organizată de arhonte cețății, filosoful *Maximus*, toată eficacitatea.

Impotriva năvălitorilor împăratul și Senatul din Roma trimiseră pe *Decius*, fost guvernator al Moesiei Inferioare sub Sever Alexandru, una din personalitățile cele mai capabile de care dispunea în acel moment imperiul. Barbarii fură goniți, iar provinciile reorganizate. Trupele, entuziasmate de acest rapid succes al lui Decius, îl proclamă împărat și-l siliră să meargă în fruntea lor la Roma în contra lui Philip. Victoria dela Cremona îi asigură lui Decius confirmarea tronului. Dar în lipsa lui dela Dunăre, o nouă invazie gotică se produse în Dobrogea, sub conducerea lui *Kniva*. În graba mare împăratul interveni, izbutind să-i bată pe Barbari la *Nicopolis ad Istrum*. Dar prin' un gest îndrăzneț, ajutat și de trădarea guvernatorului Macedoniei, gelos pe Decius, Kniva izbuti să evite împresurarea, trecând Balcanii spre Sud. La întoarcere, Decius încercă să-i taie calea în Dobrogea meridională, la *Abrittus*. Dar o nouă trădare se produse în rândurile romane, guvernatorul Moesiei Inferioare, *Trebonianus Gallus*, sustrăgându-se dela datoria de a secunda pe împărat. Decius fu lăsat astfel singur, cu puține trupe, în fața masselor barbare. În bătălia care urmă, la *Forum Sempronii*, într'una din văile mlăștinoase de pe lângă Abrittus, împăratul căzu eroic dimpreună cu toți soldații săi. Era cel dintâiu suveran al Romei care muria pe un câmp de bătaie ¹⁾.

Dacă trădarea lui *Gallus* rămase necunoscută soldaților, cari îl proclamă împărat în locul lui Decius, ea este evidentă pentru istorie, căci primul său gest fu de a încheia o pace extrem de umilitoare cu Goții, promițându-le acestora subsidii și îngăduindu-le să se retragă cu toată imensa pradă adunată și cu toți numeroșii captivi, mulți dintre ei făcând parte din cele mai bune familii romane din provincii ²⁾.

După aceste nenorocite evenimente Dobrogea nu mai era decât

¹⁾ AUREL. VICTOR, *Caes.*, 29, 5; DEXIPPUS, în *Fragm. hist. Graec.*, III, p. 674, fragm. 16; ZOSIM, I, 23; IORDANES 18; EUTROPIU, IX, 4.

²⁾ ZOSIM, I, 24.

un câmp de ruine. Puține orașe se putuseră menține. Cetățile elene încetară de a mai bate monete: la Dionysopolis ultimele serii datează dela Gordian. După această vreme nu se mai constată clădiri noi și însăși inscripțiile devin foarte rare. Molimi teribile bântuiau. Invaziile deveniseră, de altă parte, endemice. Dobrogea își relua tristul rol din vremurile preromane, de *via gentium*. Locuitorii, câți n'au fost uciși ori duși în robie, își duceau o viață chinuită între ruinele căminelor și refugiile oferite de bălți și de păduri. Viața civilizată dispărea tot mai mult.

Primele reacțiuni față de această stare de lucruri fură încercate sub *Gallien*, care bătu pe Goți pe uscat și pe mare — Barbarii se deprinseseră cu navigația — și aduse arhitecți din Byzanț pentru re-construirea cetăților elene din Pontul Sfâng. Sub *Claudiu Gothicul*, se produse o mare imigrație de populații germanice sub conducerea Goților, dealungul coastei dobrogene și în provinciile balcanice. Barbarii pustiiră peste tot, dar încercară zadarnic să cucerească Tomis și Marcianopolis. În cele din urmă fără sdrobiți în Moesia (269).

Această victorie fu începutul unei reînviată a lumii romane. Sub *Aurelian* luă sfârșit și anarhia lăuntrică a imperiului, a cărui unitate fu refăcută. Granița Dunării fu restabilită și întărită, deși cu sacrificarea provinciei Dacia. Aurelian nimici două încercări de invazii în Dobrogea, una a Goților și alta a Carpilor. Pe aceștia din urmă îi înfrânse între Carsium și Sucidava. Scythia Minoră începu să-și recapete suflul vieții. Orașele se refăceau. La *Durostorum* s'a găsit o inscripție prin care acest *municipium Aurelium* își exprimă recunoștința pentru restaurarea sa și pentru succesele împăratului, pomenind în deosebi victoria carpică ¹⁾. Munca de reorganizare în Dobrogea se continuă sub împărații *Tacit* și *Probus*, cari izbutiră să respingă și câteva invazii gotice și bastarne în aceste părți.

* * *

Dobrogea romană intră într-o nouă fază sub *Dioclețian*. Despărțită de Moesia, ea deveni o provincie deosebită sub numele de *Scythia*. Granița cea nouă făia vertical teritoriul de care ne ocupăm aci. Por-

¹⁾ CIL III 12456: *quot imperator Aurelianus vicit reginam Zenobiam invisosque tyrannos et Carpos [...] inter Carsium et Sucidavam delevit*. Cf. G. POPA-LISSEANU, *Încercare de monografie asupra cetății Drâstorul-Silistra*, p. 51; V. PĂRVAN, *op. cit.*, p. 322; A. v. DOMASZEWSKI, la GR. TOCILESCU, în *Arch. epigr. Mitteil.*, XIV (1891), p. 16, nr. 34. Alte inscripții dovedesc în această vreme restaurări la Callatis și la Tropaeum: CIL III 7581 și 12461; cf. V. PĂRVAN, *Tropaeum*, p. 50.

nind dela Ecrenè, dela gura râului Zyrras, ținea în chip natural limita dintre stepă și pădure, apoi se îndrepta brusc spre Nord, atingând Dunărea pe la Mârleanu. Astfel Dionysopolis, Zaldapa, Tropaeum rămăneau la provincia Scythia, pe când Odessos, Marcianopolis, Abritus, Sucidava, Durostorum, treceau la Moesia Inferioară, numită acum *Moesia Secunda*. Această delimitare fusese determinată de considerente pur geografice în partea Mării ¹⁾, pe când în direcția Dunării decisese motivele de gospodărie militară, pentru a se asigura o distribuție egală a forțelor de pe *limes*, între cele două noi provincii. Aceste forțe fuseseră considerabil mărite. Prin vrednicia colegului subaltern a lui Dioclețian, Caesarul *Maximianus Galerius* — de origine Daco-Roman din Moesia, — mari și decisive victorii fură obținute împotriva Carpilor și Bastarnilor în Nordul Dunării. Cetățile de pe fluviu căpătară noi ziduri. O inscripție din Transmarisca ²⁾ și alta din Durostorum ³⁾ comemorează această operă de reconstrucție militară. De asemenea fură reparate drumurile : o dovedește, între altele, o piatră miliarie găsită la *Tegulicium* (Vetrina) ⁴⁾. La Silistra a fost descoperită o inscripție din anul 297, care amintește de una din victoriile reputeate sub tetrarchia dioclețianee. E vorba de un veteran din Durostorum răsplătit de împărați cu arme argintate, pentru bravura arătată într'un războiu despre care documentul nu prezintă detalii mai precise ⁵⁾.

Marea persecuție deslănțuită sub domnia lui Dioclețian și Galeriu, e prilejul primelor mărturii despre creștinism în Dobrogea. Printre martirii vestiți din această vreme fu și Sfântul *Dasius*, soldat din *Durostorum* ⁶⁾, decapitat în anul 303. El fu înmormântat la Silistra, de unde fu transportat, probabil prin sec. VI, în Italia, la Ancona, unde

¹⁾ J. WEISS, *Die Dobrudscha im Altertum*, pp. 2, 10, 24, 44.

²⁾ CIL III 6151 și Suppl., p. 1349 (Transmarisca, circa anul 297): *post debellatas hostium gentes, confirmata orbi suo tranquillitate in aeternum Transmariscae praesidium constituerunt*; cf. GR. TOCILESCU, *Monumentele epigrafice și sculpturale ale Muzeului Național de Antichități din București*, București 1902, p. 173 sqq.

³⁾ I. RUSSU, în *Anuar. Inst. de st. cl. Cluj*, II (1933—35), pp. 210—212 și 296.

⁴⁾ D. TEODORESCU, în *Raport asupra act. Muz. naț. de Ant.* 1915, p. 49.

⁵⁾ CIL 13433, 1: *scutum spatam pugellares argento tectas Imperatore Domino nostro Maximiano Augusto et Maximiano Caesare consulibus* (297): cf. V. PÂRVAN, *Munic. Aur. Durost.*, p. 322, care crede că e vorba de o victorie împotriva Carpilor.

⁶⁾ G. POPA-LISSEANU, *Incercare de monografie asupra cetății Drăstorul-Silistra*, p. 81 sqq.; V. PÂRVAN, *op. cit.*, p. 327.

sarcofagul său fu descoperit în zilele noastre ¹⁾). Tot la Durostorum suferiră martiriul, sub Dioclețian, Sfinții *Maximus, Dada și Quintilian*, pomeniți în *Viețile Sfinților* la 28 Aprilie ²⁾). Arestarea lor s'a întâmplat la *Ozobia*, un sat cu nume bessic, din apropiere de Durostorum. Pentru alți martiri din acest oraș avem date mai vagi ³⁾).

Fără să mai ajungă vreodată la înflorirea din epoca Antoninilor și a Severilor, Dobrogea se bucură, în sec. IV, la adăpostul puterilor garnizoane de pe Dunăre, de o epocă de liniște și de dezvoltare. Sub *Constantin cel Mare* prosperitatea era destul de vădită. Pacea lăuntrică fu stabilită prin recunoașterea oficială a creștinismului. În lupta sa pentru unitate și civilizație, Statul roman căpătă în noua credință un aliat puternic și trainic. Constantin a dus războaie victorioase în Muntenia împotriva Goților și Sarmaților, pe cari i-a pacificat pentru multă vreme. Cu acel prilej el a întemeiat o serie de capete de poduri pe malul stâng al Dunării, dintre care unul în fața cetății Transmarisca, pe lângă Oltenița, numit *Constantiana Dafne* ⁴⁾). În această regiune, între Durostorum și Transmarisca ⁵⁾, s'a făcut trezoreria oastei lui Constantin împotriva Goților, în anul 332 ⁶⁾). Cartierul general al împăratului se afla în acel moment la Marcianopolis.

Reorganizarea *limes*-ului danubian în sec. IV, începută sub Dioclețian și desăvârșită sub Constantin și urmașii lui, ne este păstrată în *Notitia Dignitatum*. Porțiunea din cursul Dunării aparținând provinciei *Scythia*, dela Mârleanu până în Delfă, era păzită de două legiuni noi, completată de o puternică flotă și de numeroase corpuri de cavalerie și de infanterie auxiliară. Trupele încredințate comandamentului Moesiei Secunde, având de supravegheat o porțiune din *li-*

¹⁾ Cu inscripție grecească târzie: ἐνταῦθα κατέκειται ὁ ἄγιος μάρτυς Δάσιος ἐνεχθεὶς ἀπὸ Δωροστόλου; cf. G. POPA-LISSEANU, *op. cit.*, p. 88.

²⁾ V. PÂRVAN, *op. cit.*, 327—328: *Dada* e un nume bessic.

³⁾ Cf. G. POPA-LISSEANU, *op. cit.*, p. 89 sqq.

⁴⁾ PROCOPIUS, *De aedif.*, IV, 7; COHEN, *Médailles* ², VII, p. 237, nr. 89 sq. După GR. TOCILESCU, *op. cit.*, p. 180 sqq., această fortăreață ar fi fost la Spanțov, la Est de Oltenița. V. PÂRVAN, *Munic. Aur. Durost.*, p. 332, pune în legătură cu cetatea Dafne pe *Balistarii Dafnenses* și pe *Constantini Dafnenses*, trupe comitatense din sec. IV, ținând de comandamentul diocesei Thracia (*Not. Dign. Or.*, VIII).

⁵⁾ PROCOPIUS, *loc. cit.*, afirmă că înființarea acestei cetăți s'ar datori lui Constantin, ceea ce trebuie interpretat doar ca o reparație ori ca o amplificare, Transmarisca existând de fapt mai de mult și fiind fundamental rezidită încă de pe vremea lui Dioclețian și Galeriu, precum arată inscripția citată mai sus.

⁶⁾ C. DICULESCU, *Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien*, Leipzig 1923, p. 23.

mes la fel de lungă, prezentau aceeași compoziție și acelaș efectiv. Aci rămăseseră vechile legiuni *I Italica* și *XI Claudia*. Pe malul Dunării care mărginește Dobrogea meridională, dispozitivul trupelor era următorul ¹⁾: comandamentul Legiunii *XI Claudia* cu o jumătate din efectiv (*pedatura superior*) se afla la *Durostorum*, unde mai străjuia și o unitate auxiliară de *milites quarti Constantiani* ²⁾; restul de cinci cohorte ale legiunii (*pedatura inferior*) era cantonat la *Transmarisca* dimpreună cu o unitate de *milites Novenses*; la *Sucidava* ³⁾ se găsea o trupă de cavalerie, *cuneus equitum stablesianorum*; la *Altinum* (Oltina) era o stație a flotei moesice, *milites naucarii Altinenses*; mai la Vest, pe la Ostrov, la localitatea *Cimbrianae*, neidentificată, ținea paza o trupă de *milites Cimbriani*; dincolo de *Durostorum*, la *Tegulicium* (Vetrina), își avea garnizoana o unitate de *milites Moesiaci*, iar la *Candidiana* (Cadichioi) ⁴⁾ staționa o altă unitate auxiliară compusă din *milites primi Moesiaci*. Multă infanterie, o stație de flotă și o singură trupă de cavalerie față de cele șase cari se aflau în restul provinciei, spre *Novae*. E clar că această porțiune din *limes* era cea mai puțin expusă la surprize din partea Barbarilor din Muntenia și că aci inițiativa romană își putea impune superioritatea.

Sub *Constantius II*, fiul lui Constantin cel Mare, propaganda creștină printre Barbarii de peste Dunăre a făcut mari progrese. Numărul Goșilor creștinați era așa de mare și biserica lor atât de organizată, încât a provocat persecuția regelui *Athalarich*, credincios religiei păgâne. *Ulphilas*, episcopul got, de confesiune ariană, a fost silit să se refugieze în Moesia Secunda, unde a continuat să predice printre țărani romani localnici, a căror limbă o cunoștea foarte bine ⁵⁾. Un discipol eminent al său, *Auxentius*, a fost, pela 380, episcop de *Durostorum*, reprezentând astfel un colț de arianism într'o Dobrogea care în general rămăsese fidelă dogmei ortodoxe.

Printre puținele victime făcute de persecuția anticreștină a lui *Julian Apostatul*, romanticul restaurator al păgânismului, a fost una și în Dobrogea, în persoana Sfântului *Emilian*, un tânăr de familie

¹⁾ *Not. Dign. Or.*, XL, ed. SEECK, p. 90—91.

²⁾ Numiți astfel după împăratul *Constantius II*, fiul lui Constantin.

³⁾ Poate la Mârleanu: cf. J. WEISS, *Die Dobrudscha im Altertum*, p. 43 sq. O localitate *Sagadava* e arătată, deosebit de *Sucidava*, la Est de *Durostorum*, în *Tabula Peutingeriana*, segm. VII; cf. V. PÂRVAN, *Nume de râuri daco-scitice*, p. 23.

⁴⁾ *Nigrinianae* în *Tabula Peutinger.*, segm. VII.

⁵⁾ Cf. V. PÂRVAN, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București 1911, p. 68 sqq.

disfinsă, executat în anul 362 la Durostorum și înmormântat la *Gedina*, un sat din apropiere ¹⁾).

Sub *Valens*, liniștea dispăru iar dela Dunăre. Lungul său războiu împotriva Goșilor a avut ca punct de sprijin Dobrogea. Cartierul său general se afla la *Marcianopolis* ²⁾). Armata lui trecu Dunărea, în 367, pe un pod de vase construit între *Transmarisca* și *Dafne* ³⁾). Pentru o mai eficace conducere a operațiilor, împăratul și-a mutat la un moment cartierul la *Durostorum*, de unde sunt datate două *constitutiones* ale sale din 25 Septembrie 367 ⁴⁾). Goșii retrăgându-se spre munții Buzăului, oastea romană, obosită de traversarea Bărăganului, se văzu silită să se întoarcă în Dobrogea fără nici un rezultat definitiv. În anii următori fură făcute încă două tentative, pe la *Carsium* și pe la *Noviodunum*. Abia ultima, în 369, putu duce la un sfârșit satisfăcător, Goșii lui *Athanasius* fiind constrânși să primească grele condiții de pace. În aceeași vreme regele barbar se resemnă să renunțe la persecuțiile sale religioase și să îngăduie întinderea creștinismului printre supușii săi.

Părea că pacea era asigurată pentru multă vreme. Dar năvala *Hunilor* în ținuturile din Nodul Mării Negre ocupate de Goți, veni ca un trăsnet. Goșii, învinși, se grămădiră în mare număr la Dunăre cerând azil în imperiu (376). *Valens* îi primi, însă lăcomia și corupțiunea funcționarilor imperiali îi aduse în curând la disperare. Conflictul se produse mai întâiu la *Marcianopolis*, unde trupele romane fură bătute și toată Dobrogea meridională cumplit devastată. În cele din urmă, marea bătălie dela *Adrianopol* (378), aduse dezastrul decisiv al Romanilor: însuși împăratul *Valens* își găsi moartea, iar imperiul fu prada cumplitelor jafuri ale Goșilor. *Theodosius I* îi liniști pe Barbari numai primindu-i ca federați ai imperiului și cedându-le, ca atare, în deplină stăpânire, provinciile de lângă Dunărea de jos (379). Statul roman încredința acestor Barbari paza fluviului: o fristă epocă începea pentru Dobrogea romană și pentru populația ei. Ultimul document al activității imperiale în această țară este o piatră

¹⁾ G. POPA-LISSEANU, *op. cit.*, p. 90 sqq.; V. PÂRVAN, *Munic. Aur. Durost.*, p. 328.

²⁾ De aci sunt dateate numeroase *constitutiones* date de acest împărat: *Codex Theodosianus*, VII, 4, 15; IX, 21, 7; X, 10, 4 și 10—11; X, 17, 2; X, 20, 4; X, 21, 1; XI, 17, 1; XI, 24, 2; XI, 30, 35; XII, 18, 1; XIII, 10, 4; cf. V. PÂRVAN, *op. cit.*, p. 334.

³⁾ AMMIAN MARCELLIN, XXVII, 5; ZOSIM, IV, 10—11.

⁴⁾ *Cod. Theodos.*, X, 1, 11; XII, 6, 14; cf. V. PÂRVAN, *loc. cit.*

milliarie dela *Abrittus*, atestând, pentru cea din urmă oară, o reparare de drumuri, sub împărații colegi *Valentinian II*, *Theodosius I* și *Arcadius*, între anii 383—392 ¹⁾).

* * *

Secolul V fu pentru imperiul roman o epocă de destrămare și de suferințe. Vecinătatea uriașei stăpâniri hune a lui *Attila* pe Dunăre și căderea imperiului roman de Apus au fost momente de mari umilințe pentru lumea romană. Dobrogea, slab păzită de federații germanici, era câmp deschis pentru incursiunile hunice. Suveranitatea imperială nu se mai putea manifesta decât cel mult pe litoral, mulțumită legăturilor pe mare. Una din rarele izbânzi romane de atunci, care a determinat declinul puterii hunice, a fost înfrângerea lui *Attila* în Gallia, prin iscusința militară a lui *Aetius*, care se născuse la *Durostorum* din părinți romani. În tinerețe fusese ostatec la Goți și la Huni ²⁾, având astfel prilejul să cunoască mai bine decât oricare general roman obiceiurile războinice ale Barbarilor.

Dacă civilizația romană din Dobrogea, în acest secol nefericit, nu s'a bucurat de sprijinul militar direct al imperiului, în schimb s'a putut menține grație bisericii, care făcuse progrese foarte mari. Barbarii germanici erau definitiv câștigați pentru credința creștină. De asemenea, *paganii*, țăranii romani cari rezistaseră multă vreme nouii credințe, fuseseră aduși cu toții la cuvântul evangheliei. Provincia *Scythia*, redusă de fapt, ca viață civilizată, la coasta Pontului Euxin, constituia un singur episcopat: cel de *Tomis*. Altele, autonome, ne-recunoscute oficial, se formaseră probabil în interiorul provinciei de sub autoritatea Barbarilor ³⁾. În Dobrogea de Sud existau episcopatele de *Abrittus* și de *Durostorum*, acesta din urmă arian pe vremea lui *Valens*, redevenit apoi ortodox. Din *Durostorum* se cunosc, în secolele IV—VI, episcopii următori: pe la 380, arianul *Auxentius*, discipol al lui *Ulphilas*; apoi ortodoxul *Iacob*, care împreună cu epis-

1) CIL III 14464. O inscripție ceva mai recentă, datând probabil dela *Arcadius* și *Honorius*, a fost găsită la Dișpudac, în apropiere de actuala frontieră româno-bulgară; cf. C. JIREČEK—E. BORMANN, în *Arch.-epigr. Mitteil.*, X (1886), p. 129. Lectura numelor imperiale însă nu e sigură.

2) Cf. J. JUNG, *Roemer und Romanen in den Donaulaendern*, Innsbruck 1887, p. 191—193.

3) V. PÂRVAN, *Nuove considerazioni sul vescovato della Scizia Minore*, în *Rendiconti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia*, II (1924), p. 133 sqq.

copul Dorotheus din Marcianopolis a luat parte la Conciliul dela Ephes, în 431; *Monophilus*, care iscăleşte, la 458, scrisoarea episcopilor moesici către împăratul Leon; şi *Dulcissimus*, înmormântat la Odessos, unde i s'a găsit piatra de mormânt, de prin preajma anului 600¹⁾. Din Abrittus e atestat, în sec. V, *Marcianus*, care a participat la Conciliul dela Ephes, în 431, şi a semnat scrisoarea din 458 către Leon²⁾.

Prăbuşirea imperiului de Apus, la 476, atrăgând pe federaţii germani dela Dunărea de jos către provinciile occidentale, a permis imperiului de Răsărit, destinat încă unei lungi existenţe, să se înviorze şi să-şi afirme din nou autoritatea în Moesia şi Dobrogea. Sub *Anastasius* se înregistrează primele încercări de restaurare militară în Dobrogea, precum repararea zidurilor cetăţii *Histria*³⁾ şi probabil construcţia valului de piatră dintre Cernavoda şi Constanţa⁴⁾. Dar străduinţele acestea au fost zădărnice de răscoala lui *Vitalian*, un general federat din provincia Scythia, născut la *Zaldapa* ca fiu al unui comes got romanizat. Reşedinţa sa se afla la *Tirizis*, acum *Acres castellum* (Capul Caliacra)⁵⁾. Nemulţumit de micşorarea soldei trupelor hotărâtă de împărat, precum şi de protecţia acordată de acesta sectei monophysite, ortodoxul *Vitalian* se revoltă (513). Generalul imperial *Hypatius*, trimis împotriva lui, fu biruit, prins şi dus în lanţuri la Caliacra. *Vitalian*, în fruntea a 50.000 oameni, se prezintă în faţa Constantinopolei, unde populaţia, ortodoxă, era gata să-i deschidă porţile. *Anastasius* evită primejdia promiţând să cedeze în privinţa problemei religioase. La întoarcere spre Caliacra, *Vitalian* surprinse garnizoana imperială a cetăţii Odessos, unde comanda generalul *Cyrillus*, pe care îl ucise. O a doua ofensivă a rebelilor asupra Constantinopolei, în 514, de data aceasta cu ajutorul unor contingente de Huni şi de Bulgari, avu de rezultat recunoaşterea lui *Vitalian* de către *Anastasius* ca şef al tuturor trupelor imperiale din provinciile balcanice (*magister militum per Thraciam*). O nouă ruptură, urmată de o a treia expediţie spre Constantinopol, se termină cu înfrângerea flotei lui *Vitalian* şi cu retragerea forţelor lui de uscat. Totuşi, cât a trăit *Anastasius*, răscoala n'a putut fi stinsă, *Vitalian*

1) V. PÂRVAN, *Contribuţii epigr. la ist. creşt. daco-roman*, p. 70; id., *Muric. Aur. Durost.*, p. 329.

2) Cf. V. PÂRVAN, *op. cit.*, p. 67 sq.

3) V. PÂRVAN, *Histria*, IV, p. 701 sqq.; id., în *Dacia*, II (1925), p. 248.

4) Cf. R. VULPE, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, cap. XIV.

5) IOAN ANTIOCHEANUL, în *Fragm. hist. Graecorum*, V, p. 32—34.

rămânând mai departe stăpân pe castelele lui din Dobrogea ¹⁾. Abia sub împăratul *Iustinus*, generalul rebel fu răpus, prin metode rafinate. Atras la curtea din Constantinopol și înălțat la cele mai mari demnități, pieri în cele din urmă, la 520, asasinat în chip misterios ²⁾.

* * *

O ultimă mare acțiune de restaurare a păcii și a civilizației în Dobrogea fu încercată de *Iustinian*, ultimul mare reprezentant al romanismului pe tronul imperial. Primejdii noi se manifestau la Gurile Dunării: *Avarii* și *Slavii*, alături de resturile împărăției hunice de altădată, atacau mereu Scythia Minoră și amenințau imperiul. Cete de Slavi reușiseră chiar să se așeze în diferite locuri și să terorizeze populația provinciei. O asemenea enclavă exista și în Dobrogea meridională, la Sud de Durostorum ³⁾. Un mare număr de cetăți fură re-construite atât pe Dunăre și pe țărmul Mării, cât și în interior, la fiecare punct strategic important. Dobrogea deveni un vast câmp înfrățit. PROCOPİUS ⁴⁾ ne-a transmis lista tuturor cetăților construite din ordinul lui Iustinian. Unele din ele pot fi localizate în Dobrogea meridională: *Tigra*, *Transmarisca* (și capul de pod *Dafne*), *Candidiana*, *Durostorum*, *Sucidava*, *Altina*, *Abrittus*, *Palmatis*, *Zaldapa*. Numele roase altele sunt menționate în legătură cu regiunile cuprinse între Durostorum, Abrittus, Callatis, Marcianopolis, fără a putea fi mai precis localizate: *Zisnodava*, *Gemellomuntes*, *A(d)silva(m)*, *Fossatum*, *Saltopyrghos*, *Altenum*, *Questris*, *Adina*, *Tilicium*, *Rubusta*, *Diniscarta*, *Monte Regine*, *Becis*, *Maurovalle*, *Scaidava* ⁵⁾, *Novas*, *Copustrus*, *Virgiaso*, *Tillito*, *Ancyriana*, *Muridava*, *Itzes*, *Castellonovo*, *Padisara*, *Bismafa*, *Valentiniana*. Din cele pomenite pe coastă, din Deltă până la Balcani, nu poate fi niciuna localizată sigur în județul Caliacra. De asemeni lipsesc în lista lui Procopius localitățile *Acra* (Caliacra) și *Dionysopolis*, care de sigur fuseseră fortificate mai dinainte, încă de pe vremea lui Vitalian. Sunt surprinzător de multe, în inventariul lui Procopius, numele gete și thrace, mărturii

¹⁾ *Ibidem*, MALALAS, *Chronogr.*, XVI (ed. Dindorf), p. 406—8; cf. CH. DIEHL—G. MARÇAIS, *Le monde oriental de 395 à 1081*, Paris 1936 (*Histoire générale de G. GLOTZ*), p. 45.

²⁾ ZACHARIA RETORUL, VIII, 2; PROCOPİUS, *Historia arcana*, VI, p. 46; cf. CH. DIEHL, *op. cit.*, p. 50 sq.

³⁾ PROCOPİUS, *De aedif.*, IV, 7.

⁴⁾ *Ibidem*, IV, 7 și 11, 30 sqq.

⁵⁾ Σκεδῆβας: PROCOPİUS, *De aedif.*, IV, 11.

ale unei tradiții toponimice păstrate dealungul a cinci secole de stăpânire romană în aceste părți. De asemeni sunt de remarcat particularitățile populare în fisionomia numelor romane, dovadă a unei înaintate evoluții a limbii latine, în acel timp, către graiurile romanice moderne.

Urmele lucrărilor militare din sec. VI se întâlnesc în Dobrogea de Sud la fiecare pas. Dintre ele au putut fi cercetate, în parte, cele dela *Abrittus*, *Caliacra*, *Ecrenè*, *Chiosè Aidin*¹⁾. Resturi de ziduri din aceeași vreme se pot vedea la *Silistra (Durostorum)*, *Turtucaia (Transmarisca)*, *Balcic (Dionysopolis)*, *Capul Șabla*²⁾. La *Varna (Odessos)* a fost găsită o inscripție greacă, din sec. VI, care poartă pe un *Marcellus*, decarch în trupa comitelui *Dudus* din castelul *Runis*³⁾.

Organizarea bisericii creștine a câștigat mult de pe urma reștaurării făcute de Iustinian. Numărul episcopatelor fu mărit. În Dobrogea de Sud, în afară de *Durostorum* și *Abrittus*, mai apărură ca reședințe episcopale orașele *Dionysopolis*, *Zaldapa* și *Transmarisca*⁴⁾. Biserici somptuoase fură zidite în toate centrele de populație ale provinciei. În județele din Cadrilater au fost descoperite resturi de asemenea locașuri de închinăciune la *Abrittus*, la *Dionysopolis*, la *Chiosè-Aidin*, la *Ecrenè*.

Numai lipsa de cercetări pe teren face ca în această listă să nu figureze și vechiul centru creștin dela *Durostorum*. În basilica dela *Abrittus*, în mijlocul cetății, au fost scoase la iveală mozaicuri frumoase⁵⁾. La *Caralez lângă Bazargic* a fost găsită o coloană bizantină cu cruce, din sec. VI, care a fost atribuită unei biserici din

¹⁾ V. aci mai sus, la începutul lucrării.

²⁾ Cf. R. VULPE, în *An. Dobr.*, XVI (1935), p. 188.

³⁾ E. KALINKA, *Ant. Denkmäler in Bulgarien*, col. 284, nr. 360. Pentru V. PÂRVAN, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, p. 58, acest nume ar reprezenta pe vechiul *Cruni* și ca atare ar desemna localitatea *Dionysopolis*. Porcând dela o analogie similară, K. SCHKORPIL înclină spre o identificare cu *Ecrenè*: cf. aci mai sus. E mult mai probabil însă ca *Runis* să corespundă unei alte locașități de pe coasta de Sud a Dobrogei, încă neidentificată.

⁴⁾ DE BOOR, *Nachträge zu den Notitiae episcopatum*, în *Zeitschr. f. Kirchengesch.*, XII (1891), p. 531—533; V. PÂRVAN, *Nuove considerazioni sul vescovato della Scizia Minore*, p. 118 sqq.

⁵⁾ K. SCHKORPIL, în *Izvestija russkago arheologičeskago Instituta vâ Constantinopolje*, X (1905), p. 499; pl. 111; J. WEISS, *Die Dobrudscha im Altertum*, p. 79 sq.; G. POPA-LISSEANU, *Cetăți și orașe*, p. 75—76.

centrul apropiat dela *Zaldapa*¹⁾. Existența unei biserici la *Bizone*, închinată Sfinților *Cosma și Damian* și clădită prin colecta adunată de diaconul *Stefanus*, este atestată printr'o pisanie latină din sec. VI, găsită la *Cavarna*²⁾. În cetatea byzantină dela *Ecrenê* (pe frontieră, spre *Dișpudac*), s'a descoperit un capitel cu cruce dela o biserică din aceeași vreme³⁾.

Marea sforțare a lui Iustinian a adus în viața locuitorilor din Dobrogea o vădită înflorire, care dacă nu s'a putut generaliza, atingând și în alte domenii realizările din domeniul militar și strălucirea constatată pe tărâmul religios, e numai din pricină că pacea n'a durat prea mult. Sforțările militare ale lui Iustinian fuseseră mai presus de capacitatea economică a imperiului și nu îndestulătoare pentru a putea înlătura uriașa primejdie pe care mișcările de popoare din ținuturile eurasiatice o pregăteau vechei lumi civilizate. Nu se găseau trupe ca să ocupe în întregime extraordinarul număr de fortărețe zidite. Și în acelaș timp Barbarii reîncepură agresiunile lor. Chiar sub Iustinian, armatele imperiale trebuiră să intervină pentru a respinge mai multe incursiuni hune, bulgare, avarie, slave, în Dobrogea⁴⁾.

După moartea acestui mare împărat, declinul provinciei se desfășură în ritm rapid. Intemeierea imperiului avar și marea imigrație slavă vor fi evenimente fatale pentru stăpânirea romană la Dunăre. Dobrogea romană își trăia ultimii ani.

* * *

Către sfârșitul veacului VI, invaziile avaro-slave în dreapta Dunării deveniră continui. În cele din urmă, la 587, Avarii pustiiră întreaga provincie, distrugând totul cu furie. Cetăți puternice și populare, ca *Marcianopolis*, *Durostorum*, *Tropaeum*, *Zaldapa*, fură nimicite⁵⁾. Populația fu dusă în robie în Nordul Dunării. Din toată Dobrogea nu mai țineau decât unele cetăți de pe litoral.

¹⁾ V. PĂRVAN, în *Jahrbuch*, 1914, *Arch. Anzeiger*, col. 430; id., *Nuove considerazioni sul vescovato della Scizia Minor*, p. 129.

²⁾ † *De donis D(e)i et S(an)c(t)i Cosma(e) et Dam(ani) construi iussit Stefanus diakonus*: E. KALINKA, *op. cit.*, col. 196, nr. 233; cf. V. PĂRVAN, *Contrib. epigr. la ist. creșt. daco-roman*, p. 62 și n. 288; G. POPA-LISSEANU, *op. cit.*, p. 40. Alte inscripții creștine din *Cavarna*, la O. MĂRCULESCU, în *An. Dobr.*, XVI (1935) p. 126.

³⁾ Cf. I. KALINDERU, în *Bul. Com. Mon. ist.*, VI (1913), p. 137. fig. 3.

⁴⁾ Cf. CH. DIEHL, *op. cit.*, p. 72.

⁵⁾ THEOPHYLACT, *Hist.* (ed. Bekker), I, 8, p. 48; THEOPHANES, *Chronogr.* (ed. CLASSEN), p. 396; cf. V. PĂRVAN, *Tropaeum*, p. 146; id., *Munic. Aur. Durost.*, p. 339; N. IORGA, *Istoria Românilor*, II, București 1936, p. 249.

Reacțiunea imperială sub vrednicul *Mauricius* (582—602), fu energică, dar în cele din urmă zadarnică. Sub comanda generalului *Commentiolus* și a subalternilor săi *Castus* și *Martinus*, oastea romană izbuti să bată pe Barbari la *Zaldapa* și la *Tomis*, totuși fără rezultat durabil. O parte din armată, urmărind în chip im= prudent pe Avari în Basarabia, căzu într'o cursă și fu măcelărită. Cealaltă parte, demoralizată din pricina unei panici stupide produse în timpul unui marș de noapte prin regiunile de populație latină de la Sud de *Durostorum*, fu silită să se retragă peste Balcani ¹⁾. *Mauricius* trimise la Dunăre o nouă oaste, sub comanda lui *Priscus*, un general cu însușiri superioare. Acesta reuși să gonească pe năvălitori peste fluviu și să-și ia cartierul la *Durostorum*, care cu acest prilej fu restaurat. *Priscus* trecu apoi, la 593, în Bărăgan, unde îi bătu pe *Slavi*. Pacea, care părea să se realizeze, fu curmată brusc, la 599, prin intervenția Avarilor, cari sprijiniră o mare năvală slavă în Balcani și asediară orașul *Tomis*. *Priscus* izbuti și de această dată să restabilească situația, despresurând metropola *Scythiei Minore*. El pregătia, tocmai, o mare și decisivă expediție împotriva Avarilor, în centrul împărăției lor, în *Pannonia*, când înlocuirea sa cu fratele împăratului, *Petrus*, și apoi o cumplită răscoală a trupelor aduseră catastrofa definitivă a stăpânirii romane la Dunăre. *Mauricius* fu ucis, iar *Constantinopolea* căzu pradă soldatescei anarhizate (602).

Imperiul roman de Răsărit intra într'o fază sumbră. Indepărtat de tradițiile latine ale originii sale, devenia pur byzantin. Reducându=și granițele la linia Balcanilor, renunța pentru secole la provinciile sale dunărene. La această hotărâtoare cotitură a istoriei a succumbat *Dobrogea* romană. Barbarii profitară din plin de criza care a urmat după uciderea lui *Mauricius*. Avarii și Slavii găsiră porțile larg deschise pentru invazii în Balcani. Unii, cu deprinderea lor asiatică de popor prădalnic, treceau totul prin foc și sabie, ceilalți în masse nesfârșite, se năpustiau să se așeze temeinic pe ruinele încă fumegânde ale unei civilizații ce nu mai avea să învie. Nicio așezare romană din *Dobrogea* n'a supraviețuit acestei distrugerii radicale. Niciuna nu pre=

¹⁾ THEOPHYLACT, *Hist.*, II, 15, p. 99; THEOPHANES, *Chronogr.*, p. 397 sq. E vorba de discutatul episod cu *torna torna fratre* („întoarnă, întoarnă frate”), cuvinte strigate de un țiran localnic care ducea bagjele soldaților pe catări. În această expresie latină, de caracter popular romanic, s'a căutat a se vedea cea mai veche mărturie a limbii române din Sudul Dunării: cf. A. D. XENOPOL, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*², II, București 1914, p. 137; N. IORGA, *loc. cit.*; CONST. C. GIURESCU, *Istoria Românilor*, I¹, București 1935, p. 222.

zintă urme mai noi decât sec. VI, cel mult începutul sec. VII¹⁾. Știrile care vorbesc de episcopi lafani la *Abrittus* și la *Tropaeum* în sec. VIII—IX sunt cu desăvârșire contestabile: toate constatările arheologice făcute în aceste cetăți se opresc în pragul sec. VII²⁾. Chiar *Durostorum*, refăcut sub Mauricius și folosit pe urmă de Bulgari, a fost câțeva vreme părăsit. Din această epocă datează sarcofagul dela Ancona, conținând moaștele Sfântului Dasius și aduse în Italia dela *Durostorum*³⁾. Ultimele episcop roman din acest centru de pe Dunărea dobrogeană, *Dulcissimus*, se refugiază la Odessos, unde i s'a găsit piatra de mormânt⁴⁾. Orașele de pe țărmul mării n'au mai trăit de altfel nici ele multă vreme. *Odessos*, situat în imediată apropiere de Balcani, s'a mai menținut cel mult un secol la adăpostul unei garnizoane byzantine, până când aceasta fu gonită de Bulgari. Dar *Dionysopolis*, care fusese dăruit încă de pe vremea lui Iustinian, la 543, de un cutremur de pământ urmat de o mare inundație⁵⁾, a pierit mai înainte de *Odessos*, odată cu *Callatis*, *Tomis*, *Histria*, nimicite de Avari.

Odată distruse, orașele greco-romane rămaseră părăsite pentru totdeauna. Populația, câtă mai exista după masacrele din momentul cuceririi barbare, era dusă în robie peste Dunăre. Mulți din locuitorii Dobrogei trebuie să fi îngroșat rândurile acelor captivi romani cu care Slavii și Avarii au populat ținuturi întregi din Dacia și care reprezintă, pe lângă descendenții coloniștilor lui Traian rămași pe loc, un important element în formarea poporului român⁶⁾. Sacrificarea romanismului din Dobrogea și Moesia a avut astfel și o bună urmare, fiindcă a contribuit la întărirea romanismului din Carpați: pe de o parte prin aceste contingente de captivi, pe de alta prin deșertarea

¹⁾ O icoană, gravată în piatră, a Sfintei Fecioare cu pruncul Isus, de o factură barbară, găsită în burgul dela Chiosê Aidin, a fost datată la începutul sec. VII: cf. V. PĂRVAN, *Raport asupra activ. Muz. naf. de Ant. 1915*, p. 44 sqq.; id., *Sur un relief inédit du VII s. représentant la Sainte Vierge*, p. 218 sqq.

²⁾ V. PĂRVAN, *Contrib. epigr. la ist. creștin. daco-roman*, p. 67, n. 322; id., *Tropaeum*, p. 146 sqq.; id., *Nuove consid. sul vesc. della Scizia Min.*, p. 122.

³⁾ V. aci mai sus. — D-l G. I. BRĂTIANU, *Recherches sur Vicina et Cetatea-Albă*, Bucurest 1935, p. 49, n. 1, crede că transportul acestui sarcofag la Ancona s'ar fi făcut abia în sec. XIII—XIV, cu prilejul expansiunii comerciale genoveze în Marea Neagră și pe Dunărea de jos.

⁴⁾ V. aci mai sus.

⁵⁾ Cf. G. POPA-LISSEANU, *Cetăți și orașe*, p. 33.

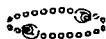
⁶⁾ Cf. G. I. BRĂTIANU, *Une énigme et un miracle historique: le peuple roumain*, Bucurest 1937, p. 54 sqq.

Daciei de primejdioasele masse slave, năpustite acum în dreapta Dunării ¹⁾).

Singura civilizație superioară pe care o cunoscuse Dobrogea se prăbușise cu desăvârșire. Nouii locuitori, *Slavii*, erau de mentalitate rurală prin excelență. Nicăieri nu se simțiră îndemnați să reia pe seama lor refacerea orașelor părăsite. Însăși numele acestora rareori se păstrară. În Dobrogea meridională doar numele cetății *Durostorum* poate oferi un asemenea exemplu: printr'o lungă evoluție, sub influența a diverse graiuri, a ajuns la *Drăstorul* româno-slav din sec. XIV și la *Silistra*, forma turcească de azi.

Pușinii țărani romani cari izbutiseră să rămână în Scythia Minoră s'au pierdut în numărul mai mare al Slavilor stăpâni. Dealtfel curând și aceștia au trebuit să se rărească mult sub loviturile produse de invazia *Bulgarilor* turanici, Dobrogea devenind tot mai mult o țară pustie, așa cum a rămas timp de trei veacuri, până la restaurarea byzantină din sec. X—XI ²⁾). Imperiul bulgar, format pe la jumătatea sec. VII în Nordul Bulgariei actuale, își avea centrul pe lângă Șumla, iar spatele pe linia apărută de cetățile *Varna* (fostul *Odessos*) și *Durostorum*, aceasta din urmă singura localitate din Dobrogea care s'a păstrat aproape continuu, cu întreruperi neînsemnate, din antichitate până azi. Ce era mai la Nord, în fosta Scythie Minoră, acum deșartă, nu-i interesa pe noii veniți eurasiatici, atrași în tot momentul de mirajul Țarigradului bogat și strălucit.

Cu așezarea Slavilor ca element etnic și cu venirea Bulgarilor ca factor politic, istoria antică a Dobrogei, că și a tuturor regiunilor de la Dunăre, e încheiată.

¹⁾ CONST. C. GIURESCU, *op. cit.*, I¹, p. 223.

²⁾ N. BĂNESCU, *Dobrogea bizantină: Ducatul de Paristrion*, în vol. 1878—1928: *Dobrogea: Cincizeci de ani de viață românească*, p. 297 sqq. Cf. și lucrarea aceluiaș autor din prezentul vol. al *Ân. Dobr.*

DOBROGEA BIZANTINĂ

de N. BĂNESCU

Profesor la Universitatea din Cluj
Membru al Academiei Române.

În perioada imperiului bizantin, dela Constantin cel Mare până în zilele Paleologilor, Dobrogea a fost un teritoriu expus năvălirilor. Pe aici pătrundeau mai repede barbarii dela Nord în provinciile imperiului, iar Scythia Minor, Dobrogea romană, plină de orașe înfloritoare, era, măcar la început, pentru dâșii o pradă care ispitia. Aici erau și trecerile mai ușoare peste fluviu.

Împărații și-au dat seama de timpuriu de însemnătatea acestei adevărate fortărețe la granița de Nord și, încă dela întemeierea Bizanțului, ei s'au preocupat constant de organizarea apărării către gurile Dunărei. Cetățile au fost mereu restaurate, forturi nouă create pe linia fluviului, garnizoane puternice așezate într'însele. Aceste întăriri ale malului dunărean aveau puncte de sprijin dincolo, în ținuturile din stânga apei: cele două maluri se aflau astfel într'o legătură continuă, pe care barbarii însiși, fără să vrea, au înlesnit-o.

Goții și-au avut centrul așezării lor la Nordul gurilor Dunărei, în Sudul Basarabiei actuale, de unde se aruncau sistematic asupra imperiului. Pentru a-i ținea în respect, Constantin cel Mare asigură la Transmarisca (Turtucaia de azi) legătura celor două maluri ale Dunărei, construind dincolo, la Răsărit de Oltenița, cetatea *Constantiniana Daphne*. El a legat malurile și în Oltenia, durând un pod de piatră, care ducea dela Nord de Oescus la Sucidava (aproape de Celeiu). Aceste două treceri, bine alese, asigurau un control neîntrerupt dincolo de fluviu și o repede intervenție la nevoie. Ele strânseseră atât de tare ținuturile din stânga Dunărei cu imperiul, în cât, după expresia învățațului CARL PATSCH, „dușmanul putea să se socotească învins, iar vechea provincie Dacia ca încorporată imperiului“¹⁾. Mai înainte de aceasta, Constantin venise (323) la Dunăre,

¹⁾ *Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa. III. Die Völkerbewegung an der unteren Donau in der Zeit von Diokletian bis Heraklius. I Teil: Bis zur Abwanderung der Goten und Taifalen aus Transdunavien* (Ak. d. Wiss. in Wien, Phil.-hist. Klasse, Sitzb., 208 Bd., 2 Abhandl.). Wien u. Leipzig 1928, p. 20—21.

în urmărirea Goșilor lui Rausimod, trecuse fluviul dincolo după dâșii, lovindu-i în câmpia noastră, unde cei mai mulți pieriră împreună cu șeful lor. Urmașii marelui împărat au continuat politica sa. Valens trecu, la 367, împotriva Goșilor, prin acelaș vad dela Transmarisca=Daphne, iar peste doi ani îi ataca în părțile Basarabiei. Stăpânirea romană în Scythia Minor a fost puternic întărită de dâșul. Când apoi Goșii, împinși de Huni, sunt admiși în imperiu, și ridică apoi armele împotriva lui, Bizanțul a trecut prin momente de groază. Energia lui Theodosius cel Mare a impus, după lupte grele, ordinea. La începutul veacului al V-lea, primejdia gotă era înlăturată.

În epoca năvălirii Hunilor, la gurile Dunărei apărarea se păstrează încă tare. Pe timpul minorității lui Theodosius II, destoinicul Anthemius organizează flota în apele Dunărei, și ea va fi de acum una din forțele imperiului la fruntaria de Nord. Șaptesprezece garnizoane cantonau, în această epocă, în Scythia Minor, comandate de un duce ¹⁾.

Iustinian, se știe, întări puternic toată linia Dunărei, până la Mare: el restaură cetăți și castele, ridică altele nouă, pe ambele maluri. Opera aceasta fu îndeplinită în mare măsură și în Scythia Minor. De la începutul domniei, el numea pe Chilbudios strateg al Thraciei, „pentru paza Dunărei“ (ἐπὶ τῇ τοῦ Ἰστροῦ ποταμοῦ φυλακῇ). Socotind că, prin desecele lor năvăliri, Hunii, Anții, Sclavonii făcuseră mari pagube Romanilor, împăratul îi dădea ordin să împiedece cu orice chip pe barbari de a trece fluviul ²⁾.

În a doua jumătate a veacului al VI-lea, apare la frontiera de Nord un nou popor turanic, Avarii. Ei iau locul Hunilor, la Dunărea=de-mijloc, coborând în provinciile imperiului, împreună cu Sclavonii din ținuturile noastre și cu rămășițele Gepizilor. din părțile Tisei. Bizanțul duce o luptă grea cu noii năvălitori.

Atacul Avarilor se întinde de-a lungul celor două Moesii, până în Scythia Minor, ceea ce face pe d. IORGA să presupună, la Nordul gurilor fluviului, un al doilea „ring“ al barbarilor. Istoricul SMOKATTES, un contemporan, a înregistrat aceste lupte, dându-ne o prețioasă informație privitoare la romanitatea Dobrogei. Ea se păstrase puternică, în multe cetăți întărite al provinciei, și putea înfrunța acum, cu propriile sale puteri, valul de barbari. Oștile imperiului nu erau de ajuns pentru a face față, pe linia întinsă a Dunărei, deselor năvăliri. Lipsite de garnizoane, orașele au fost silite să se îngrijească singure de

¹⁾ *Notitia Dignitatum*, ed. Seek, cap. XXXVI, comentariul lui Böcking.

²⁾ PROKOPIOS, *De bello goth.*, ed. Haury. p. 354, 3.

apărarea lor. Expunerea lui Simokattes nu lasă nici o îndoială în această privință : „orașul se împotrivi“, „orășenii rezistară“, se exprimă dânsul ¹⁾). Buzuindu-se astfel pe propriile lor forțe, aceste orașe își luară o libertate, pe care adesea istoricul bizantin o semnalează ²⁾). Ea a putut crește cu vremea, situația în aceste primejdive locuri păstrându-se mereu critică, și nu e de mirare dacă un spirit de independență se constată aici mai târziu, aruncând orașele dela Dunăre în conflict cu imperiul.

Când Bulgarii au venit în apropierea noastră, în regiunea pe care Bizantinii o numesc *Ογλος și care trebuie așezată fără discuție la Nordul gurilor Dunărei, puhoiul slav se scursese, târât de Avari, în Peninsula Balcanică. La 676, Ispereh își trece hoardele peste fluviu și se așează la poalele povârnișului de Miază Noapte al Balcanilor, către Mare, punând astfel temelii Statului bulgar.

Atenția noilor veniți se îndreaptă statornic spre Miază-zi și Apus. Niciodată istoria n'a înregistrat o expansiune a Bulgarilor spre Nord. Singur ținutul de unde veniseră, Oglos, făcu, un timp, parte din stăpânirea lor. Acolo, în colțul basarabean, și-a strămutat Krum populația târâtă în robie de la Adrianopole, când orașul căzu, în 813, în mâinile sale. Căci acesta e adevăratul înțeles al „Bulgariei de dincolo de Dunăre“ (εις Βουλγαρίαν ἐκείθεν τοῦ Ἰστρου ποταμοῦ), expresia anonimului Vieții lui Leon. Ne-o arată, în chip hotărât, întreg episodul repatrierii populației deportate de Krum. Faptele se petrec în Bugeac. Acolo dau lupta „Macedonenii“ — cum îi numesc Bizantinii, după provincia de origine — cu Bulgarii, pentru a ajunge la corăbiile trimise de împăratul Theophilus (836), spre a-i îmbarca ; acolo numai Maghiarii vecini au putut fi chemați în ajutor de Bulgari ³⁾). Episodul ne arată, în același timp, cât de nominală era stăpânirea bulgară chiar în locurile vechi ale așezării. O dominație a lui Krum, pe care atâția o admit, în stânga Dunărei, n'a existat niciodată.

În orașele de la Dunăre și Pontul Euxin, romanitatea, atât de viguroasă mai înainte, n'a putut slăbi, în această epocă a începuturilor Statului bulgar. Flota imperiului e neconținut în apele Dunărei, în toată perioada luptelor Bizanțului cu Bulgarii.

¹⁾ Ed. de. Boor. p. 103.

²⁾ *Ibidem*, p. 270.

³⁾ V. N. BĂNESCU, *La domination byzantine sur les régions du Bas-Danube*, Ac. Roum., extr. du „Bulletin de la section historique“, XIII, p. 5—6.

După moartea țarului Simeon (927), Statul bulgar decade. Sviatoslav, Marele Prinț de Chiev, chemat de Bizantini, îi dă lovitura de moarte (967—969). Dar nevoind să plece din aceste locuri, cu toate somațiile făcute de împărat, Sviatoslav e zdrobit de Tzimiskes, după un sângeros asediu de trei luni la Dorostolon (Silistra), în vara a. 971. Acolo, pe timpul asediului, s'au prezentat împăratului soli din Konstantia și din alte fortărețe de dincolo de Dunăre, pentru a-i cere iertare și a se preda, împreună cu fortărețele lor¹⁾. În stânga fluviului se păstrau prin urmare cetăți, cu o populație care numai barbară nu putea fi. În fața impetuoasei năvăliri a Rușilor — ei desființară în câteva zile Statul bulgar — această populație a putut pactiza, de nevoie, cu năvălitorii, ajunși apoi dușmanii imperiului. Rușii odată expulzați, Bulgaria danubiană a fost anexată ca provincie bizantină. Înainte de a se întoarce, biruitor, în Capitală, Tzimiskes s'a îngrijit de castelele și orașele ambelor maluri ale Dunărei, lăsând în ele garnizoane tari²⁾.

Dobrogea ajunsese astfel din nou bizantină. Un strateg fu așezat la Dorostolon (Dristra), având în grijă paza fluviului, cum o avuseră, înainte de creierea Statului bulgar, șefii militari ai Thraciei.

Cincisprezece ani mai în urmă, Statul bulgar reînvie, în Apusul Peninsulei, prin talentul militar al lui Samuel, care dispută cu îndârjire Bizanțului hegemonia în Balcani. Energia îndărătnică a împăratului Basilios II zdrobi, după lungi și crâncene războaie, rezistența bulgară. Țaratul lui Samuel se năruie, pentru a reînvia tocmai la sfârșitul veacului al XII-lea, prin dinastia românească a Assanilor.

Am expus, în mai multe rânduri, prefacerea vieții politice a Peninsulei Balcanice, pe urma biruinței Bulgaroctonului³⁾. Întreg teritoriul fostului Stat bulgar se organizează în două „theme” bizantine, provincii administrate militar. Una cuprindea ținutul vechei Bulgarii danubiene, cu reședința la Dorostolon (Dristra), Silistra noastră de azi. Șeful militar, cu titlul de strateg, dux, archon sau katepano, avea comanda asupra „orașelor și ținuturilor dela Dunăre”, — „paristriene”, cum le numesc izvoarele bizantine, termen derivat dela *Istros*, numele

¹⁾ Cedrenus, II, 401, 19 sq.

²⁾ *Ibid.*, II, 412, 19 sq.

³⁾ V. în special *Changements politiques dans les Balkans après le conquête de l'empire bulgare de Samuel (1018). Nouveaux duchés byzantins: Bulgarie et Paristrion*. Ac. Roum., Bull. de la sect. hist., t. X, 1923; *La question du Paristrion, Byzantion*, VIII 1933).

fluviului în cursul său inferior. De aici termenul administrativ-militar de *Paristrion*, pe care-l aflăm la Anna Comnena. *Paradûnavon*, *Paradûnavis* este un termen echivalent, care se întâlnește de asemenea în izvoare: doi dintre comandanții acestui ducat de frontieră poartă, pe sigiliile ce ni s'au păstrat dela dânșii, titlul de Κατεπάνω τοῦ Παρδοονάβου¹⁾). Termenul e de aceeași formație bizantină, derivat dela *Dûnavis*, numele fluviului în gura vechei populații a ținutului. Am putut stabili, în cursul veacului al XI-lea, o serie de opt duci de Paristrion sau Paradunavon. Părțile de Apus ale Peninsulei Balcanice au fost organizate în alt ducat, a cărui reședință era la Skoplje, pe Vardar. El poartă numele țaratului ce înglobase aceste părți ale Peninsulei, cucerite cu atâta vărsare de sânge: șeful său e intitulat δοὺξ τῆς Βουλγαρίας, duce de Bulgaria.

Aceste rezultate, stabilite de noi, au fost primite de învățați; ele au intrat în circulație. Noua situație, creată în Balcani, după prăbușirea țaratului bulgar al lui Samuel, se păstrează neschimbată, în tot cursul veacului al XI-lea și în toată perioada Comnenilor.

Moartea gloriosului Basilios II deschide o perioadă critică pentru imperiul bizantin. Ea ține mai bine de o jumătate de secol, până la întronarea dinastiei Comnenilor.

Frontiera Dunărei e îndată luată cu asalt de nomazii stepei: Pecenegi, Cumani și Uzi. O luptă aprigă se dă acum la această frontieră, pe care Comnenii o apără îndârjit. Ducele de Silistra e, de multe ori, neputincios a ține piept năvălitorilor; armatele ducilor vecini de Thracia și Bulgaria aleargă în ajutorul său. Învinși uneori, Bizanținii se întorc cu forțe proaspete împotriva barbarilor, și nu dezarmează până ce nu curăță locurile de dânșii. Un învățat atât de cunoscător al împrejurărilor cum e TOMASCHEK, nu pregetă a afirma că, sub Ioan II și Manuel I Comnenul, stăpânirea bizantină obține iarăși pe fărmul drept al Dunărei o situație necontestată²⁾.

Populația romanică a Dobrogei se obișnuiește tot mai mult cu barbarii turanici, cari cutreierau într'una ținuturile. O sinteză se în-deplinește la Dunăre cu acești nomazi ai stepei, cum atât de bine lămurește d-l IORGA³⁾. Regimul fiscal bizantin, adesea apăsător, a putut arunca aici pe locuitori, cum s'a întâmplat și aiurea, alături de

¹⁾ Unul dintre aceste sigilii a fost găsit la Silistra și a fost descris de noi în *Échos d'Orient*, 1937 (*Sceau inédit de Katakalon, Katépano de Paradounavon*).

²⁾ *Zur Kunde der Hämus-Halbinsel*, II, 297.

³⁾ *Istoria Românilor*, vol. III, capitolele IV și VI.

barbari, sculându-se împreună împotriva imperiului. Așa trebuie să înțelegem acea răscoală a populației din orașele de pe țărmul drept, pe la 1070, pe care atât de amănunțit ne-o zugrăvește un contemporan perfect informat, istoricul ATTALIAES. Populația aceea amestecată, vorbind „toate limbile“, pentru care scriitorul are termenul caracteristic de *μιξοβάρβαροι*, era desigur alcătuită de urmașii vechilor coloniști, din barbarii trecuți la imperiu, din mercenarii garnizoanelor, din Grecii, cari făceau acolo negoțul și din Bulgarii fostului stat desființat. Dar, într-o regiune adânc pătrunsă de romanitate și guvernată acum direct de imperiu, trebuie să admitem că elementul romanic era preponderant. În nici un caz populația aceasta nu poate fi confundată cu Pecenegii, cum fac atâția grăbiți, în ciuda textelor categorice: acestea o deosebesc hotărât de barbarii, cu cari intră în tratative, pentru a-i atrage în acțiunea ei. Așa pornește, sub Mihail VII Dukas, răscoala, *ajutată* de Pecenegi. Pentru Attaliates, locuitorii orașelor dunărene sunt *ἐγχώριοι*, „oameni din loc“, „indigeni“; ei aveau la Silistra un șef al lor, Tatus¹⁾, pe care îl vom întâlni, după mai bine de un deceniu, și la Anna Comnena. Este evident că nu putem considera pe Pecenegi ca „localnici“, „indigeni“ în Paristrion.

Mișcarea începută sub Mihail VII n'a putut fi înăbușită și, când Alexios I Comnenul ia în mâinile sale frânele imperiului (1081), el află încă la Dunăre situația critică. Fapte nouă o agravează chiar. Imprejurările erau, în adevăr, prielnice pentru ca răscoala să ia proporții: la Silistra Tatus, vechea căpetenie a rebelilor, cu rudele sale; la Vicina Sesthlav, în alte locuri alții; Pecenegii, vechi aliați, se găseau acum la largul lor în acele părți, unde autoritatea imperiului nu mai era reprezentată,— Nestor, trimis ca duce în Paristrion, trecând de partea rebelilor; Manicheii, în conflict cu împăratul, erau în apropiere și se unesc la mișcarea răsvrățiților. Numărul acestora e sporit, în sfârșit, și de Cumani, aduși de peste Dunăre de Tatus. Cu toții ridică armele asupra imperiului, și Alexios Comnenul a trebuit să poarte lupte grele, pentru a restabili ordinea.

Toată această mișcare, cu tendințe de autonomie, pornită din orașele dunărene, a fost inițiată de populația localnică; acele mici organisme politice, semnalate de Anna Comnena, aveau prin urmare, cum bine a văzut d. IORGA, caracter românesc. Existența Românilor în acele părți nu mai este acum o enigmă: ea e confirmată de în-

¹⁾ Am dovedit că *Tatrys* e la Attaliates o falsă transcripție pentru *Tatus*.

săși principesa scriitoare, care, în două rânduri îi pomenește cu numele lor de „Vlahi“ : odată, vorbind de acel Pudilos, „fruntaș al Vlahilor“ (ἐκκριτος τῶν Βλάχων), care aduce împăratului, la Anchialos, vestea trecerii Cumanilor peste Dunăre ¹⁾; altă dată, când povestește că „Vlahii“ au condus pe Cumani pe potecile trecătorilor din Haemus, spre a ajunge la Goloe ²⁾. Două generații mai în urmă, Românii erau atât de numeroși în Paristrion, în cât împăratul Manuel a putut ridica dintre dâșșii, pentru expediția sa împotriva Ungurilor (1166), „o mare mulțime“ (Βλάχων πολὺν ὄμιλον ³⁾).

La sfârșitul perioadei Comnenilor, înfinșarea noului Stat bulgar al Asăneștilor s'a sprijinit pe numeroasa populație românească din Balcani și dela Dunăre. În luptele cu Bizanțul, el caută adesea ajutorul populației din stânga fluviului, unde simbioza româno-cumană se îndeplinise.

Epoca Paleologilor readuce influența bizantină în Dobrogea. Viața religioasă a provinciei continuă a atârna de Patriarhia Constantinopolei. Vicina, emporiul atât de activ, în cursul acestei perioade, a fost și un centru religios însemnat, o Metropolie, pentru populația, oricât de amestecată, a acestor locuri dunărene, nu pentru problema-ticii Ruși dela Dunăre, cum pretind, cu absurditate, învățați de dată recentă. Documentele genoveze de pe la 1450—1470 — și am publicat un număr din ele — cuprind multe nume de Români din Vicina, aflați în serviciul Caffei. Ei nu lipseau prin urmare dela gurile Dunărei, în această epocă.

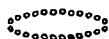
Autoritatea bizantină se simte acum și politic, în aceste părți. Mihail VIII Paleologul putea așeza în locurile de Sud ale Dobrogei pe Oguzii lui Izeddin (1263). Imprejurările acestei colonizări au fost de curând lămurite mai bine de păr. V. LAURENT, în conferința dezvoltată cu prilejul inaugurării Institutului ce conduce la București. Mesembria și Anchialos formează, la sfârșitul veacului XIII, un apănagiu, în legătură cu Bizanțul, pentru principele Myltzes. Pe la mijlocul veacului XIV, găsim la Caverna un senior, Balica, vasal imperiului. Dobrotici, care-i urmează în această stăpânire, are titlul de „despot“, în legătură cu aceeași suzeranitate a Bizanțului, și acest titlu trece lui Mircea cel Bătrân, „despotus terrarum Dobrodicii“.

¹⁾ II, 61, 29, ed. Reifferscheid.

²⁾ II, 62, 28.

³⁾ Cinnamus, 260.

Toate aceste fapte ne arată vitalitatea vieții romane, în ținutul dintre Dunăre și Pontul Euxin. Opera Bizanțului n'a fost în aceste părți mai mică decât aceea a vechei Rome. Ne-o atestă izvoarele istorice, timp de o mie de ani, mulțimea covârșitoare a monetelor din toate epocile, dela toți împărașii, fără întrerupere, sigiliile de plumb descoperite la Silistra, ruinile atâtor cetăți, care așteaptă încă a fi explorate.

MIRCEA CEL BĂTRÂN

Cuvântare comemorativă la cinci sute de ani dela moartea Lui ¹⁾.

de DIMITRIE ONCIUL
Membru al Academiei Române

La 13 Fevruarie (31 Ianuarie) 1918 s'a serbat în catedrala Mitropoliei din București — după propunerea Comisiunii Monumentelor Istorice, aprobată de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii — pomenirea religioasă a lui Mircea Vodă cel Bătrân, împlinindu-se 500 de ani dela moartea marelui Domn al Țerii-Românești.

După săvârșirea sfintei liturghii de către preasfințitul Arhiereu vicar Teofil în sobor, Înalt-preasfințitul Mitropolit Primat Konon, asistat de clerul Mitropoliei, a oficiat panahida pentru fericitul întru pomenire Domnitor și neamul lui, la care s'a făcut și pomenirea fericitului întru amintire Rege Carol I-lea cu scumpii răposai ai Casei domnitoare.

Un foarte numeros public din toate stratele societății românești a Capitalei, în frunte cu D-l gerant al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii, însoțit de membrii Comisiunii Monumentelor Istorice cu prezidentul ei; clerul ortodox din Capitală, actuali și foști senatori și deputați, generali și înalți magistrați în retragere, membrii Academiei Române, reprezentanți ai magistraturii dela Înalta Curte de Casație, dela Curtea de Apel, Tribunal și Judecătoria, profesori universitari și reprezentanți ai învățământului secundar, special și primar, funcționari ai Ministerului și dela alte autorități; prezidentul Comisiunii administrative a Capitalei cu reprezentanți ai Comunei, Doamnele din „Societatea ortodoxă-națională a Femeilor Române“, tinerime școlară și alți buni creștini și Români credincioși, câți au putut lua cunoștință de serbarea anunțată prin jurnale cu două zile mai înainte, au venit să ia parte la pioasa comemorare. Catedrala

¹⁾ Drept omagiu memoriei neuitatului Profesor și Academician, D. Onciul, reproducem din publicațiunile Academiei Române această cuvântare ținută într'un ceas amar pentru neamul nostru și prea puțin cunoscută Dobrogenilor, spre întărirea dragostei pentru Țara dintre Dunăre și Mare lăsată nouă ca sfântă moștenire de gloriosul Domn Mircea cel Bătrân.

era plină până la cel din urmă spațiu pentru ascultători, așa că mulți care au mai venit să depună omagiul lor de venerațiune n'au găsit loc în biserică.

Și cerul s'a înseninat, trimițând razele calde ale unui soare luminos ca de primăvară, care veneau să învieze serbarea, ca o binecuvântare de sus.

Cu pietate și cu inimile înduioșate, cucernica adunare asculta sfintele rugăciuni pentru sufletul marelui Voevod și Domn și pentru răposații Domnitori ai Țerii, a căror pomenire s'a făcut după pomelnicul următor :

Basarab Voevod, Marghita Doamna

Alexandru Voevod, Maria Doamna, Clara Doamna

Vladislav Voevod

Radul Voevod, Calinichia Doamna

Dan Voevod, Maria Doamna

Mircea Voevod

Mihail Voevod

Și toți urmașii lor răposați.

Regele Carol I-iu, Regina Elisaveta Doamna

Domnița Maria

Principele Mircea

Și tot neamul lor cel răposat.

Veșnica lor pomenire !

După săvârșirea panahidei, subscrisul a rostit cuvântarea comemorativă ce urmează.

București, în Februarie 1918.

* * *

Mircea Vodă cel Bătrân, a cărui pomenire de 500 de ani dela moartea lui o serbăm astăzi, a ocupat tronul Basarabilor într'un timp când tânărul principat al Țării Românești, după abia un secol dela întemeiere, se afla în cea mai mare cumpănă.

Ca și trimis de Pronie, el veni atunci să țină frânele Statului și să hotărească soarta țării sale și a neamului românesc, în vreme ce Semiluna musulmană își întindea stăpânirea până la Dunăre și marea Adriatică, dărâmând rând pe rând Statele creștine ale Bulgarilor, Sârbilor și Grecilor, în cele din urmă și falnicul regat al Ungurilor, și amenințând să aducă aceiaș soartă și finerelor principate ale Românilor din Țara Românească și Moldova.

Dar aci, puterea covârșitoare a Osmanilor a întâmpinat mai

întâiu rezistența inimoasă a lui Mircea, „principe între creștini cel mai viteaz și cel mai ager“, cum îl caracterizează cronicarul turcesc (după traducerea latină: „*princeps... inter Christianos fortissimus et acerrimus*“¹⁾).

Între cei mai de frunte luptători ai creștinătății în secolul său, ca și pe urmă Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, câteși trei au înscris cu spada lor — în luptă sfântă pentru Cruce și civilizație creștină, în luptă eroică pentru neatârnaire — pagini în istorie care sunt fala neamului românesc.

În 32 de ani de domnie (1386—1418), „Mircea Vodă cel Bătrân, după niște semne ce se văd, vrednic de laudă“, — zice cronicarul nostru — „multe lucruri va fi făcut vrednice de auzit“²⁾.

Comemorând aci domnia lui binecuvântată, cuvine-se deci să ne reamintim vrednicile lui fapte, și mai ales acele prin care el a strălucit ca Domn creștin și apărător al creștinătății.

* * *

Înălțându-se pe tronul întemeiat de strămoșul său Basarab Voevod (Negru-Vodă al tradiției), grija lui Mircea cea mai dintâiu era să desăvârșească și să înzestreze fundațiunile bisericești ale tatălui său Radu Voevod, mănăstirile dela Tismana, Cozia și Cotmeana. Chiar în primul an de domnie, el le întări moșiile și drepturile hărăzite lor de tatăl său și de fratele său Dan Voevod, adăugând și altele din partea sa, și începu să zidească frumoasa biserică dela Cozia, pe care și-o alese ca loc de veșnică odihnă, un monument al artei creștine și românești. Vechile ei frescuri ne-au păstrat și chipul lui zugrăvit ca ctitor, ținând biserica, împreună cu fiul său Mihail, pe care l-a asociat la domnie.

În primul său hrisov pentru Cozia, din anul 1387, el are titlul :

„Eu cel întru Christos Dumnezeu binecredinciosul, și binecinstitorul, și de Christos iubitorul, și singur stăpânitorul Ion Mircea, mare Voevod și Domn, cu mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu stăpânind și domnind toată țara Ungrovlahiei și părțile de peste munți încă și spre părțile tătărăști, și Amlașului și Făgă-

¹⁾ LEUNCLAVIUS, *Historia Musulmana Turcorum de monumentis ipsorum exscripta* (1591), col. 418.

²⁾ Cronica atribuită lui CONSTANTIN CĂPITANUL ed. LAURIANU și BĂLĂCESCU, *Magazin istoric* I, 95 = N. IORGA, *Istoriile Domnilor Țării-Românești de Constantin Căpitanul Filipescu* (1902), p. 12.

„rașului herțeg, și banatului dela Severin domn, și de amândouă „părțile de peste toată Dunărea până la marea cea mare și cetății „Dârstorului stăpâniitor“ ¹⁾).

Acest titlu, care se repetă în hrisoavele lui Mircea până la sfârșitul domniei lui, arată întinderea ce stăpânirea Domnului Țării Românești avea la acea epocă.

Părțile de peste munți, pe care le stăpânea cu titlul de „herțeg (lat. *dux*) al Amlașului și Făgărașului“, cum și banatul Severinului, prin care se înțelegea cetatea Severinului cu ținutul ei, erau în stăpânirea Domnilor români încă înainte de Mircea, ca feud unguresc, sub suzeranitatea regelui Ungariei ²⁾).

De asemenea posesiunea „spre părțile tătărăști“ era o stăpânire mai veche. Ea cuprindea părțile cucerite pe la mijlocul secolului al XIV-lea dela Tătari, între Ialomița și marea Neagră ³⁾. Partea

¹⁾ Originalul în Archivele Statului (trad. rom. în *Condica Coziei*), din care titlul și partea relativă la stăpânirea asupra Dârstorului (= Silistrei) sunt reproduse aci (la sfârșit) în fotografie. — Ediție; MILETIȚ și AGURA, *Дакo-Ромъинтъ и тѣхната славанска писменостъ* (Extras din *Sbornik IX*, Sofia 1893), p. 117 (după fotografia ancxată). Mănăstirea se numea atunci *Nucet* (editat greșit Ксчер); după zidirea bisericii lui Mircea, ca s'a numit Cozia, sub care nume se află mai întâiu la 1383 (*Condica Coziei*). Hrisovul s'a editat fără an, care lipsește în fotografie. Originalul are a. 6895 (= 1 Septemvrie 1386—31 August 1387), scris pe margine (cum se întâlnește adeseori și în alte hrisoave), acum în parte alterat. În condicile mănăstirii (*Arch. St.*), ca și în inventarul documentelor ei, hrisovul e trecut cu acelaș an. HASDEU, *Istoria critică a Românilor* (1874), p. 130, îl citează după original, cu observația: „se citește foarte clar anul 6895“. Aceiaș dată la CIPARIU, *Archiv pentru filologie și istorie* (1867), p. 77; *Revista istorică a Arhivelor României* (Indice de documente) II (1876) p. 107; BREZOIANU, *Vechile instituțiuni ale României* (1882), p. 230.

²⁾ Cf. studiul meu: *Titlul lui Mircea cel Bătrân și posesiunile lui*, în „*Contriburi Literare*“ XXXV—XXXVII (1901—1903): Titlul, XXXV, 1010; Banatul Severinului, XXXVI, 27; Amlașul și Făgărașul, p. 716; Stăpânirea feudelor unguresc, XXXVII, 16, 209.

³⁾ La 1358, Țara-Românească a Basarabilor propriu zisă se întindea numai până la Prahova și Ialomița. (HURMUZAKI-IOGA, *Documente privitoare la istoria Românilor XV*, 1). Partea spre răsărit de această linie, liberată de sub stăpânirea Tătarilor de către oștile regelui Ungariei Ludovic I, în unire cu Românii, la 1345—1346, era socotită ca aparținând regatului Ungariei. În 1347 se înființază aci episcopatul catolic dela Milcov, sub protectoratul Ungariei, ca restaurare a fostului episcopat al Cumanilor (1228—1241), distrus de Tătari. (HURMUZAKI-DENSUȘIANU, *Documente I*, 2, 4; cf. *ibid.* I, 102, 107, 429, 622). În această parte, „circa metas regni Ungarie versus Tartaros“ (*ibid.* I, 2, 216—217 a. 1374), era posesiunea „spre părțile tătărăști“ din titlul lui Mircea. Aci, ținutul dintre gura Ialomiței și Siret, care la 1358 e arătat ca aparținând regatului Ungariei, se găsește la 1368 în stăpânirea Domnului Țării-

de peste Prut a acestei posesiuni, fiind unită apoi cu Moldova, a fost numită „Basarabia“, ca parte ce fusese în stăpânirea Basarabilor din Țara Românească¹⁾. Numai dela 1812 încoace, numele străbun al acestui ținut dela gurile Dunării și ținutul mării a fost întins asupra întregii părți moldovenești dintre Prut și Nistru ce ne-a fost răpită atunci, — Basarabia căreia azi din prăpastia pierzării pare să răsară aurora mântuirii.

Posesiunea de peste Dunăre, pentru care diplomele latinești ale lui Mircea dau titlul: „Despot al țării lui Dobrotici și Domn al Dristorului“ (*terrarum Dobrodicii Despotus et Tristri Dominus*)²⁾, cuprindea mai mult sau mai puțin Dobrogea de astăzi cu cetatea Silistra. Ea fiind în titlul lui Mircea chiar dela începutul domniei, a fost dobândită după moartea despotului Dobrotici (între 1385 și 1387), un dinast înrudit cu casa imperială bizantină, care stăpânise litoralul mării Negre dela gurile Dunării până lângă Mesembria (la sud de Varna)³⁾. Fiul acestuia, Ivanko, se află stăpânind apoi numai în partea de miazăzi, în împrejurimile Varnei⁴⁾, pe când partea de miazănoapte a țării lui Dobrotici, numită apoi Dobrogea, era în stăpânirea lui Mircea. După cronicile noastre, cum și după o cronică bulgărească mai veche, Dan Vodă, fratele și predecesorul lui Mircea,

Românești. (*Ibid.* I, 2, 144—145 = XV, 1—2). Acest teritoriu a fost unit cu Țara Românească, probabil îndată după liberarea lui de sub Tătari, ca feud unguresc, cum el se prezintă și în titlul lui Mircea, unde e numit împreună cu „părțile de peste munți“ ca posesiune exterioară, în afară de „țara Ungrovlahiei“ propriu zisă.

1) După DIM. CANTEMIR, *Descriptio Moldaviae* (ediția Academiei Române, 1872), p. 19, „Basarabia“ cuprindea ținuturile: Ismail, Chilia, Cetatea-Albă și Buziac. Stăpânirea Basarabilor până în timpul lui Mircea se întindea aci, pe malul stâng al Dunării, până la Marea Neagră (litoralul ținutului Chiliei), hotărându-se „la stânga“ cu Moldova, care se întindea de asemenea până la mare (la Cetatea-Albă). Laonicus Chalcocondylas (*Corpus scriptorum historiae Byzantinae*, ed. BONNAE), p. 77. Cf. HASDEU, *Ist. crit.* p. 3—10; IORGA, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății-Albe* (1900).

2) *Docum.* I 2, 322, 334.

3) JIREČEK, *Geschichte der Bulgaren* (1876), p. 330, 334, 336. — IORGA, *Veneția în Marea Neagră: Dobrotici*, „în Analele Acad. Rom.“ Mem. S. Ist. XXXVI (1914). — Kellia sau Lykostomion (= Chilia veche, pe malul drept al brațului Chilia), Gerania, Drystra (= Silistra), Caliacra“, se afla pe la 1320 în stăpânirea patriarhului de Constantinople. MIKLOSICH & MÜLLER, *Acta Patriarchatus Constantinopolitani* I, 95 = HURMUZAKI-IOrga, *Docum.* XIV, 1. — Pe la mijlocul secolului al XIV-lea, se găsește aci Dobrotici (*Dobrotitzas*), care fusese în serviciul imperiului bizantin, ca „strateg“ și căruia împăratul Ioan V Paleologul îi cedă acel teritoriu în oarecare dependență de imperiu. IOANNES CANTACUZENUS (*Corpus script. hist. Byz.*) II, 584—585; III, 62—63.

4) LEUNCLAVIUS, col. 265.

a fost ucis într'un războiu cu Șişman țarul Bulgarilor ¹⁾. Lupta era, cum se pare, în legătură cu moștenirea lui Dobrotici, ocupată atunci, împreună cu cetatea Silistra ca posesiune deosebită, luată dela Șişman ²⁾. Tot în legătură cu posesiunea transdanubiană, ca „Despot al țării lui Dobrotici“, Mircea avea emblema despotatului, pajura bizantină, cum se vede la chipul lui dela Cozia.

Această întindere, peste Dunăre, până la marea Neagră și peste munți, avea stăpânirea lui Mircea, cum arată fiulul din hrisoavele lui, ca și acte privitoare la posesiunile respective ³⁾. Era cea

¹⁾ Cronica lui MIHAIL MOXA (1620), ed. HASDEU, *Cuvente den bătrâni I* (1878), 402: „Pre acea vreme ucise și Șuşman domnul Șcheilor pre Dan voevod domnul rumânesc“. Faptul e trecut fără an, între evenimentele dintre 1372 și 1389. În celelalte cronică românești (*Magazin istoric* IV, 233 și I, 91), uciderea lui Dan de către Șişman e pusă la 6864 (= 1356), care nu poate fi decât o transcriere greșită a anului ,sw̃ca (6894 = 1386), cauzată prin litera veche c (scrisă mai târziu c), care și în alte cazuri se găsește adeseori greșit transcrisă. În cronică bulgărească (dela începutul secol. XV), ed. I. BOGDAN, în „Archiv für slavische Philologie“ XIII (1891), p. 530, se spune într'o glosă marginală: Șişman țarul bulgăresc ucise pe Dan voevod, fratele lui Mircea voevod“. Data: „în anul 6902 (= 1393), luna Septemvrie 23“ ce urmează imediat nu se poate raporta decât la prinderea lui Șişman de către Turci, menționată în text (fără an, întâmplată la supunerea Bulgariei în 1393), iar nu la uciderea lui Dan, care în hrisovul succesorului său Mircea din 1387 pentru mănăstirea Tismana (Arch. St., ed. HASDEU, *Archiva istorică* III, 191—193) e numit ca „răposat“.

²⁾ După cronicile turcești, Silistra era, pe timpul expedițiilor făcute sub Murad I în Bulgaria (în anii 1386 și 1388), în stăpânirea lui Șişman, dela care ea ar fi fost luată atunci de Turci. SEADEDIN, *Chronica dell' origine e progressi della Casa otomana I* (1649), 138; LEUNCLAVIUS, col. 273—274. — În 1387, 1390 și 1391, Silistra fiind constatată prin documente în stăpânirea lui Mircea, știrea cronicilor turcești că ea aparținea lui Șişman pare să se întemeieze pe stăpânirea acestuia înainte de 1387; iar cuprinderea ei de către Turci ar fi urmat la supunerea definitivă a Bulgariei în 1393, pusă greșit în cronicile turcești pe timpul expediției din 1388, fiind confundate aci, ca și în alte locuri, mai multe expedițiuni în una singură. Ca posesiune ce a fost luată dela Șişman, Silistra e numită, în titlul lui Mircea („Despot al țării Dobrotici și Domn al Dristorului“), deosebit de țara lui Dobrotici. Cf. IORGA, *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 63—65, și *Geschichte des osmanischen Reiches I* (1908), 259—260, unde se admite că Mircea a pierdut Silistra după data hrisovului din 1387 și a recâștigat-o înainte de actul din 1390.

³⁾ Docum. I 2, 231 a. 1391: Mircea Voevod dăruiește o moșie în țara Făgărașului. N. DENSUȘIANU, *Monumente pentru istoria țării Făgărașului* (1885), p. 8 a. 1511, p. 34 a. 1663: confirmări de donațiuni făcute de Mircea Voevod în țara Făgărașului. — În hrisovul din 1387 pentru mănăstirea Cozia, Mircea poruncește că peteniilor cetății Dârstorului să respecte și să păzească dreptul pescuitului în bălțile din împrejurime, conferit mănăstirii. (V. reproducția fotografică).

mai mare întindere de durată mai lungă ce se constată sub un Domn al Țării Românești.

* * *

Ca stăpânitor al Amlașului, Făgărașului și Severinului, sub suzeranitate ungurească, Mircea era în strânse legături cu regele Ungariei Sigismund de Luxemburg, margrav al Brandenburgului, dela 1410 și împărat al Germaniei. Bunele lor relațiuni n'au fost turburate niciodată în tot timpul domniei lui Mircea, care în alăturarea sa la puternicul vecin din apus găsea cel mai sigur razim contra pericolului amenințator din răsărit. Aceste legături firești au mai fost întărite și printr'un tractat de alianță defensivă și ofensivă contra Turcilor, încheiat între Sigismund și Mircea, în Martie 1395, la Brașov ¹⁾.

Prin mijlocirea Domnului Moldovei Petru Mușat, amicul și aliatul său din țara-soră, Mircea încheie, în 1390, și o alianță cu regele Poloniei, înnoită repetat în anii următori ²⁾. Era o alianță de asigurare ce avea în vedere atât apărarea contra unor eventuale încercări ale regelui Ungariei de a supune suzeranității sale Țara Românească și Moldova, vechi năzuințe ungurești, cât și apărarea reciprocă contra ori-cărui dușman.

Prin aceste legături și alianțe, prevăzătorul Domn al Țării Românești se pregătea să înfrunte cumplita furtună ce-l amenința din partea lui Baiazit sultanul Osmanilor, supranumit „Fulgerul“.

El provocase mânia acestuia, venind în ajutor Sârbilor în nenorocita bătălie dela Câmpul-Mierlelor din 1389, unde oastea creștină, condusă de Lazăr cneazul Sârbilor, fu învinsă de Turci, Lazăr căzând pe câmpul de luptă ³⁾. Serbia învinsă se închină învingătorului, supunându-se suzeranității turcești, cu îndatorirea de a plăti tribut și de a servi cu trupe auxiliare în oastea sultanului.

Sub aceiaș suzeranitate se închinase mai înainte Bulgaria, cum și Ivanko fiul lui Dobrotici. Dar în 1393, Bulgaria lui Șişman fu prefăcută în provincie turcească, țarul ei fiind detronat și aruncat în

¹⁾ *Docum.* I 2, 359.

²⁾ *Ibid.*, p. 315 a. 1389; p. 322—323 a. 1390; p. 334 a. 1391; p. 824 a. 1403; p. 472 a. 1411.

³⁾ SEADEDIN I, 142, după care „principii Valahiei și Bogdaniei (= Moldovei)” au luat parte ca aliați ai Sârbilor. LEUNCLAVIUS, col. 287, menționează numai „Valahi” între aliați.

închisoare, unde se sfârși. Stăpânirea nemijlocită a sultanului se în-
tindea acum până la Dunăre, în hotar cu Țara Românească.

În anul următor, Baiazit Fulgerul trecu Dunărea, ca să înge-
nunche și pe Mircea sau să-l zdrobească. La Rovine, lângă Cra-
iova, s'a dat memorabila bătălie din 10 Octomvrie 1394, unde Mir-
cea — după mărturii sârbești, bulgărești, bizantine, italienești=ragu-
zane și românești — a învins pe Baiazit ¹⁾. „Și fu războiu mare
cât se întuneca văzduhul de mulțimea săgetelor“, — zice cronicarul
nostru — „așa de se vărsa sânge mult cât era văile crunte“, — „și
mai pierdu Baiazit oastea lui cu totul“ ²⁾.

Mircea singur cu Românii săi, fără niciun ajutor din altă parte,
a reușit această învingere, în lupta sfântă ce a întreprins pentru
creștinătate.

În primăvara următoare, regele Ungariei Sigismund îi veni în
ajutor, conform alianței încheiate atunci, ca să susțină pe aliatul său,
în același timp și vasalul său pentru posesiunile de peste munți,
contra nouilor atacuri, când oastea turcească a înaintat până la ca-

¹⁾ Analele sârbești, ed. STOJANOVIC, în *Glasnik* LIII (1883), p. 75, și în *Spo-
menik* III (1890), p. 126, 132, 140. — Cronica bulgărească, ed. BOGDAN, p. 530. —
PHRANTZES (*Corpus script. hist. Byz.*), p. 82. — Cronica lui MOXA, p. 402. — Cro-
nicile Țerii-Românești (*Magazin istoric* IV, 233 și I, 95) pun bătălia „pe Ialomîța“,
probabil după o localitate Rovine din acea parte, confundată cu localitatea cu același
nume (rovină = văgăună mlăștinoasă) din analele sârbești. Cf. MIHAIL CANTACUZINO,
Genealogia Cantacuzinilor, ed. IORGA (1902), p. 496; „la Rovine de pe Ialomîța“.
TUNUSLI, *Ἱστορία τῆς Βλαχίας* (1806), p. 426, 247 (trad. SION, *Istoria Țerii-Româ-
nești*, p. 67, 129), ca și „Anonimul românesc“ citat de ȘINCAI, *Chronica Românilor*.
a. 1383, unde „Rovina“ e localizată „în județul Ialomîței“. — După MAURO ORBINI,
Il regno degli Slavi (1601), p. 279, și LUCCARI, *Copioso ristretto degli annali di
Rausa* (1605), p. 72, locul bătăliei, numit în analele sârbești „la Rovine“, în cân-
tece populare sârbești, „Urvina“ (HASDEU, *Originile Craiovei*, în „Columna lui Traian“
VIII, 668), unde a căzut Marco Kralevici, era „lângă orașul Craiova“. — XENOPOL,
Istoria Românilor II (1889), 110, pune greșit bătălia dela Rovine la sfârșitul Dom-
niei lui Mircea, sub sultanul Mohamed I (1413—1421), iar în *Histoire des Rou-
mains* I (1896), 258, la 1396, după bătălia dela Nicopole. Analele sârbești contem-
porane dau data precisă de 10 Octomvrie 6903 (= 1394); cronica lui MOXA și unele
anale sârbești dau anul 6903 fără lună; iar cronica bulgărească pune aceeași bătălie,
fără an, între 1389 și 1395. Cu aceste mărturii concordă și PHANTZES, care pune
expediția neizbutită a lui Baiazit contra lui Mircea înainte de bătălia dela Nicopole.

²⁾ Cronica lui MOXA, l. c. Asemenea în cronica bulgărească, l. c.

pitala Argeș¹⁾. În Maiu 1395, amândoi împreună reputară o nouă învingere asupra Turcilor, la Turnu-Măgurele, în fața Nicopolei²⁾.

1) LEUNCLAVIUS, col. 320: in loco quem Turci tam Arcas, quam Artzes nominant... SEADEDIN I, 165: ad una Montagna (ceceace corespunde cu regiunea muntoasă dela Argeș). În ambele cronici, această expediție a lui Baiazit în Țara-Românească e pusă la anul hegirei 793 (=1391), care dată eronată a fost admisă și în publicațiunile asupra istoriei imperiului otoman ca și în istoriografia noastră. Expediția nu se putea face decât după supunerea definitivă a Bulgariei în 1393, când ea este constatată și prin mărturii contemporane. După cronicile turcești, ea a urmat după ce Mircea atăcase pe Turci, trecând Dunărea, unde a pustiit o parte de țară și a omorât un număr mare de musulmani. Motivul acestei incursiuni era, cum se va vedea mai jos, ocuparea posesiunii transdanubiene a lui Mircea de către Turci, după supunerea Bulgariei. În urma cruntei lupte dela Rovine, pe care cronicile turcești o trec sub tăcere, Mircea, slăbit prin pierderile suferite și atăcat de nou la Argeș, a fost nevoit să se retragă în Ardeal, iar Turcii puseră în domnie pe un pretendent Vlad ca vasal turcesc. Cronica bulgărească, după ce povestește lupta pe care anelele sârbești o pun la Rovine, unde „mulți Turci au pierit, ... așa de se spărie însuși Baiazit și fugi“, adaugă: „deci puse pe unul din familia domnitoare (ΚΑΙΣΤΕΛΑ = ἄρχων, princeps) să domnească în țară, iar Mircea fugi în părțile ungurești“. Această mărturisire contemporană se confirmă și prin documente, după care Mircea a fost pe atunci în Ardeal, unde la 7 Martie 1395 încheie alianța cu Sigismund contra Turcilor, și s'a restabilit în domnie cu ajutorul acestuia. *Docum.* I 2, 359, 431; *Codex diplom. patr. Hungaricus* VII, 438. Voevodul impus de Turci ca vasal turcesc era Vlad, constatat pe urmă ca uzurpator și pretendent la domnie (*Docum.* I 2, 374), care a fost învins de oastea ungurească ce a venit în ajutor lui Mircea (1395), apoi prins și dus în Ungaria (1396). *Docum.* I 2, 383—384, 395—396 (unde luptele cu „Vlahii“ și atacul făcut asupra lui Sigismund la întoarcere privesc pe partizanii lui Vlad, nu pe Mircea, cum greșit s'a crezut); WENZEL, *Stibor Vajda*, în „Értekezések a történelmi tudományok köréből“ IV (1874), p. 99—101. — E fals că în acest război cu Turcii, pus greșit la 1391, Mircea a fost „bătut și prins de ei și s'urgunit la Brusa în Asia, de unde Turcii îl liberează după ce consimte a le închina țara și a le plăti tribut“ (XENOPOL, *Ist. Rom.* II, 93—94; *Hist. d. Roum.* I, 255). În *Viața S-tei Paraschive*, pe care se întemeiază această aserțiune fantastică, e vorba de țarul bulgar dela Vidin (Srațimir, fratele lui Șişman, după cronica bulgărească și anelele sârbești, prins de Turci la 1398), nu de Mircea. Cf. KALUŽNICKI, *Zur älteren Paraskevalitteratur* (Extras din „Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften“ Ph.-H. Cl. CXLI, Wien 1899), pag. 84. — Tributul românesc pe care cronicile turcești îl pun în timpul acestui război nu poate fi atribuit decât lui Vlad.

2) Data expediției, în timpul căreia muri soția lui Sigismund, la 17 Maiu 1395 e constatată și prin diplomele acestuia. Ultima diplomă a lui Sigismund, dată în Ungaria înainte de expediție, este din 8 Maiu 1395, iar cea dintâiu după întoarcere este din 26 Iulie acelaș an; la 6 Iulie, el era încă la Câmpulung. Deci între 8 și 17 Maiu 1395 Sigismund a intrat în Țara-Românească, iar între 6 și 28 Iulie el s'a întors în regatul său. Cf. A. HUBER, *Die Gefangennehmung der Königinnen Elisabeth und Maria von Ungarn, und die Kämpfe K. Sigismunds gegen die neapolitanische Partei und die übrigen Reichsteinde in den Jahren 1386—1395*, în „Ar-

Aceste succese încurajară pe Sigismund să întreprindă, în anul următor, expediția cruciată ce o pregătea pentru a scoate pe Turci din Europa. Oastea creștină reunită în acest scop se compunea din Unguri, Germani, Francezi, Englezi, Italieni, Boemi, Poloni, la care s'a alăturat Mircea cu Românii ¹⁾. Mândra oaste, în care era floarea Occidentului creștin, cu burgravul de Nüremberg comite de Zollern, străbunul dinastiei Hohenzollern, număra la 60.000 de oameni călărești, cu 40.000 pedestrime, pe lângă o flotilă armată. Era prima dată când călărașii și arcașii români legau frăție de arme cu cavalerii împlătoși ai Occidentului german-latin.

În Septemvrie 1396, oastea creștină ajunsese la Nicopole. Aci o întâmpină Baiazit.

chiv f. österr. Gesch." LXVI (1884), 541 ș. u. — În timpul războiului în care a fost învins Baiazit, început cu bătălia dela Rovine și sfârșit cu înfrângerea Turcilor la Turnu-Măgurele (pe atunci Nicopolea-mică, *Nicopolis minor*), a căzut (după analele sârbești, cronică bulgărească și cronică lui Moxa) principii sârbi Marco Kralevici și Constantin Dragaș, care erau în armata turcească. MAURO ORBINI și LUCCARI numesc numai pe Marco Kralevici, căzut în lupta întâmplată „lângă orașul Craiova“ (la „Ūrvina“, după cântece populare sârbești), unde fu înfrânt (*rotto*) Baiazit. Se știe că Constantin Dragaș a murit în ziua de 17 Maiu 1395. MIKLOSICH, *Monumenta Serbica*, p. 227; MIKLOSICH & MÜLLER, *Acta Patriarhalus Constantinopolitani* II, 260 (Act din Octomvrie 1395, din care reiese că Constantin era atunci mort de trei luni trecute și trăia cu șase luni înainte; deci el murise între 1 Aprilie și 31 Iulie, ceea ce concordă cu data de 17 Maiu din *Monumenta Serbica*). Cf. LITZICA, *Din domnia lui Mircea-Vodă*, în „Conv. Lit.“ XXXV (1901), p. 366, unde pe acest temei se susține că bătălia dela Rovine s'a întâmplat la 17 Maiu 1395, când Sigismund a venit în ajutor lui Mircea. După mărturiile cunoscute, nu putem însă admite mai mult decât că în acea zi a murit Constantin, căzând în luptele întâmplătoare atunci în Țara-Românească, pe timpul expediției lui Sigismund. Cu privire la moartea lui Marco Kralevici, căzut „lângă Craiova“, la „Ūrvina“ (= Rovina), nu avem decât data anelor sârbești pentru bătălia dela Rovine, 10 Octomvrie 1394 (dată fixată, poate, chiar după ziua morții lui). Marco și Constantin murind în același război, care a durat din Octomvrie 1394 până în Maiu 1395, ambii principii au fost numiți împreună în analele și cronicile respective, deși au căzut în lupte diferite. Ori—și-cum, memorabila învingere dela Rovine, lângă Craiova, despre care mărturiile ungurești nu fac nicio mențiune și pe care toate celelalte mărturii o atribue lui Mircea singur, nu putea să fie reputată de Mircea la 17 Maiu 1395, cu ajutorul lui Sigismund, care n'a intrat în țară decât după 8 Maiu. Cf. *Titlul lui Mircea cel Bătrân*, „Conv. Lit.“ XXXVII, 215—216.

¹⁾ CHALCOCONDYLAS, p. 69, 75. — ASCHBACH, *Geschichte K. Sigmunds*, I (1838), cap. V. — DELAVILLE LE ROULX, *La France en Orient au XIVe siècle*, I (1886), livre III: Nicopolis 1396 (cu bibliografia completă). — REGELE CAROL I, *Nicopole*, în „Analele Acad. Rom.“ Mem. S. Ist. XXVI (1904). — IORGA, *Gesch. d. osman. Reiches* I.

După un scriitor german care se afla în oaste, Mircea a cerut ca el cu Românii să înceapă lupta ¹⁾. Această propunere a fost susținută și de Sigismund cu generalii unguri, în consiliul de războiu ²⁾. Motivul era că Mircea cunoaștea mai bine felul de luptă al Turcilor. Dar cavalerii francezi reclamau pentru dâșii onoarea primului atac.

Francezii, intrând cei dintâi în luptă, au obținut dela început oarecare succese; dar înaintând prea repede, s'au depărtat prea mult de grosul armatei, și căzând în cursa ce li s'a întins prin retragere simulată, au fost zdrobiți cu desăvârșire. Sigismund venind cu restul armatei nu mai putea să repare nenorocirea. Oastea creștină suferi o grea înfrângere.

Spre a se răzbuna asupra lui Mircea pentru participarea lui la acest războiu nenorocos pentru creștini, Baiazit încă în anul după bătălia dela Nicopole trecu Dunărea în Țara Românească. Dar aci el întâmpină o vitejească rezistență, așa încât fu nevoit să se întoarcă fără izbândă ³⁾.

Ce frumos și adevărat tot=odată caracterizează Eminescu eroica luptă a lui Mircea, făcându-l să vorbească falnicului sultan astfel :

„Eu îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul !
„Și de=aceea tot ce mișcă n ăra asta, riul, ramul,
„Mi=e prieten numai mie, iară ție dușman este ;
„Dușmănit vei fi de toate, făr'a prinde chiar de veste. .
„N'avem oști, dară iubirea de moșie e un zid
„Care nu se'nfiorează de=a ta faimă, Baiazid" !

* * *

După o a patra izbândă, repurtată — cum arată o mărturie contemporană — asupra unei oști turcești ce năvăli în țară la 1400 ⁴⁾. Mircea făcu, în cele din urmă, pace cu Turcii. El se învoi să plă-

1) *Hans Schiltbergers Reisebuch*, ed. LANGMANTEL (1885), p. 3.

2) ASCHBACH, *op cit.* I, 102. — DELAVILLE LE ROULX, *op. cit.* I, 261.

3) CHALCOCONDYLAS, p. 79—80 (după bătălia dela Nicopole). — După LEUN=CLAVIUS, col. 332—333, Baiazit ar fi fost învingător în această expediție, ceea ce se desminte prin mărturia irecuzabilă a lui CHALCOCONDYLAS. — DLUGOSZ, *Historia Poloniae*, ed. PRZEZDZIECKI III (*Opera omnia* XII), 514, pune în iarna după bătălia dela Nicopole o incursiune turcească în Ungaria.

4) IORGA, *Acte și Fragmente* III (1897), p. 4—5. Cf. *Docum.* I 2, 429. În legătură cu această luptă ar fi și ostilitățile lui Mircea cu Baiazit (pe la 1400), menționate într'un raport din 1402. IORGA, *Notes et Extraits* I (1899), 116—117.

tească tribut, garantându-i-se autonomia și integritatea țării, cu dreptul de alegere a Domnului dintre fiii de Domni ai dinastiei naționale, după vechiul obicei al pământului.

În acelaș timp, îi fu retrocedată posesiunea transdanubiană, Dobrogea cu Silistra, care fusese ocupată de Turci în luptele după supunerea Bulgariei în 1393 ¹⁾. După această dată, ea nu se mai află în titlul din hrisoavele lui Mircea până pe la 1403, când ea reapare iarăș în titlul lui, mai întâiu sub forma de „Domn al multor cetăți turcești” ²⁾, apoi cu vechiul titlu dela începutul dom-

¹⁾ Odată cu supunerea definitivă a Bulgariei, pusă în cronicile turcești la 1388 (în loc de 1393), LEUNCLAVIUS, col. 276, menționează și ocuparea posesiunii transdanubiene a lui Mircea, cu Silistra. El zice: „Zistova capta, processit ulterius cum exercitu versus illas arces et castella quae olim Transalpini Valachi Danubium traicientes occupaverant in Bulgaria; et nullo labore, praesidiariis in captivitate abductis, omnia recuperavit”. Despre ocuparea Silistrei, col. 273—274. În cele următoare însă (col. 325), el pune ocuparea Silistrei de către Baiazit la anul hegirei 795 (= 16 Noemvrie 1392—4 Noemvrie 1393), deci pe timpul supunerii și încorporării Bulgariei. Aceiaș dată, el o dă și în *Annales Sultanorum Othmanidarum* (1506), p. 15: „Silistriam et Empolim suo subiecit imperio: quod quidem accidit anno 795”.

²⁾ *Docum. I 2, 825*. Scrisoarea lui Mircea către regele Poloniei Vladislav, din Giurgiu, 10 August, fără an. Tot din Giurgiu este și actul din 16 Septemvrie 1403 prin care Mircea reînnoește alianța cu regele Poloniei (*ibid.* p. 824); aici el poartă titlul cel scurt, fără posesiunile de peste munți și de peste Dunăre (ca în scrisoarea de mai sus), care lipsesc și în tractatul de alianță cu acelaș rege, pin 17 Maiu 1411 (*ibid.* p. 472), dat în Giurgiu (*Jorjow*, nu *Imojow*, cum s'a editat). Din scrisoarea fără an se vede că în timpul din urmă, pe când Mircea era în raporturi ostile cu Turcii, a fost oarecare neînțelegere între dânsul și Vladislav, ceea ce concordă cu încordarea constatată printr'un act din 1395 (*ibid.* p. 817), unde voevodul Țării Românești e numit, alături de regele Ungariei, între dușmanii lui Vladislav. După acest criteriu, scrisoarea pare să fie anterioară actului din 16 Septemvrie 1403 prin care s'a reînnoit alianța (probabil din acelaș an, cum se va vedea mai jos). Faptul că în scrisoare, ca și în tractatul din 1411, Mircea numește pe Vladislav ca „rudă” — ceea ce, după XENOPOL, *Ist. Rom. II*, 107, ar fi de explicat prin căsătoria lui Alexandru cel Bun cu Ringala, „sora” (= vara) lui Vladislav — nu poate avea acest temei, deoarece căsătoria cu Ringala a urmat după 2 Noemvrie 1418 (6926 poate fi și 1417), data morții primei soții Ana, cum arată inscripția de pe mormântul acesteia. MELCHISEDEC, *Notițe istorice și archeologice* (1885), p. 62. Cf. IORGA, *Relațiile cu Lembergul*, (1900), p. 7 a. 1419: se trimit daruri soției lui Alexandru (Ringala). Dar Alexandru era înrudit cu Ringala, cum se știe, „tertio [consanguinitatis] et affinitatis gradu”, ceea ce a fost motivul canonic pentru divorțul lor (1420). Dacă înrudirea lui Mircea cu Vladislav, ca „consanguini” (*consanguinitatis fraternitas*), ar fi de explicat prin mijlocirea lui Alexandru (ca presupusă rudă a lui Mircea), pe timpul domniei căruia, în adevăr, ea abia este constatată (nu și mai

niei¹⁾. Cum se vede, ea i-a fost restituită la încheierea păcii, în schimbul tributului. Ultima dată, ea se află încă în titlul fiului său Mihail, urmaş în domnie (1418—1420),²⁾ sub care a fost pierdută în războiu cu Turcii³⁾, până la recucerirea ei în războiul Independenței.

Înainte, la încheierea tratatelor de alianță din 1390 și 1391), atunci ea ar putea să fie în legătură cu înrudirea lui Alexandru cu Ringala, deci și cu Vladislav, înainte de căsătoria lui cu dânsa. Această conjectură ar avea mai multă probabilitate decât o „consanguinitate“ directă între Mircea și Vladislav, pentru care nu găsim niciun punct de sprijin în mărturiile cunoscute.

¹⁾ VENELIN, Влахо-болгарскія или Дако-славянскія грамоты (1840), p. 22 = MILETIČ și AGURA, op. cit., p. 119 a. 6915 (= 1406) Noemvrie 23. — MILETIČ și AGURA, p. 119—121 a. 6917 (= 1409) = VENELIN, p. 18—19 și HASDEU, Arch. ist. I, 97, cu anul greșit 6907 (= 1399) în loc de 6917 (originalul în Arch. St., cu a. „suși, având ultima literă spalăcită, însă totuși vizibilă). — I. BOGDAN, Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească (1905), p. 3 a. 1413. — I. BOGDAN, Un hrisov al lui Mircea cel Bătrân, în „Analele Acad. Rom.“ Mem. S. Ist. XXVI (1903), p. 4 a. 1415. — Inedite, în Arhivele Statului și în colecția Acad. Rom., fără dată; unul din 6898 (= 1389) Septemvrie 4, în Condica veche a Coziei I, f. 145. — FOTINO, Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας III (1819), 370 (trad. Sion, Istoria generală a Daciei III, 217), citează titlul întreg după un hrisov al lui Mircea din 6901 (= 1393), azi necunoscut, cu adausul: „și al tuturor țărilor și orașelor până la hotarul Adrianopolei“. Cf. Genealogia Cantacuzinilor, p. 496, TUNUSLI, l. c., și „Anonimul românesc“, l. c., unde se spune că Baiazit, bătut la Rovine, „a fost alungat până la hotarele Adrianopolei“. (După supunerea Bulgariei în 1393, stăpânirea lui Mircea se hotărea cu imperiul otoman, a cărui capitală era Adrianopole). Între 1393 și 1406 sunt cunoscute numai acte fără posesiunea transdanubiană în titlu (afară de cel din 10 August fără an, în tot cazul, anterior celui din 1406). Cf. Titlul lui Mircea cel Bătrân, „Conv. Lit.“ XXXV, 1012—1013.

²⁾ În Cronologia tabelară, ed. IORGA, Operele lui Constantin Cantacuzino (1901), p. 22, se citează un hrisov din 10 Iulie 6926 (= 1418) în care Mihail are titlul tradus de autor: „Domnul Țării-Rumânești și munților, și către țara tălărsacă, și amândouă părțile de dincoace și peste Dunăre, și până la Poarta de hier, și până la marea Neagră“. Într'un hrisov pentru mănăstirea Cozia, cu data 6927 (= 1419), în care numele original Mihail a fost ras și înlocuit cu Radul (după timp, Radul II Praznaglava, rivalul lui Dan II, succesorul lui Mihail), cunoscându-se încă urmele numelui Μιχαηλ în monogramă (aproape toate literele) ca și în text (un rest din χ), Mihail are titlul întreg al tatălui său Mircea. Originalul în Arch. St., reproduș în fotografie la HASDEU, Negru-Vodă (1898). Cf. scrierea mea: Originile Principatelor Române (1899), p. 202—205. — Într'un hrisov al lui Ladu II din 1 Iunie 1421 (trad. rom. în Condica veche a Coziei I, f. 249), se află în titlu: „și preste Dunăre până la marea cea mare“, sub care formă nu e sigur dacă se poate înțelege aci posesiunea transdanubiană („de amândouă părțile de peste toată Dunărea până la marea cea mare“).

³⁾ După cronicile turcești, cetățile Isacceia și Ienisala (în Dobrogea au fost ocupate de Turci în expediția făcută sub Mohamed I (1413—1421) în Țara Româ-

Capitulațiunea lui Mircea (pusă la anul hegirei 805 = 1402 d. Chr., în concordanță cu data când posesiunea transdanubiană reapare în fiilul lui) a format baza legăturilor ulterioare ale Țării Românești cu Poarta otomană¹⁾. Era o înțelegere de bună voie, nu o

nească, pe care ele o pun la a. 819 (= 1416), când Turcii au avut și lupte cu Ungurii, atacând Severinul. Seadeddin I, 344; LEUNCLAVIUS, *Hist.*, col. 473. — Luptele dela Severin s'au întâmplat însă la 1419—1420, când Ungurii l-au ocupat spre a nu-l lăsa să cadă în mâinile Turcilor, care combăteau pe Mihail, susținut de Unguri și căzut în aceste lupte. În Octomvrie 1419, Sigismund era la Orșova, cu oastea ce lupta atunci contra Turcilor. La 20 Iulie 1420, Severinul se află în mâinile Ungurilor, după lupte cu Turcii. *Docum.* I 2, 512. — Cum se va vedea mai jos, cronicarii turcești confundă (ca și în alte cazuri) într-o singură expediție, pusă la 1416, trei expedițiuni făcute în Țara Românească sub Mohamed I (la 1413, 1416 și 1419).

¹⁾ FOTINO, *op. cit.*, III, 369 (216); D. A. STURDZA și COLESCU-VARTIC, *Acte și Documente* I (1900), 1—2. — „Hafti-humaiunul” sau „tractatul” publicat aci, după un text pe care FOTINO l-a primit dela ALEXANDRU VĂCĂRESCU (copiat, cum zice, de tatăl său ENACHE VĂCĂRESCU, „după condicile împărătești, pe când se afla la Constantinopol”), are data: „anul 805 în luna Rabiul evvel (= Rabi el avvel)”, care corespunde cu a. d. Chr. 1402 (29 Septemvrie—28 Octomvrie). Această dată, FOTINO o socotește greșit 1393 d. Chr., iar în *Acte și Docum.* se admite a. 1391 (după cronicile turcești). Cronicile Țării Românești nu au cunoștință de închinarea lui Mircea; ele spun că Laiotă Basarab (pus la 1460—1477, în loc de 1474—1477) „au închinat Țara Turcilor”. Cf. *Docum.* IV 2, 42 a. 1601 (unde se arată aceiaș epocă pentru începutul suzeranității turcești). MIHAI CANTACUZINO, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 61—62 (după actele prezentate la congresul din Focșani în 1772, *ibid.* p. 495—496), pune începutul „haraciului” plătit de Mircea, fără an, înainte de bătălia dela Rovine; de asemenea autorul *Istoriei Țării Românești*, publicată în traducere grecească de TUNUSLI, p. 126, 246—247 (trad. SION, p. 66—67, 129), și „Anonimul românesc” citat de ȘINCAI, a. 1383. După biruința dela Rovine, se spune în actele dela Focșani ca și la TUNUSLI, „Țara a rămas iară slobodă până în zilele lui Laiotă Vodă Basarabă”; iar M. CANTACUZINO zice că Mircea a reînnoit haraciul în domnia lui Mohamed (cum spun și cronicile turcești). D. CANTEMIR, *Istoria imperiului otoman*, trad. de I. HODOȘ (ediția Acad. Rom. 1876), p. 98, și ENACHE VĂCĂRESCU, *Istoria împăraților otomani*, ed. PAPIU ILARIANU, *Tezaur de monumente istorice* II (1863), 255, pun închinarea Țării Românești și începutul tributului în domnia lui Mohamed I, la a. 820=1418 (1417/8). — Despre „hafti-humaiunul” publicat de FOTINO, VĂCĂRESCU (care l-ar fi copiat din condicile împărătești) nu face nicio mențiune în *Istoria împăraților otomani* (scrisă la 1788—1794). Abstracție făcând de textul capitulațiunii, a cărui autenticitate e dubioasă, data preciză 1402 Octomvrie are totuș multă probabilitate. Ea concordă cu datele contemporane ce avem asupra relațiunilor lui Mircea cu Turcii, cum și cu situația de atunci a imperiului otoman. Cronicarul bizantin PHRANTZES (care a sfârșit a scrie cronica sa în 1478), relatând războiul lui Mircea cu Baiazit înainte de bătălia dela Nicopol, zice: „Mai pe urmă (ὅτερον) ei încheind pact (σύμβασις = tractat, pact, învoială), Mircea a promis să-i dea tribut, și au făcut pace, și el (Mircea) a primit mult loc din părțile lăsate ale Bulgariei și Serbiei” (p. 82). Părțile primite peste

închinare impusă prin învingere. În acest chip, înțelepciunea prevăzătoare a lui Mircea a căutat să asigure viitorul țării sale de către o fatală supunere prin arme.

Aceiaș măsură înțeleaptă a luat apoi și Ștefan cel Mare pentru Moldova, la sfârșitul glorioasei sale domnii. Astfel, pe când celelalte State creștine din sud-estul Europei au căzut victimă cumplitei furtuni musulmane, principatele românești le-au supraviețuit în greaua luptă, urmându-și fără întrerupere o viață politică a lor proprie, și stând timp îndelungat în fruntea creștinătății ortodoxe, drept scut al bisericii Răsăritului și adăpost al tradițiilor ei.

Ca Domn tributar, Mircea a mai avut ostilități cu Turcii, susținând pe un fiu al lui Baiazit, Musa, contra frașilor lui în luptele pentru succesiune după moartea tatălui lor ¹⁾. Fratele cel mai tânăr, Mohamed, ieșind învingător din aceste lupte, a trimis, în 1413, oastea sa contra lui Mircea. Rezultatul acestei expedițiuni a fost, cum spun cronicile turcești, că Mircea s'a învoit să plătească tributul ce datorea pe trei ani; în acelaș timp, s'au „ratificat condițiunile și capitulațiunile păcii“, fiind reînnoită capitulațiunea anterioară ²⁾.

Dunăre, la încheierea pactului, concordă întocmai cu stăpânirea „multor orașe turcești“, sub care denumire reapare mai întâiu posesiunea transdanubiană în titlul lui Mircea (pe la 1403), după capitulațiune. Aceasta s'a încheiat negreșit după ostilitățile constatate la 1400, când Mircea încă nu era tributar, și înainte de amestecul lui în luptele pentru succesiune a fiilor lui Baiazit, după moartea acestuia (1403). În Octomvrie 1402, data „hati-humaiunului“, Baiazit se afla în captivitatea lui Timur (după înfrângerea suferită la Angora, în Iulie 1402); în Europa îi făcea locul fiul mai mare Soliman, iar în Asia, fiul mai mic Mohamed. În asemenea împrejurări, Soliman, amenințat de Timur și nevoit să-și asigure pacea din partea vecinilor din Europa, încheie un tractat de pace și amicie cu împăratul Manuil, retrocedându-i aproape toate părțile grecești ce Baiazit le cucerise dela Bizantini. Asemenea politică, el a urmat, cum se vede, și față de Mircea, încheind cu dânsul capitulațiunea și retrocedându-i posesiunea transdanubiană. După PHRANTZES, pactul pentru plata tributului s'a încheiat câțva timp după expediția neizbutită a lui Baiazit contra lui Mircea. CHALCOCONDYLAS face mențiuni de tributul lui Mircea mai întâiu la începutul domniei lui Mohamed I (p. 183). Ce privește mărimea tributului, „hati-humaiunul“ ca și actele din 1772 (după care și M. CANTACUZINO, „Anonimul românesc și TUNUSLI) dau suma de 3000 de „bani roșii“ (poate o traducere greșită pentru *galbeni*, în care monetă se socotește pe urmă tributul).

¹⁾ CHALCOCONDYLAS, p. 170—171, 174. — DUCAS (*Corpus script. hist. Byz.*), p. 88. — SEADEDIN I, 269, 301. — LEUNCLAVIUS, *Hist.*, col. 418, 432—433; *Annales*, p. 20. — Cronica bulgărească, p. 535. — MOXA, p. 404. — ZINKEISEN, *Gesch. d. osman. Reiches* I (1840), 427 ș. u.

²⁾ CHALCOCONDYLAS, p. 183. — LEUNCLAVIUS, *Hist.*, col. 463—464; *Annales*, p. 22. — SEADEDIN I, 343—344, confundă această expediție (pusă de CHALCOCON-

Cronicile mai înregistrează o expediție turcească în Țara Românească la 1416. Pe atunci, Mircea dăduse ospitalitate unui pretendent fals la moștenirea lui Baiazit, cum și unui fost amic al lui Musa, învățatului Bedreddin, care făcea propagandă pentru o reformă a Islamului, combătută de Mohamed. Amândoi căutând și găsind adăpost la Mircea, această împrejurare a dat motivul pentru ultimul său războiu cu Turcii¹⁾. Ca pradă făcută atunci în Țara Românească, cronicarul turcesc arată, în stilul înflorit al orientalilor, „feciori mândri ca soarele și fete drăgălașe ca trandafirii“²⁾: așa era apreciată rasa românească.

Atâta rezultat, pe lângă tributul obținut de bună voie, înfricoșata putere a Osmanilor avu în cinci războaie contra lui Mircea, Domnul român pe care ei au învățat a-l prețui ca „principe între creștini cel mai viteaz și cel mai ager“.

* * *

Cum prin războaiele sale pentru apărarea țării și credinței, domnia lui Mircea e însemnată și prin faptele păcii. Solicitudinea lui pentru Biserică, pe atunci singurul adăpost și singura susținătoare a culturii sufletești; solicitudinea lui pentru prosperitatea și organizarea țării înăuntru, cum și pentru relațiunile politice și comerciale cu Statele dinprejur³⁾; solicitudinea lui părintească pentru popor și oaste, în lunga și înțeleaptă lui domnie, a dat tânărului principat acea consolidare înăuntru și acea putere de rezistență în afară care l-au făcut să se poată menține și în furtunile următoare.

DYLAȘ și LEUNCLAVIUS la începutul domniei lui Mohamed, în 1413) cu alta din 1416. DUCAS, p. 97, numește între solii care au venit să depună omagiu lui Mohamed, la începutul domniei acestuia în Europa, și pe cei din „Vlahia“, ceea ce nu putea să fie decât după expediția în Țara Românească. Tributul datorit pe „trei ani“ (după SEADEDIN) și reînnoit atunci, se vede că nu fusese plătit sub Musa (1410—1413)

¹⁾ DUCAS, p. 121. — LEUNCLAVIUS, *Hist.*, col. 465, 473; *Annales*, p. 23. SEADEDIN I, 343—344, 354. — IORGA, *Acte și Fragmente* III, 6—7. — CHALCOCONDYLAS, p. 217, menționează o expediție în Țara Românească la sfârșitul domniei lui Mohamed, care ar coincide cu cea făcută în 1419 contra lui Mihail, confundată în cronicile turcești cu cea pusă la 1416. — Cf. IORGA, *Gesch. d. osman. Reiches* I, 375, unde expediția e pusă la 1417.

²⁾ SEADEDIN I, 344. Cf. DUCAS, p. 157. Poate să privească și expediția din 1419.

³⁾ Privilegii comerciale pentru negustorii poloni și Brașoveni. KALUŽNIACKI, *Dokumenta moldawskie i multańskie* (1878), p. 8, 22; I. BOGDAN, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească*, p. 3, 36

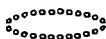
Nici el n'a fost om fără de păcate. Dar din depărtarea secolelor nu pătrunde decât reflexul luminos al faptelor prin care el a strălucit în domnie, și care au rămas strălucitoare pentru toate timpurile.

Acum 500 de ani, în ziua de 31 Ianuarie 1418, s'a închis pentru vecie ochiul ager și prevăzător al marelui Voevod și Domn¹⁾, erou al neamului românesc și al creștinătății, trecut la nemurire. Din mormântul său dela Cozia, umbra lui ne însuflețește, îndemnându-ne la faptele iubirii de țară și ale tăriei de credință, virtuți prin care cu vitejie și înțelepciune el și-a cucerit cunună de glorie neperitoare.

Așa strălucea Mircea Vodă cel Bătrân, la începutul uriașei lupte dintre Cruce și Semilună ce s'a desfășurat pe pământul Europei creștine. Așa strălucește personalitatea lui măreață în istorie, la încheierea primului secol al Statului românesc. Așa va străluci luminoasa lui figură, din secol în secol, cât timp va fi istorie românească.

Binecuvântată în istorie, binecuvântată în conștiința națională și 'n inimile românești este domnia lui.

Binecuvântată fie amintirea lui deapururea !

¹⁾ Analele sârbești, ed. I. BOGDAN, în „Archiv. f. slav. Philol.“ XIII, 521, și în „Analele Acad. Rom.“ (*Letopisețul lui Azarie*) Mem. S. Ist. XXXI (1909), 130 (74): a. 6926 (= 1418) Ianuarie 31. Alte anale sârbești, în *Spomenik* III, 155, și Moxa, p. 404, dau a. 6926 fără lună; *Spomenik* III, 140: a. 6927 Ianuarie 31; *ibid.* p. 133, acelaș an Februarie 4. Anul 6927 este, fără îndoială, o transcriere greșită în loc de 6926, datorită confundării litelor s (= 6) și z (= 7), constatată și în alte cazuri. Ziua de 4 Februarie e mai probabil a înmormântării. — *Docum.* I 2, 502: diploma lui Mihail din 5 Iunie 1418, unde tatăl său Mircea este numit ca mort. — MILETIČ și AGURA, p. 121: hrisovul lui Mihail din 22 Iunie 1418.

CARACTERUL ETNOGRAFIC AL DOBROGEI SUDICE

DIN EPOCA TURCEASCĂ PÂNĂ LA 1913

De ALEX. P. ARBORE

Profesor, Focșani

Marile prefaceri istorice și etnografice suferite de ținutul cuprins între cursul de jos al Dunărei și Marea-Neagră, ținut ce-a servit ca o punte aproape tuturor neamurilor roinde dinspre întinsele câmpii ale Rusiei spre ademenitoarele regiuni ale lumii bizantine, au schimbat din temelii, de repetate ori, sub toate aspectele, viața omenească sălășluită aici.

Prea puțin a mai rămas păstrat din toată nomenclatura toponimică a antichității, resturi ce-ar putea presupune o continuitate etnografică, deși nu avem încă făcute încercări științifice sistematice asupra unor asemenea chestiuni pe baza cărora să se poată trage concluziuni valabile.

Nume ca *Drâstor* (Durostorum), *Oltina* (Altina), *Băroi* (Beroe), *Pecineaga*, *Isacceia* (Sacea), *Bădila* (poate de la Pudilos?), *Sfântul Gheorghe*, brațul cel mai sudic al Dunărei, păstrat și menționat de unele hărți maritime italiene din veacurile 14—15, sub forma *Sancti Georgii* sau *San-Zorzi*¹⁾ ar putea fi privite ca resturi ale antichității sau evului-mediu, păstrate prin o populațiune romanică, — după cum permanenței elementului grecesc, în special pe litoralul mării, s'ar datori păstrarea unor nume antice sau medievale ca *Ekrene* (Cranea), *Carvarna* (Carbona?), *Caliacra*, *Constanța* și *Sulina* (sec. X)²⁾, *Chilia*, poate *Cataloi* și *Calistria*, un râșor de lângă satul Greci. Rareori ele se păstrează printr'o factură slavă ca în cazul localității *Hârșova*, forma turcizată a numelui *Hrsovo*, rezultat din romanul *Carsium*³⁾.

1) C. JIREČEK, *Das christliche Element in der topographischen Nomenklatur der Balkanländer*, Wien 1897, pg. 45.

2) V. BOGREA, *Note de toponimie dobrogeană*, în *Analele Dobrogei* II (1921), pg. 34—35.

3) C. JIREČEK, *Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe*, Prag 1877, pg. 46 și nota 119; cf. V. BOGREA, *l. c.*, pg. 36—37.

Probabil că tot elementul grecesc este mijlocitorul păstrării unor numiri vechi și în răsăritul Bulgariei, unde localitatea *Iambol* amintește pe anticul *Diospolis*, numit de bizantini *Diampolis*, sau turcescul *Eminé* care continuă localitatea *Emmona*, ca și *Provadia* ce păstrează grecescul *Πρόβατον* (oaie), nume tradus de Bulgari prin expresia slavică *Oveč*, adjectivul de la *овѣца*, oaie ; *Aitos* (orașul vulturilor) de astăzi transmite grecescul *ἄετος*, nume ce se găsește prin 1330, iar satul *Ruso Kastro* din ținutul Karnobat este copie fidelă a localității *Roso Kastron*, pomenită în 1153 de Edrisi ¹⁾.

Peste amestecul de populațiuni aflate în Dobrogea, în majoritate creștine, cum arată existența episcopatelor la Durostorum, Tomi și mai târziu la Vicina, încep să se așeze în veacul XI Pecenegii împinși de către Cumani, popor înrudit cu cei dintâi. Puțin înainte de 1084 căpetenia acestora, Kegen, se botează trecând la creștinism cu trei triburi și 20.000 de Pecenegi și se stabilește în *Paristrion*, probabil în Dobrogea, căpătând în apropiere de Durostor trei orașe de graniță. Nemulțumiți, se revoltă și, deși mulți dintre aceștia trec Dunărea înapoi, totuși o bună parte din ei a rămas în Dobrogea de astăzi și în răsăritul Balcanilor până la coastele Mării-Negre ²⁾. Numele satului *Peceneaga*, a insulei și a râului de lângă Dunăre din jud. Tulcea păstrează încă amintirea acestui popor.

Năvălirea Mongolilor, sfărâmând puterea Cumanilor sau a Uzilor, după o denumire indigenă, a căror împărăție se întindea dela Volga de jos peste Crimeia până la Carpații transilvani, cuprinzând și ținuturile de mai târziu ale Moldovei și Munteniei, — silește pe o parte dintr'înșii să treacă Dunărea în împărăția bizantină, unde au luat parte, între 1064 și 1275, la o mulțime de lupte și evenimente istorice.

Ei s'au așezat și în Dobrogea. În Bulgaria Cumanii au dat naștere unei dinastii domnitoare, aceleia a *Terterijilor*. Amintirea Cumanilor se păstrează în Moldova și Muntenia printr'o serie de numiri

1) C. JIREČEK, *Die Heerstrasse*... pg. 145, 147.

2) C. JIREČEK, *Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanen, sowie über die Völkerschaften der sogenannten Gagauzi und Surguči im heutigen Bulgarien*, în *Sitzungsberichte d. k. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*, Jahrgang 1889, Prag, 1890, pg. 5: „Die Hauptlager der Aufständischen waren am Fluss Oșem (bulg. masc. der Asemus der Römer), in der Landschaft der „Hundert Hügel“ (Ἑκατὼν βουνοί) in der Dobroudža, in der altbulgarischen Residenz Gross-Prešlav bei Šumen und bei der Burg Αὐλή in der Gegend von Sliven“. Cf. C. BRĂTESCU, *Pecenegii. Pagini de istorie medievală sec. XI, traduse din Georgios Kedrenos*, în *Analele Dobrogei*, V—VI (1924—1929), pg. 145—154.

de localități ca *Teleorman*, *Coman*, *Comănești*, sau prin numiri de persoane ca *Tamârtasovici*, atestat pe la 1410 într'un document al mănăstirii Neamț, din Moldova, nume înrudit cu *temir-taș*, ce în limba cumană înseamnă „eiserne Stein“. De asemenea în cuvântul *Bărăgan* este o moștenire cumanică ¹⁾. În Dobrogea, numele *Deli-Orman* este întrebuițat de raguzanul PAUL GIORGI la 1595 ca să denumească nu numai regiunea de astăzi din Cadrilater, ci și aceea care cuprindea orașele Șumen, Preslav, Razgrad și Rusciuk; iar geograful turc HADŽI CHALFA (mort la 1648) fixează ținutul *Deliorman*ului numai în regiunea dintre Șumen, Silistra și Razgrad. O altă urmă lăsată de Cumani în toponimia Dobrogei este numele de *Ozolimna*, pomenit încă din veacul al XI la ANA COMNENA, când aceasta povestește expediția din anul 1087 a lui Alexis Comnenul contra Pecenegilor. După o bătălie pierdută de împărat, Cumani și Pecenegii, neînțelegându-se asupra prăzii, se iau la luptă și Pecenegii sunt aruncați de Uzi cu mari pierderi pe malul marelui lac *Ozolimne* aproape de „o sută de coline“; în vecinătatea acestui lac se varsă mari fluvii pe care plutesc, către sud, corăbii de comerț. Un asemenea nume se mai găsește dat și golfului în care se varsă Niprul ²⁾. Rezultă deci că numirea este turanică și ea se mai păstrează încă și astăzi în numele localității *Uzlina* de pe malul brațului Sf. Gheorghe, la nord-est de satul și lacul Morughiol, — precum și în acela al celor două lacuri cuprinse în aceeași direcțiune, între brațele Sf. Gheorghe și Sulina: *Ghiolul Uzlina* și *Ghiolul Uzlina mică* ³⁾.

Credem că odinioară lacurile de astăzi trebuie să fi fost mult mai mari, deoarece treptat-treptat s'au mai împotmolit și că numai aici este de căutat și de identificat localitatea *Ozolimne*, așezată după afirmarea scriitoarei bizantine lângă cele „o sută de coline“. Cine cu-

¹⁾ „Auch der Name der Steppe *Baragan* am linken Donauufer, zwischen Silistra und der Ialomica, stammt wohl aus der kumanischen Zeit (C. JIREČEK, *Überreste der Petschenegen und Kumanen*, pg. 11). Cf. *Bărăgan*, în legătură cu čagataișul *buragan*, alt. *porogon*, osm. *buran*, derivate dela *burmak*, *burumak* = verhüllen, bedecken, verdunkeln, a aeoperi, a înfășura. HERMAN VAMBERY, *Die primitive Cultur des Turko-tatarischen Volkes*, pg. 167.

²⁾ P. I. SCHAFARIK, *Slavische Alterthümer*, Leipzig 1843, I, pg. 502: „Die türkischen Völkernamen geben dem Dnieper den Spottnamen *Uzu*, *Uzi*, *Ozi*, *Oza*, *Joza*, woran auch der Meerbusen, in welchen er fällt, den Namen *Ozolimna*, erhielt.

³⁾ Vezi harta hidrografică a deltei Dunărei; ridicările făcute în anii 1909—1911 de serviciul pescăriilor — anexate la lucrarea Dr. GRIG. ANTIPA, *Câteva probleme științifice și economice privitoare la Delta Dunărei*, în An. Ac. Române, memoriile secției științifice, seria II, t. XXXVI (1913—1914).

noaște bine întreaga regiune așa zisă a Cofului Bugeacului, cuprinsă între brațul Sf. Gheorghe, marele lac Razim și o linie ce ar merge dela Isaccea și s'ar opri spre Babadag, nu poate să se mai îndoiască că numai aceasta poate fi regiunea celor o sută de dealuri, fiindcă într'adevăr ridicăturile și movilele așezate pe creștetele diferitelor dealuri și culmi ce se văd în această întreagă regiune sunt așa de dese și multe, încât puteau să facă impresia a o sută de dealuri, chiar dacă în realitate n'ar fi afins chiar numărul de o sută ¹⁾).

Este greu să se admită derivarea dela slavul solb = sare, propusă de d-l I. IORDAN ²⁾), fiindcă, după cât cunoaștem regiunea prin propria cercetare, Uzlina se găsește și s'a aflat totdeauna numai într'o regiune de apă dulce, fiind pe malul Dunărei, așa că o derivare în legătură cu noțiunea de sărat ni se pare cu neputință de admis.

Intr'o hartă din 1318 a lui PIETRO VISCONTI se menționează între Constanța și lacul Razim, la satul de astăzi Vadul (Caraharman), o localitate *Zanauarda* ce poate fi pusă în legătură cu numele cumanic *ianawar*, *yanauar* (animal), înrudit cu osmanicul *dzanavar*.

E greu să se poată preciza unde era această localitate identificată de unii cu Cernavoda ³⁾).

¹⁾ ANA COMNENA explică în cartea VIII a Alexiadei p. 242 cap. V (ed Teubner) originea uzică a localității 'Οζολίμνη-'Ουζολίμνη, care baltă se numea așa, Uzo-Limna, fiindcă odată a locuit în apropiere o armată de Huni, numiți și Uzi, D. N. IORGA (Revista istorică, 1919, *Cele dintâi cristalizări* pg. 109), crede că este vorba de lacul Razim, părere admisă și de d-l G. BRĂTIANU, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, Bucurest 1935 pg. 126; N. GRĂMADĂ (Codrul Cosminului II și III (1925—1926) a crezut că această localitate ar putea fi undeva în balta Ialomitei, pornind explicarea dela cuvântul *Ezerele-Ialomitei*; ZLATARSKI (*Ce popor se înțelege la Ana Comnen sub numele de poporul scitic?*, în bulgărește în *Izvestia*, XI—XII (1932), pg. 80, stabilește că Uzolimne este tot una cu lacul Razim. I. FERENȚ (*Cumanii și episcopia lor*), Blaj 1931, pg. 4, crede că această localitate este regiunea mlăștinoasă dela vărsarea Dunărei. Părerea cea mai nouă arătată de d-l N. IORGA, în legătură cu Ozolimne, concordă cu ceea ce susținem aici și cu ceea ce am căutat să dovedim încă din 1935 (Vezi *Analele Dobrogei* XVI (1935), pg. 182): „În jur se văd aici semănăturile de mei, dovadă că nu erau nici Pecenegi, cari se înfățișează doar ca stând în casă cu familiile lor, nici Cumani dela balta lor de acolo, Ozolimna, care nu poate fi lacul Razim, ci „cu o sută de movile” și plutiri mari de „vase multe și grele”, Delta însăși”, *Istoria Românilor*, Buc. 1937, vol. III, pg. 68.

²⁾ *Buletinul institutului de filologie română* AL. PHILIPPIDE, vol. III (1936) Iași, pg. 170—171.

³⁾ G. I. BRĂTIANU, *Recherches sur le commerce génois dans la Mer-Noire au XIII siècle*, Paris Geutner, 1929, pg. 118: „Il est difficile de retrouver *Zinavarda* que l'on a essayé d'identifier à Cernavoda sur le Danube, quoique cette localité soit assez loin dans l'intérieur des terres, mais Costanza est l'ancienne *Tomi*, le grand port moderne de la Dobrogea”.

Tot înrâuririi cumane atribuie JIREČEK și tendința de a se întrebuința sunetul *G* în locul vechiului *K*, ca și în turcește, după cum arată numele Γαλιάρρα pentru Καλιάρρα, Gauarna pe unele hărți italienești și *Gostanța* pentru Constanța pe harta din 1480 a lui Benincasa.

Numele *Balcik*, substituit vechi *Carbona*, este tot de proveniență cumână, căci în Codex cumanicus se găsește cuvântul *baluk*, *balik* ce însemnează pește ca și turcescul *balyk*. De aici provine și numele principelui *Balica*, stăpânitor odată în cetatea pomenită mai sus. Numele unuia din cei doi reprezentanți ai lui Ivanko, fiul lui Dobrotici, la încheierea tratatului de pace cu Genovezii în 1387, anume *Iolpani*, *Džolpani*, — „ist weder slavisch, noch griechisch oder rumänisch“, — este tot de obârșie cumână, înrudit cu vorba *Čolban* = Luceafăr, „Morgenstern“. Un *Ciolpan* se găsește într'un document din 1615, în Moldova, ca Postelnic¹⁾.

Printre asemenea numiri proprii, socotite de unii cercetători ca *turanice*, deci cumano-pecenege, ar fi chiar și numele *Tatu*, dat unuia din acei conducători de state pomeniți de Ana Comnena și în care unii istorici au văzut cele dintâi cristalizări de state ale poporului românesc²⁾.

¹⁾ HAJDEU, *Arhiva istorică* I, 158. De asemenea apelativul *ciolpan* „pom înalt, fără ramuri și fără frunze, *ciolpan*, pom căruia i s'au dărmăat crăcile, *ciulpan*, o cracă ruptă și uscată dintr'un pom“. V. BOGREA: *Note de prosopografie dobrogeană*, în *Analele Dobrogei* II (1921), pg. 43.

²⁾ V. BOGREA în *Anuarul Institutului de istorie națională al universității din Cluj* I (1921—1922), pg. 380: „Ca nume armenesc cunoscut de noi, *Tatos* (cu accentul pe silaba inițială) reprezintă, foarte probabil, forma grecească a tatar. *Tat*: *Tafii*, coloniști crimeici dela Mariupol, vorbesc un dialect grecesc și-și zic astfel până azi. (v. KUUN în *Codex Cumanicus* pg. XXX) ca și *Tafii* iranici din Transcaucasia; iar despre „Tatarii“ numiți *Tafi* din Dobrogea noastră se vorbește în „*Analele Dobrogei*“ I (1920), pg. 169 sq.

O. DENSUȘIANU în *Grai și Suflet* I (fascicula 2) 1924, București, pg. 324: „Τατος e de sigur străin și nu are nimic de a face cu *Tatul*. Dovada o găsim parcurgând lista de nume pe care F. IUSTI a dat-o într'o carte (*Iranisches Namenbuch*, Marburg 1895), care nu ar trebui să fie ignorată de istoricii noștri. La pag. 330—331 sunt amintiți acolo, după izvoare armenice, mai mulți *Thath* și *Thathul*, printre cari un călugăr (în sec. al V-lea) și doi conducători de armate (la 451 și 1053). Numele e deci oriental și, ca străin, printre atâția străini cari apar în trecut — ca și azi — prin jînurile dobrogene, trebuie socotit și Τατος, pe care numai o grăbită etimologizare l-a putut prezenta ca Român“.

Cf. N. DRĂGAN, *Românii în sec. IX—XIV pe baza toponimiei și onomastice*, București 1933, pg. 573—574.

Această nomenclatură toponimică și onomastică de origine cumanică sau pecenegă în Dobrogea, Deliorman, cât și pe țărmul Mării Negre vădește o însemnată așezare a unor asemenea populațiuni ¹⁾.

Resturile acestor neamuri cumano-pecenege s'au menținut în tot cursul dezvoltării istorice ulterioare prin acea populațiune enigmatică a Găgăușilor creștini, întrebuințând însă limba turcească atât în vorbirea de toate zilele cât și în biserică, ca limbă liturgică.

Cercetările făcute la fața locului de cel mai bun cunoscător al Peninsulei Balcanice, sub toate raporturile, C. JIREČEK, l-au dus pe acesta la concluziunea că Găgăușii se deosebesc esențial și de Bulgari și de Greci. Cu toată lupta ce s'a dat între Grecii și Bulgarii din orașele Mării Negre, ca Varna, de a-i câștiga pentru cultura și limba lor, în vorbirea de toate zilele Găgăușii tot turcește vorbesc. Numărul lor s'a împuținat din ce în ce, restrângându-se de asemenea și teritoriul pe care locuiesc astăzi. „Das Territorium der Gagauzen war, allem Anschein nach, ursprünglich sehr ausgedehnt und wurde erst durch die Kriege der letzten 120 Jahre und die damit verbundenen Umwälzungen durchbrochen und vermindert. Es reichte von den Donaumündungen bis zum Cap Emona, sowie bis Provadia und Silistria, mit der Hauptstärke längs der Küste“ ²⁾.

KANITZ consideră pe Găgăuși ca Greci ce și-au uitat limba lor maternă, însușindu-și-o pe cea turcească ³⁾. PETKO R. SLAVEJKOV îi socotește ca descendenți ai Cumanilor și Pecenegilor ⁴⁾. MOCHKOFF, ocupându-se în mod special cu chestiunea Găgăușilor, crede că aceștia sunt urmașii *Usoturcilor*, — „non de ces Ousoturcs, qui restés sous Byzance, se sont mêlés aux Pétsché-nègues dont descendent les Turcs du Deliorman, mais bien des „Kloboucks noirs“, une partie lors de l'invasion mongole avec les Koumans de l'autre côté du Danube. Tandis que les Koumans, à en juger par la fréquence du vecable „Kouman“ dans les appellations locales (Koumani, Kou-

¹⁾ „Die meisten kumanischen Kolonien in Bulgarien bestanden gewiss in den Küstenlandschaften und in der Gegend der Donaumündungen, nämlich in dem Theile des Landes, welcher den kumanischen Wohnsitzen in der Moldau, Bessarabien und der pontischen Steppe zunächst gelegen war. Noch im 14. Jahrhundert gelangte in diesen Küstengebiet ein kumanisches Dynastiengeschlecht zu grosser Bedeutung“. C. JIREČEK, *Überreste*, pg. 14.

²⁾ C. JIREČEK, *Überreste*... pg. 21.

³⁾ KANITZ, *Donau-Bulgarien und der Balkan* (Erste Ausgabe) I, 292; III, 124, 200.

⁴⁾ In revista „*Naprêdъкъ*“. Constantinopol 1874, Decembrie Nr. 19 și 20.

manitza, Koumanova, Koumaniteh, Koumanitchévo, ~~Koumantzevo~~), se sont établis surtout dans le centre et le sud ouest de la Bulgarie et dans la Macedoine, les Klobouks noirs se sont arrêtés dans le Deliman, occupant les terres laissées libres par la population turque.

Pour ce qui est du nom national des Gagaouzes, d'après l'hypothèse de l'academicien russe Radloff, il serait composé de deux mots, *gag* et *oouz*, celui-ci identique au nom de la peuplade turque *ogouz* (*ogouz*, *oouz*, *ouz*), celui-là (probablement quelque variante d'un adjectif *gäk*, *gök* ou *gok*) — le nom de quelque tribu du peuple *ogouz*. Nous retrouvons la même formation dans le nom des *Sourgoutchs* dans la region d'Andrinople (de *Sour* = *tzour*, nom d'un tribu péтчénègue et *goutch*, venant de *ogouz*, *gouz*, en passant par *goutz*) lesquels sont probablement, au point de vue ethnique, les descendants de quelque peuplade péтчénègue, echouée parmi les Klobouks noirs et convertie au christianisme dès son séjour dans la Russie du sud, et ayant passée sur la Péninsule des Balkans avec ces Ousoturcs orthodoxes, c'est-à-dire avec cette tribu „*gag*“, dont sont sortis les Gagaouses, probablement en même temps que les Koumanes“ ¹⁾.

Rezultatul cercetărilor făcute de JIREČEK asupra Găgăușilor l-a făcut să creadă că aceștia nu sunt decât descendenții Cumanilor și Pecenegilor așezați în aceste regiuni și trecuți la creștinism cu mult înainte de cucerirea turcească a acestor teritorii ²⁾.

¹⁾ ŠT. ROMANSKY, *Carte ethnographique de la nouvelle Dobroudja roumaine*, Sofia 1915, pg. 24—25.

²⁾ C. JIREČEK, *Einige Bemerkungen über die Ueberreste der Petschenegen und Kumanen*... pg. 27—28: „In den Gagauzen haben wir ohne Zweifel den Ueberrest eins alttürkischen Stammes vor uns, welcher sich noch im Mittelalter auf dem Boden des damaligen bulgarischen Reiches niedergelassen und das Christenthum lange genug vor der osmanischen Eroberung angenommen hat, um bei der Herrschaft sprachlich verwandter Mohammedaner treu bleiben zu können. Das Türkische mit den der Mundart des Codex Cumanicus verwandten Elementen ist jedenfalls die ursprüngliche Sprache dieser Leute, älter als ihr Christenthum. Die sprachlichen und historischen Spuren führen nur zu den Kumanen, um so mehr als es am derselben Küste noch im 14 Iahrhundert christliche Bojaren mit ganz türkischen Namen gab, wie die genannten Balyk und Iolpan. Der Name Gagauz selbst erinnert, wie schon Slavejkov bemerkte (Monatschrift „Citalište“, Konstantinopel 1873, S. 774), an den Namen der *Uzen* oder *Oguzen*, dessen Spuren sich nach den Forschungen des Grafen Kuun auch bei den Kumanen Ungarn's in Personen-und Ortsnamen lange verfolgen lassen (Einleitung p. LXXXIII: *Uzaeus princeps Cumanorum* 1279, *Uz pater de Uza* 1299, *Uzfalu* 1301 usw.). Dass sich die Bevölkerung in den Orten längs der Seeküste wenig geändert hat, sieht man an den Ortsnamen in den Patriarchal-

Pentru d-l N. IORGA, Găgăuții n'ar fi decât Greci, foarte vechi, câștigați pentru limba turcă, păstrându-și însă religiunea creștină. „Când Turcii, cari colonizau în veacul al XIV-lea marile drumuri și litoralul mării, se fixară în țara pe care Dobrotici urma să o transforme într-o Dobroge, găsiră pe țărmul Mării-Negre o populațiune greacă foarte veche, cu rădăcini antițe, populațiune care este menționată în actele medievale până la tratatul din 1387, înaintea Bulgarilor. Ea locuia în orașe, mai ales în porturi și nu era dispusă să emigreze. Dar numărul ei era inferior celui al coloniștilor turci. Situațiunea ei era întru toate asemenea celei a Caramanlailor, Grecii din Caramania, câștigați pentru limba turcă, dar păstrându-și religia greacă, cari aveau în veacul al XVI-lea, după mărturia lui Gerlach, o biserică la Constantinopol, unde se făcea slujba în limba turcă și pentru cari a apărut mai târziu o ediție turcească a Bibliei. (v. și Albert Wächter, *Der Verfall des Griechentums in Kleinasien im XIV Jahrhundert*, Leipzig 1903). Deci ei suferiră aceeași influență. Un oarecare călător englez a crezut că descoperă în dialectul lor elementele unui „romaic impur“. Li se zicea — dar nu din cauza legăturilor politice cu renașterea greacă — „Găgăuți greci“. (Rommansky, *Carte ethnographique de la nouvelle Dobroudja roumaine* pg. 23); se vorbește și de „urme de influență greacă“ la „Găgăuții depe litoral“; cei din interior n'au fost la început Bulgari, ci numai au devenit mai târziu ca și cei din Basarabia și România. Mai trebuie de observat că Găgăuții au aceleași ocupațiuni caracteristice vechii populațiuni grecești, fiind vieri, pescari și marinari, în vreme ce Bulgarii vecini sunt agricultori. (Jireček, *Fürstentum Bulgarien* pg. 143). „Cât privește numele de Găgăuț, este și se înțelege turc și face parte din familia numelor cu sufixul *uz* ca și *ogursuz* dela *ogur*, *topuz* dela *top* etc. Radicalul *gaga* este o poreclă ce servește a desemna o populațiune, a cărei limbă neînțeleasă pare o simplă gângăvire; trebuie apropiat de *βάρβαρος* al Grecilor și de *Zomzom* al Evreilor. Românește *găgăuț* însemnează „prost“¹⁾.

akten und auf den italienischen Seekarten des 14 Jahrhunderts, welche zum Theil heute noch bestehen und aus den Beschreibungen von Giorgi und Stanislavov, die im 16 und 17 Jahrhundert so viele der heutigen Gagauzenorte als christliche Ansiedlungen anführen. Im Binnenland war die Continuität der Bevölkerung allerdings bald unterbrochen. Es ist nicht unmöglich dass die Zahlreichen Ansiedlungen türkisch sprechender Kumanen die grosse Verbreitung des Islam mit der osmanischen Sprache über den ganzen Osten Bulgariens erleichtert haben“.

¹⁾ N. IORGA în *Bulletin de l'Institut de l'Europe sud-orientale* 1915 pg. 242.

Aceeași părere despre originea Găgăuților a avut-o și C. JIREČEK în 1876,

Ori care ar fi originea Găgăușilor, aceștia atingeau cifra de 4.608 suflete în noua Dobroge românească, la anul 1900, împărțiți astfel : 4.492 în regiunea Balcic, 111 în aceea a Bazargicului, în regiunea Turtucaia 3 și în regiunea Silistra 2. În 1910, numărul lor total era de 4.906, dintre cari 4.762 în reg. Balcic, 122 în reg. Bazargic și 22 în aceea a Curtbunarului.

Găgăușii sunt de două feluri : unii adevărați (*hasil Găgăuși*), locuind mai ales prin satele și orașele de pe malul Mării-Negre și alții, *Găgăuși bulgari*, stabiliți în interiorul Dobrogei ; aceștia se consideră Bulgari ce și-au uitat limba, întrebuițând încă o anumită terminologie bulgărească când e vorba să-și numească rudele și părinții ca : lelia, maica, kaka etc., și păstrând multe din obiceiurile cât și din cântecele bulgărești.

MILETICI a găsit amintirea resturilor unor asemenea Găgăuși

atunci când a publicat celebra lui lucrare, *Geschichte der Bulgaren* (Prag 1876) unde la pg. 575 scrie : „Griechischen Ursprungs sind wahrscheinlich die *Gagausen*, Christen, die gleich den Kleinasiatischen *Karamanlii* und den *Bazarjane* am Azowischen Meere das Türkische als Muttersprache sprechen, nur dass sie es mit griechischen Buchstaben schreiben. „Sie wohnen am Cap Eminé, in Varna und allen Haffenplätzen der Dobrudža und versprengt auch in Bessarabien“.

Incerările lui Moșkov de a lămuri origina Turcilor din Deliorman cât și pe aceea a Găgăușilor îl silesc pe acesta să creadă că cei din urmă sunt urmașii Turcilor oguzieni veniți în 1064 în Balcani, de unde o parte din ei, retrăgându-se mai târziu în Nördul Dunărei, s'au amestecat cu alte elemente turcești și au dat naștere grupului Karakalpak, care a trecut mai târziu la creștinismul ortodox. De aici o parte din acești Karakalpak au fost aduși de năvălirea mongolă în Bulgaria și aici, sub înrăurirea Turcilor din Deliorman, au dat naștere Găgăușilor de astăzi. (TADEUSZ KOWALSKI, *Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie du Nord-Est*, Krakowie, 1933 pg. 13).

Cf. CARL PEEZ, *Christliche Türken oder türkische Christen?* în Studien aus Ostbulgarien. Oesterreichische Monatschrift für den Orient XX Wien 1894 pg. 80—91 ; — L. MILETIČ, *Cele mai noi cercetări asupra etnografiei Găgăușilor* în Revue Périodique LXVI, Sofia 1905 (bulgărește). ATHANASS MANOFF, *Qui sont les Gagauzes?* in Le Messager d'Athènes No. 3701, 25 Fevrier 1934, crede că Găgăușii nu-s nici Bulgari nici Greci, ci un neam turc „parlant le turc et professant l'orthodoxie chrétienne, sans le nom d'Ouzes et généralement Gagauzes“.

E. PITTARD, *Les peuples des Balkans* pg. 407, în urma măsurătorilor făcute la fața locului asupra Găgăușilor, ajunge la următoarea încheere : „La taille des Gagauz (hommes) est de 1 m 664. Cette taille depasse la moyenne européenne.“

La Péninsule des Balkans est une région de hautes statures et les Gagauz, dout les ancêtres sont probablement venus d'Asie (Koumans, Pétchénegues ?) n'échappent pas à ce caractère“.

bulgari în satele Malko=Ciamurli și Korkut (distr. Bazargic) unde, locuind cu Bulgari coloniști, s'au bulgarizat și ei ¹⁾).

GADŽANOV crede a ști că, din punct de vedere al graiului, acești Găgăuți ar reprezenta trei generațiuni: unii, cei mai bătrâni, cari nu vorbesc și nu înțeleg de cât turcește; alții, între două vârste, vorbind și bulgărește și turcește și în sfârșit cei mai tineri ce nu vorbesc decât bulgărește ²⁾).

Adevărații Găgăuți se găsesc în orașele Balcic și Caverna și în următoarele sate vecine: Ghiaursuiuciuc, Toșchiori, Ialâuciorman, Iuzghiubenlic, Iazâgilar, Șabla, Caiabeichioi, Karalar, Hamzalar, Caracurt (districtul Bazargic).

Odinioară locuiau încă în satele Ecrene, Gheiciler, Alaklise, Caramanli și altele ³⁾.

Acești Găgăuți se mai numeau și „Găgăuți greci“, din pricină că se vedea la ei mai multă înrăurire greacă, precum și din pricina dragostei ce-o arătau față de Greci ⁴⁾.

* * *

Elementul peceneg și cuman s'a amestecat într'o bună măsură cu cel romanic și cu cel slav. Conviețuirea aceasta româno=pecenego=cumană este o problemă etnologică de cea mai mare însemnătate, fiindcă, după cum s'a arătat și mai sus, multe nume onomastice se găsesc la Români de această origine turanică, chiar în documentele veacurilor XVI și XVII. Ar fi de cel mai mare folos o încercare de lămurire a unor asemenea probleme, fiindcă atât în aceste părți ale Bulgariei răsăritene cât și în Ardeal se întâlnește o asemenea conviețuire și ajutorare reciprocă în caz de nevoie, după cum se constată și din faptul că Românii, autohtoni în aceste părți, serveau de călăuză Cumanilor, ca aceștia să străbată drumurile și trecătorile Balcanilor în spre regiunile Tundza, după cum și strămoșii acestor Ro-

¹⁾ Lj. MILETICI, *Staroto bulgarsko naselenie vâ seaveroiztocina Bălgaria*, Sofia 1902 pg. 18, 156.

²⁾ D. S. GADŽANOW, *Zweiter vorläufiger Bericht über die ergänzende Untersuchung der türkischen Elemente in nordöstlichen Bulgarien in sprachlicher, kultureller und ethnographischer Beziehung*, extras o parte din *Anzeiger=ul Akademiei* din Viena 1912 No. III.

³⁾ C. JIREČEK, *Einige Bemerkungen...* pg. 21; Lj. MILETICI, *Staroto naselenie*, pg. 19.

⁴⁾ St. ROMANSKI, *Carte ethnographique...* pg. 20—24,

mâni, Bessii aurari, călăuziseră odinioară pe Goți pe acelaș drum către Adrianopol, în vremea lui Valens¹⁾).

Puterea mare de asimilațiune a neamului românesc a făcut ca să desnaționalizeze într'o bună măsură aceste neamuri, înghițindu-le. O mare epocă de prefaceri etnografice și etnologice s'a petrecut în această vreme, în care o bună parte a elementului turanic s'a topit, mai păs-trându-se doar urme în toponimie și onomastică. Când aceste nume se dovedesc chiar a fi turanice, nu suntem totdeauna îndreptățiți să credem că numai decăt și poporul acesta reprezenta un rol covârșitor în anumite funcțiuni politice, sau nu putem ști care anume din ele-mentul acestui conglomerat în stare de adâncă prefacere era covârșitor. Atât sunt de grele și încurcate asemenea probleme, în cât a face o afirmațiune categorică este ceva foarte riscat. S'a întâmplat că și Cu-manii au luat numiri de persoane de la Români și Românii de la Cu-mani, ceea ce vădește o conviețuire foarte strânsă și puternică²⁾.

¹⁾ TOMASCHEK, *zur Kunde der Hämus-Halbinsel* in Sitzungsberichte d. k. Ak. d. Wissenschaften philosophisch-historische-Classe XCIX Band II, Heft, Jahrgang 1881, pg. 484—485. „Wir dürfen uns das Verhältniss der Petschenegen und Kumanen zu der ländischen Bevölkerung, zu Wlachen und Bulgaren, als ein freundliches denken; die türkischen Nomaden besaßen Gross- und Klein-Vieh genug, ihre Gier war nach Geld und anderem Gut, ihre Waffen gegen die verhassten griechischen Bewohner gerichtet. Wir lesen zum Jahre 1094, dass die Komanen durch Wlachen genaue Kunde erhalten ihre Wege und Stege des Hämusgebirges und ungehindert zur Tundža vordringen. Wir werden dabei an ähnliche Vorfälle in dem Gotenkriege unter Valens erinnert; damals (a. 376) waren es die bessischen Grubenarbeiter (sequendarum auri venarum periti non pauci, Amm. Marc. XXXI, 6, 6), welche sich den Goten anschlossen und ihnen den Weg nach Hadrianopolis zeigten.“ — ... „Wir finden noch in späterer Zeit die Alliance der Wlachen und Petschenegen bezeugt — auf siebenbürgischen Boden ist von einer „silva Bissenorum et Valachorum (a. 1224) die Rede“.

²⁾ TOMASCHEK, *l. c.* pg. 485—486: „Unter Manuel (1143—1180) müssen die Gebiete nördlich der Donau bereits sehr zahlreiche wlachische Ansiedlungen besessen haben; auf Wlachen nördlich von Delta muss jedenfalls die berühmte Stelle bei Kinamos VI, 3. pg. 260, bezogen werden. Die komanische Horden waren nur undicht im Lande zerstreut; Alles, was Grund und Boden bebaute, was Gewerbe trieb, war damals schon ohne Zweifel wlachisch, zum Theil auch sloweno-bulgarisch. Wir haben uns die Wlachen nicht ausschliesslich als Hirten zu denken; schon der reichliche Vorrath an echt-romanischen Ausdrücken für alle Arten von Gewerben und für Agricultur in den wlachischen Idiomen bezeuget die Continuität der romanischen Culturzustände bei diesem Volke; die Schmiedekunst, die Walkerei und Gerberei, die gesammte Hausindustrie, der Weinbau, u. s. w. würden von den Wlachen neben der Viehzucht allezeit gehandhabt; die Bulgaro-Slowenen haben sich manche Seiten dieser allerdings noch primitiven Cultur angeeignet; selbst die Komanen

Cum se înfățișa din punct de vedere etnografic ținutul Dobrogei și al Bulgariei răsăritene până în câmpia Mariței, reese din următorul citat al atât de bine informatului cunoscător al Peninsulei Balcanice, C. JIREČEK: „In der zweiten Hälfte des Mittelalters hatten die Länder von der Donau bis zum Nordrand der Maricaebene eine zusammenhängende bulgarische Bevölkerung, mit eingestreuten wlachischen und kumanischen Elementen; nur die Steppen der Dobrudža waren gewiss stets schwach besiedelt, das „desertum“ zwischen Varna und Donau des Andreas de Palatio, eines Zeugen der Schlacht bei Varna (1444)“.¹⁾

Așa fiind, este foarte greu să se tragă concluzii hotărâtoare cu privire la caracterul majorității populațiunilor ce apar sub fel de fel numiri sau alcătuiți polifrice, după numele conducătorilor, într'o regiune ca aceasta de trecere a popoarelor și unde amestecurile pricinuite de cursul întâmplărilor istorice au fost așa de variate și de puternice. Pe lângă informațiunea istorică va trebui să se păsească la studiul etnologic comparativ al culturilor populare pentru a prinde ceva din firul conducător în lămurirea unor asemenea enigme istorice și etnologice. — Totuși, credem că se amestecau în aceste regiuni ale Bulgariei răsăritene învecinate cu Marea-Neagră și ale Dobrogei o mulțime de neamuri, rămășițe sau sfărâmatuiri din toate puhoaiile năvalnice dela începutul evului mediu încoace, printre care elementul autohton, romanic, nu putea să lipsească. Mărturia lui ATTALIADES este categorică în această privință; acesta, vorbind despre stările de nemulțumire ale populației din Paristrion, adaugă: „Murmurul se

wussten die Thätigkeit ihrer Mitinsassen zu schätzen, — Der Contact mit den Wlachen hat es zu Stande gebracht, dass sich Komanen wlachischen Namen beigaben, anderseits ist Koman ein bei den Wlachen häufiger Name. Ein komanischer Führer im Jahre 1148 hat den Namen Lazar (Λάζαρος φύλαρχος, Kinn. III, 3. pg. 95); die Urkunden welche sich auf die aus der Moldau nach Ungarn geflüchteten Komanen beziehen, führen mitunter Namen an, die sicher nicht türkisch-komanisch sind, z. B. Turtul, Mantula, Nester, Kystre, Tastra, Umul, Larzan, Gubul, Hurz, Olaka, (Kuun, Codex Cumanicus p. LIII sq.); sie lassen sich aus dem Wlachischen deuten.“ — Cf. N. IORGA, *Istoria Românilor*, București 1937, vol. III, pg. 1, caracterizează admirabil aceasta conviețuire și contopire cu expresia de *simbiosă româno-turcă din secolul al XI-lea*. „Cum Pecenegii din Ardeal s'au pierdut între Români, același lucru se va întâmpla cu cei cari, trecând în Balcani, au fost învinși de Bizantini. Sinteza balcanică urmează și prin ei, cu contopirea multora între Români de acolo.“

¹⁾ C. JIREČEK, *Ethnographische Veränderungen in Bulgarien seit der Errichtung des Fürstenthums* în Österreichisch-ungarische Revue 1890—1891, Wien, pg. 174.

înfinse și la populațiunea pe jumătate barbară care locuia la Dunăre. Căci pe țărmul său sunt așezate multe și mari orașe, *având strânsă o populațiune de toate limbile și întreținând o oaste nu mică*; la care (orașe) Sciții trecuți de dincolo, mai înainte, *aduc felul lor de vajă scitic*.”¹⁾

D-l N. BĂNESCU, pe baza criticii textelor aduse în discuțiune, stabilește că acești *Sciți* nu pot fi Pecenegi, cum credea TOMASCHEK, (Zur Kunde der Hämus-Halbinsel, Wien 1882, pg. 49) ci „Indiscutabil, ei nu pot fi decât Românii, străvechea populațiune băștinașă din stânga Dunărei, pierdută până acum, pentru istoricii Bizanțului, în masa barbarilor, cari, rând pe rând, ocupară câmpia Dunărei, ciocnindu-se cu imperiul. Ei ieșeau acum, în veacul XI, după atâtea furtuni, la lumina istoriei, cu aceste prime începuturi ale vieții lor politice. Trecerea aceasta pe țărmul drept al Dunărei se explică ușor. Aici se simțeau mai apărați de vijelia năvălitorilor stepei; în ținuturile de frontieră ale imperiului ei aflau singurele elemente ale unei civilizațiuni, care nu încetase nici odată cu totul; iar prezența gar-nizoanelor bizantine în cetățile de pe malul drept, reocupate după zdrobirea țăratului bulgar, le garanta mai bine dezvoltarea vieții lor așezate”.²⁾

¹⁾ N. BĂNESCU, *Cele mai vechi știri cu privire la Români* în Anuarul insti-tutului de istorie națională I (1921—1922), Cluj, pg. 148.

²⁾ N. BĂNESCU, l. c. pg. 152. — Cf. N. IORGA, *Istoria Românilor* vol. III, pg. 30 „Apariția voevodului în golul peceneg din Ardeal, e, de altfel, paralelă cu aceea, în celalt gol, dobrogean, de care se va vorbi pe urmă, a lui Tatul și a ve-cinilor lui. De o parte și de alta, creațiunea politică românească s'ar răzima pe simbiosă cu Pecenegii și ar avea ca urmare confundarea parțială ce va să urmeze cu ceilalți Turci, mai noi, Cumanii.” — Toată discuțiunea în legătura cu prezența elementului românesc la Dunărea de jos se poate vedea în lucrarea citată a d-lui N. IORGA, vol. III cap. „Vlașca de la Drâstor, pg. 61—74. Cf. Geograful arab EDRIȘI cunoaște în acest timp, către 1100, pe lângă Belgrad și Vidin, la Drâstra, „ale cărei străzi sânt largi, prăvăliile multe și izvoarele de venituri îmbelșugate”, o civilizație așezată, și el știe că de acolo se merge la „Turcii bulgari” de la „Berisklava” adică Preslav. Definirea hotărâtă între nații e trasă limpede. Turcii de toate semințiile sunt în lagăre, și așezați tocmai jos, lângă malul Mării, în locul unde fusese odinioară centrul Bulgarilor, iar populația în jurul lor rămâne ce a fost tot-deauna” l. c. pg. 72. — G. BRĂTIANU, *Recherches sur Vicina et Cetatea-Albă*, București 1935, pg. 26; „La Dobrogea, qui est encore aujourd'hui une etonnante mosaïque de nations différentes, a conservé ce caractère cosmopolite à travers tout le Moyen-Âge. Fonctionnaires et marchands grecques, aventuriers russes et petché-nègues, paysans vlaques devaient se cotoyer journellement dans les ruelles primi-tives de Drîstra ou de Vîtzine; d'autres elements s'y ajoutèrent plus tard. Il est bien difficile d'affirmer l'existence d'une nationnalité précise à l'exclusion de toutes les autres.”

Coloritul acesta etnografic amestecat al Dobrogei se ghicește și din expresia pe care o cuprinde tratatul lui Ivanco cu Genovezii, din 1387, în care locuitorii ținutului sunt arătați ca „*Greci, Bulgari vel alii*“.

Numărul creștinilor era destul de însemnat, de oarece sub Dobrotici mitropolia din Varna, care fusese subordonată celor grecești străvechi din Mesembria și Anchialos, avea sub administrația sa următoarele castele (cetăți) aparținând patriarhatului, de-a lungul Mării-Negre: *Kraneia*, satul Ekrene de astăzi la vărsarea văii Batova, *Gerania*, neidentificat încă sigur, *Karnava*, Cavarna actuală, *Cetatea* de la capul *Caliacra*, *Drystra* sau *Tristrea*, Durostorul-Silistra, *Kellia*, Chilia gurilor Dunărei, *Lykostomion*, probabil Vâlcovul, *Kalathas* sau *Galatas*, în partea de sud a orașului Varna, orașul *Karbona*, actualul Balcic, *Emona*, *Petrin*, ruinele cetății Petrič la Devna, *Provat*, orașul Provadia și *Kičevo*¹⁾.

Vecinii mitropoliei grecești de la Varna erau mitropoliții bulgari de la Oveč sau Provad și Drăster, cari au participat la sinodul de la Târnova din 1360²⁾.

* * *

În această populațiune creștină, așezată mai cu seamă de-a lungul coastelor Mării-Negre, colonizarea turcească produce prea puține schimbări, considerându-se că marile transformări suferite de toată întinderea ținuturilor din răsăritul Bulgariei și din Dobrogea privesc mai cu seamă interiorul acestor regiuni.

Intr'adevăr, pentru etnografia Dobrogei cât și a răsăritului întregi Peninsule Balcanice, întinderea și fixarea stăpânirii osmane este cel mai însemnat eveniment din toată dezvoltarea istorică modernă a aceloră. Este totuși foarte curios că un eveniment istoric, cu așa de mari urmări etnografice pentru istoria acestor regiuni este prea puțin cunoscut, nepuțându-se fixa și preciza începuturile, proporțiile, cât și raporturile provocate de o asemenea invaziune metodică și înceată a noilor coloniști față de populațiunile găsite aici³⁾.

¹⁾ *Acta patriarchatus* I, 502.

²⁾ C. JIREČEK, *Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanen* . . . pg. 16—17.

³⁾ ST. ROMANSKY, *Carte ethnographique* . . . pg. 17 „L'origine des Turcs du Deliorman est obscure“. — C. JIREČEK, *Ethnographische Veränderungen* . . . pg. 178; „Wann und wie dieser Wechsel vor sich ging, ist bei dem Mangel an schriftlichen Quellen noch nicht aufgeklärt; es scheint aber, daß er sich auch nur allmählich unter Mitwirkung verschiedener Umstände vollzog, und daß er im Großen

Cercetările asupra limbii turcești din Bulgaria de nord-est ale d-lui TADEUSZ KOWALSKI l-au făcut pe acesta să înlătore părerea, general admisă până acum, că populația turcească din această regiune ar proveni atât din colonizarea turcă osmanlăie cât și din turcizarea populațiunii slave bășinașe găsiți aici de ocupațiunea turcească, cum credeau unii reprezentanți ai științei istorice și etnografice bulgărești.

Chestiunea aceasta, prezentând o deosebită importanță, credem că este necesar să expunem, după lucrarea amintită mai sus, părerile celor cari s'au ocupat cu această chestiune, mai înainte de a urmări așezările elementului turco-tatar în Dobrogea și regiunea Delior-manului.

D. G. GADŽANOV¹⁾ recunoaște că Turcii din Tozluk sunt emigranți din Asia-Mică și în special din ținutul *Kastamouni*, ceea ce a admis și ROMANSKY. În ceea ce privește pe Turcii din Deli-Orman, ei formează o categorie aparte de Turcii osmanlii, cei dintâi fiind mult mai vechi decât aceștia din urmă.

und Ganzen im 18 Jahrhundert, soweit man aus Reisebeschreibung und den russischen militärischen Itinéraires ersehen kann, bereits vollendet war.“ — C. JIREČEK, *Das Fürstentum Bulgarien* pg. 136: „Bei der langen Dauer der Türkenherrschaft ist beim Herrenvolk der Mangel an historischen Gedächtnis auffällig.“ — L. MILETICI, *Das Ostbulgarische* col. 12 „Wann und wie das geschah, ist noch eine offene Frage der bulgarischen Geschichte.“ — T. KOWALSKI, *Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie de nord-est*, Krakowia 1933, p. 10 „Quant à la question de l'origine des éléments turcs dans Bulgarie du nord-est elle n'offre pas de difficultés pour les Turcs Osmanlis et les Tatars; seule la provenance des Turks du Deli-Ormane et des Gagaouses est encore assez obscure.“ — „La connaissance des migrations turques, fondée sur les documents, serait au contraire d'une très grande importance pour la solution de notre problème. — Malheureusement les sources concernant ce sujet n'ont jusqu'à présent pas encore été suffisamment exploitées, de sorte que le tableau qui en résulte est plein de lacunes et d'obscurités. Vu le manque de continuité de l'enchaînement des données historiques, il est très difficile, disons plutôt à peu près impossible, de fournir la preuve en s'appuyant uniquement sur des documents écrits, qu'un groupe actuel quelconque est la continuation d'un groupe connu de l'histoire. Dans cet état de choses, il ne nous reste rien d'autre que d'avoir recours à une autre catégorie de critères et de nous appuyer sur l'analyse des phénomènes linguistiques.“ (pg. 13). — Cf. C. JIREČEK, *Geschichte der Bulgaren*, Prag 1876, pg. 448; „Aber die Nachrichten über diese wichtige Periode, wo so viele und so tief eingreifende Veränderungen sich vollzogen, sind außerordentlich karg“.

¹⁾ Vorläufiger Bericht über eine im Auftrag der Balkankommission der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien durch Nordostbulgarien unternommene Reise zum Zwecke von türkischen Dialectstudien in Anzeiger-ul Academiei din Viena 1911, Nr. V.

Frații ȘCORPIL¹⁾ consideră Turcii Deliormanului ca pe urmașii Proto-Bulgarilor turci ce n'au fost slavizați, pe baza unei tradiții locale după care, atunci când Osmanliii au venit în Balcani, ar fi găsit o altă populațiune turcă venită nu din sud ci de dincolo de Dunăre, din spre nord. — Cercetările lui Moșkov²⁾ l-au făcut pe acesta să creadă că atât Turcii din Deliorman cât și Găgăuții ar fi de origină septentrională, fiind veniți pe drumurile stepelor de la nordul Mării-Negre; Găgăuții descind dintr'un grup oguzian, venit în Balcani în 1064, iar Turcii deliormăneni se trag din Pecenegii cari, în 1055, s'au așezat în regiunile Silistrei în Dobrogea, amestecându-se aici cu elemente oguziene.

Admițându-se deci mai multe straturi turanice suprapuse în alcătuirea acesui element ce vorbește asiăzi limba tataro-turcă, este cu putință ca, peste Cumanii și Pecenegii despre cari a fost vorba mai înainte, să se admită, încă din 1263, o primă așezare osmanlâie.

Cercetările lui HAMMER-PURGSTALL, bazate pe izvoare orientale, au arătat că, după urma luptelor ce se desfășoară între Turci în regiunea Iconium din Asia, o ceată de Turcomani răzvrățiți împotriva sultanului Rokneddin, au căpătat învoiala împăratului bizantin ca să se așeze, sub conducerea lui *Saltukdede*, în Dobrogea, în 1263. Cerecând de aici, mai apoi, un atac împotriva Constantinopolului însuși, acești Turcmeni părăsesc Dobrogea, retrăgându-se în Ciimeia sub conducerea lui Berkeșan³⁾.

Pe lângă faptul că se semnalează încă din 1389 prezența armatelor turcești în Dobrogea, lângă Silistra și Nicopole⁴⁾, HAMMER crede că, în anul 1391, dupe ce *Toklamici*, hanul Tatariei mari, fusese zdrobit aproape cu desăvârșire de către Timurchan iar țara sa distrusă, avu loc năvălirea Tatarilor din Kipciac pe amândouă părțile

¹⁾ *Monumentele orașului Odessos-Varna*, în Anuarul gimnaziului din Varna, pe anul școlar 1897—98, Varna 1898 (bulgărește).

²⁾ *Triburile turcești în Peninsula Balcanică*, în revista societății imperiale rusești de Geografie, *Izvestia*, vol. XV (1904), fascicula 3, pg. 406—417 (rusește).

³⁾ HAMMER-PURGSTALL, *Geschichte der goldene Horde in Kiptschak, das ist der Mongolen in Russland*, Pesth, 1840, pg. 176, 179—180; HAMMER-JOSEPH, *Geschichte des osmanischen Reiches*, Pesth (erste Auflage), vol. I, pg. 121; vol. III, pg. 202 și 799—800; vol. III, pg. 254. *Ibidem* (zweite verbesserte Auflage) Pesth, 1836, vol. I, pg. 117. Cf. F. KANITZ, *Donau-Bulgarien und der Balkan*, Leipzig 1882 (zweite Auflage), vol. III, pg. 236.

⁴⁾ N. IORGA, *Geschichte des rumänischen Volkes*, vol. I, pg. 281.

Dunărei, în Basarabia și în Dobrogea.¹⁾ Izvoare turcești ne mai informează că sub conducerea lui Ali s'a ajuns să se cucerească din Bulgaria răsăriteauă, Provadia, Șumla și, în 1393, chiar Târ-nova, puternica cetate a Asaneștilor²⁾. Nordul Dobrogei se pare că puțin înaintea de această vreme ar fi cunoscut o stăpânire tatărăască care, din sudul Rusiei, între 1334—1335, se întindea și până aici, de oarece călătorul arab *Ibn Batutah*, străbătând așezările tatărești din stepile ponto-caspice și de deasupra Mării-Negre și ajungând apoi la *Baba-Saltuc*, Babadagul de astăzi, spune că acesta „este cel din urmă pe care-l stăpânesc Tatarii“. Interesantă este descrierea ce-o face călătorul asupra Dobrogei, care era aproape un pustiu, de oarece adaugă că între Babadag și „începuturile împărăției grecești sunt 18 zile de mers într'un pustiu în întregime lipsit de oameni. Din aceste 18 zile, opt le treci fără să găsești apă. Prin urmare îți faci proviziuni pentru acest timp și le pui în care, în burdufuri mari și mici. Intrarăm în acest deșert în timpul frigului. Nu avurăm nevoie așa dar de multă apă. Tătarii duceau lapte în burdufuri mari, îl amestecau cu dughie fiartă și-l beau ; asta le sfîngea setea pe deplin³⁾“. Concordând aceste informațiuni cu altele cam din aceeași vreme cu privire la organizația bisericească a Dobrogei în legătură cu episcopatul de Vicina și cu menționarea centrelor ocupate de creștini, cum s'a arătat mai sus, se poate afirma că provincia era locuită și de creștini și de musulmani. *ABUFELDA*, la sfârșitul sec. XIII și începutul celui de al XIV ne informează că în *Isacdji* (Isaccea) cea mai mare parte dintre locuitori profesau islamismul. *SARNICKI* relatează că, în urma deselor năvăliri ale Tătarilor în Podolia, Olgerd, principele Litvaniei, bătu pe Tatars în 1333 la gura Nistrului și că trei șefi tatari Kadlubeg, Kaizibeg și Dimitrie s'au refugiat atunci în Dobrogea⁴⁾.

Singura concluziune ce se desprinde din cele expuse cu privire la caracterul etnografic al Dobrogei este că nordul acestei provincii pare a fi fost locuit de o populațiune amestecată, creștini, poate Români, Greci și alții, și musulmani Tătari la Babadag și Isaccea. Stepa Dobrogei este arătată mai mult pustie sau cu o populațiune

¹⁾ HAGI-CALFA, Tabl. cronol. ann. 793 (= 1391) apud JOSEPH von HAMMER, *Geschichte d. osm. Reiches* (1834), vol. I, pg. 187.

²⁾ N. IORGA, *Istoria Românilor* (București 1937). vol. III, pg. 294.

³⁾ *Voyages d'Ibn Batutah* par C. DEFREMY et le DR. SANGUINETTI, Paris 1854. de C. BRĂTESCU în *Analele Dobrogei*, IV (1923), pg. 147.

⁴⁾ SARNICKI, *Annales* pg. 1134.

foartă rară, iar în spre sud, în ținuturile lui Dobrotici ca despot bizantin se întindea stăpânirea bizantină cu funcționari și armată bizantină. Spre apus de Silistra se îndindea Bulgaria în decadență după Asănești ¹⁾.

După HADŽI CHALFA (*Rumeli und Bosna* p. 28), KANITZ arată că Sultanul Baiazid ar fi colonizat cu Tatars regiunea din jurul Babadagului, promițându-le să strângă chiar dări pentru orașul pomenit ²⁾. Din 1417 se accentuează stăpânirea turcească în regiunile dobrogene, de oarece se observă că Sultatul Mahomed, în campania împotriva lui Mircea, întărește localitatea *Ieni-Saleh*, în apropierea Babadagului, precum și Isaccea, *Sagzim*, la cel mai bun vad de trecere peste Dunăre, odată cu transformarea Giurgiului într'un cuib turcesc ca și a Nicopolei mici sau Turnului. În aceste cetăți se așează Osmani ca străjeri, iar în jurul lor cu timpul începu să se desvolte o viață specială, având ca drept urmare o înmulțire a elementului turcesc.

Întinderea stăpânirii turcești cu grave schimbări etnografice, mai cu seamă în răsăritul Peninsulei Balcanice, de la vărsarea Mariței și până la Dunăre, a găsit aproape pustii aceste ținuturi șese, oferind regiuni întinse colonizărilor osmanlii, în special stepele Dobrogei între Varna și Dunăre și Deliormanul de azi; de asemenea în sudul Balcanilor și regiunea păduroasă din răsăritul Bulgariei, numită Strandža, era un pustiu slab locuit — „eine schwach bewohnte Einöde ³⁾“. Lipsa de populațiune a unei asemenea regiuni

¹⁾ Cf. C. BRĂTESCU, *Ibn Batutah* în *An. Dobrogei*, IV (1923), pg. 138—156.

²⁾ F. KANITZ, *Donau-Bulgarien und der Balkan*, III, pg. 236—237.

³⁾ C. JIREČEK, *Ethnographische Veränderungen* . . . pg. 174. Cf. N. IORGA, *Droits nationaux et politiques des Roumains dans la Dobroudja*, Jassy 1917, pg. 48—49; „La fondation de la Nouvelle Chilia sur le rivage s'explique par l'établissement de la domination turque dans la Dobrogea. Déjà Mahommed I-er avait construit des forteresses, de caractère évidemment barbare, comme celle dont on voit les ruines à l'Est de Babadag. Ce Sultan fut aussi le grand colonisateur qui chercha à donner un caractère turc tant soit peu visible aux provinces de son Empire. Il commença par les contrées de frontière et ses paysans asiatiques, ses yourouks (pâtres) anatoliens, ses bourgeois de Caramanie se rencontrent surtout dans les vallées de la Macédoine et le long de cette côte de la Mer-Noire, qui avait été pendant si longtemps grecque, sous l'ancien aspect hellénique aussi bien que sous l'aspect nouveau byzantin. — „Il faut admettre donc nécessairement que, en dehors du rayon des forteresses, les Turcs se frayèrent au milieu de la province un passage pour leurs armées et qu'ils y établirent des connationaux au caractère militaire, comme gardiens, rejetant vers le Danube, au-delà duquel se trouvaient les grandes masses de leur nation, les Roumains. — Quant au Bulgares, rien dans

era o consecință a războaielor purtate până atunci pe aici, așa că stăpânirea turcească înseamnă de fapt o epocă de liniște, care aduse după ea o puternică și nouă colonizare cu element turcesc.

Această colonizare, atestată de bizantinul CHALKOKONDYLAS (p. 52, 53), a început pentru ținutul Filipopolului și a Stara-Zagorei cu populațiune adusă din provincia Saruchana Lidiei în vremea sultanului Murad I (1362—1389) și a continuat sub Baiazid I (1389—1402) pentru regiunea dintre Adrianopole și Stara-Planina, întinzându-se treptat și dealungul coastelor Mării-Negre până la gurile Dunărei și cuprinzând astfel și fostele posesiuni de odinioară ale lui Dobrotici. În vremea acestei colonizări o mare parte din populațiunea turcească, formată din țărani asiatici și ciobani (iuruk) anatolieni, care se mărea prin creștinii trecuți cu forța sau de bună voie la mahomedanism, ducea încă o viață nomadă, așa în cât îi era foarte ușor să urmeze armatele de ocupațiune, folosindu-se de munca populațiunilor supuse; din această pricină numărul covârșitor al populațiunilor creștine s'a retras în fața noii colonizări, ascunzându-se în munți, sau a avut de suferit o adevărată desnaționalizare, pierzându-se în acest puhoiu copleșitor. Colonizarea pornită din motive strategice a mers încet dar neîntrerupt și a avut ca urmare formarea unei mase compacte de populațiune turcească în regiunile pomenite ¹⁾).

les sources, rien dans la logique de l'histoire, rien dans la nomenclature même, qui devait présenter au cas contraire des désinences comme —antzi, —entzi, —itza, —atz, sauf Oblucița, Obloutschitza, près d'Isacce, avec laquelle elle s'est confondue, ne vient signaler leur présence."

¹⁾ G. HERTZBERG, *Die Ethnographie der Balkan-Halbinsel im 14 und 15 Jahrhundert* in Petermann's Mitteilungen, 1878 (24 Band), pg. 126, 133—134; C. JIREČEK, *Ethnographische Veränderungen . . .* pg. 175—176; M. DRINOV, *Istoricesko osveatlanie . . .* in Periodicesko Spisanie, (VIII, 1884); C. JIREČEK, *Einige Bemerkungen . . .* pg. 18 nota; C. JIREČEK in Archäologisch-epigraphische Mittheilungen, X (1886), pg. 130; C. JIREČEK, *Das Fürstentum Bulgarien*, pg. 140; Lj. MILETICI, *Das Ostbulghrische*, col. 12; N. IORGA, *Geschichte des osmanischen Reiches*, I, pg. 207, 259, 260, 460; A. ISCHIRKOFF, *Die Bevölkerung in Bulgarien und ihre Siedungsverhältnisse* in Petermann's Mittheilungen, 1911; M. STANEFF, *Geschichte der Bulgaren*, Leipzig 1917, pg. 4—5. — ENGEL, *Geschichte der Bulgaren in Mösien* pg. 470: „In das Land Dobrutscha und rund in den Hämus verlegte die Sultanen eine Nation, die einige für Türken, andere für Tataren halten, und die, die Gränze gegen benachbarte Nationen vertheidigen mußten. Diese Leute, nannten die Türken, Tschitak, d. h. das Volk hinter den Zaun, d. i. hinter der (anastasischen) Mauer, und sie sollen die thrakische Stadt Tatar Bassardschik unwei Philiba (Philippopel) erbaut haben. Die dobrutschischen Tschitaken wohnen in Dörfern, sind sehr gastfrei und friedfertig. Ihre Vorfahren waren kriegerischer und unterstützten 1553 den Mustapha, der sich zum Sultan aufwarf, aber bald unterdrückt war.“

Deși cercetările lui DRINOV arătau că în veacul al XV stăpânirea turcească „era asemănătoare unei ocupațiuni militare neasigurată puternic“, totuși MILETICI crede că în secolul XVI elementul turcesc deveni atât de puternic încât populațiunea creștină din aceste regiuni ale Bulgariei răsăritene deveni o minoritate.

Întreaga toponimie a acestor regiuni, cuprinzând numirile de sate, câmpii, râuri, păduri, pășune, movile sau dealuri, este în cea mai mare parte turcească. „Die Ortsnamen in diesen Landstrichen sind meist türkisch, haben nur in seltenen Fällen ein eigenartiges Gepräge“. (C. JIREČEK, *Einige Bemerkungen* pg. 25).

O parte din populațiunea creștină, de origine bulgărească, probabil din aceste regiuni dunărene învecinate cu Tozluk, Gerlovo sau Deliorman, a trecut la 1445, în număr de 12.000, în Muntenia, la Vlad Dracul¹⁾, pentru ca, după încheierea păcii, 4.000 din acești refugiați să se reîntoarcă de unde plecaseră²⁾.

Se pare că și în 1507 un număr de Bulgari fugiră iarăși, fiindcă Turcii propuneau lui Radu, voevodul muntean, ca să dispună să se întoarcă cei 4—5000 de Bulgari refugiați pe teritoriul său³⁾. La sfârșitul veacului al XVI, în vremea lui Mihai Viteazul, au mai avut loc asemenea exoduri de populațiune⁴⁾.

Probabil că o parte din populațiunea creștină, bulgărească, rămasă acolo, adică în nordul Balcanilor răsăriteni, în ținutul „Gerlovo“ s'a turcizat în marile prefaceri etnografice produse de puternicele colonizări turcești, deoarece încă în veacul al XVI GJORGJIĆ arată că regiunea Gerlovo era locuită de „viteji creștini“⁵⁾. MILETICI a găsit încă o tradiție păstrată de populațiunea a vreo 30 de sate turcești din regiunea Osmanpazar, că strămoșii acelora ar fi Bulgari turcizați. Aceeași soartă ar fi avut-o și populațiunea de câmpie, ce-a rămas pe loc, după constatările aceluiași autor. Unei asemenea turcizări atribuie Miletici originea „Găgăușilor bulgari“ din regiunea Novi-Pazar, satul Vojvoda-Köj, precum și din satele Teke-Kozludža, Kajkâ, Hambarlâ-Karaagaci, Karamanlâ, Kâzâldžilar, Kadâchioi, Sadâchioi și Sultanlar, deosebindu-i pe aceștia de adevărații „Găgăuși“ („hasâl-

¹⁾ N. IORGA, *Studii și documente*, III (București 1901), pg. XXVI.

²⁾ SCHWANDTNER, *Scriptores rerum hungaricarum*, Viena 1746, II, pg. 40.

³⁾ N. IORGA, *Studii și documente* III pg. XLII.

⁴⁾ HURMUZACHI, XII (Nr. DCXXXIX) pg. 420. O știre din 1598, Decembrie 4, din Veneția, arată că Mihai Viteazul ar fi așezat Bulgari în Valahia.

⁵⁾ MAKUŠEV, *Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium* II pg. 244.

Gagauzi“), cari trebuiesc priviți ca un neam străin, ei înșiși simțindu-se și afirmându-se străini de Bulgari. Acești Găgăuși se mai numesc și „*primorski Gagauzi*“, locuind pe coasta Mării-Negre în orașul Varna și în satele Kestrici, Kara Husein, Dževizli, Dževerli, Alaklisse (astăzi Botevsko), Ghiaur-Sujuciuc și Karakurt.

Găgăușii emigrați în Basarabia și în vechea Dobrogea sunt Găgăuși bulgari și mai cu seamă cei din satul Beidaut, jud. Tulcea, se trag din satul Karaagaci ¹⁾.

ANDREAS DEL PALAGGIO, un martor ocular al luptei de la Varna, din 1444, ne arată că Dobrogea ca și Deliormanul erau un „desert“, pustiu.

Chiar după 1444, colonizarea turcească nu era încă așa de puternică, căci DONADO DA LEZZE, care ia parte la expedițiunea dela sfârșitul lui Martie 1476 împotriva lui Ștefan cel Mare, arată că drumul dela Varna la Dunăre l-a făcut sultanul în zece zile, suferind lipsa tuturor celor necesare unei armate, din cauza locurilor sălbatice și nepopulate. Expediționarii erau siliți să facă săpături în nisipul de la marginea mării ca să-și potolească setea cu apa ce eșia din acele găuri, să-și acopere caii și vasele, în care-și preparau mâncarea, împotriva lăcustelor ce erau așa de multe încât formau nori ce întunecau soarele, iar când se așezau jos le rodeau steagurile, sacii de merinde etc.

Drumul nu-l făceau decât în timpul nopții ²⁾.

Prin unirea hanatului tătarăsc al Crimeii cu imperiul otoman în 1476, situațiunea etnografică și istorică a Dobrogei deveni și mai rea, deoarece Dobrogea va servi ca cea mai directă punte de legătură între cele două puteri, stabilindu-se din acest timp puternice așezări tătarăști în această provincie, așezări ce și încep a fi pomenite la începutul veacului următor ³⁾.

Pentru începutul veacului XVI izvoarele polone pomenesc *Tartari Dobriczen* și *Tartari Dobriczenses*, aduși din *Chersonesul Tauric*. Nu putem preciza anume în ce parte a Dobrogei erau așezați ⁴⁾.

¹⁾ G. MILETICI, *Das ostbulgarische* col. 17—20.

²⁾ DONADO DE LEZZE, *Historia Turchesca* (1300—1514) ed. Academiei române 1910 pg. 86—87... primo per non esser vi ni ville ni habitationi per spatio die due buone giornate dal Castellodi Varna in poi et di, fin'all Danubio per 8 giornate, et più si trova ne gente et luochi salvatichi...

³⁾ W. N. ZLATARSKI, *Geschichtlich-politisches Schicksal der Dobrudscha*, Sofia 1918 pg. 13.

⁴⁾ ACTA TOMICIANA, vol. II Nr. XCVI pg. 103, Nr. CXXXVI pg. 129;

Din veacul al XVI mai cu seamă s'a accentuat o colonizare pașnică turcească, de la Sud la Nord, cu Ieniceri și alte elemente, populându-se puternic orașele și satele ce devin compact turcești în secolul XVII, când aceste regiuni s'au bucurat de o relativă liniște, fiind ferite de năvăliri din afară, de oarece, din pricina continuilor războaie austro-turcești, centrul operațiunilor războinice se mutase spre Nord=West. Tot în această vreme Turcii pun mâna și pe întregul comerț, cât și pe toată proprietatea ținutului, elementul creștin întâlnește până acum fiind din ce în ce mai strâmtorat.

Relațiunile de călătorie de pe la sfârșitul veacului al XVI ne arată în unanimitate că majoritatea populațiunii ținutului dobrogean era formată de Turci și Tătari, locuind cu deosebire mijlocul Dobrogei, din regiunea Babadagului până în Deliorman și Bulgaria răsariteană ¹⁾. După toate probabilitățile și după resturile satelor tătărești de astăzi, Tătarii locuiau cu deosebire ținuturile de stepă, iar Turcii părțile mai păduroase sau pe litoralul Mării=Negre, în locul elementului grecesc împușinat acum, împingând spre Dunăre populațiunea românească, care începe să fie și ea pomenită mai des de la începutul veacului al XVII-lea.

Descrierea ragusanului PAUL GIORGIU din 1590 arată pe creștini ca locuitori pe malul mării în ținuturile Charar (poate Caraharman ?), Maluch (?), Costanza, Mangalia, Irosto (?), Balcic și Varna; în Orachovera, *Orachoviza* sau Orechovo, la Kamcija de jos, sau poate la nord de Varna, Dževizli, [turcescul dževiz = bulgarul orjach (nucet)], Cavarna, Corbir, Eiherrena, Franga (la nord de Varna, Bujük Franga), Novosello (poate satul Jeniköi la Dževizli) și Galata se găsesc și creștini și Turci, afară de Balcic, unde se găseau numai creștini; — mijlocul provinciei — „in terra ferma“, — îl ocupau Turcii în următoarele ținuturi: Zafuchio, Baba, Carassui, Cassasui, Pastarghi (Bazardžik) și Provadia ²⁾. Paul Giorgiu zice textual în

vol. III pg. 112 (anul 1512); vol. III Nr. MDXIV pg. 170 (a. 1514); HURMUZACHIDBNSUȘIANU II, partea 3-a Nr. CXLVI pg. 158; HURMUZACHI XI Nr. CCLIII pg. 151; *Ibidem* Nr. IV pg. 578 (a. 1555). Pentru origina acestor Tătari, cf. C. JIREČEK, *Einige Bemerkungen*... pg. 8 „Er bildete die Grundlage zur dem Volkergemisch der Nogaischen Tataren, die (Kuun Prolegomena p. XXXVI) durch Verschmelzung von Kumanen, Petschenegen und Mongolen entstanden sind“.

¹⁾ În veacul al XVI se numărau ca făcând parte din Deliorman și orașele Șumen, Preslav, Razgrad și Rusciuc. (C. JIREČEK, *Das Fürstenthum Bulgarien* pg. 7 nota 1.

²⁾ MAKUSČEV, *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* II, 243. Cf. C. JIREČEK, *Einige Bemerkungen* pg. 17—18.

pravința populațiunii turcești a Dobrogei și Deliormanului: „La Dobruca, Deliorman e Gorilovo, àgiudizio universale possono dar fuore da 30.000 Turchi“¹⁾. Din această înfățișare rezultă că regiunea *inferioară* a Dobrogei, dela Babadag în jos și până la Bazargic, era ocupată numai de elementul *turco=tatar*. O informație din 1596 precizează așezarea a 40.000 de Tătari în Dobrogea, sub conducerea unui frate al hanului tătăresc; în ce anume parte s'a făcut această așezare, nu știm²⁾.

Călătoria lui DOUSA din 1597 arată situațiunea mizerabilă a rămașilor de creștini din Provadia; cât pentru Dobrogea, regiunea Megidiei de astăzi se numea *Tatarskipole*³⁾. O altă descriere a Dobrogei arată că în ea „sunt așezați cu locuințe în dese, dar mizerabile sate, peste șase mii de Tătari, amestecați cu Turci, îndatorați de a sta gata la orice poruncă a sultanului turcesc, dar mai cu seamă ies la oaste sau mai bine la pradă cu hanul, principele hoardei tatarice“⁴⁾. Unii din acești locuitori, turci ai Dobrogei se numeau „Acanzii“ și erau „agricultori“ cu anumite îndatoriri militare, iar alții în număr de 2000 „Gibeli“, adică oameni îmbrăcați în zale, locuiau „la ruinele zidului care se întinde în regiunea Sogdiana, de la orașul Silistra și până la Constanța, care este la Marea=Neagră“⁵⁾. În Dobrogea se găseau două feluri de Tătari „*Gebeli Tatar* și *Motras Tatar*“. Cei dintâi încasau dela robii aduși în această provincie o dare numită „*ispenge*“, care mai târziu a fost trecută în folosul vizieriei țării⁶⁾.

¹⁾ Cf. M. DRINOV în *Periodicesko Spisanie* (1884) VII pg. 24.

²⁾ HURMUZACHI, XI Nr. CCLIII, pg. 151; Nr. CXVI pg. 671; HURMUZACHI IV, 2, Nr. CLXXV pg. 211: „ma colui affirmo che quelle gente non erano del Re di Tataria, ma dell fratello del Re quelì passati a Dobrizza al numero per quanto vien detto di 40 mille, vivevano di preda allo campagna“ (anno 1596).

³⁾ Georgii Doussae de itinere suo Constantinopolitano epistola, anno 1599.

⁴⁾ BALTHAZARIS WALTHERI, *Brevis et vera descriptio rerum* în *Tesauru de monumente istorice* de A. PAPIU ILARIAN, București 1862, t. I. pg. 38.

⁵⁾ LAZARUS SORANZIUS, *Ottomanus sive de rebus turcis liber unus in tres partes divisus*, 1600, cap. XVII pg. 39. — Cf. MATTEO ZANE, *Le relazioni degli ambasciatori veneti al senato*, seria III, vol. III, Firenze 1855 pg. 394.

⁶⁾ I. VON HAMMER, *Des osmanischen Reiches Staatsverfassung und Staatsverwaltung dargestellt aus den Quellen seiner Grundgesetze*, Wien 1815, I pg. 288. Cf. A. C. BARBIER MAYNARD, *Dictionnaire turc-français* Paris 1881—1888, I. p. 47: „*ispendj*, corrupt du pers. *pendjik* qui signifie *quint*. Ou donnait ce nom à la part du cinquième, prelevé autrefois par les sultans ottomans sur les prisonniers de la guerre. Ce fut Mourad I-er qui, pour la première fois, établit cette taxe au profit du beit-ul-mal (trésor); chaque prisonnier fut évalué à 120 aspres“.

La negustorul italian TOMMAS ALBERTI, Bazargicul apare în 1612 „*citta dei Turchi*“, fără alte lămuriri etnografice despre Dobrogea, deși din enumerarea unor localități ca „Bulbul“ „Carages“ „Karadschik“, parcurse de călător, se vede caracterul particular turcic al unei părți din provincie¹⁾. Acelaș aspect al Dobrogei îl arată și raguzanul ALVISE RADIBRATI la începutul veac. XVII²⁾. Relațiunile de călătorie ale lui EWLIA CELEBI prin Dobrogea ni-o înfățișează locuită compact de Turci și Tataři. Cele o sută de sate din ținutul Babadagului ne arată nomenclatură absolut turcească; deasemenea și acele localități pe care incidental le pomeneste în toată regiunea din nordul Balcanilor și din Deliorman³⁾. În 1654, PAUL DE ALEP observă la Constanța, în Dobrogea „că această țară a fost colonizată, după supunerea ei, cu Tătari mohamedani, adică Turcmani din Asia, în locul creștinilor alungați de aici de sultanul Mahomed. Coloniștii proveneau din Caramania și părțile Alepului. Așezarea noului element străin s'a făcut ca să întărească malurile Dunărei în contra inamicilor săi creștini, căci e opusă Dunărei, Moldovei și Valahiei. Toate locuințele lor (ale coloniștilor) sunt pe malurile Dunărei și sunt clădite de lemn și fresie“⁴⁾. PALATINUL DE KULMIE, în 1677, citează în regiunea Bazargicului localitățile „Mouftoucouslasi“ „Inanchari“, „Stairwerfi“ cu Tataři; „Carasout“ pe lângă lacul „Carayou“, nu departe de Marea-Neagră, „Usonnalymari“, „Cotnale“, „Fagimusli“, trecând apoi în Deliorman⁵⁾. În aceeași vreme CORNELIO MAGNI nu amintește în Dobrogea decât pe Tataři⁶⁾. Și D.

¹⁾ *Viaggio a Constantinopoli di TOMMASO ALBERTI*, Bologna 1889 pg. 21 și sq.

²⁾ N. IORGA, *Studii și documente* IV pg. 117: „Basargich, terra che sede in mezzo di quella parte di Bulgaria che si chiama Dobruccia, ch'è tra il promontorio del monte Hemo et la foce del Danubio, abitata tutta de Turchi e Tartari“.

³⁾ Arhiva Dobrogei II pg. 134—146. Prețioase sunt lămuririle călătorului despre colonizarea Dobrogei și felul populațiunilor: „După ce Baiazid a cucerit aceste părți dela Bulgari, Valahii și Moldoveni, el coloniză aici soldați tătari și din Anadolu. Din încrucișarea soldaților cu Valahii au rezultat Citacii, cari întrebuințează între ei un dialect particular. Nu oricine poate pricepe limba lor. Dobrogenii și Deliormanii sunt popoare deosebite, însă sunt voinici și curagioși“. — Cf. pentru amănunte AL. P. ARBORE, *Contribuțiuni la așezările Tatarilor și Turcilor în Dobrogea*, în Arhiva Dobrogei II (1919) pg. 212—260.

⁴⁾ *The Travels of Macarius Patriarch of Antioch Written by his attendant archdeacon Paul of Aleppo in Arabic, translated by F. C. Belfour*. London MDCCCXXIX. 2 vol., I, pg. 41—42.

⁵⁾ N. IORGA, *Acte și fragmente* I, pg. 93—94.

⁶⁾ CORNELIO MAGNI, *Quanto di pui curioso*, Parme, 1678 pg. 328 sq.; cf. pg. 450 sq. — O informațiune din 1682 arată că Dobrogea este „sub stăpânirea

CANTEMIR cunoaște în Dobrogea pe Citaci, precum și originea asiatică a Turcilor dobrogeni ¹⁾. La 1737—1738 JEAN BELL D. ANTIRMONY, ajungând la Bazargic, arată că „cette ville est habitée par des Turcs, des Grecs et des Bulgares“ ²⁾, pe când BOSCOVICH constată caracterul turcesc al regiunii, citând o mulțime de localități cu nume turanice ³⁾.

Veacul al XVIII ne înfățișează același caracter compact turcesc al Dobrogei și Deliormanului ⁴⁾.

Turcilor de două secole, împreună cu tot ținutul alăturat, care din zi în zi se preface mai pustiu și mai sălbatec din cauza numeroaselor incursiuni ale Tatarilor dobrogeni și ale altora. „*Analele Dobrogei* II (1921) pg. 160.

¹⁾ D. CANTEMIR, *Istoria imperiului otoman*, București, 1877, pg. 309, nota 123.

²⁾ *Voyages depuis St. Pétersburg en Russie dans divers contrées de l'Asie* III, Paris 1766, în *Uricariul* XXIV.

³⁾ JOSEPH BOSCOVICH, *Voyage de Constantinople en Pologne*, pg. 149, 151, 152, 158, 167.

⁴⁾ Vezi pentru aceasta toată informațiunea în AL. P. ARBORE, *Informațiuni etnografice și mișcări de populațiune în Basarabia sudică și Dobrogea în veacurile XVIII și XIX* în *Analele Dobrogei* X (1929) pg. 1—105. AL. P. ARBORE, *Noi informațiuni etnografice, istorice și statistice asupra Dobrogei și a regiunilor basarabene învecinate Dunărei* (*Analele Dobrogei* XI 1930) pg. 65—94. — Cf. pentru aspectul tătăresc al întregii regiuni dobrogene, *Geografia celor patru părți ale lumii* de STEPANOS CUPER ACONȚ (Veneția 1804) în revista *Ani* I (1936), volumul IV. — „*Tatarii din Dobrogea*. Unii îi mai numesc *Bulgari din Dobrogea*. Teritoriul acestora se întinde între Dunăre și Marea-Neagră, începând de la gurile Dunărei până la Aitos, după cum arată manuscriptul turcesc Gihannuma. Însă geografil europeni pun hotarul acolo unde sunt ruinele zidului lung pe care l-au făcut împărații greci, începând de prin părțile Silistrei până la Constanța.

Teritoriul este o câmpie care este folosită pentru pășunat; are unt și miere din belșug. Locuitorii tatari sunt o ramură a Tatarilor din Asia. Sunt renumiți prin ospitalitatea ce o dau drumeților, mai cu seamă în satele stăpânite de ei, unde primesc oaspeți fără deosebire de națiune și le dau de mâncare trei zile. În vechime făcea parte din *Moesia inferioară*, pe care Ovidiu a numit-o mai târziu *Pontus* și care, transformându-se și unindu-se cu Scitia, s'a numit *Scitia mică* sau *Scitia inferioară*“.

Căutând să explice originea Tatarilor din punct de vedere geografic și istoric, iată la ce concluzie ajunge E. PITTARD, *Les peuples des Balkans*, Genève et Paris 1920, pg. 305: „Les Tatars de la Dobroudja, au point de vue de leur origine historique et géographique, sont un complexe. Ils sont venus principalement de la Basarabie et de la Crimée, et nous savons que les Tatars de ces regions n'étaient — et ne sont — ni l'un ni l'autre, des Tatars purs. Il suffit de rappeler ce qui vient d'être dit à propos des Tatars de la Lithuanie. On distingue, dans la Dobroudja, trois groupes principaux de Tatars; d'abord ceux de Crimée dont il vient d'être parlé et qui sont venus dans le pays, principalement, après la guerre entre la France, alliée à l'Angleterre, et la Russie; puis les Nogais qui ont commencé à émigrer en masse de la region du Don dès les premières guerres entre la Russie et la Turquie;

CHARLES NIEBUHR observă prin 1767, întorcându-se din Arabia, că în satele din partea de nord a Balcanilor sunt mai mulți Turci decât în cea sudică ¹⁾, aceștia așezându-se în regiunea Dobrogei și a Deliormanului și mai cu seamă între Șumen, Turtucaia, Silistra și Varna chiar și în satele unde odinioară pare să fi fost populațiune creștină după crucile ce se mai întâlneau încă pe la 1870, în cimitire ²⁾.

Cercetările făcute personal de KANITZ, începând din 1860, în regiunea Deliormanului cât și a Balcicului, Varnei și Silistrei ne silesc să pornim de la alte puncte de vedere chiar decât acelea înfățișate de statistica bulgărească a lui SARAFFOFF, de la care au plecat cei mai mulți din cercetătorii bulgari, asupra aspectului etnografic al regiunii.

Luând ca bază datele statistice în legătură cu plata impozitelor prezentate de diferiți funcționari turci, KANITZ arată că în regiunea Turtucaiei, cu 44 de sate, numai unul era locuit de creștini, anume Kalimok, aparținând Românilor („beim walachischen Uferdorfe Kalimok“), în opt sate se găsea populațiune turco-bulgară, iar toate celelalte cuprindeau amestecați, Turci, Tatari și Cerchezi ³⁾. Pazargicul întemeiat de Hadži-Oglu-Bakal cu vreo 300 de ani înainte, ca un punct de legătură între Dobrogea și Tozluk, i se înfățișează autorului ca „die natürliche Hauptstadt der vorwiegend moslimischen Landschaft Tozluk“ ⁴⁾. Făceau parte din acest district peste o sută de sate. Balcicul era locuit de Bulgari, Turci și Greci, iar într'o mahala și de Tatari așezați aici din 1860. Cele 72 sate ale cazalei Balcic sunt mici și s locuite în majoritate numai de Turci; în câteva se găsesc Găgăuși și Bulgari, iar localități populate numai de creștin sunt numai 3 în toată regiunea. Tătarii și Cerchezii se așezaseră în

enfin les Kabaili, également venus de Russie, après avoir séjourné dans la Bessarabie. Leur première apparition dans la Dobroudja date du milieu du XVIIIe siècle (?). Etudier les Tatars de la Dobroudja, c'est donc en somme, étudier tous les Tatars“.

¹⁾ CHARSTEN NIEBUHR, *Reisen* III. 173.

²⁾ C. JIREČEK, *Ethnographische Veränderungen* ... pg. 181.

³⁾ F. KANITZ, *Donau-Bulgarien und der Balkan* (historisch-geographisch-ethnographische Reisestudien aus den Jahren 1860—1879), zweite Auflage, Leipzig 1882, III, pg. 350—341.

⁴⁾ Nicăeri în toată Bulgaria dunăreană, zice autorul, n'a întâlnit în călătoria lui aspecte mai asiatice decât aici, de la înfățișarea oamenilor și până la caldarâmul orașului. În 1872 se găseau în el 760 case turcești, 1080 tătărești, 285 bulgărești, 30 armenesti și 30 țigănești. KANITZ, *l. c.* III p. 240.

regiune după 1878. Caverna era locuită, între 1860—1880, de un număr egal de Turci și de creștini ¹⁾.

Între Silistra ²⁾ și Accadânlar autorul găsește următoarele sate bulgărești: *Kalipetrovo*, *Babuk* și *Alfatar*. Satul *Anescik* era locuit de Turci și Cerchezi. În Dobrogea veche află 240 de gospodării bulgărești în satul *Almalău*.

Întreaga regiune dintre Silistra, Turtucaia, Razgrad, vărsarea Lo.mului și Șaitandžik era turcească și autorul n'a găsit într'însa un singur sat bulgăresc, ceea ce dovedește caracterul compact musulman al regiunii ³⁾. Regiunea de la sudul Bazargicului, spre Jenipazar (Novibazar) era aproape curat turcească și din cele 44 de sate ale ținutului deabia nouă cuprindeau și populațiune bulgărească ⁴⁾. Ținutul Eski-Džuma, mai la sud de Jenipazar, avea 45 sate, din care în 8 se găseau Bulgari, în 5 și Cerchezi și în 3 Tătari ⁵⁾.

¹⁾ „Bis 1877 hielten sich das moslimische und das christliche Bevölkerungselement in Kavarna nahezu die Wage. Ersteres setzte sich aus 125 türkischen und 60 tatarischen, letzteres aus 150 griechischen und 25 bulgarischen Hausern zu. Unter den 1800—2000 Einwohnern Kavarna's bildeten sichtlich die handelsfleissigen Griechen die Majorität und das treibende Element“. *Ibidem* III pg. 226.

Cum se găsea așezat elementul turcesc în toată Bulgaria rezultă din următorul fragment (F. KANITZ, *Donau-Bulgarien und der Balkan* III, 172: „Um hier noch das ethnographische Moment im Balkan zu berühren, will ich nach meinen en detail geflogenen Erhebungen die interessante Thatsache constatiren dass der Nordhang der Ost-Balkans beinahe ausschliesslich von Türken, jener des Central und West-Balkans aber nur von Bulgaren bewohnt wird. Am Südhänge des Ost-Balkans herrscht wieder beinahe ungetheilt die türkische Majorität vor. In die südlichen Thäler am Fusse des Central-Balkan theilen sich Turken und Bulgaren; während den gesammten Südhang des West-Balkans, vom Kamme bis weit ins Nisavagebiet hinab, beinahe ausschliesslich Bulgaren in compacter Masse besiedeln. Tataren und Tscherkessen wurden nur in einzelnen Dörfern am Nord- und Südfusse des West-Balkans, dort wo die Bulgarenmasse am dichtesten ist, colonisirt und sind seit 1878 gänzlich verschwunden; Griechen leben nur in wenigen Orten des Ost-Balkans am Cap-Emine“.

²⁾ Silistra număra în 1879, 1390 de case în care se găseau 2915 familii turcești și câteva fătărești, 529 bulgărești, 210 românești, 140 armenesti, 115 grecești, 65 israelite și 58 țigănești.

³⁾ „Das ethnographische Moment gestaltete sich interezanter; durch mehrere Tage, seit von Topču verlassen, begegnete ich keiner Christenseele. Weit und breit auf dem grossen Gebiete bis Tutrakan und Silistria gab es nämlich, wie meine ethnographische Karte en detail zeigt, kein bulgarisches Dorf. Alle Orte erscheinen durchaus türkisch, zuweilen mit einem Beisatze von Tataren und Tscherkessen, welche von ihren Glaubensgenossen auch hier als eine dem Eigenthüme gefährliche Geissel denunciirt wurden“. *Ibidem* III, pg. 334—335.

⁴⁾ *Ibidem*, III, pg. 250.

⁵⁾ *Ibidem*, III, pg. 53.

În întreaga împărăție otomană era recunoscută vigoarea și curajul rasei turcești din Deliorman și de aceea de aici se recrutau luptătorii, pehlivanii, precum și corpul de gardă al Padișahului ¹⁾.

Turcii din Deliorman, cunoscuți și sub numele de *Iuruci*, erau numiți de către populațiunea bulgărească, pentru puternica lor constituție, *Gadjalii*. KANITZ recunoștea în populațiunea turcească a Deliormanului pe descendenții mândrilor cuceritori descălecați acum cinci sute de ani din Asia. El socotea că nici chiar în Asia nu se găsea un tip mai curat decât în Deliorman, explicându-se prin aceea că numai aici ei locuiau în masă compactă, păstrându-se neafinși de nici un altfel de amestec ²⁾.

Statistica lui SARAFOFF (*Periodicesko Spisanie* V, 1—18 și VIII) arată că elementul musulman, deși fusese silit să emigreze în masă după războiul ruso-turc, se găsea în 1880—1881 cam 85·1% în districtul Osmanpazar, față de cel bulgăresc de 12·5%; în cercul Haschioi (ținutul Silistra) 83·9% față de 8·6% al Bulgarilor; în districtul Bazaurt atingea 75·2% și Bulgarii numai 14%; în orașul Șumen 69·5% Turci și 24·3% Bulgari; în Eski-Džumaja 73%, iar 23·1% Bulgari și în Balbunar 78% pe când Bulgarii aveau numai 17·8% ³⁾. Ca număr total, după prima statistică bulgară, în 1880—1881 se găseau 482,349 musulmani; în 1905 aproape 500.000; în 1911 erau 488,458 Turci și 603,867 Turci, Tatari și Turlaci la un loc ⁴⁾.

¹⁾ Ibidem, III, pg. 259.

²⁾ „In den tief eingeschnitten Buchten des hügeligen Terrains, welches dem Elena-Sliven und Aidos-Balkan gegen Silistria vorlagert, lebt der Moslin, von occidentalischen Einflüssen unberührt, ganz bei sich zu Hause. Aus Physiognomie, Haltung und Gang erkennen wir sofort den Abkömmling der stolzen Eroberer aus Asien, welche vor 500 Jahren nach Europa übersetzen und es lange genug durch ihr fanatisches Ungestüm scheckten“. (KANITZ, l. c. III, p. 44).

³⁾ L. MILETICI, *Das ostbulgarische* col. 11.

⁴⁾ A. ISCHIRKOV, *Die Bevölkerung Bulgariens*, in Petermann's Mitteilungen. Septembrie 1911. — În jurul anului 1890 încă, elementul era destul de puternic în răsăritul Bulgariei și în special în Deliorman. „Mehr als fünf Sechstel (517.692) aller Türken des Fürstenthums bewohnen die Kreise von Trnovo, Sevljevo, Ruščuk, Silistria, Razgrad, Șumen und Varna, nördlich, und die von Burgas, Sliven und Chasköi südlich vom Balkan. Das Gros der türkischen Bevölkerung liegt also in der Nachbarschaft des Schwarzen Meeres. Der östliche Theil Donau-Bulgariens war bis vor kurzem mehr türkisch, als bulgarisch. Einzelne Landstriche zwischen der Donau, der Iantra, dem Balkan und dem Meere hatten noch unlängst einen ganz osmanischen Charakter, besonders die Landschaften Tuzluk, Gerlovo und Deliorman sowie die Steppen der Dobruđa. Jedoch binnen sieben Jahren haben sich die Ver-

Cercetările lingvistice ale D-lui T. KOWALSKI arată că dialectul turcesc din Deli-Orman vădește o mare înrădire cu acela al Găgăușilor așezați acum în cea mai mare parte în Basarabia și că o puternică înrădire septentrională ce se observă în acest dialect delior-mănean, trădează legături între acesta și limbile turcești de la nordul Mării-Negre. Populațiunea ce vorbește limba turcă în Dobrogea și Deliorman, adică Turcii și Găgăușii, ar fi un rezultat etnologic a trei straturi de populațiune ce s'au suprapus, amestecându-se, în trei epoci istorice ¹⁾.

Elementul urcesc a exercitat o puternică înrădire asupra unei

hältnisse stark geändert. Von den erwähnten 47·3 Proc. Türken² des Ostens im J. 1881 waren 1888 nur mehr 41·5 Proc. im Lande“. (C. JIREČEK, *Das Fürstenthum Bulgarien* pg. 133). — „Sehr schwach ist das bulgarische Element im ganzen Osten des Fürstenthums, zwischen Iantra und dem Schwarzen Meer. Nach der Volkszählung von 1881, hatte dort der Islam damals sogar ein ganz kleines Übergewicht über das Christenthum, nach Sarafow 49·6 Proc. Mohammendanen gegen 49·4 Christen. Auf der Strecke Trnovo-Sumen-Silistria, reist man wie in einem Türkenland, ja es gibt dort Gegenden, wo die Bulgaren, wie die Türken im Westen, nur in den Städten wohnen. Daneben fehlt es nicht an alten bulgarischen Sprachinseln“. (*Ibidem* pg. 53—54).

¹⁾ TADEUSZ KOWALSKI, *Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie du nord-est* (Mémoire de la commission orientaliste, Nr. 16, Krakowie, 1932, pg. 27 : „Dans cet état des choses nous ne pouvons que considérer les Gagaouzes, aussi bien que les Turcs du Deli-Ormane, comme un gisement, composé des trois couches successivement superposées. La plus ancienne est formée par les débris d'une peuplade turque septentrionale, la deuxième par un fort groupe méridional remontant à une époque antérieure à l'arrivée des Osmanlis, enfin la troisième couche est constituée par des colons turcs et des éléments turquisés de l'époque osmanlie. C'est la deuxième couche qui, s'étant mélangée avec la précédente, a imprimé son caractère linguistique méridional à l'ensemble. Le christianisme des Gagaouzes doit être sans doute rattaché à la couche la plus ancienne d'origine transdanubienne, tandis que l'Islam des Turcs du Deli-Ormane provient de la deuxième et de la troisième couche, d'origine méridionale“. „En résumé, les Turcs Osmanlis de la Turquie d'Europe (la Dobroudja est une ancienne province turque) sont des hommes de haute stature, généralement sous-brachycéphales et généralement leptorrhiniens. Ils ont les cheveux ordinairement foncés et leurs yeux sont aussi fréquemment clairs que fortement pigmentés. Ils ne constituent nullement un groupe ethnique homogène. Au contraire, on pourrait dire que leurs caractères somatologiques indiquent une véritable hétérogénéité. Le terme de Turc n'a que la valeur d'une étiquette politique — généralement linguistique — et religieuse. — Et je rappelle, pour terminer, que le série présentement étudiée se compose, non de Turcs citadins, chez qui les mélanges ethniques auraient pu être plus faciles, — notamment avec des femmes grecques, géorgiennes, etc., — mais de Turcs ruraux“. (EUGÈNE PITTARD, *Les peuples des Balkans* pg. 232).

mari părți a populațiilor balcanice, servind ca un fel de mijlocitor în schimbul de influențe reciproce dintre Orient și Occident.

Întrebuințarea la treerat a instrumentului numit *düven* (tribulum), sau a pietroiului învârtitor pentru sdrobotul păioaselor întinse la treierat, precum și toate uneltele agricole folosite la „arman“ și la „ar-mănit“, vădesc, prin origină și întrebuințare, obârșia lor anatoliană¹⁾.

Cu toate că elementul acesta turcesc era în mare parte statornic, datorită ocupațiunii agricole, totuși, dacă comparăm cât de puțin un sat turcesc din Bulgaria cu un altul din Anatolia, ne putem da seama de elementele slave pătrunse în civilizația și cultura țaranului turc din Bulgaria, după cum tot așa de evidentă ni se înfățișează înrăurirea turcească, apropiind un sat bulgăresc de oricare alt sat slav ce n'a fost atins de influența turcească. Această acțiune se vede atât în cultura materială cât și în cea spirituală.

* * *

Încă din a doua jumătate a veacului al XVI se întâlnesc negustori *raguzani* la *Silistra*, *Provadia*, *Şumen*, *Rusciuc* și *Târnova*²⁾, iar din socotelile episcopale ale Nicopolei se vede că ei se mai găseau la *Baba*, *Balba*, (*Babadag*), *Chilia* și *Varna*. Și *Pazargicul* era un însemnat centru unde se aflau Raguzani „considerabile numero“. În magazinele lor învelite cu plumb ei vindeau postavuri, stofe de mătăsă, sticlă și alte mărfuri aduse din Occident, cumpărând din părțile unde se găseau, covoare, piei brute, piei de marochin, aramă, cositor, erez și altele. Hadži-Chalfa arată că Silistra trecea ca un oraș unde comerțul raguzan era în floare în veacul al XVII-lea. Se poate stabili că cele spuse de către EVLIA CELEBI, pe la jumătatea veacului XVII, despre Babadag unde „cele mai multe prăvălii sunt latinești și în ele se vând stofe, și prăvălii de arcuri și săgeți“, se referă la Raguzanii așezați aici, ei întâlnindu-se încă la Chilia în cinci case cu treizeci de suflete, la Isaccea și la Tulcea. Amintirea Raguzanilor s'a păstrat și în poezia populară dobrogeană, căci ei trebuiau să fie acei latini despre cari pomeneste cântecul popular de aici³⁾.

1) Cf. M. I. OBRĘBSKI, *Agricultura populară în partea de răsărit a Peninsulei Balcanice*, în revista Lud Słowiański (1929—1930), pg. 10—54, 147—187; II B (1931), pg. 9—27 (în limba polonă); AL. P. ARBORE, *Aspecte caracteristice din viața populară dobrogeană* (studiu etnografic) în *Lucrările institutului de Geografie al universității din Cluj*, vol. IV (1931) pg. 17—45.

2) *Periodicesko Spisanie* 1884 (VII) pg. 15.

3) AL. P. ARBORE, *Câteva însemnări etno-istorice asupra Dobrogei în veacul de mijloc: Raguzanii*, în *Analele Dobrogei*, III (1922) pg. 36—47. — F. KANITZ, *Donau Bulgarien* III, 125, 126, 268.

C. JIREČEK a arătat cel dintâi că din toată populațiunea *creștină veche*, din epoca medievală, de la gurile Dunărei și până la Constantinopol, n'au mai rămas decât Găgăuții din orașele de pe malul Mării-Negre și Bulgarii din regiunile Șumen, Cotel și Sliven, precum și din unele sate ca Cenge, Bresovo, Erkec, Gulica și altele din regiunea Kamcija și în răsăritul Balcanilor în regiunea Ruso Kastro și din interiorul regiunii Strandža. În ținutul dintre Șumen, Silistra și Varna amintește că populațiunea bulgărească s'a menținut totdeauna în unele locuri ca *Devna*, *Alfatari*, pe când Deliormanul a rămas o regiune complet turcească¹⁾. L.J. MILETICI, mai categoric, afirmă că „Din valea Provadiei, considerând actuala linie ferată ca frontieră până la Dunăre spre Nord, n'am putut găsi o singură localitate cu populațiune bulgară băștinașă“. De-abia dacă în regiunea Silistrei și a Turtucaiei „se mai găsesc, chiar lângă Dunăre, rămășițe neînsemnate ale elementului bulgăresc de odinioară în acest ținut“²⁾.

Menținerea acestei vechi populațiuni bulgărești în regiunea dintre Turtucaia și Silistra, pe care KANITZ n'o amintește, se explică, după MILETICI, prin faptul că această populațiune putea, în caz de primejdie, să se retragă în satele românești din Muntenia, de unde se întorcea înapoi în vechea ei locuință de îndată ce primejdia dispăruse. Acești vechi locuitori bulgari, de pe malul Dunărei, se numesc „*Grebenți*“, după o particularitate a portului lor, sau „*Eliifi*“, adică locuitori ai câmpiei de lângă Dunăre, de la cuvântul turcesc *eli* = câmpie. Graiul acestora, după cercetările dialectologice ale lui MILETICI, se apropie de acela al vechii populațiuni din ținutul Șumlei și a Razgradului; de asemenea se mai aseamănă cu aceștia prin obiceiuri și port. MILETICI a găsit vechea populațiune a *Grebenților*, amestecată însă cu noi coloniști bulgari între Silistra și Turtucaia, în satele următoare: *Popina* în întregime, *Vetren*, *Srebârna*, jumătate din populațiune, *Aidemir* cu 4—5 familii, *Kalipetrovo* jumătate, *Cuciuc-Cainargi*, în întregime cu *Grebenți*, *Garvan*, *Hodjakioi*, *Kadikioi*, *Spanciov*, *Sarsânlar*, *Staro-Selo* (Star-Smil), *Belița*, *Denisler* și poate și în *Sianovo*. Și în satul *Doimușlar* s'au mai păstrat *Grebenți*, mulți din aceștia refugiindu-se după 1828 în satele bulgărești din Muntenia și mai cu seamă în *Ciocănești*, lângă Călărași. În satele ilfovene din Muntenia, Ulmeni, Surlari, Luica, Pârlita și altele

1) C. JIREČEK, *Ethnographische Veränderungen* pg. 177—181.

2) L.J. MILETICI, *Staroto naselenie*... pg. 19.

se întâlnesc încă urmașii Grebenților din *Dolno Riachovo* (Oriachovo) și *Kossoui* din Cadrilater, sate unde ei nu se mai găsesc astăzi. Satul *Kazemir* cuprinde jumătate populațiune turcească și jumătate Grebenți, cari s'au adăpostit în timpul războiului ruso-turc din 1828—1829 în Muntenia, unde li se mai întâlnesc urmele în satul Ceacu de lângă Călărași. Dincolo de noua frontieră româno-bulgară ei se mai află în satul *Breslen*, iar în vechea Dobroge sunt în satul *Almalău*, unde-i întâlnește și KANITZ. Din Almalău, după ultimul războiu ruso-turc, mulți au emigrat în noua Dobroge românească, unde se găsesc ca noi coloniști în satul *Topci* din ținutul Curtbunar. Și satele *Hadârcelebi*, *Haschioi* și *Doimușlar* cuprind Grebenți așezați ca populațiune nouă, unii dintr'înșii fiind veniți de peste Dunăre, din satele bulgărești dintre Călărași și Oltenița ca : Mănăstirea, Chișeletu (Fundu), Surlari, Spanțov, Valea lui Soare, Ulmeni și Oltenița. În interiorul județului Ilfov Grebenți se întâlnesc în satele Luica, Pârlita, Codreni, Brănești și altele ¹⁾.

Toată cealaltă populațiune bulgărească din noua Dobroge românească este de proveniență recentă, cu excepția Grebenților poameniți mai sus, dintre cari o bună parte, după cum s'a arătat, este venită și ea de curând în Dobrogea.

Cele mai însemnate mișcări de populațiune, în masă, ce interesează problema noastră în legătură cu prezența elementului bulgăresc în Dobrogea, au început să aibă loc în a doua jumătate a veacului al XVIII, continuându-se până la sfârșitul lui și în cea mai mare parte a veacului al XIX, când regiunile muntoase ale Balcanilor și ale Rodopei și-au revărsat prisosul de populațiune în spre șesurile Dunărei și ale Traciei și când luptele înverșunate dintre Ruși și Turci au provocat în aceste părți o stare de spirit ca și de fapt, manifestată deoparte prin tendința celor dintâi de a disloca elementul tătăresc de deasupra Mării-Negre și a-l izgoni, fie departe spre Cuban și Caspica, sau în împărăția turcească, și de altă parte prin

¹⁾ LJ. MILETICI, *Staroto bălgarsko naselenie...* pg. 29, 159, 161 sq.; LJ. MILETICI, *Das osbulgarische* col. 21, 26, 27, 28, 29, 30; ST. ROMANSKY, *Carte ethnographique de la nouvelle Dobroudja roumaine* pg. 9—11; ST. ROMANSKY, *Le caractère ethnique de la Dobroudja*, Sofia 1918. — Pentru așezările Bulgarilor în Muntenia cf. G. WEIGAND, in *Achter Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, Leipzig 1902 pg. 248—252. M. G. OBÉDÉNARE, *La Roumanie économique d'après les données les plus recentes*. Paris 1876. *Das Ausland* (München) 1832 pg. 653; HURMUZACHI IV, Supl. I Nr. CCXVIII, Nr. CCCXIII (1834 Ianuarie 1) HURMUZACHI X Nr. CCCLXXIII, anul 1824 Sept. 26.

deslănțuirea unei prigoane înverșunate împotriva Bulgarilor, mai cu seamă din răsăritul țării lor, din partea Turcilor, pentru necredința arătată față de stăpânire în timpul acestor războaie ruso-turce. Atunci au început Rușii să aducă în vechiul pământ moldovenesc al Basarabiei tot felul de neamuri ca Germani, Cazaci, Lipoveni și tot deatunci s'au gândit să oploșească aici și Bulgarii fugiți din răsăritul Balcanilor, ce apucaseră fuga, fiind cu totul compromiși față de Turci ¹⁾.

Deși pornite încă între 1752—1754 spre guvernământul Herzonului, cele mai mari mișcări de populațiune în Bulgaria răsăriteană au fost pricinuite de războaiele ruso-turce sub Caterina II (1768—1774); apoi între 1806—1812 se produc alte mișcări cu profunde urmări pentru aspectul etnografic al întregii Dobroge și al Basarabiei sudice. — Anarhia din Turcia în timpul lui Selim III (1789—1807) a provocat mari turburări în populațiunea Bulgariei prin distrugerea multor sate și târguri de către bandele Cârjaliilor. Primul grup mai puternic de emigranți datează din această epocă. Răpirea Basarabiei de către Ruși prilejuiește raialele fugare din împărăția turcească un bun adăpost; iar în răstimpul dintre 1828—1838, precum și după războiul Crimeii, urmează al doilea val de emigranți ²⁾. În sfârșit, a treia perioadă de mare emigrare este aceea de după 1879.

Din ținuturile Lozengrad, Adrianopol, Stara-Zagora, Iam'bol,

¹⁾ C. JIREČEK, *Ethnographische Veränderungen* . . . pg. 173, 182, 183, 184, 188 și 190.

²⁾ Cf. C. JIREČEK, *Geschichte der Bulgaren* pg. 529—530: „Die russische Armee schickte sich an das Land zu räumen. Verzweiflung bemächtigte sich der Bevölkerung der Balkangebiete. Unter der Leitung des General Roth begann die zweite Massenauswanderung nach Bessarabien; 3900 Familien, nach Anderen 25.000 Personen, sollen damals übersiedelt sein. Im Jahre 1850 zählte man in Bessarabien in 83 Orten schon an 70.000 Bulgaren; Şumen, Sliven und Provad verloren fast die Hälfte der Einwohner. Auch in die Walachei und Moldau zogen Massen von Bulgaren aus allen Donau- und Balkangegenden und liessen sich in Braila, Galatz, Bukarest, Krajowa (aus Vidin und Teteven), Plojeşti (aus Sliven) und anderen Städten nieder. Nördlich von Zimnič entstand eine neue Bulgarenstadt Alexandria, meist von Svištover Flüchtlingen bewohnt.“ — C. JIREČEK, *Ethnographische Veränderungen* . . . pg. 191: „Das beste Zeugniß der Intensität dieser ganzen Bewegung ist der Umstand, dass von den 338 christlichen Dörfern des Bisthums von Varna und Şumen nicht weniger als 135 seit dem russisch-türkischen Krieg neu colonisirt sind, sämmtlich von Bulgaren.“ — C. JIREČEK, *Das Fürstenthum Bulgarien* pg. 50—52.

Sliven, Burgas și Provadia se ridicară, după plecarea armatelor rusești, mii de familii, strămutându-se peste Dunăre în Muntenia, Moldova, Dobrogea veche, Basarabia sudică și chiar mai departe spre Odesa și Cherson. În trecerea lor spre Basarabia, o parte din acești fugari s'au așezat în Dobrogea, alții s'au stabilit aici întorcându-se înapoi dinspre Rusia spre locurile lor de baștină, de oarece nu se puteau deprinde cu noua orânduire ce li se creiase în acele regiuni de dincolo de gurile Dunărei ¹⁾.

Totuși, acești noi coloniști sunt cunoscuți sub nume de „*Trakiîi*“, sau „oameni de dincolo de munte“, „*Odrinîi*“, „*Glavanîi*“, (de la numele Glavan, din regiunea Kavakli), „*Zagorîi*“, „*Preselnici*“, iar unii se zic „*Balcangîi*“. Bulgari noi colonizați se găsesc în ținutul Balcicului și anume la *Șabla*, *Duran=Culac*, *Satâlmăș* și *Gheicçiler*; mai numeroși se află în regiunea Bazargic (Dobrici) în satul *Esibey* (veniți din Stara=Zagora) și în satele *Vladimirovo* și *Basaurt* (Glavanîi), *Cainargeana mică* (Chiuciuc=Cainargi, Malka=Cainargi) (din Jamboli), *Golemo=Alâcichioi* și multe altele; se găsesc încă în regiunea Curtbunar la *Âtmagea*, *Konak*, *Karapelit*, *Kairak* și la *Arabagi* (pretutindeni Glavanîi), ca și în regiunea Silistra, de ex. la *Alfatar* (din Slivno), *Gurghengic* (din Slivno și Jamboli), *Kranovo* și *Alifacâ* (Glavanîi). În această regiune nu sunt numai locuitori proveniți din Balcani, ci unii au venit aici din Dobrogea veche românească și din Basarabia, puțină vreme după eliberarea Bulgariei.

Din aceștia se găsesc la *Dobrici* (Bazargic) și *Osmanfacâ* (sosiți de la Babadag în 1884), de loc însă din Slivno și Jamboli, apoi în *Sredno=Ciamurli*, veniți de la Comrat din Basarabia și originari din Tracia. Se mai află încă la *Curtbunar*, de ex. la *Arabagi*, de loc din regiunea Jamboli, proveniți însă din satul Canlia, din vechea Dobroge românească.

¹⁾ Un astfel de convoi de Bulgari, mergând spre Basarabia, a întâlnit în 1828 Hector de Béarn. (*Analele Dobrogei* IX (1928), vol. II, pg. 198. — Foarte interesante amintiri locale despre așezările Bulgarilor în Dobrogea veche la I. Sassu: *Istoricul comunei Inan=Cișme*, în *An. Dobrogei* X (1929), pg. 199—238. — Vezi pentru amănuntele acestor mișcări de populațiune bulgărească AL. P. ARBORE: *Așezările Bulgarilor în Dobrogea*, în *Arhiva Dobrogei* 1916, pg. 17—60; AL. P. ARBORE, *Informațiuni etnografice și mișcări de populațiune în Basarabia sudică și Dobrogea în veacurile XVIII și XIX cu specială privire la coloniile bulgarești din aceste regiuni*, în *Analele Dobrogei* X (1929), pg. 1—105; AL. P. ARBORE, *Noi informațiuni etnografice, istorice și statistice asupra Dobrogei și a regitnilor basarabene învecinate Dunărei*, în *Analele Dobrogei* XI (1930), pg. 65—94.

Cei veniți în 1879 din regiunile Adrianopole și Lozengrad sunt mult mai numeroși, — și, păstrându-și mai bine decât toți ceilalți limba și portul, se găsesc în regiunea Balcicului la *Teke* (unde sunt din *Vaısal*, regiunea Adrianopol), la *Çatalar* (din *Kruşevo* și *Kula*, reg. Lozengrad), *Gueciler* și *Alaklise* (din reg. Adrianopole); la *Carabahli*, *Serdimen*, *Sususchioi*, distr. Bazargic, sunt toți coloniști veniți din reg. Adrianopole etc.; iar în reg. Turtucaiei, la *Antimovo* și *Cuzgunluc* coloniștii sunt din Lozengrad.

Balcangiii, originari din Balcani, au colonizat pe încetul Cadrilaterul de astăzi încă din epoca turcească și după eliberarea Bulgariei, așezându-se la Bazargic și aiurea și cumpărând pământuri, după ce o bună bucată de vreme cei din Cotel au umblat ca ciobani dealungul și latul Dobrogei. În această provincie ei sunt mai cu seamă din satele Erkeci și Gulița. După pacea de la Adrianopol (1829) cea mai mare parte a venit așezându-se în regiunea Balcicului, ca de ex. cei din *Sarâmuşa*, originari din Erkeci.

În regiunea Bazargicului lipsesc urmele graiului bulgăresc în O, cel vechiu, și aceasta ne arată că nu există aici o populațiune veche, ci locuitorii sunt veniți de curând din Balcani și Tracia ¹⁾.

Vechii locuitori — dacă vor. fi fost, adăugăm noi, — zice MILETICI, parte s'au turcit, parte s'au nimicit, iar parte au emigrat în România și Basarabia. Dacă regiunea Bazargicului și Balcicului a fost colonizată mai cu seamă de coloniști noi din Tracia și Balcani, în drumul lor de emigrare spre Rusia și Basarabia, sau întorcându-se nemulțumiți de acolo înapoi spre patrie, — „în partea occidentală, în spre Silistra și Turtucaia, elementul colonizator este împrumutat de la *vechea populațiune a Bulgariei nord-estice*, cunoscută sub numele de „*Hârcioi*“ sau „*Erlii*“, populațiune ce se mai găsește încă în regiunea Razgrad, Şumla și Provadia. Prin limba sa, această populațiune se apropie de aceea veche amintită, a regiunii Silistra, și tot așa și prin elementele fundamentale ale portului său. O mare parte din această populațiune s'a stabilit în așezările de astăzi ale Dobrogei noi românești la începutul veacului trecut și mai cu seamă către 1810 și după războiul ruso-turc din 1828—1829“ ²⁾.

Cei mai mulți din acești locuitori sunt din reg. Jambol și Adrianopol, din satele Erkeci, Gulița și altele din reg. Razgrad; — din satele așa numite *Sârt* din Şumen-Provadia; aceștia din urmă

¹⁾ L.J. MILETICI, *Das Ostbulgarische* col. 27.

²⁾ ST. ROMANSKY, *Carte ethnographique* . . . pg. 14.

trăesc amestecați cu locuitorii de munte și cu cei proveniți din Tracia și sunt numiți de chiar aceștia *Sikovci*. MILETICI spune că în regiunea Silistra, Curtbunar, Acadânlar și Turtucaia ar mai fi găsit — „zu meiner Verwunderung“ — rămășițe din vechea populațiune ce a supraviețuit războaielor ruso-turce. Acești locuitori vechi, ce vorbesc de asemenea dialectul în O și cari se deosebesc prea puțin de emigranții din Razgrad și de Sikovci, sunt cunoscuți sub numele de *Grebenți*, din cauza unei podoabe de forma unui pieptene, pe care nu de multă vreme o purtau femeile pe cap¹⁾. Sikovcii, înrudiți cu Grebenții, locuiesc cu aceștia la un loc în *Kalipetrovo*, proveniți din satele Sârt: Cercovna, Kosovéc, Marcovec, Derechioi și Aiazma (reg. Provadia); în *Pândâcli* Sikovcii au venit, nu de multă vreme, din satul Almalău, după ce Turcii au emigrat din cel dintâi. *Hadâr=Celebi*, *Topci* și *Cainargeaua=mare* (Golema=Cainargea) — toate în districtul Kurtbunar, — cuprind Sicovci amestecați cu Grebenți. Satele *Oluclù* și *Ghiulerchioi*, mai înainte curat turcești, au astăzi locuitori bulgari Sikovci și Grebenți mai cu seamă din *Calipetrovo*. Emigranți din vechile sate de Hârcioi din districtul Razgrad sunt în *Carâorman* (distr. Silistra) și anume mai cu seamă din satele Kabacolac și Hârsovo; de asemenea se află și în *Brâcima*, amestecați cu macedoneni (Arnăuți) din satul Carâ=Arnaut de lângă Razgrad²⁾. Din Cabacolac, Hârsovo și Arnautchioi sunt emigranți și în *Babuc*, *Caraomur* (distr. Silistra), *Sânovo* și *Vischioi* (distr. Turtucaia).³⁾.

În noua Dobroge românească (Cadrlaterul), — după 1878 până la 1913, se înțelege că elementul bulgăresc a fost acela care a propășit, datorită sprijinului și politicii urmărite în acest scop de tânărul stat bulgar. Înmulțirea Bulgarilor s'a făcut mai cu seamă în paguba elementului musulman, care decădea, fie din cauza emigrărilor lui în spre ținuturile Turciei europene sau asiatice, fie datorită situațiunii acestui element față de viața modernă cu care nu se putea deprinde și din care cauză începe să se ofilească și să se împuțineze.

Bulgarii vin aici din Basarabia, Dobrogea românească și mai cu seamă din Balcani, cumpărând pământuri și colonizându-se. Așa

¹⁾ Lj. MILETICI, *Das Ostbulgarische* col. 28.

²⁾ Asupra „Arnăuților“ de la Silistra, cf. lucrarea lui MILETICI în *Periodicesko Spisanie* (1900) Nr. 10.

³⁾ Lj. MILETICI, *Das Ostbulgarische* col. 28—30. — Pentru amănunte să se vadă mai cu seamă lucrarea aceluiaș autor *Staroto bălgarsko naselenie* pg. 146—167. — Cf. St. ROMANSKI, *Carte ethnographique* pg. 7—15, C. JIREČEK, *Das Fürstentum Bulgarien*.

se explică împetritura acestei populațiuni, cum e spre exemplu în Bazargic, unde pe lângă coloniști din Cotel, se află și din regiunea Gabrovo, Kopristița, Bela Slatina și din alte părți. În locul Turcilor ce părăseau atât orașele cât și satele, se așezau Bulgari din satele vecine, cari, după cum am văzut, fiind de obârșie diferită, dădeau noilor așezări, astfel alcătuite, o coloratură foarte bălțată.

Bulgari s'au mai așezat în Cadrilater, în special în regiunea Bazargicului, ca păstori, nu numai cu propriile lor turme, venind aici din regiunea Cotel, dar o bună parte dintr'înșii au servit ca ciobani la bogatele turme de oi ale beilor turci¹⁾.

Aceasta este de altfel și explicațiunea de ce vechea populațiune a Grebenților din regiunea Silistra s'a împrăștiat în toate părțile acestei regiuni în afară de vechile-i așezări arătate mai înainte și situate în regiunea dunăreană între Turtucaia și Silistra.

Invazia elementul bulgăresc colonizator după 1878 lămurește și schimbarea toponimiei Dobrogei sudice, unde se poate observa în locuirea unor numiri turcești prin altele bulgărești de proveniență cu totul nouă. Harta marelui stat major rus dintre 1835—1836 ne arată o nomenclatură aproape exclusiv turcească pentru această regiune, precizându-ne care sate erau pustii, părăsite de locuitori, și cam câta populațiune se găsea în cele înfățișate ca locuite²⁾. Chiar mai târziu

¹⁾ C. JIREČEK, *Ethnographische Veränderungen* . . . pg. 184; F. KANITZ *Donau-Bulgarien und der Balkan*, III, pg. 239.

²⁾ Urmărind pe această hartă toate localitățile însemnate, le înșirăm aici în ordinea următoare;

I. Linia *Mangalia—Cavarna*: Esencichioi (sat pustiu). Karadjelar (părăsit), Kiuciuk-Kacemak (părăsit), Buiuk-Kacemak (5—20 case), Esăf-Kiusy (părăsit), Sulemanlâc (5—20 case), Safteanlânsk (5—20 case), Karadjelar (5—20), Semizler, (5—20), Orzachioi (curte izolată), Kalfachioi (curte izolată), Selimkiosi (părăsit), Akbaș (părăsit), Akardja (5—20), Balalâ (5—20), Atmalâ (părăsit), Hadjelar (5—20), Iridja (5—20), Kara-Baiar-Eki (5—20), Ilibek (5—20), Karaalise (5—20), Arnaullar (5—20), Karacea (5—20), Malcoci (5—20), Suiusi (5—20), Magalbei (5—20), Kavarna (orașel cu peste 20 de case), Suiuack (cu peste 20 de case), Gheradji (5—20), Karamer (părăsit), Kam-Ciuchir (părăsit), Cadi-chioi (părăsit), Muraace (părăsit), Karalosk-Kişlesi (5—20), Hadji-Bairam (5—20), Eazidjilar (5—20), Serenișe (5—20), Saftân-Kioi (5—20), Koube-Kioi (5—20), Kalaci-Kioi (5—20), Seda-Amet (5—20), Kara-bazar Ene (5—20), Ghiura (5—20), Ghiurmanî (5—20), Saŧalmiș (5—20), Karalaci-Dercse (curte izolată), Karalar (5—20), Duranlar (5—20), Sirteskisi (5—20), Sma-lâcichioi ((părăsit), Djaŧir-Faki (părăsit), Balamî (5—20), Akardja (5—20), Iumi-merlar (5—20), Iersidler (5—20 cu moschee), Eki-Male (curte izolată), Karalibekioi (curte izolată), Suciuc-Kioi (5—20), Schenderli (curte izolată).

II. Linia *Cavarna—Ecrene—Bazargic*: Borki-Suiucâ (5—20), Injekioi (5—20),

în 1887, C. JIREČEK a arătat că întreaga toponimie a regiunii Cadrilaterului era turcească — înșirând o listă de circa 100 de localități, aproape cu desăvârșire turcești, din regiunea Balicului. — „Die Ortsnamen in diesen Landstrichen sind meist türkisch, haben aber nur in seltenen Fällen ein eigenartiges Gepräge“¹⁾.

Noutatea elementului bulgăresc în toată regiunea Cadrilaterului se poate vedea și mai bine dacă urmărim interesanta expunere făcută de ST. ROMANSKY (*Carte ethnographique de la nouvelle Dobroudja roumaine*, Sofia 1915), unde sunt urmărite toate așezările omenești, localitate cu localitate, arătându-se anume ce naționalități locuiesc în fiecare și de când sunt așezate acolo.

— „L'acroissement du nombre des Bulgares pendant les trente dernières années est dû principalement au fait que les Bulgares originaires d'autres contrées de la Bulgarie n'ont pas cessé de venir remplacer les Turcs qui émigraient“. (*Ibidem* pg. 7).

Prin urmare, în epoca anterioară acestor mari schimbări etnografice chiar și Deliormanul nu cuprindea decât foarte puțină popu-

Teke-Kioi (cu moschee), Mumciuli (5—20), Balic (oraș cu moschee și biserică), Ecrene (5—20), Ceamnekioi (5—20), Esecselar (curte izolată), Alece (curte izolată), Topcelar (5—20), Augorman (curte izolată), Bogdankioi (5—20), Eni Magale (5—20), Karamurat (5—20), Bazardjik (oraș), Kabasakal (curte izolată), Karacurt (curte izolată), Kiopeler (5—20), Kalfa-Magalesi (5—20), Cerchez-Magalesi (5—20), Buiuk-Imerler (5—20), Karaman-Dere (curte izolată).

III. Linia *Bazargic-Silistra*: Sumenic (5—20), Osman-Faki (5—20), Ciachirdji (părăsit), Arabadji (5—20), Buiuk-Ciumurli (5—20), Carasnal (5—20), Karapeli (5—20), Celebichioi (5—20), Bairam Punar (5—20), Bazaurt Buiuk Magali (5—20), Bazaurt Funduklii (5—20), Ciaur Magali (5—20), Murdzike (5—20), Kiadjelar (5—20), Karadjat (5—20), Ekindjik (sat), Doumlar (5—20) și Olukli (5—20), Borgendjic (5—20), Ekikioi (5—20), Ceatalarmi (5—20), Bărcima (5—20), Almalui (peste 20 de case), Kalipetrovo (peste 20 de case), Silistra (oraș), Vaidemir (peste 20 de case).

IV. Linia *Silistra-Turtucaia*: Tamarița (Tatarița) (cu peste 20 de case), Vetrenia (5—20), Srebrena (cu peste 20 de case), Popkioi (cu peste 20 de case), Kiuciuk-Kinli (părăsit), Kadikioi (cu peste 20 de case), Citalja (cu peste 20 de case), Arabadjilar (cu peste 20 de case), Doumuşlar (cu peste 20 de case), Hadjakioi (5—20), Babuciular (5—20), Sarsınlar (5—20), Kamaskioi (5—20), Oruzlar (5—20), Emirkioi (cu peste 20 de case), Raia (5—20), Turtucaia (oraș), Sarghiorliu (5—20), Eski-Esmil (cu peste 20 de case), Haskioi (5—20), Atmagea (5—20), Atmagea-Maga (5—20), Karavelichioi (5—20), Saarlari (5—20), Ekikioi (cu peste 20 de case), Carasekioi (cu peste 20 de case), Duraklar (5—20), Akadânlar (cu peste 20 de case), Karalar (5—20), Ormankiri (5—20), Cidlear (cu peste 20 de case).

¹⁾ C. JIREČEK, *Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanen* pg. 25 și nota.

lațiune bulgărească în câteva sate de Grebenți și Sicovți din jurul Silistrei, amintite mai sus.

* * *

Pe lângă resturi de veche populațiune tătărească, așezată odată cu aceea din Dobrogea nordică, cum s'a arătat mai sus, majoritatea Tătarilor din Dobrogea sudică s'a stabilit aici după războiul Crimeii. În 1910 erau în număr de 12.685, mai mult de jumătate — 6040 — locuind în ținutul Bazargicului, în oraș, și în satele Matlâmovo, Aidânbei, Ciufutcuiusu, Harmancuiusu, Ciacârcea, Arabagi, Gorno-Kadievo, Durasi, Hasarlâc, Ezibei, Casapli, Cocargea, Gorno-Ciamurli, Sarâmahmud, Hasâmdede și altele; în ținutul Balcicului se găseau 2.249, în afară de oraș, în majoritate covârșitoare în satele Momcil, Veischioi, Suleimanfacă, Turcsuiuciuc, Predel (Murfacea), apoi în număr mai mic în Ciatalar, Spasovo și altele. În regiunea Turtucaiei atingeau cifra de 1.608, din cari 1.101 locuiau numai la Tataratmagea, apoi în Horoslar, Turckosui și în satul complet tătăresc Siahlâr. Din cei 1.014 din regiunea Silistrei, unii se aflau în oraș, iar alții în satele Cercovno, Anascic, Chioseaidân, Caravelichioi, Cocina, Topci și altele; de asemenea în regiunea Curtbunarului locuiau în satele Beibunar și Sarânebiurfluc în număr de 673 locuitori. Ei se deosebeau considerabil de Turci, mai cu seamă prin limba ce-o vorbeau.

Din punct de vedere al obârșiei lor istorice și geografice, ne arată E. PITTARD că Tătarii din Dobrogea sunt un adevărat complex. Veniți din Basarabia și Crimeea, ei erau un amestec, din chiar locul lor de origină, unde elementul tătăresc nu era curat. În Dobrogea se pot distinge trei straturi de așezări tătărești: unul stabilit aici după războiul Crimeii, — celălalt format de Tatari emigrați în masă din regiunea Donului, din vremea războaielor ruso-turce, și altul datorit Tatarilor Kabail, veniți tot din Rusia, după ce au stat câțva timp în Basarabia. — „Etudier les Tatars de la Dobroudja, c'est donc en somme, etudier tous les Tatars“¹⁾.

* * *

Condițiunile geografice și climaterice ale Dobrogei sudice făceau ca această regiune să se prezinte ca o minunată regiune pentru păstorit. De aceia încă înainte de pacea de la Passarovitz (1718) obișnuiau Mocanii ardeleni să treacă Dunărea pe la Giurgiu-Rusciuc

¹⁾ EUGÈNE PITTARD, *Les peuples des Balkans* p. 305.

sau Oltenița în Deliorman, spre Bazargic, Valea-Batovei, Balcic, Șumla și chiar spre Varna, unde acești ciobani, ajungeau aproape de Crăciun. După ce treceau prin Turtucaia și Popina, aproape *curat românești*, după amintirea unor asemenea ciobani, unii rămâneau să-și ierneze oile în regiunea Bazargicului „prin satele mai apropiate, prin Ghelengic, Cabașacal, Izibei, „Hoscadân“ (Hoscadan), Bașbunar, Suiugiuc, Ciacârcea etc.; alții înaintau mai spre Răsărit și Miază-Noapte-Răsărit pe la „Ianalâc“ (Hanlâc), „Satul cu pădurea lui Opreanu“ (Toicuiusu) — unde și-a belit oile un oarecare Oprean — Gurdumanu (Curdoman), „Safu fără apă“ (Cuiuchioi), „Satul cu gardurile“ (Caslibechioi), „Satu lui Ghibuleț“ (Cara-Omer), — unde și-a belit oile un oarecare Ghibu, — apoi pe la „Satu cu paele“ (Gerzalar) — unde au dat paie la oi — Ciair-Carman, „Vărzările“ (Caralia și Durbelia), Ciamurlia de lângă Vărzării ș. a.; în sfârșit alții înaintau către mare pe la Susuchioi, „Satul popii“ (Ciairlighiol), — a fost un popă creștin în el, — pe la „Cele trei sate împreunate“ (Duvaniuvasi, Tokceilar, „Tekia“ — Teke —), Ecrene, care nu avea decât două trei case, pe la Balcic, unde mergeau ciobanii după sare și mălaiu¹⁾.

La 1845 numărul Mocanilor era destul de însemnat în Dobrogea și Cadrilater și printr-o întâmplare fericită cunoaștem numele fiecărui proprietar de turme, cu vârsta sa, cu locul nașterii, cu fiulul său de supușenie, districtul turcesc unde se afla etc. Astfel erau 145 de Mocani proprietari de oi, din ținuturile Sibiului, Brașovului, Mureșului, Cohalm, Alba-Iulia, Orăștie, Sebeș, Trei-Scaune, Hunedoara, Mediaș, Brețcu și aveau 65.200 de oi, 2.353 cai și 283 alte vite, fiind răspândiți în districtul Isaccea, Tulcea, Măcin, Babadag, Hârșova, Constanța, Mangalia, Silistra, Balcic, Bazargic și Varna²⁾.

În 1850 se întâlnesc destul de numeroși în ținuturile Silistra și Varna până spre Nord la Turcoaia³⁾.

¹⁾ I. DRAGOMIR, *Din trecutul oierilor mărgineni din Săliște și comunele din jur*, în lucrările institutului de geografie al universității din Cluj, vol. II (1924—1925) pg. 195—227; cf. pentru păstoritul Ardelenilor în Dobrogea, AL. P. ARBORE, *O încercare de reconstruire a trecutului Românilor în Dobrogea* în *Analele Dobrogei* III (1922) pg. 265—275; I. GEORGESCU, *15 ani de transhumanță în țările române (1782—1797)* în *Analele Dobrogei* V—VI (1924—1925) pg. 30—48; ST. METES, *Păstori ardeleni în Principatele române*, Arad 1925, pg. 146—158; A. VERESS, *Păstoritul Ardelenilor în Moldova și Țara-Românească (până la 1821)* Buc. 1927.

²⁾ G. VÂLSAN, *Mocanii în Dobrogea în 1845*, în *Graiul românesc* II (1928) pg. 45—46.

³⁾ K. F. PETERS, *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha* pg. 52.

Revărsările de populațiune de pe malul stâng românesc și creșterea elementului ardelean, prin ciobani, ne esplică în largă măsură de ce la Silistra și Turtucaia precum și în satele înconjurătoare a existat totdeauna o populațiune românească numeroasă cu o biserică și cu o școală bine organizată încă de timpuriu. Această viață românească dintre Silistra și Rusciuc o dovedește și faptul că pe la 1850 la „Popina și Aidemir se vorbea românește, iar preoții slujeau în aceeași limbă“ și chiar satul Kalipetrovo continuă a fi înrăuit de cartea și limba românească ¹⁾.

KANITZ, descriind târgul de țară dela Turcșmil de lângă Turtucaia, arată frumusețea oilor ciobanilor ardeleni din regiunea Turtucaiei, oferite spre vânzare pentru carne, în timp ce peile se trimeteau în Ungaria și Germania. Acești ciobani își petreceau în această regiune tot timpul anului și numai iarna se duceau acasă pentru a-și duce acolo câștigul realizat de pe urma păstoritului ²⁾.

ROMANSKY arată că numărul Românilor în 1910 era de 6.359 repartizați astfel: Turtucaia 4.056, Kalimok 181, Aidemir 578, Silistra 250, apoi presărați prin diferite sate în regiunea Bazargicului (657), a Curtbunarului (242) și a Balcicului (84), cam în felul următor: Embiemale (125) cu ciobani ardeleni așezați aici, Devedjichioi (80), Ekice (67), Omurchioi (65), Hasarlâc (40), Kazaldjicli (60), Codjaolar (35) și alte ³⁾.

* * *

Odată cu așezările *Rușilor și Lipovenilor* în vechea Dobrogea românească ⁴⁾ s'au stabilit puțini și în Dobrogea sudică, aflându-se, după statistica bulgărească din 1910, cam 1.423 persoane, locuind în regiunea Silistra 852, în reg. Bazargic 473, în reg. Balcic 61, în reg. Turtucaiei 21 și a Curtbunarului 16. Cea mai puternică așezare lipovenească era aceia de la Tatarîța, de lângă Aidemir, la Vest de Silistra, unde se aflau atunci 788 Lipoveni și 20 Bulgari. La Tatarîța ei s'au așezat după anul 1828, în locul Bulgarilor „Grebbești“, ale căror resturi se mai găsesc astăzi în satele Ceacu și Ciocănești din jud. Ialomița. Lipovenii au venit aici din Chiuciucghiol, dintre satele Cadichioi și Garvăn. În regiunea Bazargicului se aflau la

¹⁾ V. PAPACOSTEA, *Despre Românii desnaționalizați dintre Rusciuc și Silistra*, în *Graiul românesc* III (1928) pg. 1—5.

²⁾ F. KANITZ, *Douau-Bulgarien* III pg. 341.

³⁾ ST. ROMANSKY, *Carte ethnographique* pg. 26—27.

⁴⁾ Cf. AL. P. ARBORE, *Așezările Lipovenilor și Rușilor în Arhiva Dobrogei* III (1920).

Musubei 119, Echisce 89, Hasarlâc 88, Devedjikioi 29, iar în districtul Balcic, la Resiler 44.

* * *

Ca locuitori ai oraşelor mai cu seamă, se mai găseau în Cadrilater *Greci, Armeni, Evrei*, ocupându-se mai mult cu negustoria. Odinioară se mai găseau aici şi *Cerchezi*, cari au dispărut cu desăvârşire astăzi.

Țigani mahomedani se aflau în număr de 12.192, neputându-se fixa anumite localități, de oarece majoritatea lor sunt nomazi.

Cu totul de proveniență nouă erau *Germanii* resfirați prin unele localități ca *Alianifé, Ciobancuiusu, Curudjachioi* din reg. *Bazargicului* și în *Gorița și Kalina* în ținutul *Balcicului*.

Statistica reprezentată prin evaluarea grafică ce-o face *St. ROMANSKY* la harta anexată lucrării „*Carte ethnographique de la nouvelle Dobroudja roumaine*” pe baza datelor recensământului *Bulgariei* din 31 Dec. 1910, ne arată în cele două județe *Caliacra și Durostor* următoarele cifre: 134.331 *Bulgari*, 106.830 *Turci*, 12.192, *Țigani*, 11.584 *Tatari*, 6.359 *Români*, 4.919 *Găgăuți*, 1.783 *Armeni* și 4.140 *diverși*.

După numărătoarea din 1912, tabloul populațiunii din *Cadrilater* era următorul ¹⁾:

	Districtul		Total	
	Caliacra	Durostor		
Români	1.288	5.314	6.602	} 136.224
Bulgari	68.307	53.618	121.925	
Tatari	9.419	2.957	12.376	
Turci	58.405	65.443	123.848	
Germani	563	32	595	
Greci	992	179	1.171	
Armeni	1.056	854	1.910	
Ruși	1.238	873	2.111	
Ovrei	408	460	868	
Țigani	6.299	4.725	11.024	
Sârbi	217	98	315	
Necunoscuți . . .	28	5	33	
Total gen.	148.220	134.558	282.778	

¹⁾ S. MEHEDIȚI, *Observări asupra Dobrogei*, în *Convorbiri Literare* (1919) LI, pg. 79.

În calea tuturor năvălirilor, Dobrogea sudică, ca și cea nordică, a fost un fel de popas al multor neamuri schimbătoare dintre Asia și Europa pe căile stepelor dinspre Nord ca și pe drumurile sudice din răsăritul Balcanilor, dealungul coastelor Mării-Negre.

În epoca despre care ne-am ocupat, această regiune ia un pronunțat caracter turanic, începând cu Pecenegii și Cumanii, pentru ca apoi, prin puternica masă turco-tatară, să capete un caracter specific, evidențiat nu numai printr'o deosebită înfățișare etnografică, dar chiar și prin anumite aspecte culturale unice, întâlnite la tot pasul, mai cu seamă cu puternice caractere asiatice și înfățișate până și printr'o nomenclatură toponimică de o precumpănitoare pecete turanică. Acest aspect dăinuiește aproape toată epoca modernă și chiar atunci când lumea osmanlăie europeană începe să arate semne de oboseală și de decădere, încă regiunea Deliormanului de astăzi era renumită în Balcani prin înfățișarea-i aproape curat turcească. Deabia din a doua jumătate a veacului al XIX începe să se prefacă, schimbându-se, acest aspect etnografic al regiunii în paguba elementului dominant până acum, prin infiltrațiunile străine, creștine, dintre care cea bulgărească a fost cea mai puternică și mai susținută, datorită sprijinului avut din partea tânărului stat bulgăresc stăpânit de tendința de a submina pretutindeni și prin toate mijloacele pe fostul stăpân de odinioară.

Prin urmare, cu excepția Găgăușilor de pe litoralul Mării-Negre

Pentru aspectul etnografic extrem de variat al întregii regiuni dobrogene, dăm următoarea minunată caracterizare :

„La Dobroudja est une extraordinaire mosaïque de races. Les Turcs et les Tartars (Tatars) y coudoient les Roumains et les Bulgares et, tous, ils sont groupés en villages ethniquement compacts. Point de rencontre de l'Asie antérieure et de l'Europe orientale, la Dobroudja put être pour les uns une escale et pour les autres un abri. Les premiers y rencontrèrent la large vallée du Danube, qui laisse apparaître, sur la rive gauche, les terres basses de la Valachie orientale, et leurs désirs purent se donner carrière. Les seconds, après avoir passé le fleuve ou abordé par la mer, se sont arrêtés dans cette presqu'île qui assurait leur vie et ils y sont demeurés. Lazes, Kurdes, Arméniens, Tcherkesses, Tartares, colons allemands et colons russes, Roumains de Transylvanie ou de royaume, Bulgares, Serbes, Turcs, Grecs, Albains, Tsiganes nomades, et combien d'autres : ceux qui disparaissent petit à petit, comme les Arabes, les Tscherkesses et les Nègres, et ceux qui ont prospéré, ayant tous gardé leurs mœurs, leurs costumes et leurs langues, ils constituent le microcosme eurasiatique, le magnifique laboratoire d'ethnologie comparative dans lequel, pendant cinq années de recherches assidues, j'ai tendu mon effort anthropologique“.

[E. PITTARD, *Les peuples des Balkans*, Genève-Paris, 1920 pg. 26].

și a Turcilor așezați puternic aici din veacul al XVI, toate neamurile conlocuitoare amintite sunt de proveniență nouă și ele au căutat, printr'o puternică activitate, să se desvolte în locul elementului turcesc care, obosit și stăpânit de nostalgia unui trecut de putere și strălucire, mort pentru totdeauna, a început să se retragă spre alte meleaguri, ca și acum aproape o jumătate de mileniu, când tot în cete mișcătoare s'a așezat aici, — căutându-și astăzi parcă un fel de nouă regiune de concentrare în lumea asiatică, pentru vis ca și pentru o nouă acțiune în jurul steagului profetului.

•

OIERII MĂRGINENI ȘI TRANSHUMANȚA LOR ÎN DOBROGEA DE SUD

de N. DRAGOMIR
Profesor-Cluj

Condițiunile fizice, deosebit de prielnice pentru viața pastorală, ce le prezintă regiunea cunoscută sub denumirea de *Margine*, *Mărginime* sau *Mărginenime* — cum spun alții — din județul Sibiu, a îndrumat locuitorii acestei regiuni să se ocupe cu păstoritul. Solul puțin răsplătitor pentru munca mai grea a pământului pe de o parte, iar pe de alta relieful cu formele sale mai domoale, așezate la diferite înălțimi în formă de trepte : jos, între 500—600 m., „*Hotarul*“ cu fânețe bogate și pășuni pentru iarnă ; mai sus, între 1000—1300 m. „*Pădurile*“, minunate locuri pentru fânețe și pășuni de toamnă și primăvară, iar sus de tot *Munții* lășiți în formă de poduri întinse, fără prăpăstii, cu o climă destul de blândă și bogați în iarbă și apă până la vârf — i-a determinat să se dedice exclusiv acestei ocupațiuni, pe care au dezvoltat-o cu atâta temei, încât au rămas neîntrecoși între ceilalți păstori din cadrele României Mari. Dar, mai adăugându-se la acestea și poziția mai centrală ce o ocupă între celelalte regiuni pastorale, — mărginită fiind dinspre apus de Munții Retezatului, cu multele zănoage, care se întrec în bogăția vegetației, verde în tot decursul verii, iar dinspre răsărit de Munții Făgărașului, cu iarba cea fragedă „de se rupe sub opincă“, — ei au fost încontinuu stimulați să cuprindă largimi tot mai mari, până când au ajuns să practice ciobănitul pe o așa întinsă arie, încât au rămas neîntrecoși chiar și în istoria păstoritului universal.

Despre începuturile acestei ocupațiuni prea puține știm. Este și natural acest lucru, deoarece acest început este atât de îndepărtat, încât și „amintirea lui a trebuit să piară din pricina lungimii vremurilor călătoare“.

Bănuim însă că, în vremurile cele mai vechi, când omul nu avea nici siguranța zilei de mâine și importanța economică a vitelor

și în deosebi a oilor, preferate de Români în toate timpurile¹⁾, nu trecea peste acoperirea nevoilor familiare, păstoritul se făcea pe o scară foarte redusă. Fiecare familie nu va fi avut decât câteva vite grupate pe lângă coliba aruncată pe careva culme de deal, în jurul căreia se desfășura, pe acele vremuri, nu numai ciobănitul, ci se grupa întreaga viață familială, vecinic în mișcare între munte și locurile mai joase. Cum se va fi desfășurat, în amănuntele ei, această viață de continuă pendulare între munte și colibe, nu putem ști, căci vremea necruțătoare a șters și ultimele reminiscențe ale acestei vieți atât de minunate pentru omul secolului nostru.

Cu liniștirea vremurilor aduse de secolele de mai târziu și importanța economică a vitelor va fi început să crească. Datorită acestei împrejurări, sprijinită în cea mai mare măsură de condițiunile fizice și biologice atât de prielnice ale acestei regiuni, numărul vitelor va fi început să crească încontinuu; iar ca urmare a acestei creșteri continue, a fost că munții, devenind neîncăpători, turmele sporite încep să se răspândească și în ceilalți munți. Când vor fi început să se răspândească și care va fi fost ordinea munților în cari au mers mai întâi, nu putem ști. Ceea ce știm este că, datorită acestei sporiri a turmelor și acestei răspândiri a lor, care trebuie să se fi făcut pe încetul și să fi durat secole întregi, familiile încep să se mute în sat, viața se stabilește cu încetul și se intensifică, atingându-și apogeul pe la finele secolului al 18-lea și în prima jumătate a celui de al 19-lea. Fixăm acest timp nu numai pentru că atunci îi găsim răspândiți în toți munții, ci și pentru că atunci ne povestesc bătrânii de cel mai mare număr de oi, care se cifrează nu la mii și zeci de mii ci chiar la sute de mii, aproape de fiecare comună. Această intensificare a vieții a fost o realitate, și din vremuri vechi, căci numai așa ne putem explica rostul brâului de cetăți medievale ori chiar cu temelie mai veche, care încingea Mărginimea dela un capăt până la celălalt. El începea — exceptând cetatea Turnu-Roșu — tocmai dela Tâlmăciu și se continua cu cetatea dela Cisnădioara, apoi cu cea dela Rășinariu, așezată pe Cetățuie, o mică ridicătură situată în partea de vest a satului, în nemijlocită apropiere²⁾; cu cea dela Orlat de pe Dealul Orlatului; dela Sibiel de pe Dealul Urișilor sau Vârful Zidului; de la Săliște de pe Tarniță sau Dealul Furcilor; probabil și dela Gales de pe Căținaș și, în fine, cu cea dintre Poiana

¹⁾ EM. DE MARTONNE, La Valachie, pg. 116.

²⁾ V. PĂCALĂ, Monografia satului Rășinariu, pg. 38, nota 3.

și Dobârca. Chiar dacă n'ar fi fost clădite toate pentru Români, cu siguranță au fost clădite și de Români. În tot cazul, important este că ele au fost clădite într-o regiune cu o viață intensă, căci clădirea lor în locuri pustii nu-și găsește justificare. Tot despre această viață intensă ne dau dovadă și luptele aprige, împreunate cu extraordinare eforturi și sarcini grele, pe care le-au dus secole de-a rândul și în deosebi generațiile secolului al 18-lea din această regiune, — în frunte cu Rășinărenii și Săliștenii — pentru a-și apăra patrimoniul străbun contra lăcomiei acaparatoare a Sașilor din Sibiu și celelalte comune săsești din împrejurine.

La dezvoltarea acestei vieți intensive au contribuit fără îndoială și multele piețe de desfacere, al căror număr a crescut paralel cu liniștirea vremurilor. O bună parte din produse se desfăcea — după tradiție — din cele mai vechi timpuri, pe piețele orașelor mai apropiate, astfel că multe își datoresc viața economică înfloritoare de azi și în special dezvoltarea industriei lor numai Mărginenilor. Exemplu clasic este Cisnădia care, dacă astăzi are o industrie textilă atât de dezvoltată, trebuie să mulțumească și oierilor mărgineni. Tot așa Sibiu, în bună parte, și Brașovul și Bistrița.

Dar desfacerea produselor, cu timpul, nu s'a mai mărginit numai la piețele apropiate, ci și mai îndepărtate, ba chiar externe. Creșterea populației, industrializarea și îmbogățirea Europei de vest, apoi multele răboaie: religioase, de succesiune, de partide și dese expediții turcești, prin concentrarea a marii mase de oameni, au reclamat tot mai multe materii prime, și în deosebi alimente, pe care le absorbeau din toate părțile și mai cu seamă din părțile de răsărit, relativ scutite de aceste frământări.

Această cerere crescândă n'a rămas fără urmări și pentru desfacerea produselor oierilor ardeleni. Documentele ungurești mărturisesc că Ungurii chiar din secolul al XVI-lea adunau vite de prin târgurile țării și le duceau încet, păscând, cu o droaie întreagă de mânători înarmați până în dinți pentru luptă, până la Viena, Nürnberg, Triest și chiar mai departe¹⁾. Dacă din Ungaria secătuită, în acest timp, și de jugul turcesc și de mercenarii nemți și, în fine, și de războaiele fratricide plecau spre apus turme întregi de vite adunate de prin târguri, cu atât mai vârtos vor fi plecat și din Transilvania, nu numai mai puțin sbuciumată — după cum s'a spus, — ci și mai proprie creșterii animalelor. E adevărat, dovezi scrise nu avem încă, dar

¹⁾ L. MADRASSY, *Nomádpásztorhodás a kecskeméti pusztaságon*, pg. 14, 15, 16.

completând aceste mărturisiri ungurești vechi cu știrile de mai târziu, păstrate în Mărginime, ajungem la concluzia că nu putea fi altfel. Astfel este știut că prin întâia jumătate a sec. al 19-lea, unele familii din Săliște ca Bârzăneștii și Bloțeștii, însoțind pe Boițeni (Boița, jud. Sibiu), mergeau cu botoașe până pe la Viena ¹⁾. Acest fapt ne indică nu numai că nu erau străini de piețele din apus, ci ne îndreptășesc să presupunem că și în vremurile mai vechi bătătoreau „drumurile vitelor“, menționate de documentele ungurești, căci nu ne putem închipui că numai aceste familii să fi fost deschizătorii de drumuri spre vest, când cunoaștem spiritul deosebit de întreprinzător al Mărgineanului și din felul cum s'a comportat prin Rusia în timpurile noastre.

Răspândirea Mărginenilor cu turmele lor și în ceilalți munți a avut și alte urmări. Depărtându-se cu turmele tot mai mult de locul de origină, nu se mai reîntorc la iernat pe la colibe, ci încep să se reverse în toate direcțiile spre locurile mai joase. Acest fapt are drept urmare că viața din jurul colibelor s'a spart, mufându-se în sat — după cum s'a mai amintit — iar ciobănitul a revenit de acum numai bărbaților, femeile ne mai putându-și însoți bărbații pe drumuri lungi și grele și, în fine, vitele mari mai greoaie au fost părăsite, afară de caii trebuincioși pentru transportul țălelor. Trebuiau să caute alte locuri pentru iernat, pentru că fânațele din „Păduri“ nu puteau acoperi nevoile turmelor sporite.

Direcțiile în care au apucat au fost diferite. Unii coborau pe Podișul Transilvaniei, unde se opreau prin luncile râurilor mai mari și mai bogate în iarbă cum ar fi pe Mureș, Criș, Someș etc. Alții străbăteau podișul și înaintau până în regiunea Satului-Mare, atrași fiind de locurile umede dela Eced și Crasna. În aceste părți merg și azi ²⁾. O altă grupă apuca spre vest și parte se opreau în lunca Tisei, iar parte treceau chiar și mai departe. O a patra grupă apuca spre SW spre Banat, îngrămădindu-se în colțul format de Tisa și Dunăre, sau trecând chiar în Croația. În părțile Timișoarei merg chiar și azi în număr mare. Până la Tisa au mers până de curând; doar abia s'au scurs câțiva ani de când s'au stins din viață cei doi bătrâni din Poiana — N. BOZDOG și I. MATEOIU — cari știau să

¹⁾ N. DRAGOMIR, Din trecutul oierilor din Săliște și comunele din jur, Lucr. Inst. de Geogr. vol. II, pg. 249.

²⁾ În primăvara anului 1938, după d-l prof. N. TĂTARU, au trecut prin Cluj aproape la 100 ciopoare.

înşire o mulţime de sate prin părţile acestea, în jurul cărora obişnuiau să ierneze. Dar nu ne lipsesc nici documente. Astfel ni s'a păstrat un document din 1849, în care se spune că unui oarecare Nicolae Dădârlat din Silişte, care se afla la iernat, în anul acesta, într'un sat de pe malul Tisei, i s'a confiscat oile pentru motivul că ar fi luat parte la revoluţia din 1848 îndreptată contra Ungurilor¹⁾.

Dar obiceiul de a ierna în părţile Tisei şi ale Dunărei ungureşti şi chiar în regiunile de dincolo de Dunăre este cu mult mai vechiu. Inseşi documentele ungureşti mărturisesc aceasta. Ele spun că, îndată după dezastrul dela Mohács, întâmplat în 1526, cea mai mare parte a Ungurilor s'au refugiat în părţile nordice ale Ungariei, rămânând partea de mijloc, dintre Tisa şi Dunăre, ocupată de Turci, aproape complet nelocuită. Din acest timp i s'ar trage denumirea de „Pustă“, păstrată până în timpurile noi. După Unguri, prin urmare, această denumire n'ar caracteriza relieful şi viaţa acestei regiuni, ci mai mult lipsa locuitorilor refugiaţi din calea jugului turcesc. Ele mai mărturisesc că tot în acest timp, adică în sec. XVI, favorizaţi de această împrejurare, au coborât din munţii Transilvaniei o mulţime de păşori valahi fără pretenţii, harnici şi liniştiţi, cari au fost foarte bucurosi angajaţi de Ungurii crescători de vite rămaşi în această regiune, pentru că se pricepeau la facerea a tot felul de brânzeturi şi cari — continuă ele — au adus înflorirea creşterii oilor. În fine, ele mai adaugă că toţi aceşti păstori s'au maghiarizat complet, dând cei mai eroici luptători în războaiele lor din lumea Curuţilor²⁾. Aşa se prezintă adevărul privit din punctul de vedere unguresc. El pare a fi însă altul. Ciobanii amintiţi nu sunt nişte ciobani vagabonzi, sau nişte aventurieri cari, părăsindu-şi liniştea căminului, iau lumea în cap şi pentru o coaje de pâine se avântă în necunoscutul cu marile sale primejdii, căci stăpânirea turcească nu ne închipuim să-i fi favorizat mai mult decât pe Unguri; ci ei sunt păstori români — judecând după situaţia din sec. al XIX-lea, probabil, cei mai mulţi Mărgineni, — cari cu simţul lor inexplicabil de a găsi locurile cele mai potrivite şi mai rentabile pentru practicarea păstoritului, — simţ verificat şi de vremurile mai târzii prin răspândirea lor prin Rusia — au venit în aceste locuri la iernat, cu toată siguranţa, din vremuri mult mai vechi decât sec. al XVI-lea. Stăpânirea turcească n'a constituit o piedică pentru ei; din potrivă, Turcii recunoscând împor-

¹⁾ Documentul se găseşte la d-l AL. IOSIF, dir. gimn. din Sălişte.

²⁾ MADARASSY L, o. c. pag. 15—18.

tanța păstoritului, l-au oblăduit chiar și contra tâlhăriilor oamenilor lor. Acest lucru îl susțin tocmai mărturiile ungurești ¹⁾. Că au fost desnaționalizați, foarte natural, deoacere și locul potrivit și piețele de desfacere i-au legat într'atât, încât nu s'au mai reintors la vetrele lor de baștină. Cam tot în felul acesta se poate explica și proveniența Românilor amintiți prin jud. Şopron, Veszprém și Baranya din Ungaria de V., cari nu sunt altceva decât păstori transhumanți ²⁾ și mai apoi stabiliți în părțile acelea, atrași fiind de condițiile favorabile și piețele de desfacere apropiate, ce li le oferea Europa de V. cu toate frământările și cu tot progresul ei pe terenul industrial.

Judecând prin prisma știrilor de mai târziu, mai cu seamă din ultimele două secole, concludem că nu în părțile acestea vestice își căutau cei mai mulți oieri mărgineni și, în general, ardeleni locurile pentru iernat, ci în cele sudice. Le căutau în părțile sudice pentrucă acestea le ofereau condiții mult mai favorabile pentru iernat. Astfel, le puneau la dispoziție, aproape fără restricții, o câmpie întinsă cu mult mai primăvărată și îndeosebi o baltă imensă cu o iarnă relativ mai blândă, mult mai scurtă și neasemănat mai bogată în pășuni pentru iarnă, care îi scutea și de grija cea mai chinuitoare a procurării nutrețului și le pune la dispoziție, prin bălăriile sale, și adăposturile necesare pentru zilele grele. Spre această baltă se osârdeau toți oierii munților Meridionali, deci nu numai Mărginenii, ba chiar și mulți dintr'ai Moldovei, cari prin drumurile lor, devenite „*Drumurile oilor*“, an de an brăzdau câmpia pe toată întinderea ei, începând din Oltenia și până la Buzău.

Când vor fi început să meargă în Baltă, nu putem preciza. Ceea ce putem afirma însă cu toată siguranța este că transhumanța în Baltă numără multe secole. Această vechime ne-o indică nu numai tradiția oierească, ci și o serie întreagă de documente atât ardelenene cât și din Principate. Astfel — în legătură cu evenimentele din 1662 — amintește de obiceiul lor de a ierna în Balta Dunărei românești istoriograful ungar N. BETHLEN ³⁾; apoi în documentul dela MIH. APAFI, din 1685, se vorbește despre drepturile lor de pășunat în Țara Românească ⁴⁾. Nu ne lipsesc nici hrisoavele Domnilor munteni, cari de asemenea se ocupă de ei: CONST. BRÂNCOVEANU

¹⁾ MADARASSY L. o. c. pg. 14.

²⁾ EM. DE MARTONNE : La Valachie pg. 116.

³⁾ A. VERESS : Păstoritul Ardelenilor în Moldova și Țara Rom. pg. 18.

⁴⁾ A. VERESS : Păstoritul Ardelenilor în Moldova și Țara Rom. pg. 16.

îi amintește ca veniți de multă vreme în Principate, într'un document din 1705; MATEI BASARAB într'altul din 1635, iar LEON TOMȘA în unul din 1629. Ni s'au păstrat documente chiar și mai vechi, cum este cel din 1521, care ne vorbește de o delegație de cnezi din Rășinariu și Cacova, cari merg la Banul Olteniei în afaceri oierești¹⁾; apoi cel din 1452 adresat Brașovenilor de Vlad Dan Vodă tot în chestiuni oierești²⁾, și, în fine, cel din 1418, prin care Mihai Vodă, fiul lui Mircea cel Bătrân, confirmă privilegiile acordate de părintele său Românilor din Cisnădie (j. Sibiu), de a-și putea paște turmele în munții Țării Românești³⁾. Seria documentelor se termină cu aceasta. Cel puțin până azi nu cunoaștem altele. Însă acest șir de documente, care luminează negura atâtor veacuri, ne îndreptățesc să presupunem o vechime și mai mare a legăturilor oierești cu Principatele Române. Nu credem să greșim, dacă afirmăm că stăpânirea, din partea Domnilor români, tocmai a Țării Amlășului și Făgărașului — regiuni eminamente oierești mărginene⁴⁾ — este a se atribui numai acestor legături oierești mai vechi. Altă justificare nu pare a avea. Lipsa documentelor respective scrise nu este de neînțeles, deoarece legile scrise devin indispensabile numai atunci, când angajamentele verbale nu mai au putere⁵⁾. Dar chiar dacă această vechime a transhumanței spre Balta Dunărei românești nu poate fi adevărită prin documente scrise tocmai dela începutul ei, ea poate fi adevărită printr'un document natural, prin necesitatea impusă de condițiunile geografice. Este știut că toate țărilor pastorale, în care se găsesc munți înalți dar bogați în pășuni alături de stepe uscate vara, sunt determinate imperios să facă transhumanță, E adevărat că aceasta este o caracteristică mai mult a zonei mediterane; însă România, — deși după așezarea ce o are nu aparține acestei zone, totuși, dată fiind vara ferbinte, cu evaporație mare dar fără ploi în lunile Iunie și Iulie pe de oparte, iar pe de alta că în părțile sudice iarna este relativ mai scurtă — și ea a trebuit să intre în zona de transhumanță, care cuprinde nu numai toate peninsulele Europei sudice, ci și partea de NW. a Africei⁶⁾. Prin urmare

¹⁾ ST. MÊTES: Păstori ardeleni în Principatele Rom. pg. 7, 9. 14.

²⁾ I. BOGDAN: Documente și Regeste, pg. 59; după Veress.

³⁾ HURMUZACHI: Documente, vol. I/2, pg. 502, după Veress.

⁴⁾ Amlășul sau Amnașul — cum i se zice azi — este o comună lângă Săliște.

⁵⁾ A. VERESS o. c. pg. 17.

⁶⁾ EM DE MARTOME o. c. pg. 116.

transhumanța oierilor ardeleni spre sud este foarte veche. Ea datează de atunci de când, părăsind viața modestă din jurul colibelor, s'au mutat cu pășunatul și în ceilalți munți meridionali, căci cei plecați odată la pășunat în munții mai îndepărtați, și în special cei trecuți în munții dinspre Vechiul Regat, nu s'au mai reîntors la iernat pe la colibe.

Oierii ardeleni transhumanți, coborâți odată în Balta Dunărei, nu s'au mărginit însă numai la iernatul de aici, ci au trecut și în Dobrogea. Când vor fi început să treacă în Dobrogea sau Țara Turcească — cum o numesc ei — nu putem ști, deoarece timpul n'a avut răgazul cuvenit ca să scoată la lumină dovezile începutului. Bănuim însă că acest început este foarte îndepărtat, numărând chiar mai multe secole și iernatul în Dobrogea îl vor fi început deodată sau la scurtă vreme după coborârea în Baltă. Această bănuială se poate întemeia nu numai pe lipsa documentelor mai vechi, ci și pe o mulțime de alte împrejurări. Ca o primă împrejurare poate fi invocată asemănarea ce există între Baltă și Dobrogea. Și Dobrogea își are balta sa. Dacă Dunărea românească în cursul său superior își întinde apa viiturilor mari numai peste malul sfâng, dela Siliistra în jos o întinde și peste cel drept, lărgindu-și și în partea aceasta o luncă asemănătoare: cu bălți, lacuri și locuri tot atât de potrivite pentru iernat. Această luncă tivită cu o salbă de lacuri va fi fost primul factor care îi va fi ademenit să treacă Dunărea; iar bălțile ce se țin lanț și în interior, vor fi fost călăuzele stăruitoare spre regiunile centrale.

Factorul cel mai important, factorul hotărâtor, care îi va fi ademenit însă, este împrejurarea că Dobrogea întrunea trei din cele mai importante condițiuni necesare păstoritului de iarnă și anume: are o climă relativ mai blândă ca în restul țării, cu ierni mult mai domoale, mai scurte, cu zile de ninsoare mai puține și chiar cu regiuni „fără iarnă”; avea apoi pășuni din belșug pentru iernile golașe și, în fine, avea și păduri suficiente pentru adăposturile din zilele cu ierni grele, păduri care începeau dela Silistra cu Damadas și se continuau spre Bazargic cu Pădurea Neagră și Pădurea lui Lie sau a Teiului, iar spre Bulgaria cu Pădurea Chiostea și Pădurea Batovei, cea mai cercetată dintre toate. Toate aceste condițiuni le ușurau mult iernatul, scutindu-i de grija neagră a procurării nutrețului pentru oi.

La aceste împrejurări se mai poate adăuga încă una: nimeni nu le stătea în cale. În vremurile cele mai vechi era sub același stă-

pânitor ca și Țara Românească; mai târziu, dezinteresul Turcilor este îndeobște cunoscut. Era destul să treacă cineva Dunărea, ca nimeni să nu-l mai întrebe de drepturi și să se poată mișca cu turma în toată libertatea, chiar mai liber ca la munte.

Dar vechimea mare a oierilor ardeleni în Dobrogea poate fi sprijinită și pe alte dovezi. În primul rând este tradiția pastorală păstrată pe buzele tuturor oierilor bătrâni, foști ciobani pe vremuri prin acele locuri, cari susțin că „așa s'a pomenit decându-i lumea“. Greutatea ei doveditoare nu poate fi desconsiderată, deoarece, ca toate tradițiile, trebuie să aibă o bază reală. În rândul al doilea, tot aceeași vechime mare o dovedesc locurile de trecere peste Dunăre, cunoscute sub denumirea de „*Vadul oilor*“, care se înșiră mai cu seamă de-a-lungul Dunărei de jos. Dacă „*Drumul oilor*“, „*Drumul lânii*“, „*Drumul sării*“ etc. — atât la noi cât și aiurea — au trebuit să fie trepădate secole întregi, pentru ca să li se acorde aceste denumiri, acelaș lucru a trebuit să se întâmple și cu aceste locuri de trecere, până să intre în conștiința publică cu aceste denumiri lăsate apoi moștenire din generație în generație, căci ele concretizează un obicei, obiceiul de a trece pe acolo oile, care trebuie să fi fost practicat vreme îndelungată¹⁾. Această practică îndelungată a fost confirmată și de diferitele tratate încheiate între împărații Austriei și Turci, cari nicicând n'au uitat să asigure trecerea liberă a turmelor, conform obiceiului din trecut²⁾. În fine, tot o vechime mare presupune și rădăcinile adânci, pe care le aveau oierii ardeleni — în special mărgineni și săceleni — pe la mijlocul secolului al 19-lea, cari au schimbat aproape complet aspectul Dobrogei, transformând-o dintr'o Dobroge pustie și turcească, într'o Dobroge bogată și cu sufletul ei vechiu românesc.

În căutarea locurilor fără iarnă, care să-i scutească de grija nutrețului și deci și a cheltuelilor, nu s'au mărginit numai la Dobrogea românească, pe care au împânzit-o cu turmele dela un capăt până la celălalt, ci au coborât și mai spre sud, pătrunzând întreaga parte de N. a Peninsulei Balcanice, poate, până în câmpia Rumeiiei³⁾, unde se întâlneau cu păstorii macedoneni. E adevărat că acest

1) Și din acest motiv credem greșită afirmarea d-ului VERESS că oierii mărgineni ar fi început să treacă în Dobrogea numai în jumătatea întâia a sec. al 19-lea (Vezi VERESS o. c. pg. 77).

2) V. PĂCALĂ op. cit. nota dela pg. 292.

3) V. PĂCALĂ o. c. pg. 292.

lucru nu-l putem susține cu dovezi scrise. Dar în afară de cele ce le spune tradiția, contactul neîntrerupt cu păstorii macedo-români pare a-l indica nu numai identitatea principalilor termeni pastorali ¹⁾, ci mai ales asemănarea ce există între instituția celnicului aromân și a scutarului, păstrată în forma sa originală numai la păstorii munților Meridionali și în special la Mărgineni. Scutarul, provenit din grecescul *σχοιτέρις*, la Mărgineni și-a păstrat în oarecare măsură funcțiunea de *σπατιγός*, adică de conducător, cum era și celnicul ²⁾. Astfel el este conducătorul turmelor ce coboară spre locurile de iernare, desemnat fiind de târlașii legați între olaltă, de obicei, prin înrudire. În această calitate el avea în sarcina sa întreaga turmă: o reprezenta, se îngrija de toate trebuințele ei, hotăra drumurile și locurile de iernare, învoia oile pe moșii, cumpăra nutreț, dacă era nevoie, și aplana conflictele dintre ciobani și dintre ciobani și străini; în scurt, el era autoritatea supremă care hotăra în toate chestiunile ce priveau bunul mers al târlei, înlocuind ca și celnicul la Aromâni ³⁾.

Dar mai avem încă o dovadă. Penetrarea părții de N. a Pen. Balcanice nu se făcea numai dinspre Dobrogea, ci pe toată linia Dunărei de jos până în Oltenia. Deși din Oltenia nu cunoaștem decât un singur punct de trecere, totuși, completându-l cu încă ce ne spune tradiția și cu faptul că și Balta din regiunea această era fixită de târle venite la iernare, credem că e un indiciu cu destulă greutate ca să admitem trecere pe toată linia Dunărei.

Punctul de trecere cunoscut este Bechetul. Pe aici treceau cei ce coborau pe drumul Oltului, pe la Studina și Vișina. Astfel pe aici trecea și Stan Țintea din Săliște împreună cu ginerele său D=tru Roșca=Tocănă și cu fratele acestuia, Petru Roșca=Tocănă, cari până la 1877 obicinuiau numai să ierneze în Bulgaria, iar din acest an până în 1884 au și vărat pe lângă Ostrovu, Vedin și Leșcoveș, — comune situate pe malul drept al Dunărei, — în care timp au făcut și comerț cu mărfuri aduse din Transilvania ⁴⁾. Deși n'am isbit să aflăm și numele altor Mărgineni, cari obicinuiau să ierneze prin Bulgaria, totuși nu putem crede că aceștia trei ar fi deschizători de drumuri în această direcție, ci mai curând îi considerăm ca

¹⁾ T. CAPIDAN: *Românii nomazi*, pg. 101 și urm.

²⁾ T. CAPIDAN o. c. pg. 39.

³⁾ N. DRAGOMIR o. c. pg. 220. Scutarul deci nu e antreprenor — cum spune A. VERESS o. c. pg. 8 — ci conducătorul ales de ceilalți stăpâni.

⁴⁾ N. DRAGOMIR: *Oierii Mărgineni în Basarabia, Crimeea, etc.* Lucr. Inst. de Geogr. vol. VI. cap.: *Drumurile prin Oltenia și Muntenia*.

ariergarda turmelor mărginene care din vremuri bătrâne își căutau locurile de iernat în regiunile sudice cu iernile mai scurte și mai fără cheltueli. În ce privește adâncimea până unde pătrundeau prin Bulgaria, deocamdată nu putem afirma mai mult decât ceea ce ne-a păstrat tradiția, care ne spune că: „așa drum lung făceau, de-i umpleau păduchii până ajungeau la oi“¹⁾. Interpretând însă această indicație sumară, putem concluda totuși că pătrundeau destul de adânc. Dacă în timpurile mai noi îi aflăm însă numai pe lângă Dunăre, aceasta se datorește nesiguranței ce creștea în S. Dunărei. Dar ceea ce ne interesează este faptul că, dacă și prin mijlocul Bulgariei coborau spre sud la iernat, cu atât mai mulți vor fi coborât prin Dobrogea, care era neasemănat mai potrivită. Acest lucru pare a-l dovedi și numărul deosebit de mare de turme, care se îngrămădeau în V. Batovei și în jurul Varnei mai cu seamă, în jumătatea întâia a sec. al 19-lea, ca și când ar fi fost stăvilite în răspândirea lor spre sud. De fapt așa și era. Cu apariția Cerchezilor în Pen. Balcanică, oierii Mărgineni nu mai pot cobori spre S. și se îngrămădesc numai în Dobrogea istorică²⁾, pe care o împânzesc din Tulcea până în regiunea Varnei. Totuși, din întreaga Dobroge, cel mai căutat loc era regiunea dintre Bazargic și Varna. Căutau această regiune nu numai pentru că era aproape fără iarnă și avea deci pășuni pentru iarnă din belșug, ci pentru că pădurile de aici le ofereau ghindă și prin mugurii de carpen etc. îi asigurau contra iernilor cu zăpezi grele, încât rar făceau cheltueli mai mari.

Spre locul acesta treceau Dunărea prin trei puncte mai principale: pe la Giurgiu, Oltenița și Călărași. Cei mai mulți veneau din spre Giurgiu, căci dintre cei trecuți la Silistra, o parte se resfirau spre N sau NE, stabilindu-se pe la Mangalia, Constanța sau chiar mai spre N. Pentru cei trecuți la Rusciuc drumul se despărțea în două, după locul pe care și-l alegeau pentru iernat. Cei ce alegeau regiunea „Șumenei“ (Șumlei) sau a Varnei, aceia apucau drumul Lomului, care îi conducea prin Răsgard și Novi-Bazar, după tradiție, orașe pe vremuri, cu regiuni și românești. Dintre aceștia mulți se opreau în unca Provadiei. Cei ce mergeau spre Bazargic, aceia coborau mai întâi pe Dunăre până la Turtucaia, iar de aici coteau spre SE. Făceau acest drum cotit, pentru ca să evite pădurile prea dese și greu de străbătut cu oile, care aveau nevoie de drum deschis și bun, deoarece

¹⁾ După GHIBU D-TRU al Sămii, Săliște.

²⁾ V. PĂCALĂ o. c. pg. 293.

trebuie să înainteze păscând. Nu tot acest drum îl urmau și scutarii cu caii de țoale. Scopul lor era să ajungă cât mai repede la „*locul de țoale*“, ca să scape de povara de sare și mălai, care se ridica și la 300—400 ocale. De aceea, întovărășindu-se dela mai multe țârle, apucau drumul cel mai scurt; ca să nu piardă legătura cu oile, poposeau pe la cișmele, unde zăboveau săptămâni întregi, așteptând apropierea oilor. Formau pe la cișmele adevărate tabere, deoarece teama de hoji îi forța să se aștepte unii pe alții¹⁾.

Drumul acesta dela Rusciuc până la Turtucaia ducea tot prin sate bine înstărite, unele în bună parte, iar altele curat românești. Astfel era Marotinul, Gagalea, Tabanul, Ureava, Babu, Similul-Românesc, Similul-Turcesc și Turtucaia. Singur Sclepu era turcesc.

Dela Turtucaia drumul apuca, o bucată, pe Valea Turtucăii, apoi, ieșind la locurile mai ridicate, se continua spre Bazargic, trecând tot pe lângă sate turcești. Oierii Mărgineni, în afacerile lor oierești, nu se foloseau însă de numirile turcești ale satelor, ci le-au botezat pe toate, după cum au hotezat și toate punctele lor de orientare, cu numiri românești. Aceste numiri românești le-au generalizat apoi în așa măsură, încât le cunoșteau toți oierii din tată în fiu și nu mai după ele se orientau. În această împrejurare zace nu numai o nouă dovadă a vechimii lor prin aceste locuri, ci și a faptului că ei se considerau ca acasă prin aceste părți.

Între aceste sate botezate cu numiri românești tradiția ne-a păstrat numai câteva: *Satul-cu-Aianu*, probabil Meșe-Male de azi; *Satul-cu-morile-de-vânt*, *Satul-cu-gunoii*, *Satul-cu-puțurile-ele multe*, *Satul-cu-turnurile*, *Satul-din-spulberătură*, probabil Osindedi, și *Cișmeaua-ia-mare* (Nastradin). Dintre locurile de orientare înșirăm: „*La plopi*“, „*La puțu din deal*“, „*Valea scroafei*“, „*Valea cu apă*“, „*Pă-*

¹⁾ Hoji erau mai cu seamă Turci. Au fost între ei și Români, chiar Mărgineni: Între cei mai vestiți tradiția amintește pe Zdrelea și tovarășii săi, al căror nume îl cunoaștem dintr'un fragment de cântece popular păstrat în Mărginime, care spune:

Zdrelea ici Zdrelea colea,
Zdrelea trece Dunărea,
Cu trei cai alătura.
Unu-i roșu ca focu,
Unu-i negru ca corbu,
Unu-i galben pe spinare
Pe iela-i Zdrelea călare.
Zdrelea și cu Mărunțel,
Dascălu și Cimpoi.

durea lui Ilie", „Pădurea Neagră" și „Pădurea Chiostea". Toate se găsesc înșirate pe drumul până la Bazargic.

Ajunși la Bazargic, se împrăștiu în toate părțile. Unii își așezau Țoalele prin satele mai apropiate; așa prin : *Ghelengic, Izibei, Cabasacal, Hoșcodam, Bașbunar, Suiugiuc, Ciacărcea*, etc.; alții spre est și nord-est pe la : *Ilanlâc, Satul=cu=pădurea=lui=Oprean* (Toicuiusu), *Curdoman, Satul=fără=apă* (Cuiuchioi), *Satu=cu=gardurile* (Carlibechioi), *Satu=lui=Ghibuleț* (Cara-Omer), *Satu=cu=paiele* (Gheraclar) *Vărzării* (Caralia, Durbalia), etc.; în sfârșit alții înaintau spre mare și se resfirau pe la *Balcic, Ecrene, Tekia, Toccilar, Cele=trei=sate=împreunate* (Duvaniuvasâ), *Satul=popii* (Ciailighiol), *Sususchioi* etc.

Toate acestea erau sate turcești, ceea ce arată de altcundă și numele lor. Excepție face Ecrene. Ele au devenit turcești prin colonizarea Turcilor cari, înțelegând importanța Dobrogei pentru imperiul lor, au căutat să-și înfișă rădăcini cât mai adânci în această provincie prin construire de fortărețe și colonizarea regiunii cu Turci. Această colonizare a început destul de timpuriu, chiar de pe timpul lui Mohamed I și s'a continuat în timpurile următoare, iar în sec. al 17-lea, s'a accentuat și prin colonizarea elementului turco-tătar din Crimeea și Bugeac. Urmarea acestei colonizări turcești a fost că Români se răresc pe încetul, fiind împinși spre Dunăre (N. IORGA ¹⁾). Însă locul lor l-au luat Turcii iar nu Bulgarii.

De Bulgari autohtoni oierii Mărgineni — chiar și pe la mijlocul sec. al 19-lea, — nu pomenesc decât în regiunile mai sudice, pe linia Varna—Șumla—Rusciuc, unde—după cum s'a amintit—erau și Români din vremurile cele mai vechi, pe cari „i-au scos însă Bulgarii" după tradiția oierească. Bulgarii de prin orașe, dar mai cu seamă cei din satele Dobrogei românești—după spusele lor—sunt de proveniență mai nouă. Ei îi consideră de balcangii, adică veniți numai în ultimele decenii ale sec. al 19-lea și în deosebi după războiul din 1877, pe urma retragerii Turcilor cari, din cauza jafurilor, și-au părăsit totul fugind spre Turcia.

Toate aceste afirmări ale oierilor sunt confirmate și documentar. Că au fost Români și în regiunile amintite din Bulgaria de azi, o dovedesc nu numai mărturiile istorice, dar și toponima. Nu e locul să stăruim aici asupra lor, ci accentuăm numai că ele sunt în deplină concordanță cu ceea ce ne-a păstrat tradiția oierească. De asemenea ele sunt în concordanță și cu cele ce le spune tradiția referitor la ve-

¹⁾ GUȘETOIU D.: Probleme de istorie națională, pg. 86.

nirea și așezarea lor în Dobrogea. Că Bulgarii nu sunt vechi în Dobrogea, o dovedește împrejurarea că n'au lăsat urme nici în toponimia și nici în isvoarele referitoare la trecutul ei mai vechiu (N. IORGA ¹⁾).

Că au început a veni numai la sfârșitul primei jumătăți a secolului 19-lea — parte atrași de sentimentele lor filoruse, parte fugind de răsturnarea Turcilor pentru aceste sentimente — și că majoritatea lor s'au așezat numai după 1877 — chiar și în Cadrilater — o confirmă și mărturisirile câtorva oameni de știință, dintre cari unii chiar de origine bulgară.

Între aceștia amintim pe CAMILLE ALLARD, care pela 1856 menționează numai puțini Bulgari în Dobrogea. Tot așa și LEJEAN, etnograful Pen. Balcanice, care spune că pela 1861 „rasa bulgărească n'are decât o slabă minoritate în Dobrogea“. Apoi mai amintim pe geologul PETERS, care susține acelaș lucru. Cu mult mai categorice sunt afirmațiile etnografului bulgar MILETICI. Acesta, vorbind despre Dobrogea românească, spune: „Să credem că în Dobrogea, exceptând orașele, este și populație veche bulgară, ar fi să ne înșelăm singuri. Bulgari autohtoni întâlnim dela linia Rusciuc-Varna spre Sud“. Vorbind mai departe despre populația Cadrilaterului scrie: „... n'am putut găsi un singur loc cu populația bulgară indigenă“. După cum vedem, dă aceeaș limită ca și oierii Mărgineni; iar ST. ROMANSKY, tot bulgar, explică cam în acelaș fel și motivul venirii lor. El spune: „... creșterea numărului Bulgarilor în regiunea Varna-Siliștra, în ultimii 30 de ani, se datorește faptului că Bulgarii originari din alte ținuturi au înlocuit pe Turcii cari emigrau. Emigrarea cea mai importantă de acest soi a avut loc între 1878—1881; deci, înainte de eliberare, în această regiune Bulgarii vor fi fost și mai puțini“. Aceste mărturii s'ar mai putea întregi și cu ale profesorului IȘIRKOV și chiar cu ale istoricului bulgar JIRECEK, cari susțin acelaș lucru ²⁾ și înfine cu ale tutuor Turcilor mai bătrâni, cari sunt în viață și n'au plecat încă în Turcia ³⁾...

Îndată ce scutării ajungeau la locurile sortite pentru țeale, așezau țealele în șaiele sau, mai rar, în zăvezi. Țaielele erau niște șoproane

¹⁾ GUȘETOU D. o. c. pg' 87.

²⁾ După GUȘETOU, o. c. pag. 89, 90.

³⁾ În vara anului 1937, stând de vorbă — împreună cu colegul meu I. MAXIM — cu un turc, aparținător mai mult secolului trecut și care își vântura lintea în marginea Mangaliei, ne spunea că în copilăria lui Mangalia n'avca decât vreo 2—3 familii de Bulgari. Cei cari o locuiesc azi sunt veniți mai târziu, unii chiar după războiul mondial.

mari, construite de Turci anume, în care se puteau adăposti de ploaie chiar Țoalele mai multor țârle. Pentru adăpostul ce-l primeau, plăteau o taxă după învoială, la care se mai adăuga și taxa de apă pentru caii cari erau scutiți de alte sarcini, deoarece pășteau în contul oilor.

Când nu aflau șaiele, se adăposteau în zăvezi. Acestea erau niște adăposturi construite din două garduri de trestie îmbinate în formă de unghiu ascuțit și îndreptate cu muchia în vânt, căci, fiind descoperite, nu-i apărau decât contra vântului. Ele se așezau în loc deschis, în mijlocul câmpului, și de aceea le evitau, când numai se putea.

Odată Țoalele așezate, oile cutreerău păscând în toate părțile, căci întreaga Dobroge, inclusiv și Cadrilaterul, era aproape pustie. Nu numai că satele erau foarte rare și ascunse, dar erau și foarte mici. Cele mai multe nu constau decât din 3—4 case de ale Turcilor mai bogați, în jurul cărora se îngrămădeau încă câteva de ale argașilor lor. Astfel erau cu 2—3 case: Ecrene, Ilanlăcul, Bașbunarul, Sususchioiul etc., azi sate mărișoare. Chiar și localitățile de mai la nord, care trec azi drept orașe, cum este Megidia și Constanța deasemenea nu erau cu mult mai mari de 20—30 de case.

În jurul caselor se găsea livada pentru galițe, apoi tarlaua pentru semănături, care erau foarte reduse, fiindcă Turcii nu se prea sdrobeau cu mai mult lucru decât trebuia pentru acoperirea necesităților casnice — deși puteau lucra cât voiau din pământul împărăției — și, în fine, în jurul acesteea se mai întindea o fâșie de pășune pentru vite, iar încolo putea face cine ce voia, căci de rest Turcii nu se mai interesau; ci te băteau numai din marginea satului, — cum mergea o vorbă oierească din Margine. De aceea restul pământului era acoperit cu ierburi cât omul, pe care veacuri de-a rândul nu le-a folosit altcineva decât oierii români cu turmele lor. Întrucât aceste locuri cu ierburi constituiau partea cea mai întinsă a Dobrogei istorice, pe când cele folosite de Turci erau de tot neînsemnate, iar pe de altă parte întrucât Bulgarii dobrogeni sunt de proveniență mai nouă și în număr mic, cu drept cuvânt se poate spune că adevărații stăpânitori ai Dobrogei, stăpânitorii de fapt și de totdeauna ai ei, au fost Românii. Iar ca urmare, tot ei au fost și cei mai îndreptățiți să devină și stăpânitorii de drept ai acestei regiuni. Folosința îndelungată n'a creat numai o situație de drept asupra pământului acestei provincii (sub stăpânire numai nominală străină) și legături economice ci și legături sufletești, pe care vremea îndelungată le-a adâncit în așa măsură, încât nici

stăpânirea străină de mai târziu nu le-a putut rupe. În 1878, când Bulgarii, desrobiți și prin jertfa de sânge a Doroșanului român, au închis granița pentru oierii ardeleni, o parte dintre ei — siliți de noile împrejurări, au trecut în Dobrogea românească de pe acea vreme; cea mai mare parte a lor însă nu s'au putut deslipi de pământ, ci, în așteptarea plinirii vremii, s'au așezat care pe unde au trăit — unii cu familii cu tot, alții fără ele, — păstrând însă și unii și alții legătura cu locurile lor de origină. Astfel ei au împânzit întreaga regiune ce se întinde până aproape de linia ce ar forma-o cele două râuri de direcție opusă Provadia și Lomul alb, deci o regiune mai întinsă decât actualul Cadrilater și mai apropiată de Dobrogea istorică. Încă nu ne stă la dispoziție statistica completă a localităților în care s'au așezat — unii poate chiar din vremuri mai vechi — ca să le înșirăm pe toate. Dar, dacă azi nu se mai găsesc în număr mai mare în regiunea Rusciucului, se explică prin împrejurarea că, fixându-se în 1913 o nouă graniță și mai apropiată de cea istorică și deci și mult mai justă, cea mai mare parte a celor așezați peste ea s'au mutat în Dobrogea românească, resfirându-se în toate părțile ei. Totuși au mai rămas și câțiva fii pierduți drept martori cu arealului lor de răspândire din trecut. Dintre aceștia amintim pe frații Gheorghe Ittu și Nicolae Ittu „ai lui Salomie“ din Vale, No. 55. Cel dintâi trăiește în Iuperiu, ocolia Rusciuc, mai nou Kubratu, iar cel de al doilea în comuna Bunariu, Beșioflin, primăria Iuperiu, ocolia Rusciuc¹⁾.

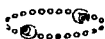
Afară de ei mai este un unchiu al lor, apoi încă mulți Văleni și Tilișcani, împrăștiați tot în regiunea Rusciucului, prin locuri pe care timpul n'a îngăduit încă să le descoperim²⁾. Deși n'au rupt legătura cu casa părintească, totuși par pierduți, dacă nu cumva bătrâneța nu-i va aduce „pe calea bisericii“.

Din Dobrogea sudică, adică din Cadrilater, deocamdată nu amintim decât câteva localități, așa: Silistra, Ormanchioi, Bazargic, Ilanlâc, Cabasacal, Ciacârcea, Istâccilar, Carabalar, Echisce, Chisegic, Chîringiu. Restul în viitor.

¹⁾ Adresa mai nouă este: N. I. cătunul Bujurov, primăria Iuperiu, ocolia Kubratu.

²⁾ După PARASCHIVA SUCIU n. Ittu, Vale 55, care a fost în Bulgaria în vara anului 1937 să-și vadă frații.

După cele expuse până aici se impune o concluzie. În această concluzie, ce se poate trage, este că întreaga Dobrogea, deci și partea ei sudică — Cadrilaterul — n'a devenit românească numai dela 1877 și din 1913, ci continuitatea elementului românesc s'a păstrat decând a intrat în istorie cu denumirea ce o are. Prin anexiunea din 1913 nu s'a făcut altceva decât s'a consacrat și prin formele de drept o situație de fapt, care dăinuie de secole fără întrerupere.

RECUPERAREA CADRILATERULUI

Cu ocaziunea aniversării de 25 de ani dela anexarea
Dobrogei-Noi

de ION I. NISTOR

Profesor la Universitatea din Cernăuți
Membru al Academiei Române.

1. Raporturile de bună vecinătate între România și Bulgaria.

În cursul anului 1938 se împlinește un sfert de veac dela recuperarea *Cadrilaterului*. Sporirea aceasta teritorială a României în Dobrogea constituie un act politic destul de însemnat, care merită să fie comemorat cu fastul cuvenit. Lărgirea teritoriului Dobrogei spre apus și miazăzi până la linia Turtucaia—Balcic, cu înglobarea orașelor Silistra, Balcic și Bazargic, s'a săvârșit numai în urma *războiului balcanic* din 1912—1913, la care România a luat parte activă.

Tratatul dela Berlin din 1878 a impus României, care împreună cu Rusia luptase la Plevna pentru renașterea Bulgariei moderne, o linie de graniță spre apus, fără ca la așezarea ei justele revendicări românești să fi fost luate în seamă. În două memorii prezentate în 1878 conferinței de pace dela Berlin, și reînuite la 1879 în fața comisiei tehnice internaționale, guvernul român și-a exprimat nemulțumirea sa cu fixarea fruntariei dobrogene mai jos de Silistra și cu excluderea acestui oraș. România stăruia prin aceste memorii ca textul art. 47 din tratatul dela Berlin să fie modificat în așa fel, ca noua fruntarie a Dobrogei să înlesnească comunicația cu malul drept al Dunărei și să ofere cuvenita siguranță strategică pentru noul teritoriu contra unui atac bulgar. Aceste revendicări teritoriale au fost reînuite și cu ocazia delimitării hotarului dobrogean la 1884 și 1886¹⁾. Dar și atunci cererile ei au rămas nesatisfăcute. Astfel s'a menținut frontiera, trasată în mod grăbit la 1878, fără să se fi ținut seama de interesele economice ale populației și nici de cerințele strategice ale apărării naționale. Dar fără să fi renunțat cândva la revendicările transdanubiene, România a respectat cu sfințenie stipulațiunile terito-

¹⁾ *Cartea Verde, Documente Diplomatice, Septembrie 1912—August 1913, București, 1913. No. 95, pag. 98.*

riale ale tratatului dela Berlin atâta vreme cât aceste granițe au fost respectate și de vecina sa Bulgaria. De aceea în curs de mai bine de trei decenii, atât regele Carol I, cât și guvernele române, care s'au succedat la cârma țării, au urmărit totdeauna o politică de prietenie și bună vecinătate cu Bulgaria. Guvernele române s'au preocupat neconștient de consolidarea administrativă, economică și culturală a noilor ținuturi organizate în cele două județe transdanubiene: Constanța și Tulcea, cucerite pe vremuri, împreună cu Silistra, de Mircea cel-Bătrân, revendicate mai apoi cu arma în mână dela Turci de voievozii români Aron-Moldoveanul și în deosebi de Mihai-Viteazul, dobândite în urma războiului pentru independență și încorporate statului român de regele Carol I. Județele acestea și-au păstrat până astăzi marea lor însemnătate prin faptul că prin ele s'a deschis României drumul la mare, indispensabil pentru dezvoltarea comerțului ei internațional. Construcția podului peste Dunăre la Cernavoda rămâne o operă monumentală, menită să lege peste undele bătrânului Istru ținuturile dobrogene cu țara-mamă România. La construcția podului s'a putut observa lipsa de distanță necesară pentru apărarea sa, întrucât granița bulgară se găsea la o distanță destul de mică, și încă străjuită de vechea cetate a Durostorului, Silistra de astăzi, considerată de Bulgari ca punct strategic contra Dobrogei românești. Dar în cele din urmă s'a trecut și peste acest inconvenient, în buna credință că prietenia româno-bulgară va fi trainică. Acelaș inconvenient s'a putut observa și cu ocazia construcției portului maritim dela Constanța, pe care România l-a ridicat la rangul celor mai importante porturi de pe litoralul pontic, pentru care vechea frontieră a Dobrogei constituia un hinterland prea redus. Dar atunci nimeni nu se gândea la un eventual conflict armat cu noul principat al Bulgariei, care numai atunci luase ființă, cu cel mai prietenesc concurs din partea României. La 1886 izbucni un aprig război între Bulgaria și Serbia. Cu acea ocazie România observă față de vecina ei Bulgaria, cea mai strictă neutralitate și mijloci chiar pacea între beligeranți prin tratatul ce s'a încheiat la 2 Martie 1886 la București. Prietenia și buna vecinătate dintre România și Bulgaria continuă și în anii următori. Ea se manifestă prin faptul că, la abdicarea principelui Alexandru de Battenberg (1891), Bulgarii se gândeau serios să ridice pe tronul dela Sofia pe regele României Carol I, așa de strânse erau legăturile de prietenie dintre Români și Bulgari.

Evenimentele din 1908 aduseră cu sine proclamarea indepen-

denței țaratului bulgar. Și cu prilejul aceluia eveniment istoric, România nu putea decât să se bucure pe urma emancipării politice și naționale a vecinei sale transdanubiene. De asemenea România găsea că era firesc, ca Bulgaria independentă să se intereseze de aproape de soarta conaționalilor săi de sub stăpânirea otomană. Ca stat creștin, România, care și ea numai după lupte seculare izbutise să se emancipeze de sub vasalitatea otomană, nu putea decât să privească cu simpatie declanșarea unor lupte pentru credință și libertate. În politica aceasta națională, Bulgaria putea conta pe prietenia și neutralitatea României.

De aceea mare fu surpriza pentru guvernul român, când află că în Decembrie 1909 Bulgaria încheiasă o convenție militară cu Rusia, care în art. 4 obliga pe Ruși să susțină, în anumite împrejurări, revendicările teritoriale ale Bulgariei în regiunea cu populație bulgară situată între Marea-Neagră și malul drept al Dunărei, teritoriu care este identic cu Dobrogea românească¹⁾. Conținutul convenției secrete bulgaro-ruse dădu de gândit guvernului român, care începuse să observe că pregătirile militare ale Bulgariei nu erau îndreptate numai contra inamicului secular păgân, ci și împotriva României amice și creștine. Afiutudinea aceasta a Bulgariei nu putea să nu trezească nedumeriri la București. România nu putea privi cu nepăsare ruperea echilibrului de forțe în Balcani și nici îngădui ca Bulgaria să uneltească contra frontierei dobrogene. De aceea guvernul român trimise în Octombrie 1911 pe C. Diamandi la Sofia, cu însărcinarea de a cere guvernului bulgar lămuriri asupra politicii sale. Intervenția diplomatică la Sofia făcu impresie și guvernul bulgar se grăbi să facă declarații liniștitoare.

Dar cu toate asigurările de prietenie și conciliațiune față de România, guvernul bulgar încheia la 13 Martie 1912 o alianță ofensivă și defensivă cu Serbia, în virtutea căreia ambele țări își garantau sucurs militar efectiv pentru cazul unei intervenții armate din partea României. Alianța bulgaro-sârbă fu întărită prin o formală convenție militară, semnată de ambele puteri la 29 Aprilie 1912²⁾. Convenția bulgaro-rusă din Decembrie 1909, deopotrivă cu alianța bulgaro-sârbă din 1912 erau îndreptate față de România. Împre-

¹⁾ M. BOGHITCHEVITCH, *Les causes de la guerre*, Paris. 1925, p. 178—180.

²⁾ Col. LAMOUC, *Quinze ans d'histoire balkanique*, Paris 1928, p. 116; M. BOGHITCHEVITCH, o. c., p. 187; cfr. E. DIACONESCU, *România și marile puteri după congresul dela Berlin până la 1914: extras din „Cercetări Istorice“ XIII, p. 16 urm.*

jurarea aceasta ar fi îndreptăţit pe Români să se unească cu Turcii pentru a opune o rezistenţă serioasă unelîrilor bulgaro-ruse şi bulgaro-sârbe în Balcani. Şi totuşi, guvernul român refuză oferta guvernului otoman de a încheia o alianţă pentru menţinerea statului-quo în Peninsula Balcanică ¹⁾. România nu urmărea decât apărarea prestigiului său dincolo de Dunăre. Ori acesta era serios ameninţat prin sporirile teritoriale, pe care Bulgarii, Sârbii, Grecii şi Muntenegrenii le râvniau pe socoteala Turciei. Dar mai presus de toate, România îşi vedea ameninţată însăşi integritatea ei teritorială prin revendicările, pe care Bulgarii credeau că sunt în drept să le ridice asupra Dobrogei româneşti, care constituie coridorul românesc la mare. În condiţiunile acestea România era datoră să urmărească de aproape şi cu toată seriozitatea evenimentele din Balcani pentru salvagardarea intereselor sale transdanubiene şi să avizeze din vreme la măsurile dictate de noile împrejurări, create dincolo de Dunăre.

În scopul acesta şeful guvernului român, T. Maiorescu, avu grijă să avizeze la 1 Octomvrie 1912 pe Kalinkoff, ministrul Bulgariei la Bucureşti, că România „nu poate uita că ea însăşi şi-a câştigat independenţa în luptă contra Turcilor şi că, prin urmare, dacă Bulgarii, Sârbii şi Grecii, creştini şi ortodocşi ca şi Românii, vor să lupte pentru îmbunătăţirea soartei conaţionalilor lor de sub stăpânirea turcească, ea va observa cea mai strictă neutralitate, dar aceasta numai *întrucât nu va fi vorba de schimbări teritoriale în Balcani*“ ²⁾. La 9 Octomvrie şeful guvernului bulgar Gheşoff, răspunse prin glasul ministrului său la Bucureşti, că a rămas „foarte mişcat pe urma declarăţiunii aşa de preţioasă pentru el a guvernului român şi ia formal act de ea şi că mulţumeşte foarte cordial“, declarând totodată că rămâne „recunoscător României pentru strălucita sa atitudine şi pentru noua sa mărturie de sentimente bune şi amicale faţă de Bulgaria“ ³⁾. Guvernul român se grăbi deci să avizeze pe cel bulgar din timp că este gata să observe cea mai strictă neutralitate faţă de evenimentele din Balcani, dar aceasta numai atîta vreme cît prin desfăşurarea evenimentelor nu s’ar produce *schimbări teritoriale*. Cum însă Bulgaria se gîndea serios la noi şi însemnate recuperări teritoriale dincolo de Dunăre, ea era avizată din vreme că, în asemenea caz, Bul-

¹⁾ G^{énéral} NOUKHTOV-PACHA, *La Turquie, L’Allemagne et L’Europe*, Paris, 1924, pg. 211.

²⁾ *Cartea Verde*, Nr. 1, pg. 2.

³⁾ *Ibid.*, Nr. 4, p. 7 urm.

garia nu va putea conta pe neutralitatea României, ci va trebui să intre în negociațiuni serioase cu vecina sa dela Nord.

2. Izbucnirea primului război balcanic și revendicările României.

Schimbul de note diplomatice între București și Sofia se desfășura într-o clipă, când în Balcani tunurile începuseră să bubuie amenințător. Membrii alianței balcanice proclamaseră la 1 Octomvrie 1912 mobilizarea generală a armatelor lor contra Turciei. La 7 Octomvrie sultanul Mohamed al V-lea chemă sub arme pe supușii imperiului său așa de 'serios amenințat. La 8 Octomvrie, când Kalinkoff remitea lui Maiorescu nota de mulțumire a guvernului bulgar, Regele Nichita al Muntenegrului declara formal război Turcilor, deschizând ostilitățile în ziua de 9 Octomvrie. Sub presiunea gravelor evenimente din Balcani, Turcia semnă la 15 Octomvrie, la Lausanne, tratatul de pace cu Italia, cedând formal Tripolitania Romei. La 17 Octomvrie se declară și Bulgaria, Serbia, Grecia, ca fiind în stare de război față de Turcia, fără ca alianța balcanică și îndeosebi Bulgaria să fi încercat serios de a ajunge la o înțelegere cu România.

La 18 Octomvrie Kalinkoff prezintă guvernului român o notă verbală, prin care îl anunță că Bulgaria, împreună cu Grecia și Serbia, „s'au văzut obligate, spre marea lor părere de rău, să recurgă la forța armelor“ împotriva Sublimei Porți, care ar fi mobilizat fără motiv serios contra Statelor Balcanice. Guvernul Bulgar, fiind încredințat că în acțiunea sa se va putea sprijini pe simpatia nașunilor amice, face un apel stăruitor guvernului regal al României „să nu-i refuze neutralitatea sa binevoitoare în greaua sarcină pe care și-a asumat-o“¹⁾. La apelul Bulgariei guvernul român răspunde la 29 Octomvrie că „în limitele tratatului dela Berlin, neutralitatea României este firească, dar dacă se vor produce schimbări teritoriale în Balcani, România va avea să-și spună cuvântul“²⁾.

Între timp evenimentele din Balcani luară o întorsătură dramatică. Turcia obosită și complet epuizată de orice putere de rezistență în urma războiului tripolitan cu Italia, nu rezistă loviturilor îndrăznețe ale statelor balcanice, care în scurtă vreme realizează succese izbitoare. Înfrângând slaba împotrivire turcească la Kir-kilisse, Lüle-Burgas și Bunar-Hissar, Bulgarii străbătură victorioși până la Ceatalgea, la o distanță de 40 km. de Istanbul. În vremea

¹⁾ Cartea-Verde, Nr. 5, pg. 10.

²⁾ Ibid., Nr. 7, pg. 10 urm.

aceea armatele sârbești, grecești și muntenegrene izgoniră pe Turci din Serbia-Veche, Albania și Macedonia, iar la 8 Noemvrie căzu și Salonicul în mâinile Grecilor. Numai garnizoanele otomane din Scutari, Janina și Adrianopol mai rezistară atacurilor aliaților balcanici. La Ceatalgea Turcii respinseră în zilele de 17 și 18 Noembrie atacurile viguroase ale Bulgarilor, oprindu-i pe loc în marșul lor vertiginos contra Constantinopolului.

Oboseala beligeranților după eforturile gigantice din primele săptămâni ale războiului, precum și iarna aspră care îngreua peste măsură desfășurarea operațiunilor militare, duseră la încheierea armistițiului dela Ceatalgea din 4 Noemvrie 1912. Prin încheierea armistițiului se dădu răgaz marilor puteri de a interveni pentru curmarea războiului. Chiar în ziua încheierii armistițiului, Sebeko, ministrul Rusiei la București, comunică guvernului român propunerile Franței pentru pacea din Balcani, propuneri primite și de Rusia. Marile puteri interveniră pentru încheierea păcii în condițiile reducerii stăpânirii turcești în Europa asupra orașului Constantinopol și împrejurimi în care urma să fie cuprins și Adrianopolul. Restul fostului teritoriu otoman, fără Albania autonomă, rămânea să fie împărțit între statele balcanice, după o prealabilă înțelegere între ele. Dar cum războiul balcanic nu se putea termina fără schimbări teritoriale, România, consecventă cu declarațiile ei anterioare, trebuia să-și spună și dânsa cuvântul. De aceea Sebeko comunică lui Maiorescu că România va fi invitată la tratativele de pace și că „drept compensare” pentru atitudinea ei loială în timpul războiului, ea va primi o rectificare a frontierei în Dobrogea¹⁾. În sensul declarației lui Sebeko, însuși guvernul austro-ungar interveni la Sofia în favoarea justelor revendicări ale României²⁾. Propunerile marilor puteri cu privire la schimbările teritoriale din Balcani anulau cu desăvârșire dispozițiunile tratatului dela Berlin din 1878, și de aceea o nouă regulare a fruntariei noastre dobrogene se impunea în mod firesc. Guvernul român dorea ca noua regulare să se facă prin bună înțelegere între România cu Bulgaria, fără orice amestec sau presiune din afară. România era în drept să se aștepte, ca chiar inițiativa unei asemenea înțelegeri să pornească dela guvernul bulgar, dela care a pornit și inițiativa războiului contra Turciei. Însă în mod amical și confidențial guvernul român lăsa să se înțeleagă că

¹⁾ *Cartea Verde*, Nr. 8, pg. 11.

²⁾ *Ibid.* cfr. Nr. 11, p. 13.

rectificarea fruntariei noastre dobrogene trebuia să cuprindă o linie *dela Turtucaia la Marea Neagră dincoace de Varna*¹⁾.

3. Tratatifele româno-bulgare dela Londra

Cererea precisă de rectificare a frontierei dobrogene ajunse la cunoștința guvernului bulgar, care prin rostul lui Gheșoff lasă să se înțeleagă, că orice cesiune de teritoriu ar întâmpina serioase dificultăți din partea mării sobranii, ce ar trebui convocată la Târnova după constituție²⁾. Totuși guvernul bulgar trimise pe Daneff, președintele sobraniei, în misiune diplomatică la București, iar a doua zi fu primit de Maiorescu. Cu ocaziunea acestei întrevederi, Daneff declară că nimeni în Bulgaria nu se gândește să ridice pretenții asupra Dobrogei românești. De aceea România n'ar avea nici o nevoie de linii strategice contra Bulgariei și cu atâta mai puțin de rectificări de frontieră. Totuși Bulgaria se gândește la o rectificare de fruntarie, care să fie de bun efect moral în amândouă țările, dar pentru aceasta Bulgaria n'ar putea admite de exemplu cedarea Silistrei.

La declarațiile lui Daneff, Maiorescu răspunse cu drept cuvânt, că orice rectificare de hotar în Dobrogea nu poate să înceapă decât cu anexarea Silistrei la România, întrucât prin tratatul dela Berlin ea fusese atribuită Bulgariei cu o evidentă intenție ostilă României, care nu voia să consimțească la cedarea Basarabiei de Sud. Silistra este așezată la o distanță de numai 800 m. de frontiera Dobrogei și ca atare ea constituie un important punct strategic al Bulgariei contra Dobrogei românești. Din aceste considerente guvernul român stăruie pe lângă Daneff ca diferendul bulgaro-român să fie aplanat repede între cele două țări vecine fără intervenția altor puteri. La justele observații ale premierului român, d. Daneff răspunse prin cuvintele: „Poate că se va găsi un mijloc să ne înțelegem“. Înainte de plecarea sa din București, delegatul Bulgariei asistă la solemnitatea deschiderii camerelor române, unde putu auzi cuvintele apodictice ale regelui Carol I, care, atingând în mesajul regal chestiunea balcanică, declară cu hotărâre că „*glasul României va fi ascultat*“³⁾.

De altfel punctul de vedere al guvernului român era împărțit și de marile puteri. La 11 Decembrie 1912 marele-duce Nicolae Mihailovici sosi în misiune specială la București, pentru a remite

¹⁾ *Cartea-Verde*, Nr. 10, pg. 12 urm.

²⁾ *Ibid.* Nr. 12, pg. 15.

³⁾ *Ibid.* No. 13, p. 17 urm.

regelui Carol bastonul de mareșal al armatei ruse. Cu acel prilej s'a putut afla în cercurile diplomatice că Rusia era de partea României în susținerea rectificării fruntariilor din Dobrogea. Cancelarul Austriei Berchtold, aviză pe reprezentantul austro-ungar din Sofia, să arate guvernului bulgar că menținerea relațiilor de prietenie între București și Sofia „merită concesiile teritoriale, dorite de guvernul român, concesiile care, în proporție cu sporul de prevăzut al teritoriului bulgar, sunt minimale“. În acelaș sens s'ar fi exprimat Berchtold și față de Daneff, cu ocazia trecerii acestuia prin Budapesta și Viena, în drumul său spre Londra, unde la 16 Decembrie se deschise congresul de pace pentru lichidarea războiului balcanic¹⁾. A doua zi se și inaugură conferința ambasadorilor celor șase mari puteri europene: Anglia, Franța, Germania, Austria, Italia și Rusia. În continuarea lucrărilor sale, conferința ambasadorilor proclamă la 20 Decembrie autonomia Albaniei, urmând ca restul teritoriului balcanic cucerit dela Turci să fie împărțit între țările învingătoare: Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntenegru.

Delegatul român la conferință era N. Mișu, ministrul României la Londra, care primi depline puteri pentru a trata și a apăra interesele românești în Balcani, și în deosebi față de Bulgaria. Dar strângerea și întărirea relațiilor de prietenie între România și Bulgaria nu se puteau obține decât printr'o *rectificare de frontieră*, care să prezinte o garanție pentru viitor despre sinceritatea simțămintelor prietenești reciproce, *înlocuind granița actuală*, impusă României prin tratatul dela Berlin, în contra voinței ei, și înlăturând orice neînțelegere între cele două state.

În scopul acesta România năzuia să obțină o linie de hotar care, pornind dela Dunăre și ajungând la Marea Neagră, să fie trasă pe cât se poate mai la sud de granița actuală. S'au încredințat delegatului român patru traseuri pe 4 hărți diferite: traseul întâi cuprinzând 48.497 case: 30.909 turcești, 14.143 bulgărești, 3.445 românești; traseul al doilea cuprinzând 26.415 case: 13.514 turcești, 9.925 bulgărești, 2.976 românești; traseul al treilea având 16.536 case: 8.931 turcești, 7.266 bulgărești, 438 românești și în sfârșit traseul al patrulea cu 13.857 case: 6.698 turcești, 6.721 bulgărești și 438 românești. Este de remarcat că în nici unul din aceste trasee casele bulgărești nu se găseau în majoritate absolută și nici măcar relativă, ci ele rămâneau mult în urma numărului caselor turcești și

¹⁾ *Cartea Verde*, No. 16, p. 20.

românești laolaltă ¹⁾). Ca întregire la instrucțiuni, Mișu primi din partea guvernului român, la 31 Decembrie 1912, următoarea telegramă : „Cerem o linie de frontieră care să plece la vest de Turtucaia și să ajungă la sud la Ekrene, cu sau fără Dobrici. Această linie strategică era înfățișată ca reprezentând dezideratele cercurilor noastre militare. Ea putea fi eliminată din discuție, fiind înlocuită cu traseul ce pornește puțin spre vest de Silistra și ajunge la Balcic” ²⁾). România mai oferea Bulgariei pod peste Dunăre și sprijin diplomatic ³⁾). La postulatele române precise, Daneff se lăsa greu. La 2 Ianuarie 1913 Mișu putea raporta guvernului român „că Bulgaria nu poate să acorde decât o mică rectificare a frontierei române din Dobrogea și anume în locul liniei ocolite de acum, o linie dreaptă” ⁴⁾).

Cesiunea aceasta nu satisfăcea de loc justele pretențiuni ale României, și de aceea guvernul din București se crezu dator să ridice tonul în tratativele cu Daneff, care se complăcea într-o atitudine de amânări și tergiversări continue în chestiunea revendicărilor românești. La 8 Ianuarie ministrul României la Sofia, D. I. Ghica comunică guvernului bulgar că tergiversările lui Daneff, care avea depline puteri de a trata la Londra rectificarea frontierei spre Dobrogea, sunt de natură de a indispuce serios cercurile din București. România nu poate să primească un astfel de sistem. De aceea guvernul român, din înaltul ordin al Majestății Sale Regelui, a hotărât de a ocupa militarmente *cadrilaterul*, adică teritoriul pe care-l revendică la frontiera Dobrogei, Turtucaia-Balcic. Și aceasta fără mobilizare și declarare de război, ci ca o măsură dictată de împrejurări în contra intransigenței Bulgariei față de propunerile românești ⁵⁾).

4. Lovitura de stat din Constantinopol și întreruperea conferinței dela Londra.

În toiul acestor tratative, se produsese în Balcani complicațiuni noi, menite să schimbe radical situația beligeranților din sudul Dunării. Sub presiunea marilor puteri, Turcii consimțiră, la 22 Decembrie, să cedeze Adrianopolul, care era apărat cu pricepere și bărbăție

¹⁾ *Cartea Verde*, Nr. 18, p. 22 urm.

²⁾ *Ibid.* Nr. 18, p. 23.

³⁾ *Ibid.* Nr. 20, p. 24.

⁴⁾ *Ibid.* Nr. 23, p. 27.

⁵⁾ *Ibid.* Nr. 29 și 31, pag. 32 urm.; cfr. Nr. 32, p. 34 urm.; Nr. 53, p. 55; Nr. 56, p. 57.

de energicul Șucri-Pașa. Dar vestea despre cedarea Adrianopolului trezi indignare generală în capitala imperiului otoman. La 10 Ianuarie izbucni revoluția Junilor Turci, în cap cu Talaat-Bey și Enver-Bey, cu asasinarea lui Niazim-Pașa generalisim și ministru de război. Prin această lovitură de stat fu răsturnat guvernul și sultanul se văzu silit să încredințeze puterea unui nou guvern al apărării naționale, alcătuit din oameni energici și hotărâți de a apăra Adrianopolul cu orice jertfe. Sufletul mișcării era maiorul Enver-Bey, care se distinse în războiul tripolitan contra Italiei.

În urma schimbărilor neașteptate din Istanbul, conferința de pace dela Londra își întrerupse lucrările, la 28 Ianuarie 1913, fără termen, iar Bulgaria denunță la 30 Ianuarie armistițiul dela Cea-talgea ¹⁾. În Balcani se auzi din nou bubuiitul tunurilor, care amu-fiseră numai pentru scurtă vreme. La ofensiva subită și neașteptată a Turcilor se asocie și potopul de neînțelegeri și disensiuni, ce se revărsă asupra aliaților balcanici, cari, amețiți de bucuria prematură a victoriei, își pierduseră cumpătul și buna chibzuință.

Cea mai eclatantă dovadă pentru pierderea simțului realității o dedeau Bulgarii, cari, în fața primejdiei ce amenința succesul faptelor lor războinice din toamna precedentă, nici acum, sub presiunea noilor evenimente, nu se grăbiră să cadă la înțelegere cu România, pe chestia rectificării de hotar spre Dobrogea, pentru a-și asigura, pe cale amiabilă, neutralitatea binevoitoare a României la Dunăre. Marile puteri nu conteneau de a sfătui Bulgaria să se înțeleagă, cu un ceas mai degrabă, cu România, fiindcă „nodul cheș-fiunii bulgare este la București” ²⁾.

Politica de tergiversare a lui Daneff își continuă cursul. Tratat-ivele dintre Daneff și Mișu nu ajunseră la rezultatul dorit. La 29 Ianuarie 1913 s'a semnat faimosul protocol dela Londra în care reprezentantul României propunea „rectificarea graniței dobrogene pe o înfindere care să poată prezenta o garanție și o siguranță pentru sinceritatea sentimentelor reciproce în viitor”. El cerea ca „noua linie de graniță între România și Bulgaria să plece dela un punct ce se va fixa la vest de Turtucaia și să ajungă la Balcic pe Marea Neagră, inclusiv acel oraș”. Reprezentantul Bulgariei declara însă că cererea României nu poate fi luată în considerațiune, propunând în schimb

¹⁾ Cfr. General G. A. DABIJA, Amintirile unui atașat militar în Bulgaria (1910—1913), București, 1936, p. 274 urm.

²⁾ G. A. DABIJA, o. c., p. 276 urm.

„dărâmarea forturilor dimprejurul Silistrei“ și rectificarea „celor două triunghiuri din mijlocul liniei de fruntarie, care intrau în Dobrogea românească, precum și un alt triunghi care are ca bază pe țărmul Mării Negre o linie lungă de cinci până la șase kilometri dela fruntaria actuală“ ¹⁾).

5. Tratatifele dela Sofia și mediațiunea dela St. Petersburg.

Tratatifele cu privire la aplanarea diferendelor româno-bulgare, întrerupte la Londra, fură reluate la Sofia în ziua de 8 Fevruarie 1913. Protocolul dela Londra nu satisfăcea pretențiunile României. El urma să fie supus la Sofia unor noi desbateri. Pentru continuarea tratativilor, Daneff își asocie pe Sarafoff, iar România însărcină cu terminarea negocierilor pe N. I. Ghica. Cererea maximă era traseul Turtucaia-Balcic, iar cea minimă traseul Silistra-Balcic, cu anexarea acestor două orașe la România. Ghica primi instrucțiuni să insiste pentru „o soluțiune imediată“, fiindcă „țara a pierdut răbdarea“ ²⁾. La cererea guvernului bulgar, România se mai declară gata să asigure Bulgariei un împrumut în condițiuni foarte avantajoase ³⁾. Dar nici la Sofia negocierile nu progresau de loc, fiindcă guvernul bulgar declară categoric că cedarea Silistrei constituie pentru el o imposibilitate ⁴⁾. După lungi desbateri și negocieri, guvernul român primi, la 15 Fevruarie 1913, răspunsul guvernului bulgar, exact și în scris, în care Bulgaria, pe lângă triunghiurile cedate la Londra, mai adăoga și cedarea poziției strategice Megedia-Tabia de lângă Silistra, precum și o sporire nedefinită a triunghiului dela mare, probabil până la Șabla.

Răspunsul Bulgariei n'a fost însă de loc satisfăcător pentru guvernul român și astfel negocierile dela Sofia puteau fi considerate ca eșuate. Rămase însă deschisă calea mediațiunii, fie a puterilor sau numai a unei singure puteri. Atât Rusia cât și Anglia erau pentru mediațiune spre a aplană diferendul româno-bulgar ⁵⁾. La 24 Fevruarie, guvernul român primi mediațiunea celor 6 puteri cu dorința expresă a unei hotărâri cât mai grabnice. Bulgaria cerea însă „arbitraj“ în loc de „mediațiune“, cum propuse Anglia și acceptase

1) *Cartea Verde*, Nr. 60 bis, p. 62 urm.

2) Ibid. Nr. 71, pg. 70; cfr. Nr. 72, p. 71.

3) Ibid. Nr. 74 și 75, p. 72 urm.

4) Ibid. Nr. 77, pg. 74.

5) Ibid. Nr. 89, 90, pg. 89 urm.

guvernul român. Dar România își impuse punctul ei de vedere, arătând că între România și Bulgaria nu există un „*conflict*“, a cărui aplanare ar reclama un „*arbitraj*“, ci un simplu „*diferend*“ care, în baza stipulațiunilor dela Haga din Octomvrie 1907, urma să fie lichidat prin o „*mediațiune*“ ¹⁾). Această dorință era determinată de veșnicele tergiversări ale lui Daneff, care crease în opinia publică din România o atmosferă sufocantă. Ca loc al deliberărilor, guvernul român propuse capitala Rusiei, St. Petersburg ²⁾).

La 28 Februarie 1913, guvernul român alcătui un memoriu asupra diferendului româno-bulgar, pe care îl remise confidențial celor 6 mari puteri pentru a servi drept bază de discuție pentru negociațiunile dela St. Petersburg ³⁾). În acest memoriu, guvernul român analiza cele petrecute înainte și după războiul din 1877/78, în chestiunea Dobrogei, precum și propaganda ilioială bulgară contra României pe această chestiune, rezumând apoi tratativele duse de România dela începutul războiului balcanic, începute la Londra și continuuate fără succes la Sofia, și evidențiind reaua credință bulgară ⁴⁾). Având însă în vedere sugestiile marilor puteri, precum și dorința de a ajunge la o înțelegere amiabilă cu Bulgaria, România revendică „o linie de graniță, având punctul de plecare la câțiva km. la apus de Silistra, cuprinzând astfel orașul Silistra și mergând până la Balcic pe Marea Neagră“ ⁵⁾).

România revendică Silistra, care pe nedrept i-a fost refuzată la 1878 și care a fost mereu revendicată atât la 1879 cât și cu ocazia delimitării hotarului dobrogean dela 1884 și 1886 ⁶⁾). Ea o revendică și pentru siguranța podului dela Cernavoda contra unui atac bulgar din Silistra. De altfel, după datele statistice dela 1878, evaluate de colonelul Home, Silistra număra atunci 11.000 locuitori, dintre cari 7.000 Turci, 2.500 Români și numai 1.500 Bulgari ⁷⁾). La aceste considerațiuni se mai adăoga și faptul că Silistra nici la 1905, când s'a făcut ultimul recensământ oficial din partea guvernului bulgar, nu număra mai mult de 6.143 Bulgari, față de 4.136 Turci și restul de alte naționalități, elementul românesc fiind mereu

¹⁾ *Cartea Verde*, Nr. 99, pg. 106. Cfr. D. A. DABIJA, o. c., p. 287.

²⁾ *Ibid.* Nr. 91, pg. 91.

³⁾ *Ibid.* Nr. 95, pg. 93.

⁴⁾ D. A. DABIJA, o. c., pg. 286.

⁵⁾ *Cartea Verde*, Nr. 95, pg. 102.

⁶⁾ *Memorii*, *Cartea Verde*, Nr. 95, pg. 98.

⁷⁾ Protocolul VIII al Comisiunii de delimitare, din 26 XI 1878.

redus și persecutat sistematic. Silistra, în mâinile Românilor, este un mijloc de apărare pentru ei, zona de apărare a României fiind la 200 m. la răsărit; Silistra, în mâinile Bulgarilor, este un punct ofensiv contra României ¹⁾.

La 1 Aprilie 1913 se întruniră în capitala Rusiei reprezentanții marilor puteri în prima ședință, fără să fi luat vre-o hotărâre. La 9 Mai, conferința ambasadorilor celor șase puteri: Anglia, Germania, Franța, Austro-Ungaria, Italia, sub președinția Rusiei, ținând seama de justele revendicări ale României, cuprinse în sus-menționatul memoriu, decide:

1. Orașul Silistra trebuie dat României. Noua frontieră româno-bulgară va pleca dintr'un punct pe Dunăre, cam la 3 km. spre Apus de periferia Silistrei, va tăia drumul Șumlei, după aceea drumul Varnei tot la 3 km de periferia orașului și va ajunge drept la frontiera actuală.

Conform angajamentului pe care s'a declarat gata să-l ia, Bulgaria nu va ridica nici o fortificație dealungul frontierei actuale dela Dunăre la Marea Neagră. Semnat: Sasanov, F. Pourtalès, G. W. Buchanan, D. Thurn, A. Carloti, Delcassé ²⁾. Sasanov încredință la 27 Aprilie protocolul dela St. Petersburg miniștrilor României și Bulgariei, cu condiția de a nu fi dat publicității până la semnarea păcii între Turcia și Bulgaria ³⁾.

Cuprinsul protocolului dela St. Petersburg a fost supus aprobării Senatului la 14 Mai și Camerei la 16 Mai și primit de ambele corpuri legiuitoare române. La întrebarea ce i se făcu lui Maiorescu în ședința Camerei dela 18 Mai, dacă este mulțumit cu rezultatul mediațiunii, cuprins în protocolul dela St. Petersburg, el a răspuns că un popor nu poate fi niciodată satisfăcut, că trebuie să aibă totdeauna aspirațiuni pentru viitor și că îndeosebi în momentele de față nu este închisă chestia balcanică, nici limitarea Dobrogei și că cele 200 milioane întrebuințate în decursul acestei ierni pentru întărirea armatei sunt un semn destul de lămurit al situației ⁴⁾.

Pentru punerea cât mai grabnică în aplicare a Protocolului dela St. Petersburg, s'a făcut și numirea diverselor comisiuni de delimitare a noii frontiere ⁵⁾. Dar între timp evenimentele din Balcani

¹⁾ *Cartea Verde*, pg. 98 urm.

²⁾ Ibid. Nr. 131, pg. 132 urm.

³⁾ Ibid. Nr. 133, pg. 135 urm.

⁴⁾ Ibid. Nr. 135, pg. 138.

⁵⁾ Ibid. Nr. 139 și 140, pg. 141 urm.

se precipitară. La 6 Martie căzu Ianina, iar la 26 Martie garnizoana turcească din Adrianopol fu constrânsă să capituleze. La 23 Aprilie căzu și Scutari, în urma atacurilor combinate sârbo-muntenegrene. După căderea celor trei cetăți, Turcii se văzură siliți să se declare învinși și să renunțe la Albania, Macedonia și Tracia până la linia Enos-Midia, rămânând în stăpânirea lor Constantinopolul, Dardanelele, coasta Mării Marmara și Peninsula Gallipoli. La 30 Mai, Turcii semnară tratatul de pace dela Londra, cu care s'a încheiat primul război balcanic. Iar la 9 Mai, conferința de pace s'a încheiat cu hotărârea de a lăsa guvernelor statelor creștine învingătoare sarcina de a proceda deosebit la încheierea actului de partaj al teritoriilor cucerite dela Turci ¹⁾.

Albania fu recunoscută ca stat autonom. De stăpânirea Serbiei Vechi, a Macedoniei și Traciei, urmau să se împărțăsească statele balcanice victorioase : Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntenegru.

6. Al doilea război balcanic între foștii aliați și intervenția României.

Dar chestiunea împărțirii teritoriilor cucerite deveni foarte delicată. Distribuția teritorială ascundea în sine primejdii nebănuite, amenințând să spargă în bucăți alianța balcanică și să prefacă prietenia de arme de până atunci în cea mai aprigă ostilitate. Încă în timpul negociațiunilor de pace dela Londra, guvernul român fusese pus în cunoștință de unii dintre miniștrii statelor din alianța balcanică asupra disensiunilor dintre ele. La 15 Mai ministrul grec din București propunea lui Maiorescu o alianță cu Grecia contra pretențiunilor exagerate ale Bulgariei ²⁾, repetând propunerea și adăogând că în acea alianță ar putea fi cuprinsă și Turcia ³⁾. De aceea guvernul român, față de neînțelegerile ce se accentuau tot mai amenințător între aliați în ceea ce privește împărțirea regiunilor câștigate și delimitarea noului stat albanez, crezu de cuviință să se sesizeze și să semnaleze guvernelor marilor puteri, că o agravare eventuală a situației din Balcani nu ar putea lăsa România indiferentă ⁴⁾. Marile puteri, în frunte cu Rusia, luară act de declarațiunile României, fiind cu ea de acord că nici o jertfă nu trebuie cruțată, „pentru a pune capăt scandalului pe care aliații îl oferă, sta-

1) *Cartea Verde*, No. 138, pg. 140 urm.

2) *Ibid.* No. 134, pg. 136 urm.

3) *Ibid.* No. 137, pg. 139 urm.

4) *Ibid.* No. 136, pg. 138 urm.

bilind pacea în Balcani¹⁾. Franța recunoștea la 20 Iunie imensul serviciu pe care România l-a adus Europei, contribuind la localizarea războiului și înlăturând pericolul unei conflagrațiuni generale. Ea își dădea seama de sacrificiile ce această atitudine rezervată și înțeleaptă le-a impus României; ea înțelegea foarte bine motivele care sileau pe Români să iasă din acea rezervă în ziua în care se vor convinge că sacrificiile lor, în vederea păcii, au fost zădarnice și că ambițiunile și poftele națiunilor balcanice încearcă să-și dispute cu arma în mână teritoriile părăsite de Turci²⁾. Puterile nădăduiau că avertismentul României, semnalat la timp, va contribui, precum era și firesc, la potolirea patimilor dintre aliații balcanici, gata să se încaere din nou într-o luptă cu consecințe incalculabile.

Dar nici avertismentul României, nici telegrama cominatorie a țarului Nicolae al II-lea din 8 Iunie către regii Bulgariei și Serbiei, somându-i să evite războiul fratricid și să primească arbitrajul său în chestiunea teritoriilor controversate³⁾, nu-și produsese efectul dorit. Dimpotrivă, în Bulgaria învinse curentul războinic alimentat mereu de președintele sobraniei Daneff, care fu chemat în fruntea guvernului din Sofia. A treia zi după instalarea sa la președinția consiliului de miniștri, Daneff întreabă, cu ocaziunea unei recepțiuni diplomatice din 18 Iunie, pe ministrul României Ghica: „Ce ne cere România?”⁴⁾, adică sub care condițiuni România ar păstra neutralitatea în cazul unui conflict între aliații balcanici, cum comentă ministrul Austro-Ungariei gestul lui Daneff, în convorbirea sa cu Maiorescu la 21 Iunie 1913. La întrebarea aceasta premierul român răspunse că revendicările României sunt de mult cunoscute Bulgarilor și dacă războiul ar izbucni între aliații balcanici, România ar mobiliza imediat, pentru a ocupa mai întâi de toate linia Turtucaia—Balcic, pe care România are intenția s'o păstreze definitiv⁵⁾. De altfel ordinul de mobilizare a 200.000 oameni era dat de Regele Carol I încă la 13 Iunie și suspendat numai până se va vedea efectul telegramii țarului către regii balcanici, iar Daneff era bine informat asupra acestor intențiuni ale guvernului român⁶⁾. Dar pentru a evita orice echivoc, guvernul român ordonă, la 26 Iunie, mi-

¹⁾ *Cartea Verde*, No. 141, p. 143.

²⁾ *Ibid.* No. 142, p. 144.

³⁾ *Ibid.* No. 143, p. 145 urm.

⁴⁾ *Ibid.* No. 151.

⁵⁾ *Ibid.* No. 153, p. 153.

⁶⁾ *Ibid.* No. 154, p. 146 urm.

nistrului său la Sofia să comunice de urgență guvernului bulgar, că dacă războiul izbucnește între Serbia și Bulgaria, România va mobiliza și va intra imediat în acțiune, răspunzând de rezultat ¹⁾. Răspunsul guvernului bulgar n'a mai sosit. În schimb însă, la 30 Iunie, Bulgarii deschiseră ostilitățile pe întreg frontul armatei sârbești dela Veles ²⁾.

Atacul bulgar era considerat de România ca începutul războiului între aliații balcanici. Dar, pentru a se documenta mai bine asupra acestui fapt, guvernul român ceru informațiuni oficiale la Sofia, Belgrad și Atena. Din partea Bulgariei nu s'a putut obține nici un răspuns precis. Cabinetele din Atena și Belgrad răspunseră însă la 2 Iulie, că războiul a început în mod efectiv și că ambele țări se consideră în stare de război cu Bulgaria ³⁾. În condițiunile acestea, Regele Carol I ordonă la 3 Iulie 1913 mobilizarea armatei române, comunicând măsura aceasta puterilor încă în aceeași zi ⁴⁾. Guvernele din Belgrad și Atena primiră cu multă satisfacție comunicarea despre mobilizarea armatei române ⁵⁾, câtă vreme Bulgaria luă simplu act de primirea comunicării ⁶⁾.

După primele succese, trupele bulgare, obosite și demoralizate, suferiră curând înfrângeri grave. De aceea Franța, dar mai ales Italia, prevăzând catastrofa de care Bulgaria era amenințată din cauza lăcomiei și încăpățânării sale, o consiliau stăruitor să încheie pace încă înainte de declarația de război a României. Ambasadorul Italiei la Paris spunea lui Stancioff, ministrul Bulgariei în capitala Franței: „Căutați a profita că România nu v'a declarat război, pentru a întreba ce condițiuni de pace cere guvernul român pentru Serbia și ce linie de graniță cere pentru România. Grăbiți-vă de a primi condițiunile ei, fiind singurul mijloc de a evita cele mai rele catastrofe; intrarea în campanie a României ar fi un dezastru pentru țara d=voastră; deja Turcia somează Bulgaria să evacueze teritoriile ocupate dincolo de linia dreaptă Midia—Enos. Dumnezeu știe ce vă mai așteaptă, dacă întârziați a încheia pacea” ⁷⁾.

Sfatul puterilor n'a găsit însă cuvenitul răspuns la Sofia. Mer-

¹⁾ *Cartea-Verde*, No. 160, p. 181; cfr. No. 156, p. 164.

²⁾ *Ibid.* No. 166, p. 188.

³⁾ *Ibid.* No. 176 și 177, p. 194 urm.

⁴⁾ *Ibid.* No. 179—181 p. 196, urm.

⁵⁾ *Ibid.* No. 183, 184 și 188, pg. 198 urm.

⁶⁾ *Ibid.* No. 183, 184 și 188, pg. 193 urm.

⁷⁾ *Ibid.* Nr. 192, pg. 203.

sul dramatic al evenimentelor nu se mai putea opri în loc. Declarația de război a României contra Bulgariei se produse la 8 zile după ordonarea mobilizării. La 10 Iulie ministrul României la Sofia fu însărcinat de guvernul său să comunice guvernului regal al Bulgariei următoarea declarație :

„Guvernul român a prevenit la timp guvernul bulgar că dacă aliații balcanici s'ar afla în stare de război, România n'ar putea să păstreze rezerva ce-și impusese până acum în interesul păcii și s'ar vedea silită să intre în acțiune.

Guvernul bulgar n'a găsit necesar să răspundă acelei comunicări ; dimpotrivă și din nenorocire războiul a izbucnit mai întâi prin atacuri fără veste bulgărești contra trupelor sârbești, chiar fără a observa regulile elementare de notificări prealabile, care cel puțin ar fi dat dovadă de respectul convențiilor și uzanțelor internaționale.

În fața acestei atitudini, guvernul român a dat ordin armatei de a intra în Bulgaria“ ¹⁾.

A doua zi după declararea de război contra Bulgariei, se comunica reprezentanților diplomați din București, care scop se urmărea prin intervenția militară în conflictul balcanic. Intențiunea României era îndoită : 1. de a asigura Dobrogei o frontieră strategică mai bună pe linia Turtucaia—Dobrici—Balcic, cu numărul de kilometri necesar la apus și la miazăzi, deoarece pentru Bulgari, cari au atacat pe propriii lor aliați, convențiile internaționale nu par a avea însemnătate ; 2. de a participa la negociațiunile tratatului de pace prin care se va regula împărțirea teritoriilor cucerite dela Turci. Față de aceste declarațiuni nici unul dintre miniștrii străini n'a ridicat vreo obiecțiune ²⁾. Și de fapt România nu putea rămâne simplă spectatoare în fața tendințelor de egemonie în Balcani, pe care Bulgaria le manifesta în paguba celorlalte state, a doua zi chiar după lupta comună de desrobire.

La 11 Iulie armata română aruncă în grabă un pod peste Dunăre la Corabia și trecu în Bulgaria. Comanda supremă asupra armatei de operațiune fu încredințată Principelui Ferdinand, Moștenitorul tronului.

Operațiunile se desfășurară în două direcțiuni, una spre Sud-Vest cu obiectivul Sofia, capitala Bulgariei, și alta spre Sud, cu obiectivul Varna, portul de căpetenie al Bulgariei la Marea Neagră.

¹⁾ Cartea Verde, Nr. 193, pg. 203 urm.

²⁾ Ibid. No. 196, pg. 205. Cfr. No. 206, p. 211 urm.

La 16 Iulie grupul de Sud ocupă Varna și înaintă spre trecătorile din Balcani. La 17 Iulie grupul de Nord înfrânse rezistența unei brigade bulgare la Ferdinandovo și o făcu prizonieră, deschizându-și drumul spre Sofia. În zilele de 18 și 20 armata română ocupase principalele pozițiuni în preajma capitalei bulgare cu defileurile Giuci și Araba-Konak. Între punctele ocupate de armata română se găsea și nodul de cale ferată Sofia—Varna, principala arteră de aprovizionare a capitalei Bulgariei. În zilele acelea situația Bulgarilor deveni direct tragică și prin faptul că și Turcii reluară operațiunile militare contra Bulgariei, recucerind, la 21 Iulie, Adrianopolul și deschizându-și astfel drumul spre Rumelia.

În fața acestei situațiuni disperate, Daneff își prezentă demisia, făcând loc unui guvern de pacificare în frunte cu Radoslavoff și cu Ghenadieff la Externe. Noul guvern bulgar interveni încă la 18 Iulie prin legația Italiei din Sofia, pentru oprirea înaintării armatei române și începerea, cât mai grabnică, a negociațiunilor de pace, pentru „examinarea dezideratelor românești“¹⁾. La 19 Iulie guvernul bulgar oferi „să cedeze României partea teritoriului bulgar situat la Nord-Est de o linie, plecând din Turtucaia și ajungând la Balcic“. În schimb guvernul bulgar dorea să obțină neutralitatea binevoitoare a României și ajutorul și sprijinul său în regularea pașnică a neînțelegerilor sale cu Serbia și Grecia. Dar mai cu seamă și înainte de toate, guvernul bulgar dorea să se dea imediat armatei române ordin de a opri înaintarea și a se retrage dincolo de Dunăre și de linia Turtucaia—Balcic²⁾.

La 20 Iulie România luă act de cesiunile teritoriale consimțite de Bulgaria, fiind și ea dornică de a restabili, cu un ceas mai degrabă, raporturile de pace și bună vecinătate. Cât privește însă cererea de oprire a înaintării armatei române, ea nu putea fi luată în considerare, câtă vreme ostilitățile continuau între ceilalți beligeranți. După satisfacerea revendicărilor teritoriale românești, România urmărea, prin acțiunea ei militară, un scop mai înalt. Ea căută să grăbească, prin atitudinea ei, încheierea păcii între toți beligeranții. „Dacă Bulgaria — zice telegrama din 20 Iulie a Ministrului afacerilor externe al României către Ministrul afacerilor străine al Bulgariei — vrea să ajungă la acelaș rezultat, ea trebuie să vestească despre aceasta România și să desemneze plenipotențiarul său pentru

¹⁾ Cartea Verde, No. 213, 214, 215, p. 216 urm.

²⁾ Ibid. No. 222, pg. 222.

discutarea preliminarilor păcii între *toți* beligeranții. La această discuție România va proceda cu un spirit de conciliare și nepărținire¹⁾. În ziua următoare guvernul bulgar confirmă primirea telegramei din București, luă act de cuprinsul ei și rugă guvernul român să trimită în grabă pe plenipotențiarul său pentru discutarea preliminarilor de pace. Alegerea locului de întâlnire rămâne în seama guvernului român²⁾. Încă în aceeași zi guvernul român răspunde că socotește câștigat și în afară de discuție, că *Bulgaria cedează teritoriul cerut pentru noua graniță cu atribuirea, în favoarea României, a orașelor Turtucaia, Dobrici, Balcic și numărul de kilometri necesar la Vest și la Sud*. În condițiunile acestea ea este gata să trimită plenipotențiarul ei la locul dorit de beligeranți pentru armistițiu, iar pentru negociațiunile de pace propune orașul București³⁾. La 22 Iulie guvernul bulgar răspunde că este de acord asupra punctelor principale care vor constitui bazele păcii, că acceptă cu plăcere ca negociațiunile de pace să se facă la București. Pentru discuțiunile militare relative la armistițiu și încetarea vărsărilor de sânge s'a ales orașul Niș⁴⁾.

După un viu schimb de note diplomatice între cabinetele beligeranților și ale marilor puteri, guvernul român putea comunica, la 24 Iulie, oficial la Sofia, că „așteaptă sosirea iminentă la București a delegaților pentru a discuta armistițiul, preliminările păcii și concluziile păcii definitive, beligeranții ceilalți consimțind deja la aceasta”⁵⁾. Guvernul bulgar luă act de comunicare și desemnă membrii delegațiunii de pace, în frunte cu D. Tonceff⁶⁾.

În ziua de 30 Iulie se întruni la București *Congresul de Pace* sub președinția lui Titu Maiorescu. Bulgaria era reprezentată prin D. Tonceff, Serbia prin N. Pasici, Grecia prin E. Venizelos și Muntenegru prin I. Vucotici.

Negociațiunile de pace au durat zece zile, astfel că numai la la 10 August 1913 s'a putut semna tratatul de pace. În *temeiul articolului II din acest memorabil tratat, s'a fixat noua graniță dobrogeană față de Bulgaria. Aceasta pornește dela Dunăre, din sus de Turtucaia și ajunge la Marea Neagră la miazăzi de Ekrene*⁷⁾.

1) *Cartea Verde*, No. 224, p. 223 urm.

2) *Ibid.* No. 229, pg. 227.

3) *Ibid.* No. 230 și 231, p. 228 urm.

4) *Ibid.* No. 233, pg. 230.

5) *Ibid.* No. 251, pg. 241.

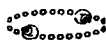
6) *Ibid.* No. 261, pg. 246.

7) *Ibid.* pag. 263.

Semnarea tratatului de pace a fost anunțată capitalei prin salve de tun și fragerea clopotelor la toate bisericile. În ziua următoare apărură decretul de demobilizare a armatei române, urmat de decrete similare în toate statele balcanice.

În 15 zile după tratat, stipulațiunile lui au fost ratificate de semnatori, astfel că el primi recunoașterea internațională, intrând în dreptul ginșilor ¹⁾).

Prin intervenția la timp a României s'a restabilit pacea în Balcani, iar Dobrogea românească s'a întregit cu două județe: *Durostor cu reședința la Silistra și Caliacra cu reședința la Bazargic*. Județele acestea constituiesc o fâșie de pământ între Dunăre și Marea Neagră, cunoscută, după configurația granițelor sale, sub numele de *Cadrilaterul Românesc*, cuprinzând o suprafață de 7.726 km², care la 1930 adăpostea o populație de 378.027 suflete ²⁾).

¹⁾ Cf. N. IORGA, *Sub trei Regi*, București, 1932, pg. 160 urm.

²⁾ D. X. DABIJA, *Cadrilaterul Bulgar*, București 1913, p. 27 urm.

CETĂȚENIA ROMÂNĂ ÎN DOBROGEA-NOUĂ

de A. N. PINETA

avocat-Bazargic

Prima legiferare română privitoare la Dobrogea-Nouă este legea din 11 Decembrie 1913, pentru aprobarea tratatului de pace încheiat la București în ziua de 28 Iulie (10 August) 1913. Art. 3 din această lege prevede că „organizarea noului teritoriu se va face prin deosebită lege“.

Legea anexiunii a anunțat astfel „Legea pentru organizarea Dobrogei-Noi“, promulgată în 31 Martie 1914 și publicată în Mon. Oficial No. 1 bis din 1 Aprilie 1914.

Legea din 1914. În chestiunea naționalității locuitorilor Dobrogei-Noi, legiuitorul din 1914 a admis principiul de drept internațional, după care toți locuitorii statului cedant, domiciliați la data anexiunii în teritoriul anexat, devin de plin drept, din momentul anexiunii, cetățeni ai statului anexant, cu obligația pentru cei cari voesc a-și păstra naționalitatea anterioară anexiunii, de a-și exercita, formal și într'un anumit termen, dreptul de opțiune.

În conformitate cu acest principiu sunt articolele 3 și 4.

„Art. 3. — Cetățenii bulgari, cari la data de 28 Iunie 1913 erau domiciliați în Dobrogea-Nouă, devin cetățeni români“.

A se observa că aci se prevede ziua de 28 Iunie 1913, care este data anexiunii de fapt, și nu ziua de 28 Iulie 1913, când s'a încheiat Tratatul de pace dela București. În teorie, ziua încheierii tratatului e data anexiunii de drept: din acel moment se produce schimbarea de suveranitate și de naționalitate.

Legea din 1914 recunoscând ca cetățeni români, de plin drept și fără nici o formalitate, toate persoanele având domiciliul pe teritoriul anexat la data de 28 Iunie 1913 (nu la 28 Iulie 1913, data punerii în vigoare a tratatului de pace dela București) și cari erau cetățeni bulgari și nu supușii unui alt Stat — a soluționat în drept chestiunea naționalității pentru teritoriul anexat, în modul cel mai liberal, cel mai potrivit principiilor de drept internațional și cel mai echitabil posibil.

Tratatelor încheiate între Puterile aliate și asociate pe de o parte și diferitele State pe de altă parte, la finele războiului mondial din urmă, admit acelaș sistem în această materie. Așa, Tratatul dela Saint Germain-en Laye din 10 Septembrie 1919 (art. 64 și 70), Tratatul dela Trianon din 4 Iulie 1920 (art. 56), precum și alte tratate privitoare la statele care au anexat teritorii nouă.

S'a crezut totuși necesar să ni se pretindă, în Tratatul dela Paris din 9 Decembrie 1919 și intrat în vigoare la 4 Septembrie 1920 (tratatul privitor la minoritățile din Statul nostru) să semnăm dispoziții ce noi le prevăzusem de mult în legi și nu ne mulțumisem a le avea numai pe hârtie, ci le și executasem în fapt, atât în 1880 pentru Dobrogea Veche, cât și mai ales, tocmai când România era arbitru situației balcanice, în 1913, pentru Dobrogea Nouă.

În privința dreptului de opțiune, tratatele din 1919 și 1920 fixează un termen pentru exercitarea acestui drept, prevăzând expres în acelaș timp și obligația pentru optant de a-și transporta domiciliul în statul pentru care a optat, respectiv facultatea pentru statul anexant ca să-l silească pe optant să părăsească țara a cărei naționalitate nu o acceptă: dreptul de expulzare.

Legiuitorul nostru din 1914 e mai larg și în această materie. În articolul 4 respectiv se prevede :

„Locuitorii din Dobrogea, cari nu vor să devină cetățeni, pot face declarațiune de neacceptare în termen de un an dela promulgarea prezentei legi.

Declarațiunea se va face înaintea președintelui tribunalului domiciliului său, sau a judecătorului care îi ține locul.

Cel care a făcut o asemenea declarație este considerat că nu a fost nici odată român“.

Nu se prevede obligația pentru optant de a-și transporta domiciliul din teritoriul anexat, în Statul pentru care a optat.

În fapt, au făcut în termen declarații de neacceptare numai acei cetățeni bulgari domiciliați în acest ținut la 28 Iunie 1913, cari au continuat să locuiască tot aci și după optarea naționalității bulgare. Statul Român i-a lăsat să domicilieze, nesupărați de nimeni, în acest ținut. Chiar azi avem aci o mulțime din aceștia.

Cei cari nu au vrut să mai trăiască aci, au plecat în Bulgaria, unde au continuat să fie cetățeni bulgari, exercitându-și ca atare drepturile, întru cât Statul bulgar nu-și luase, prin tratatul dela București, vre-o îndatorire să recunoască deplin drept noua naționalitate

dobândită de foștii lui cetățeni din teritoriul cedat și nici nu i-a desfăcut, din toate punctele de vedere, pe acești supuși, în virtutea acestei dobândiri de naționalitate nouă, de orice legământ față de Bulgaria.

O astfel de obligație s'a luat, ce e drept, formal prin art. 158 din tratatul dela Neuilly-sur-Seine, din 29 Noembrie 1919, pentru teritoriile pierdute de Bulgaria, dar nici prin vre-o lege, nici în fapt, nu s'a executat acea obligație de către Statul bulgar.

Și ne-a fost dat ca, la cererea de extrădare făcută de guvernul român, să vedem că se opune de Statul bulgar calitatea de cetățeni bulgari a unor locuitori din Dobrogea-Nouă, cu domiciliul în acest teritoriu la 28 Iunie 1913, cari nu au optat cetățenia bulgară, și, ceva mai mult, continuând a domicilia aci ca cetățeni români, de plin drept, până la comiterea unui fapt penal, când au fugit în Bulgaria.

Ceva mai mult, o mulțime de persoane în România sunt cetățeni români, cu drepturi politice depline, iar de îndată ce trec granița țării se prezintă ca cetățeni bulgari din Dobrogea-Nouă, posedând pașaport bulgăresc în regulă.

Majoritatea finerilor cari urmează cursurile școlare superioare din străinătate, până și în scriptele acelor școli ca și în diplomele ce li se eliberează, se arată că sunt cetățeni bulgari.

În privința situațiunii create prin anexiune femeii măritate și copiilor minori, avem art. 5 în cuprinsul :

Art. 5. Femeia măritată urmează condițiunea juridică a soțului ; copiii, pe a părinților."

Copiii minori, ai căror părinți au declinat calitatea de români, pot să o redobândească făcând declarație în cursul anului, după majorat, înaintea președintelui tribunalului domiciliului lor".

Legiuitorul român, în primul aliniat, menține unitatea naționalității în familie, între soți, precum și între părinți și copiii aflați sub puterea lor părintească. Naturalizarea prin anexiune ca și opțiunea naționalității anterioare, își are efectul asupra tuturor membrilor familiei : efect colectiv.

În aliniatul următor se acordă copilului minor, în momentul anexiunii, al optantului naționalității statului cedant, dreptul de a „redobândi“ cetățenia română în cursul anului după majorat. Redobândeste la majorat ceace a pierdut ca minor în baza dispozițiunii din aliniatul prim.

Și în aceasta Statul Român a fost mai larg decât s'a prevăzut, nu numai în tratatele internaționale anterioare celui dela București din

1913, dar până și în tratatele încheiate cu prilejul și pentru finirea războiului mondial din urmă.

În tratatele din 1920 cu Țara noastră și anume în cel dela Paris, așa zisul tratat privitor la minorități, precum și în tratatul privitor la recunoașterea suveranității României asupra teritoriului Basarabiei, găsim stipulat în art. 5, la cererea principalelor Puteri aliate și asociate, că opțiunea soțului aduce cu sine aceea a soției și opțiunea părinților pe aceea a copiilor lor în vârstă de mai puțin de 18 ani; că copiii în vârstă de peste 18 ani și stabiliți pe teritoriile anexate vor avea facultatea de a opta pentru oricare altă naționalitate; și că persoanele care au exercitat dreptul de opțiune vor trebui să-și transporte domiciliul în Statul pentru care au optat în termen de 12 luni dela data opțiunii.

Legiuitorul nostru din 1914 acordă facultatea de a redobândi la majorat cetățenia română tuturor copiilor minori, fără a-i mai distinge, dacă au mai mult sau mai puțin de 18 ani. Nu a prevăzut pentru optanți nici transportul silit al domiciliului lor în Statul pentru care au optat. Statul român a acordat dela sine, în 1914 — ca și în 1880 — mai mult decât i s'a pretins în 1920 de principalele Puteri să dea așa zișilor minoritari.

Legea din 1914 reglementează nu numai condițiunea juridică a celor îndrituiți la cetățenia română ci și modalitatea de constatare a acestei condițiuni prin comisia prevăzută de art. 6 din lege și conform Regulamentului pentru funcționarea acestor comisii, publicat în Mon. Oficial No. 40 din 24 Maiu 1914.

Comisiunile au procedat din oficiu la stabilirea calității de cetățean român, în baza listelor de recensământ întocmite de administrație și în care au fost trecuți cei îndreptățiți la cetățenia română. Cei ne-trecuți în acele liste au făcut direct cereri la comisie, prezentându-și dovezile necesare, precum și memorii.

Comisiunile și-au terminat lucrările în termenul de un an, fixat de regulament.

Locuitorilor cărora li s'a stabilit calitatea de cetățean român, s'a și început a li se elibera diplome de cetățenie română, deslipite din registre cu matcă.

Rar ți-e dat să vezi o muncă atât de pricepută, punctuală, conștiincioasă, consacrată interesului general și binelui particularilor, cum a fost cea depusă de comisiile acestea în anul lor de funcționare.

Păcat că astfel de lucrări s'au pierdut aproape în întregime cu prilejul și din cauza războiului mondial.

Numai pe alocurea, la câteva primării, și în deosebi la primăriile urbane, s'au păstrat listele respective de încetățeniți și de respinși la cetățenie, trimise de comisiuni spre afișare.

Legea din 1921. La reînstalarea autorităților române în Dobrogea Nouă pe la finele anului 1918, situațiunea în acest ținut era în toate privințele incomparabil mai rea de cum am găsit-o la anexarea lui în 1913.

Arhivele primăriilor rurale și ale celorlalte autorități publice, distruse complet. Numai la primăriile urbane și la instanțele judecătorești (judecătoria și tribunale) se mai păstra parte din arhivele respective.

În privința populației, numărul locuitorilor stabiliți în acest teritoriu era acum cu mult superior numărului celor aflați aci la 28 Iunie 1913, cât și celui existent în August 1916, data intrării noastre în războiul mondial.

Elementul turcesc staționar, pe când elementul bulgăresc a crescut, în timpul vremelnicei ocupațiuni a acestui ținut de către armatele inamice și prin stabilirea a o mulțime de familii, care nici origine nu sunt din aceste meleaguri și nici nu au avut vre-o dată aci domiciliul lor. Am mai găsit aci și pe toți cei cari emigraseră din acest teritoriu cu mult înainte de anexiunea din 1913, precum și emigranți de după anexiune și până la deslănțuirea marelui războiu.

Toți aceștia au rămas locului nesupărați de nimeni; și, împreună cu ei, și cei cari declaraseră neacceptarea cetățeniei române, optând cetățenia bulgară potrivit art. 4, leg. 1914, precum și cei cari, recunoscându de comisiuni ca cetățeni români, au trecut în Bulgaria, după intrarea acesteia în războiul mondial, ca să se înroleze — și s'au înrolat — în armata bulgară de bună voie și fără autorizația guvernului român, și au luptat apoi pe frontul dobrogean contra țării noastre.

Și după reînstalarea autorităților noastre au continuat să se stabilească aci toți cei siliți a emigra din Bulgaria, fie din cauze pur economice, fie din cauze politice, urmare a necunoscutelor lupte de exterminare dintre partidele din statul vecin.

S'au mai stabilit în acest teritoriu și Greci, mai ales însă Armeni, refugiați din Turcia.

Cu toate că era în deobște cunoscut că așteptau soluțiuni două chestiuni presante ce interesau mai cu deosebire pe Stat în acest ținut: cetățenia și regularea proprietății rurale, totuși, abia în 1921 vedem că se reia activitatea în această privință.

Legea din 1914 a fost abrogată prin Legea pentru organizarea Dobrogei Noi, promulgată în 23 Iulie 1921 și publicată în Mon. Oficial No. 89 din 26 Iulie 1921. Regulamentul respectiv s'a publicat în Mon. Oficial No. 136 din 20 Septembrie 1921, iar modificarea lui în Mon. Oficial No. 219 din 28 Decembrie 1921.

În chestiunea naționalității, noua lege cuprinde art. 6—15, iar regulamentul art. 12—85. Ea păstrează principiile legii din 1914, deschizând însă porțile de intrare în cetățenia română la o mulțime de streini, cari nu erau cetățeni bulgari la data anexiunii.

„Art. 6. Sunt cetățeni români :

a) toți foștii cetățeni bulgari, cari la data de 28 Iunie 1913 erau domiciliați în Dobrogea Nouă și, ca atare, au devenit cetățeni români în conformitate cu legea pentru organizarea Dobrogei-Noi din 1 Aprilie 1914 ;

b) toți Românii de origină ;

c) toți cei domiciliați în Dobrogea-Nouă, cari vor deveni cetățeni români în baza dispozițiilor legii de față“.

Pentru categoria a treia de cetățeni, deveniți ca atare în baza dispozițiilor legii acesteia, găsim în noua lege art. 13 în cuprinsul :

„Art. 13. Cei cari, fiind domiciliați în Dobrogea-Nouă, nu au fost încă recunoscuți ca cetățeni români, precum și cei cari nu vor putea face această dovadă, de vor voi să obțină această recunoaștere, vor trebui să se adreseze în scris președintelui în termen de 30 zile dela punerea în aplicare a acestei legi“.

Acest articol se referă însă la cei îndrituiți la cetățenie, dar nerecunoscuți ca cetățeni de către comisiunile instituite de legea din 1914, precum și acei din cetățenii recunoscuți de acele comisii, cari nu pot face dovada recunoașterii, de pildă pentru motivul că arhiva comisiunilor, hotărârile sau diplomele de cetățenie s'au pierdut.

Ceeace legea nu arată în privința cetățeniei ocuitorilor la cari se referă art. 6, lit. c, o face regulamentul legii în art. 18, în privința copiilor minori ai optanților cetățeniei bulgare și cari copii nu au făcut în cursul anului de majorat declarație pentru redobândirea cetățeniei române. Li se dă acest drept minorilor deveniți majori la 28 Iunie 1913, și până la decretarea regulamentului de față.

În privința copiilor minori ai optanților, atât legea din 1914, în art. 5 alin. 2, cât și aceea din 1921, în art. 9 alin. 2, care reproduce întocmai dispozițiile legii anterioare, prevăd modalitatea redobândirii cetățeniei române în cursul anului de majorat, derogând astfel dela dis-

pozițiile respective din orice alte legi în vigoare în Regatul României. Potrivit acestor dispozițiuni speciale, minorul unui optant, dacă în cursul anului de majorat nu face declarație pentru redobândirea cetățeniei române, este considerat că nu a fost nici odată român, așa cum sunt considerați și părinții săi optanți.

Contrar dispozițiunilor legale, regulamentul le acordă un termen pentru dobândirea cetățeniei. Devin cetățeni în virtutea regulamentului. Regulamentul adaugă la legea pe baza căreia este alcătuit; în tot ce depășește legea, el este ilegal, inaplicabil.

La fel și art. 17 din regulament.

Art. 10—15 din lege prevăd instituirea unei comisii speciale, una de fiecare județ, pentru recunoașterea calității de cetățean român a locuitorilor din acest ținut, modul de compunere și de funcționare a acestor comisii, procedura și căile de atac în această materie.

Dispozițiile neclare și neprecise din noua lege, combinate cu dispoziții și mai confuze, unele chiar cu caracter de legiferare, contra prevederilor legale din regulamentul respectiv, și mai ales defectuositatea procedurii prevăzute în Regulamentul pentru funcționarea comisiunilor, au făcut ca lucrările acestora să se efectueze în condițiile cele mai rele. Dacă la aceasta s'ar mai adăuga și felul în care s'a lucrat, în fapt, de comisii, și lipsa, în această privință, a oricărei conlucrări între aceste comisii și diferitele organe administrative, și mai ales lipsa totală a unui eficace control din partea capilor serviciilor administrative asupra cuprinsului actelor eliberate de comune în scopul stabilirii îndeplinirii de către postulanți a condițiunilor cerute de lege pentru recunoașterea lor ca cetățeni români, — toate acestea au contribuit, pe de o parte, ca să poată deveni cetățean român oricine a vrut, până și cei cari după lege nu puteau cu nici un preț dobândi naționalitatea română; iar pe de altă parte, ca lucrările comisiunilor să nu poată fi terminate la termenul fixat de lege, fapt pentru care s'au acordat mai multe termene nouă.

Au reușit astfel să devină cetățeni români o mulțime de persoane de origină bulgară, din care unele totdeauna domiciliul l-au avut și-l au încă în Bulgaria, sau cu domiciliul cândva în Dobrogea Nouă, dar și-au transferat de mult domiciliul în Bulgaria, unde ocupă funcțiuni publice; altele, streine în totul de acest ținut, au venit aici dentro prima oară după terminarea marelui războiu și parte s'au căsătorit cu fete dobrogene; altele, din cei cari au făcut în termenul legal declarații de neacceptare a cetățeniei române etc.

Au mai dobândit pe această cale lăaturalnică cetățenia română și

o mulțime de foști cetățeni nebulgari, de altă origină decât bulgară, aflați ca atari în Dobrogea=Nouă la data de 28 Iunie 1913, sau cari au imigrat aci ulterior acestei date, unii chiar după promulgarea legii din 1921. O pildă identificătoare ne-o dau mai mulți locuitori cetățeni sârbi, — Sârbi și de origină, — cari, cetățeni bulgari la 28 Iunie 1913, deveniți totuși, prin fraudă, cetățeni români ulterior datei de 1921, în baza de hotărâri date de comisia respectivă, — au renunțat apoi la cetățenia română și și-au reluat naționalitatea sârbă, de'ndată ce au fost asigurați că, în schimbul imobilelor lor rurale din acest ținut, grevate de sarcini și ipoteci pentru datoriile către particulari, li se dă, în Banatul sârbesc, proprietățile bieților noștri români din acest ținut.

Au devenit prin fraudă cetățeni Români și o mulțime de Evrei, Armeni, Greci, etc.

Toți cei intrați, fără drept, prin fraudă, în cetățenia română, au făcut totul spre a deveni, de formă, cetățeni români, numai în scopul de a eluda dispozițiile legale privitoare la exproprierea bunurilor rurale, sau la punerea sub administrația justiției ori la lichidarea averilor supușilor bulgari, sau pentru a se sustrage dispozițiilor constituționale privitoare la prohibirea păstrării și dobândirii de imobile rurale în România de către cetățeni străini. O bună parte din ei, după ce și-au lichidat averile ca cetățeni români, s'au reîntors în Bulgaria, unde se agită acum ca refugiați bulgari.

Răul acesta s'a agravat de fiecare prelungire a termenului pentru facerea de declarațiuni în vederea constatării cetățeniei locuitorilor din acest teritoriu.

Legea din 1924. — Situația creată, în privința cetățeniei, în Dobrogea=Nouă, prin legile din 1914 și 1921, a fost consolidată de Legea privitoare la dobândirea și pierderea naționalității române din 24 Februarie 1924 (Monitorul Oficial No. 41/924), care, în art. 54, abrogă toate legile relative la naționalitatea română în vigoare până atunci în deosebitele părți ale Statului Român și, ca dispoziție tranzitorie, dispune în art. 56 No. 4, că sunt și rămân cetățeni români, fără să îndeplinească vreo formalitate, locuitorii din Județele Caliacra și Durostor, cărora li s'a recunoscut naționalitatea română prin hotărârile definitive ale comisiunilor prevăzute în art. 6 din Legea dela 1 Aprilie 1914 și în art. 10 și următorii din legea dela 26 Iulie 1921 pentru organizarea Dobrogei=Noui; și, prin art. 68, acordă locuitorilor din Dobrogea=Nouă, cari nu au făcut declarații de încetățenire conform legii

din 26 Iulie 1921, sau ale căror cereri pentru recunoaşterea cetăţeniei române au fost respinse ca tardiv introduse, — un nou termen de trei luni pentru a=şi stabili cetăţenia română.

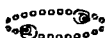
Lucrările comisiunilor nefind terminate nici în cursul acestor trei uni, s'au mai dat în aceleaşi condiţiuni noi termene prin legile din 9 Februarie 1925 şi din 12 Mai 1926.

În sfârşit, după atâta amar de vreme, a reuşit şi naţia română să=şi cunoască pe noii săi copii, între cari sunt prea mulţi intruşi.

Facă Domnul, ca măcar prin purtările lor viitoare, să se arate demni de binele şi cinstea ce li s'a făcut prin primirea lor în cetatea română.

Drept încheiere, din cele expuse mai sus rezultă că legiuitorul român a consacrat, în ce priveşte importanta chestiune a naturalizării, prin anexiune, a locuitorilor Dobrogei=Noi, cele mai liberale principii de drept internaţional în materie.

Însă, prin legiferarea din 1921, inaugurându=se o procedură defectuoasă, s'au acordat mai multe termene, de care au beneficiat toţi cei cari îndeplineau condiţiunile pentru naturalizare, precum şi prea mulţi din cei cari nu cădeau sub prevederile acestor dispoziţiuni legale şi deci nu puteau deveni, pe această cale, cetăţeni români ¹⁾).

¹⁾ Pentru o cunoaştere mai amănunţită a modului cum statul român a soluţionat în drept şi în fapt problema cetăţeniei în Dobrogea Nouă, a se vedea lucrarea noastră „Chestiuni Dobrogene“, editată la tipografia „Gutenberg“ din Bazargic, în 1926, pag. 3—66,

ORGANIZAREA DOBROGEI=NOI ȘI PRINCIPIILE DE JUSTIȚIE

de D. STOICESCU,
Consilier la Curtea de Apel, Constanța

Prin Tratatul de pace de la București din 28 Iulie (10 August) 1913 a luat sfârșit conflictul armat dintre România, Grecia, Muntenegru, Serbia și Bulgaria.

Între România, reprezentată prin Titu Maiorescu, Alexandru Marghiloman, Take Ionescu, C. G. Disescu, Generalul C. Coandă și Colonelul C. Cristescu pe de-o parte și Bulgaria reprezentată prin D. Tonșef, Generalul Ficef, Dr. S. Ivanciof, S. Radef și Lt-Colonelul Stanciof de altă parte s'a stabilit :

1. *Pace și prietenie* din ziua schimbului ratificării tratatului.

2. Între Bulgaria și România fosta frontieră între Dunăre și Marea Neagră este rectificată în modul următor : Noua frontieră va pleca dela Dunăre, mai în sus de Turtucaia, spre a sfârși la Marea Neagră, la sud de Ecrene.

Celelalte clauze privesc obligații relativ la determinarea frontierei pe teren, la desființarea fortificațiilor ce-ar exista, la observarea de-a nu se construi altele în viitor în anume localități și pe-o anume rază, la retragerea trupelor și demobilizarea lor, la folosirea rechizițiilor, la restituirea prizonierilor și soldarea cheltuelilor făcute cu aceștia.

În ce privește România, tratatul a fost aprobat și ratificat de Regele Carol I prin decretul din 1 August 1913. Prin acest decret se aprobă și ratifică și schimbul de scrisori urmat între Președintele Consiliului de Miniștri și Ministru al Afacerilor Streine, Titu Maiorescu, cu primii Plenipotențieri ai delegațiunilor : E. K. Venizelos din partea Greciei, Nik. P. Pașici din partea Serbiei și D. Tonșef din partea Bulgariei, cu privire la situația Aromânilor din aceste țări. De asemenea tratatul a fost aprobat, potrivit art. 93 din Constituție, de Puterea Legiuitoare, prin legea din 11 Decembrie 1913. În art. 3 al acestei legi se dispune că organizarea noului teritoriu se va face prin deosebită lege. Noul teritoriu era cel cuprins între Dunăre și Marea Neagră, vechea frontieră stabilită prin Tratatul de la Berlin

din 1878 și frontiera fixată prin Tratatul de pace dela București, teritoriu numit Dobrogea-Nouă.

Un tratat este un acord de voință între plenipotențiarii a două sau mai multe state ; este legea părților, a națiunilor ce-și normalizează relațiile potrivit procedurii de justiție internațională ; este deci o operă de Justiție. Deci, calea pe care Dobrogea-Nouă a ajuns a face parte întregitoare din România este aceea a Tratatului de pace de la București — operă de Justiție internațională prin care, între altele, se rezolvau două probleme ce interesau deopotrivă politica românească și cea internațională, rămase nerezolvate, sau fuseseră grăbit rezolvate de Tratatul de la Berlin.

Prima : art. 46 al Tratatului de la Berlin, vorbind despre frontiera ce va despărți Bulgaria de România, menționa o linie care, plecând de la răsărit de Silistra răspunde la Marea Neagră la miază-zi de Mangalia și care se va fixa la fața locului de Comisiunea Europeană instituită pentru delimitarea Bulgariei. Dar linia fixată, alegând și lăsând punctele de comandă pe teritoriul Bulgariei, nemulțumise pe Români. Linia fixată nu era de natură a asigura o pașnică vecinătate.

Secunda : art. 23 al aceluiaș tratat obliga Imperiul Otoman a introduce în folosul supușilor creștini reforme de natură a le asigura și înlesni conviețuirea în cuprinsul imperiului. Dar obligația nu avea nici o sancțiune. Printre supușii creștini se aflau și Aromânii sau Cușo-Vlahii, populație numeroasă de origine românească, iar Imperiul se arăta continuu adversar oricărei reforme sau tergiversa. Regularea acestei chestiuni a făcut obiectul schimbului de scrisori între primul Plenipotențiar român și primii Plenipotențiarai ai Greciei, Serbiei și Bulgariei de la Conferința păcii din București. Câte o notă anexată protocoalelor conține următorul text : „Bulgaria (respectiv Grecia sau Serbia) consimte să dea autonomie școalelor și bisericilor Cușo-Vlahilor aflați în viitoarele stăpâniri . . . și să îngăduie înființarea unui Episcopat pentru aceiași Cușo-Vlahi, cu facultatea pentru guvernul român de-a subvenționa sub supravegherea guvernului (respectiv) numitele instituțiuni culturale actuale și viitoare“. Ceeace a cerut și obținut România la 1913 era aplicarea principiului ocrotirii minorităților, principiu ce-a fost apoi înscris și'n unele tratate internaționale la 1919.

Rezolvarea acestor două chestiuni vitale pentru România în-

chidea oarecum procesul revendicărilor românești pentru acel timp în politica balcanică.

* * *

Legea pentru organizarea Dobrogei-Noi a luat ființă în anul următor. Desbătută în Senat și votată până la 13 Martie 1914, apoi în Cameră până la 28 Martie 1914, ea a fost publicată în Monitorul Oficial din 1 Aprilie 1914 și pusă imediat în aplicare, — bine înțeles, în timpul util în care organele instituite de lege puteau intra în funcțiune.

Scopul legii nu era numai organizarea propriu zisă, ci organizarea Dobrogei-Noi în așa chip, în cât prin instituții de tranziție, populația și teritoriul să se încadreze în organizarea României ca stat al națiunii românești.

Statul este, după origină, o organizație de războiu și a rămas încă astfel. Așa a fost în diversele-i stadii, de la cele mai primitive ca hoarda, statul-cetate, statul-teritoriu, până la cele mai înaintate organizații de azi, ca statul-națiune și statul-federal. Și, dată fiind organizația de războiu a tuturor, nici un stat nu și-a putut impune și nu și-ar putea impune, fără pericol de dispariție, altă organizație.

Războiul ofensiv sau defensiv fiind scopul statului, organizarea lăuntrică a statului, normele de bază ale instituțiilor sale urmează a fi alcătuite și armonizate potrivit cu scopul vital al statului: realizare de forță, de maximum de forță. De-aci subordonarea tuturor intereselor individuale — celor ale patriei, contribuția tuturor pentru binele general, armonizarea tuturor aspirațiilor individuale cu cele colective, tendința statornică de conformism, de unificare a elementului uman în toate direcțiunile, prin toate instituțiile, — oamenii, locuitorii fiind element esențial al forței statului.

Din punctul de vedere, deci, al unificării, toate normele din această lege tind a crea Dobrogei-Noi o funcționare și un aspect cât mai apropiate de ale României. Teritoriul ei e împărțit în două județe: Durostor cu reședința la Silistra și Caliacra cu reședința la Bazargic. Județele sunt împărțite în plăși, cuprinzătoare de comune urbane, rurale, sate și cătune, — legile și regulamentele aplicabile în restul țării urmând a se aplica și în Dobrogea-Nouă cu modificările cuprinse în lege.

Asfel, legea de organizare a Dobrogei-Noi apare, față de sistemul legislației din țară, ca un mănuchiș de norme excepționale, finzând însă a îmbrățișa această lume nouă și a o apropia de în-

fregul țării, — deci norme care să realizeze o liniștită tranziție spre înglobarea în națiunea română a locuitorilor, în sistemul proprietății românești a raporturilor lor cu bunurile, în sistemul administrației și justiției românești a raporturilor lor cu autoritatea de stat, etc.

Vom trece în revistă, pe cât mai scurt posibil — principiile și punctele de vedere după care s'au conceput aceste norme excepționale.

* * *

Dreptul internațional are principiile sale. O situație creată printr'un tratat de pace, după un conflict armat, se presupune creată din momentul izbucnirii conflictului. Deci tratatul de pace are un efect retroactiv, care se suie până la acel moment și din acel moment se consideră create raporturile cu obiectul în litigiu.

Data izbucnirii conflictului româno-bulgar este fixată în actele diplomatice prin ziua de 28 Iunie (11 Iulie) 1913. Iată un act, care ne vorbește de acel moment, — e telegrama Ministrului de Afaceri Streine român către Ministrul plenipotențiar al României la Sofia : „București, Joi, 27 Iunie (10 Iulie) 1913. Îndată ce veți preda guvernului Bulgariei nota de azi despre intrarea armatei noastre în Bulgaria, binevoiți a anunța asemeni plecarea d=voastră . . .” A doua zi, 28 Iunie 1913, conflictul armat începea.

Deci, luarea în primire a Dobrogei-Noi s'a considerat făcută pe data de 28 Iunie 1913, — data aceasta nu e arbitrară.

Acelaș principiu a fost pus în lucrare și atunci când s'a considerat Dobrogea (Veche) dobândită pe data de 11 Aprilie 1877, deși Tratatul de la Berlin s'a încheiat la 13 Iulie 1878.

Astfel fiind, legea de organizare a Dobrogei-Noi, când a stabilit normele despre drepturile locuitorilor din noul ținut, a luat data de Vineri, 28 Iunie (11 Iulie) 1913 ca una ce hotărăște, potrivit principiilor de drept, prima zi de stăpânire românească asupra acestui teritoriu și a locuitorilor săi și de când se consideră întronat noul regim.

Prima chestiune care se pune la anexarea unui teritoriu este cetățenia locuitorilor. Faptul de războiu, precum și o veche practică internațională, ar dicta ca locuitorii să urmeze condiția teritoriului pe care domiciliau în momentul anexării, adică să dobândească cetățenia statului cesionar. Însă cetățenia fiind o noțiune politică, iar în drept o chestiune de consimțământ, de manifestare de voință liber exprimată, principiile impun anexatorului ca să lase locuitorilor un termen

de opțiune la cetățenie. În aceasta apoi trebuie să se țină seama și de punctul de vedere sau de sistemul legislativ al statului cesionar; totuși, dacă nu poate fi obligat un stat a se transforma în colecționar de naționalități, apoi nici nu poate fi încurajat la cuceriri contrare principiului naționalităților, sau (cum se numește astăzi) dreptului de autodeterminare al popoarelor.

Legea ce ne preocupă a dispus că cetățenii bulgari, cari la data de 28 Iunie 1913 erau domiciliați în Dobrogea-Nouă devin cetățeni români, — iar acei cari nu vor să devină, sunt obligați a face declarațiuni de neacceptare în termen de un an de la promulgarea legii, cu adausul: femeia măritată urmează condiția soțului, minorii pe a părinților; dar minorii, chiar ai părinților, cari au făcut declarații de neacceptare, vor putea în cursul anului după majorat să dobândească cetățenia română prin declarație de acceptare. Asemenea declarații se fac înaintea președintelui tribunalului domiciliului.

Legea a ținut seamă de raporturile dintre locuitori și teritoriu, raporturi care prezumă intenția unui statonic atașament de teritoriu și care se pot mai ușor dovedi în fața unei instanțe de verificare. Sistemul adoptat de legiuitorul român este mai presus de critică în ce privește spiritul de justiție, — acelaș sistem a fost adoptat și prin tratatele de pace din 1919—1920 (Versailles, Saint-Germain-en-Laye, Trianon, Neuilly, Sèvres, Lausanne).

În ce privește pe neacceptanți, — dat fiind că în sistemul legislației române, potrivit art. 7 § 5 din Constituția atunci în vigoare, numai cetățenii români puteau dobândi și stăpâni imobile rurale în România, legea a dispus: ei vor fi obligați ca, în termen de 2 ani dela declarația de neacceptare, să-și vândă averea lor imobiliară rurală, dispoziție ce-și are anume sancțiune și care nu apare ca o pedeapsă pentru neacceptare, ci ca o consecință a sistemului legislativ român și ca o măsură de ordin general, ca averea imobiliară rurală a necetățenilor să fie din oficiu scoasă în vânzare, cu respectarea formelor de vânzare cu licitație publică; iar prețul ieșit la licitație să fie consemnat la dispoziția fostului proprietar.

Cât despre cetățenia celor ce au urmat condiția teritoriului, legea a dispus verificarea condiției lor, înscrierea pe listele de cetățeni români și acordarea unei diplome de cetățenie. Procedura verificării, înscrierea pe liste și predarea diplomei au fost încredințate unei comisii cu caracter jurisdicțional.

Conținutul drepturilor cetățeanului este corelativul obligațiilor sale către stat, din care cităm două în jurul cărora gravitează toate celelalte : nobila obligație de a apăra statul cu viața sa în armata națională și onorabila obligație de a contribui cu bani la sarcinile publice pe calea impozitelor. Drepturile cetățeanului sunt menționate de legea organizării Dobrogei-Noi, dându-li-se aproape aceeași întin-dere ca pentru ceilalți cetățeni români.

Menționăm mai cu seamă deosebirile și excepțiile de la totali-tatea drepturilor civile și politice ale cetățenilor români :

Vor avea reprezentanți în parlament printr'o lege ordinară specială.

Vor putea dobândi imobile rurale numai în Dobrogea-Nouă.

Vor fi justițiabili de instanțele ordinare cu trei grade de juris=dicție pentru delikte de presă.

Se vor putea întruni public numai după prealabila înștiințare a autorităților polițienești.

Se vor putea asocia în diverse scopuri sub controlul justiției.

Se vor bucura de gratuitatea învățământului în școalele pu=blice, — salarizarea personalului școalelor cade în sarcina statului, iar cheltuelile pentru material în a comunelor.

Se vor bucura de o absolută libertate a conștiinței, de garanția libertății cultelor întru cât exercițiul lor nu atinge dispozițiile legilor și bunelor moravuri. Religia creștină ortodoxă este cea dominantă, iar Dobrogea-Nouă e repartizată Eparhiei Dunărei-de-jos. Se înfiin=țează 2 mufții în Silistra și Bazargic, iar moscheile principale se vor întreține de Casa Bisericii române.

Vor putea purta arme și face comerț cu arme numai cu apro=barăa prefectului respectiv.

Alte dispoziții ale legii se ocupă de modul în care locuitorii vor presta serviciul militar, de cum se va introduce sistemul metric de măsuri și greutate, modul de clasificare a drumurilor, organizarea financiară, funcționarea cârciumelor, înființarea vămilor pe noua fron=tieră, organizarea Băncilor populare și Cooperativelor, concesiunea farmaciilor, etc.

O atenție deosebită s'a dat sistemului de Administrație locală — a județelor, plășilor și comunelor : •

Administrația se face potrivit Legii Administrative Generale, dar prefectul județului are puteri mai întinse, bucurându-se de o imunitate dependentă de Ministerul Internelor și având un Consiliu

de Prefectură cu vot consultativ în chestiuni administrative, economice și culturale.

Primarii comunelor urbane se numesc cu avizul prefectului, iar ai comunelor rurale direct de prefect. Consiliile comunale se aleg dintre cetățenii români, majori, cu domiciliul de cel puțin 6 luni în comună și cu știință de carte, sau dintre contribuabili cu oarecare impozit. Alegerea se face pe scrutin de listă și înaintea unui birou prezidat de un judecător asistat de grefier — declarându-se aleasă lista cea înfrunit cel mai mare număr de voturi din cel puțin treimea alegătorilor înscriși. Pe lângă consilierii aleși, prefectul numește 5 consilieri în orașele reședințe de județ, 3 în comunele urbane și 2 în comunele rurale.

Consiliile județene se aleg de delegații consiliilor comunale, iar pe lângă cei aleși Ministerul de Interne numește 5 consilieri după propunerea prefectului.

Până la constituirea consiliilor menționate, actele acestor consilii se vor face de comisii interimare numite la comune urbane prin decret regal, la celelalte de prefecti, — președinții acestor comisii sunt dispensați de condiția de a fi alegători în comuna unde sunt numiți.

În fine, legea de organizare dispune că toate legile civile, penale, comerciale, fiscale și de expropriere pentru utilitate publică, legile privitoare la autentificarea actelor, la timbru și înregistrare vor fi aplicabile în noul teritoriu.

Din examinarea dispozițiilor și legilor introduse rezultă că ele constituiau un sistem deosebit, în care cetățenii și instituțiile erau de aproape controlate. Dar controlul introdus în exercițiul unor drepturi nu înseamnă interdicția exercițiului, ci supravegherea lui. Tendința acestui regim legislativ de excepție era de a pregăti noile elemente, streine până atunci, la viața de stat românească, de a le adapta instituțiilor existente în stat, — adică a ajuta pe calea legii și prin presiunea ei conformismul social, firesc în orice grup omenesc. Căci calitatea de cetățean român concedată juridic ar fi fost ștearsă, lipsită de pregnantă, fără pregătirea sufletească a individului cetățean, — singură această pregătire de fiecare zi, această educație a cetățeanului imboldul de a se menține cu însoflete pe linia drepturilor sale și a se supune din toată inima la obligațiile ce i le impune viața de stat.

- Evenimentul anexiunii mai pune o problemă: cea a proprietății — a statului și particulară.

În principiu, lucrul pare simplu. Fiecare stat poate fi proprietar funciar, poate avea proprietate domenală. Iar norma de drept internațional dictează că, atunci când un stat succede în suveranitate asupra unui teritoriu, succede în toate drepturile pe care statul cedent le avea pe acel teritoriu. Asemenea, locuitorii teritoriului pot avea drepturi de proprietate sau posesiune asupra teritoriului, ca drepturi câștigate, pe care, potrivit dreptului internațional, le pot opune oricui, deci și statului anexator sau cesionar.

În speță, chestiunea proprietății a fost dificilă. Dificultatea a provenit din prea marea deosebire de regimuri dintre proprietatea bulgară și cea română. Statul Bulgaria, ca succesor în suveranitate al Turciei la 1878, a dobândit de la aceasta o anumită organizare a proprietății și posesiunii imobiliare rurale, pe care a menținut-o, căci nu a abrogat-o sau abolit-o. Iar România a intrat ca succesoare a acestui regim.

Care era regimul turcesc?

După Codul proprietății funciare otomane din 21 Aprilie 1858, situația proprietății și posesiei pământurilor rurale este următoarea:

Art. 1 din acest cod prevede, printre altele, categoria *mülk* — proprietate aparținând în chipul cel mai absolut particularilor și categoria *miriè* — domeniul public, proprietatea statului.

Art. 2 din acelaș cod, definind raporturile categoriei *mülk* cu proprietarul particular, spune: „aceste pământuri au fost date cu titlul *mülk* în plină proprietate la diferite persoane, spre a se folosi de ele în toate condițiile unui *plenum dominium*“.

Art. 3, acelaș cod, definește raporturile categoriei *miriè* cu statul și cu cel ce se folosește (de fapt) de asemenea pământ ca posesor: „Pământurile *miriè* depind întru toate de domeniul public... Acestea sunt) câmpurile, locurile de adăpat și de pășune de vară și de iarnă, pădurile și alte domenii, a căror folosință se dă în arendă de către guvern... Posesiunea acestor pământuri se va dobândi, de acum înainte, cu permisiunea și concesiunea agentului ad-hoc al guvernului. Cei cari vor dobândi aceste posesiuni vor primi un titlu de posesiune numit *tapu*“.

Art. 36, acelaș cod, definește raporturile categoriei *miriè* cu statul, posesorul și dobânditorul posesiei de la posesor: „Posesorul unui teren cu *tapu* îl poate transmite oricui... după permisia pre-

alabilă a autorității (agentului ad-hoc al guvernului). Fără această autorizare transmiterea oricărui teren *miriè* e nulă și fără valoare". Dreptul de posesie al noului dobânditor este cu totul subordonat acestei permisiuni.

Art. 116, acelaș cod, definește raporturile categoriei *miriè* cu statul, posesorul și creditorul pignorativ al posesorului: „Pământurile *miriè* nu pot fi puse în gaj, dar poate fi vândută posesia cu drept de răscumpărare, — însă cu permisia autorității”.

Deosebit, în acelaș cod se prevăd norme după care drepturile de proprietate *mülk* și de posesie asupra terenurilor *miriè* se pot transmite prin moștenire.

Din aceste dispoziții citate se poate deduce: că regimul otoman recunoștea pentru stat un drept de proprietate domenală — nudă proprietate — asupra pământurilor *miriè*, iar pentru particulari un drept de proprietate absolută asupra pământurilor din categoria *mülk* și numai un drept de posesiune în virtutea titlului *tapu* asupra pământurilor din categoria *miriè*. Că posesiunea particularului, oricât de lungă, asupra acestei categorii (*miriè*) de proprietate a statului nu putea duce pe particular să ajungă proprietar, — pentru că chiar transmiterea posesiunii de la un particular la altul era supusă unei autorizații a statului, care era și rămânea mereu proprietar al acestei categorii de imobile rurale. Posesorul plătea statului, pentru folosință, o dare proporțională cu produsul anual — o dijmă și o dare fixă, asemeni anuală; deci posesorul era în fiecare an sub controlul agentului fiscoșului — proprietar.

Dacă sistemul va fi fost bun din punct de vedere fiscal, din punct de vedere agricol era inferior. Iată mărturia unui cunoscător: „Trebue să adaug ca una din cauzele principale ale inferiorității agricole a imperiului, condiția *anormală* a proprietății... În general țăranul nu e decât un uzufructuar al pământului ce folosește. Bunurile domeniiale (*miriè*) și religioase (*vacufuri*), care acoperă aproape trei sferturi din solul otoman, îi sunt numai date cu chirie; el nu le poate modifica destinația și nici de cum să dispună de ele prin vânzare, donațiune ori alt mijloc. Dijma sau tributul ține loc de plata chiriei...” (Ed. Engelhardt, ministru plenipotențiar francez, în cartea *Histoire des réformes dans l'Empire Ottoman*, vol. II, pag. 306, Paris 1884).

Ce a făcut legiuitorul român?

El era obligat de regimul proprietății din România să findă la

unificare, adică la aducerea proprietății din noul teritoriu sub regimul român. În consecință, a dispus că, de la 28 Iunie 1913, proprietatea de orice natură din Dobrogea-Nouă se dobândește, se conservă, se transmite și se pierde potrivit legilor în vigoare în România și dispozițiilor speciale din legea pentru organizarea Dobrogei-Noi.

El mai era obligat, potrivit principiilor de drept internațional, pe care le punea evenimentul anexiunii, a respecta drepturile câștigate ale particularilor locuitori în teritoriul cedat și a dispus în consecință: „Drepturile de proprietate absolută și de posesie *miriè* sunt și rămân respectate, dacă au luat naștere și s’au conservat conform legilor în vigoare în Bulgaria la 28 Iunie 1913“.

Pentru a aduce la regimul român proprietatea din noul teritoriu pe de-o parte și pentru a se cunoaște ce drepturi de proprietate și posesiune urmează a fi respectate pe de altă parte, a supus verificării titlurile de proprietate absolută și de posesiune *miriè* în anume termen, iar până la definitivă verificare, a oprit transmisiunile de astfel de proprietate și posesiune.

A mai luat unele măsuri ca sancțiune: a lovit cu deposedere pe deținătorii fără drept și pe cei ce nu și-ar fi depus titlurile spre verificare în termen. Asemeni, a luat dispoziții în vederea unificării regimului proprietății, anume; a declarat proprietari și pe posesorii *miriè* pe tot terenul a cărui posesiune o justifică cu titluri *tapu*, dacă plătesc în 15 ani prețul unei treimi din acest teren; sau proprietari numai pe două treimi din el, dacă abandonează o treime statului. Prețul unei treimi sau abandonul unei treimi în natură a fost socotit de legiuitor ca reprezentând valoarea de răscumpărare a nudei proprietăți rămasă titularului devenit proprietar.

Pentru ca să se poată controla vânzările, a înființat dreptul de preemțiune al statului la orice înstrăinare de proprietate imobiliară rurală.

În calitate de succesor al statului cedent — statul român a fost declarat proprietar a orice avere publică sau privată, ce-a aparținut statului cedent la data de 28 Iunie 1913.

Asemeni pentru protecția pădurilor, statul român a luat sub regimul silvic pădurile ce nu erau proprietate particulară; pentru buna repartizare a islazurilor comunale — islazurile ce depășeau necesitățile comunelor; apoi terenurilor școalelor și bisericilor a căror îngrijire a trecut-o asupra Casei Școalelor și casei Bisericii; în fine, a declarat proprietate a statului: minele, carierele, apele minerale, lacurile, bălțile,

canalurile, pescăriile de orice natură, precum și toate pământurile fără stăpân.

În ce privește operațiunile de verificare a titlurilor de proprietate și posesie, — le-a încredințat unor comisii organizate cu caracter jurisdicțional.

Dat fiind că unii publiciști bulgari, în special D^rul J. FADENCHECHT, profesor de Drept Civil la Universitatea din Sofia, au re=proșat legiuitorului român, că modul cum a rezolvat prin Legea Organizării Dobrogei=Noi problema proprietății particulare ar constitui o „confiscare“ și o „spoliație legislativă“, vom insista puțin și asupra tezei acestor publiciști ¹⁾,

Ei susțin că sub regimul bulgar nu a existat categoria pământurilor bunuri domeniiale — *miriè*, deci nici posesie particulară pe asemenea bunuri domeniiale, ci numai proprietate absolută particulară; că, prin faptul că Bulgaria a devenit stat la 1878, s'a abolit regimul proprietății otomane reglementat la 1858 și că chiar legi bulgare ex=primă această abolire, precum legea succesiunilor din 1889, a con=tractelor din 1889 și a bunurilor din 1904, — deci locuitorii posesori de terenuri *miriè* aveau deplina proprietate dobândită și recunoscută de menționatele legi bulgare în momentul anexiunii Dobrogei=Noi. Așemeni, că legile bulgare în vigoare la 28 Iunie 1913 nu cuprindeau nimic din dispozițiile introduse de legea română de organizare, ca: obligația de=a supune titlurile unei verificări, sancțiune în caz de ne=supunere la verificare, răscumpărarea nudei proprietăți prin abandonul treimei sau prin plata valorii unei treimi.

Dar reproșurile și obiecțiunile făcute sunt neîntemeiate :

Mai întâi un fapt de natură politică, precum este creierea unui stat, care=și dă o constituție, poate expres să schimbe prin dispoziție constituțională orice regim sau așezământ, — dar Constituția bulgară din 1879 nu are nici o dispoziție de abrogare sau abolire, ori de modificare a ceva din regimul proprietății astfel cum a fost primit de la Imperiul Otoman. Simplul fapt că după 1878 statul succesor Bulgaria a stăpânit acel teritoriu ar spune, în această privință, că statul succesor a intrat în toate drepturile statului anterior, iar față de statul succesor particularii nu ar putea opune, ca drepturi câștigate, de cât pe cele ce le puteau opune și statului anterior.

¹⁾ V. T. TOCHEFF. Propriété Foncière Rurale dans la Dobroudja du sud préface par M. Dr. J. FADENCHECHT, professeur de Droit Civil à l'Université de Sofia, pag. 3—9, Sofia, Imprimerie Bojinoff, 1928.

Asemeni, menționații publiciști nu arată care au fost raporturile dintre statul succesor și posesorii de terenuri *miriè* deveniți proprietari, sau care au fost raporturile dintre acești din urmă și cei de-al treilea, creditori, noi dobânditori, etc., pentru a deduce din asemenea raporturi — inexistența categoriei de bunuri domeniale *miriè* și de posesori de asemenea bunuri sub regimul bulgar. Dar, faptul că Bulgaria a simțit necesitatea de-a legifera în 1889 și 1904 asupra unor raporturi denotă că a voit să institue ceva, să schimbe ce era. Ce? Vechiul regim al proprietății și posesiunii, care exista ca sistem de drept în Bulgaria până în momentul acelei legiferări.

Apoi acești publiciști mai pretind că legile menționate exprimă această abolire a regimului proprietății otomane. Însă legile invocate nu au asemenea dispoziții. Legea succesiunilor nu se ocupă de condiția proprietății sau a posesiunii, ci de succesiunea ab-intestat, de cea testamentară și de succesiunile musulmanilor. Putem presupune numai că aceste dispoziții au înlocuit dispozițiile anterioare relativ la succesiunea oricărui bun, deci și a dreptului de folosință a posesorului, ca bun ce face parte dintr-o succesiune. Aceasta însă nu înseamnă că dreptul posesorului a fost desființat sau înlăturat până la a fi transformat în drept de proprietate absolută.

Legea contractelor de asemenea nu se ocupă a declara proprietar absolut pe posesorul de teren *miriè*.

Legea Prescripției din 1898 de asemenea nu dispune în chestiune de cât că, potrivit art. 29, posesiunea cu bună credință și just titlu timp de 10 ani poate duce la prescripție, dar potrivit art. 32 se arată ce este just titlu și potrivit art. 33 se cere ca justul titlu să se dovedească, el nu se prezumă.

Legea Bunurilor din 1904 definește proprietatea prin art. 29, posesia prin art. 301, 302, — însă art. 306 spune lămurit că posesiunea bunurilor a căror proprietate nu se poate obține — nu produce efecte juridice; art. 326 are următorul cuprins: „Prezenta lege intră în vigoare la 1 Septembrie 1904 și abrogă toate dispozițiile existente până acum asupra obiectelor prevăzute într'însa“. Ce-ar fi avut de abrogat dacă n'ar fi existat nici o dispoziție? Și e posibil ca să nu fi existat nici una într'un stat cu organizație modernă, constituțională, cum era Bulgaria între 1878—1904?

Din examinarea legilor bulgare invocate se poate deduce pentru posesiunile terenurilor *miriè* că, dacă un curs de prescripție a putut începe (peste dispozițiile art. 306 din legea Bunurilor din 1904 bul-

gară), a început numai de la 1 Septembrie 1904 și a curs până la 28 Iunie 1913 (deci *nu* 10 ani potrivit art. 29 din legea Prescripției din 1898 bulgară), când prescripția a fost întreruptă prin dispozițiile legii de organizare română.

În ce privește imputarea, că legile bulgare în vigoare la 28 Iunie 1913 nu cuprindeau nimic din dispozițiile legii române de organizare, precum verificarea titlurilor, etc., i se poate răspunde că deplasează chestia din câmpul juridic. În adevăr, nu se poate imputa unui stat modul cum el găsește oportun a-și reglementa procedura de valorificarea drepturilor în sânul său, nici modul cum ia măsuri pentru armonizarea sau ierarhizarea intereselor sale interne. Principiile de drept impun a privi proprietatea imobiliară potrivit locului situației, legii statului în care se află imobilul: în Imperiul Otoman potrivit legii otomane, în Principatul și apoi Regatul Bulgaria potrivit legii bulgare, în România potrivit legii române. Numai această lege va hotărâ modurile voluntare de dobândirea proprietății, efectele între părți și față de cei de al treilea, — modurile de dobândirea proprietății prin prescripție, posesiunea — drepturile reale și care sunt, în ce constă, cum se nasc, se conservă, se sting, etc.

Menționații publiciști invocau pentru posesorii *miriè* drepturi de proprietate absolută — câștigate. Dar asemenea drepturi se pot invoca numai când s'au născut, când există. Existența trebuie justificată, iar în raport cu anexiunea trebuie justificată existența dreptului, pentru ca în momentul anexiunii să poată fi luat în considerare de statul anexator sau cesionar ca drept câștigat. Deci, când s'a născut dreptul de plină proprietate al locuitorilor posesori de terenuri *miriè*? Care este legea care a făcut să se nască pentru aceștia dreptul ce se pretinde?

La lumina principiilor de drept, ce-au prezidat la rezolvarea problemei proprietății în Dobrogea-Nouă, situația deținătorilor de terenuri *miriè*, cu titluri *tapu*, s'a lămurit, — Statul Român s'a găsit în fața unor titulari ai unei posesiuni de pământuri *miriè*, posesori ai unor bunuri rurale aparținând ca nudă proprietate statului. Așa fiind, le-a respectat folosința, bine înțeles celor ce-au dovedit la verificare calitatea de posesori, — mai mult chiar, ca stat suveran, având dreptul să creieze un regim nou de proprietate — a înlesnit pe posesori, pe calea răscumpărării, să devină deplin proprietari.

Deci, nici „confiscare“, nici „spoliere legislativă“! Din contra, rezultă din examinarea textelor de lege otomane, bulgare și române

și se poate formula fără reticențe că drepturile private, decurgând din dispoziții legale sau contractuale exprese, fie ale particularilor, fie ale instituțiilor de drept public, care erau opozabile statului bulgar, au fost considerate prin legea de organizare a Dobrogei=Noui — opozabile valabil și statului care i-a succes în suveranitate, România. Adică, respect pentru drepturile câștigate deplină proprietate și de posesiune *miriè* !

* * *

Nu trebuie să uităm că Dobrogea=Nouă și Bulgaria înainte de 1878 au făcut parte din Imperiul Otoman, așa că trecutul organizării justiției trebuie cercetat și privit în instituțiile juridice ale acestui imperiu.

Din punctul de vedere al organizării justiției ca putere deosebită, separată de puterile executive și legiuitoare, în Imperiul Otoman prima încercare s'a făcut prin înființarea Consiliului de Stat (*Şura-i-devlet*), după modelul celui francez, compus din secțiuni, fiecare cu câte 10 consilieri de diverse naționalități (religii), cu atribuții de a prepara proiecte de legi și regulamente, a judeca în materie de contencios administrativ și conflicte de atribuții, a judeca disciplinar pe funcționari și a-și da avizul în chestiuni, în care era sesizat de Sultan sau miniștri.

La deschiderea acestui Consiliu de Stat, 10 Maiu 1868, Sultanul Abdul=Aziz, ce călătorise de curând în Franța, vorbi în discursul său foarte europenește. El spuse că autoritatea legilor își vorăște din binele public ce-l realizează și că, dacă legile nu se transformă, ele ajung să paralizeze viața socială, iar inferioritatea Turciei nu se explică decât prin insuficiența vechilor instituții de a îmbrățișa și satisface toate nevoile popoarelor sale. Cât despre Consiliul de Stat, a spus: „Organizația nouă are drept punct de plecare separația puterii executive și a puterii judecătorești, religioase și civile. Membrii consiliului să nu vadă în imperiu de cât un corp format prin unirea tuturor, cu misiunea de a asigura prosperitatea generală. Oricare ar fi cultul ce ei profesează, toți supușii mei sunt fiii aceleiași patrii ; deosebirea de religie nu trebuie să-i separe. Fiecare să-și urmeze liber credința. Îndeplinesc o datorie indicând dreptul fiecăruia, ca și principiile care mă conduc și care sunt conforme cu cerințele moderne“. Iar pentru a accentua asupra compunerii acestui consiliu cu reprezentanți din toate naționalitățile, a spus: „Am făcut apel la toate capacitățile ; ca și la toate naționalitățile ; Sirieni, Bulgari, Bosniaci, etc. vor fi aci ca într'un centru comun și vor deveni auxiliarii miniștrilor mei“.

Într'adevăr, compunerea acestui Consiliu de Stat era din musulmani și nemusulmani, — mai mult de o treime erau raiale, iar în fruntea lui era Midhat-Pașa, un om învățat și exemplar de elită. Dar tocmai această compunere fu viu criticată, apoi nulitatea unora dintre consilieri, inexperiența altora. Totuși, Consiliul de Stat ceru și făcu necesară o Curte supremă de Justiție, compusă în acelaș chip. Sultanul, după raportul Marelui Vizir, decretă înființarea unei Curți de Casație (*Mehkemez-i-Temiyz*) cu secție civilă și criminală, care să judece recursurile contra hotărârilor tribunalelor regulamentare. (Li se ziceau regulamente, spre deosebire de cele religioase). Aceste tribunale erau : Curțile de Apel (*Mehkemez-i-Nizamiyeh*) și Tribunalele propriu zise (*Nizamiyeh*).

Pe lângă aceste au fost lăsate să subziste : vechile Tribunale numai pentru musulmani (după *Şeriat*) și cu o competență pe care le-o prescria Șeful religios (*Şeik-ul-Isleam*) ; apoi jurisdicțiile consulare streine în virtutea Capitulațiilor și uzurilor ; apoi jurisdicțiile eclesiastice și civile ale Comunităților religioase, ce depindeau de Patriarhie și alți Capi religioși, etc.

Printr'o lege din 4 April 1869 se stabili competența Tribunalelor regulamentare, ale căror circumscripții corespundeau diviziunilor administrative ale Vilaetelor (județe).

Criticele aduse Consiliului de Stat se aduseră și Curții de Casație și Tribunalelor regulamentare, în ce privește compunerea din mahomedani și raiale pe de-o parte și în ce privește cunoștințele și experiența profesională a judecătorilor pe de alta. În adevăr, lipsea o școală pentru învățământul modern al Dreptului — o școală specială, facultate de Drept nu fu înființată de cât în 1876. (V. *Histoire des Réformes dans l'Empire Ottoman*, Ed. Engelhardt, vol. II, pag. 19 seq, și 289, Paris, 1884).

Precum se vede, cu zece ani înainte de Tratatul de la Berlin, tendința era spre modernizarea Justiției în imperiul Otoman, cărei tendințe se opuneau în primul rând mai-marii puterii executive — valii, guvernatorii vilaetelor nu permiteau executarea hotărârilor tribunalelor regulamentare ; apoi musulmanii afectau neîncredere în judecata necredincioșilor ; apoi streinii — destul de numeroși — nu voiau să renunțe la Jurisdicțiile consulare, — chiar raialele — smulși de la vechile apucături, nu se puteau deprinde cu legi scrise, cu margini bine precizate.

Dar principiul separației puterilor în stat a pătruns greu în organizarea tuturor statelor. În Orient era și mai greu să pătrundă din cauză că se confundau multe : Statul se confunda cu religia domi-
nanților, religia cu naționalitatea, etc. De ex., cum pentru Turci — mahomedanismul era sinonim cu naționalitatea turcă, tot astfel pentru Greci — creștinismul ortodox era sinonim cu naționalitatea greacă, la care țineau să înglobeze, pe lângă Eleni, și pe Slavii, Bulgarii, Albanezii și Latinii ortodoksi. Într'o asemenea lume, confundarea Justiției cu administrația nu era cea mai mare dintre erori!

Nașterea statului Bulgaria prin Tratatul de la Berlin din 1878 a pus națiunea bulgară în poziția de a-și organiza acest stat. Ea și-a dat organizație constituțională, ca stat modern, imediat. În privința justiției ¹⁾, Constituția bulgară din 16 April 1879 prevedea :

Art. 13. Puterea judecătorească aparține în toată plenitudinea autorităților judecătorești și magistraților, cari lucrează în numele șefului statului. Raporturile acestuia cu autoritățile judecătorești și magistrații se stabilesc prin dispoziții speciale.

Art. 73. (de la 11 Iulie 1911). Nu se pot înființa, sub nici un cuvânt sau denumire, tribunale excepționale.

Art. 81. Delictele de presă se judecă după lege de instanțele judecătorești ordinare.

Art. 161 alin. 5 prevede : Un ministru al Justiției.

Din aceste norme constituționale rezultă că s'a instituit în Bulgaria o putere judecătorească separată de celelalte puteri din stat, atât ca exercițiu, cât și din punctul de vedere al controlului. Aceste norme au fost aplicate prin legile speciale de organizare. Cităm, dintre acestea, Legea pentru organizarea judecătorească din 25 Maiu 1880, cu modificările din 1889, 1899, 1910 și 1911, care prevede următoarele autorități judecătorești :

Judecătoriile de pace, cu circumscripții și competență stabilite prin lege, având judecător, grefă, arhivă — judecă în cauze mici și fac și acte de notariat — sunt mai multe într'un județ. Au fost și judecătorii de pace comunale, dar s'au desființat.

Tribunalele de județ, compuse din președinte, vicepreședinte și membri, din cari unul e judecător de instrucție, apoi procurori, sub-

¹⁾ Paginile ce urmează relativ la organizarea justiției în Bulgaria și în Dobrogea-Nouă sunt, cu mici modificări, extrase din studiul meu „Justiția românească în Dobrogea“, publicat în „Analele Dobrogei“ Anul IX, vol. I, pag. 699—718, în 1928.

stituți, grefe, etc. Au deplină competență civilă, comercială, penală, etc.

Curțile de apel — sunt trei: Sofia, Filipopol și Rusciuc, compuse fiecare din președinte, vicepreședinte și membri, cu procurori, substituiți, grefe, etc. Judecă în apel — fondul.

Înalta Curte de Casație (Legea din 5 Maiu 1910) compusă din Prim-Președinte, președinți de secție, membri, procuror general și procurori de secție, — veghează la aplicarea exactă și uniformă a legilor, pe când celelalte autorități judecătorești judecă procesele în fond.

Ministerul public e independent de autoritatea judecătorească și este direct subordonat ministrului justiției ca procuror de stat.

La judecarea unor anume procese, definite în procedura penală, se adaugă judecătorilor tribunalelor și asesori judiciari (jurați) potrivit legilor (25 Maiu 1880 și 3 Aprilie 1897).

Legea pentru notari și judecători de pace, cari fac acte de notariat, din 14 Februarie 1885, modificată la 31 August 1910, organiza notariatul după un sistem mixt: notarul autentifică și legalizează acte pe lângă tribunalele de județ, iar judecătorii de pace în circumscripția lor, cu oarecare regule de competență, prevăzute și în „Regulele judecătorești provizorii” din 1879, 1880 și „Legea actelor casnice” din 1883. Au arhive notariale, anume registre, peceti, etc.

Apoi, dat fiind marele număr de populație musulmană din Bulgaria, s’au organizat și tribunale de cadii în centrele cu asemenea populație, cu competență în materie de drepturi de familie și de succesiuni (art. 344, legea din 25 Ianuarie 1890, „Despre succesiuni”).

În fine, prin legea avocaților din 24 Decembrie 1888, se organizează reprezentarea părților în justiție, se prevăd avocați și ajutori de avocați.

Pe teritoriul cedat României prin Tratatul de pace de la București se aflau, potrivit organizației bulgare, circumscripțiile judecătorilor de pace: Balcic, Cavarina, Bazargic I-a și a II-a, care țineau de Tribunalul din Varna; asemeni și Silistra, Turtucaia, Accadânlar și Curtbunar, care țineau de Tribunalul din Silistra. Tribunalele Varna și Silistra erau cuprinse în Circumscripția Curții de ape din Rusciuc.

Cum a organizat România — justiția pe acest teritoriu?

Tratatul de pace din 28 Iulie 1913 întârziind a fi „aprobat” de Corpurile legiuitoare române (art. 93 alin. ult. Const. în vigoare

atunci) și cum o întârziere ar fi fost dăunătoare intereselor locale și generale, urmând curentului opiniei publice, guvernul de-atunci prin Al. Marghiloman, Take Ionescu, C. G. Disescu, C. C. Arion, Mihail G. Cantacuzen și General C. Hirjău (Jurnalul din 10 Octombrie 1913) admise o organizație provizorie a justiției pe cale de „deciziune ministerială”. Ministrul Justiției, Mihail G. Cantacuzen, cu Nr. 31.359 din 10 Octombrie 1913 decise măsurile, iar cu Nr. 31.478 din 11 Octombrie 1913 decise delegarea personalului judecătoresc de la instanțele din țară, care să compună tribunalele și judecătoriale. Personalul delegat a și început să funcționeze la câteva zile după aceea. Așa dar pe această cale s’a organizat și introdus justiția românească în Dobrogea-Nouă, iar actul ce l-a dat ființă a fost „Decizia privitoare la organizarea judecătorească, competența și procedura autorităților judecătorești din teritoriul cedat statului român de statul bulgar, în urma Tratatului de pace încheiat la București în ziua de 28 Iulie 1913”.

Prin această decizie se introduc în Dobrogea-Nouă : instanțele judecătorești din România, toate legile civile, comerciale, penale, legea autentificării actelor, precum și orice alte legi relative la organizarea și administrarea justiției din România.

Se înființează judecătorii de ocol în Turtucaia, Silistra, Accadânlar, Curtbunar, Caverna, Balcic și Bazargic I-a și al II-a, potrivit legii pentru judecătoriale de ocoale din 30 Decembrie 1907 și legii de organizare judecătorească din 10 Aprilie 1913, judecând numai la reședință, adăogându-se personalului prevăzut în aceste legi câte un interpret de limbile turcă și bulgară.

Se înființează un tribunal de județ în Silistra cuprinzând circumscripțiile judecătoriilor Silistra, Turtucaia, Accadânlar și Curtbunar și un tribunal de județ în Bazargic cuprinzând circumscripțiile celor două judecătorii din Bazargic și pe ale celor din Balcic și Caverna. Aceste tribunale au aceeași organizare și competență generală ca și cele din România, precum și o competență specială : „crimele și delictele, ce se judecă în țară de Curtea cu jurați, se vor judeca de tribunalele din Silistra și Bazargic, sezizate prin ordonanța de trimitere a Judecătorului de instrucție, însă în complet de trei judecători”.

Se mai înființau și tribunale mahomedane în Silistra și Bazargic, compuse din câte un cadîu și grefier, cari vor funcționa ca

și cele din Constanța și Tulcea, cu aceeași competență și judecând după aceleași norme.

Apoi s'a dispus ca apelurile contra hotărârilor tribunalelor înființate să se facă în termenele și formele procedurii la grefele respective, rămânând a se înainta Curții de apel, ce se va designa mai târziu. Asemeni, să se continue de Tribunalul Silistra procesele începute sub regim bulgar, precum și de către judecătorii să se continue administrarea tutellelor în ființă, începute după competența fostului regim. În ce privește petițiile, actele și hotărârile, să se redacteze și rostească în limba română, admitându-se ca „concluziile scrise” să poată fi înfățișate și în limbile turcă sau bulgară.

Pentru exercițiul profesiei de avocat înaintea acestor instanțe, s'a admis ca să fie subordonat condițiilor legii din 10 Mart 1907 și autorizației Ministerului Justiției. Autorizația va putea fi refuzată fără arătare de motive. Atribuțiile consiliului de disciplină pentru avocați erau trecute instanțelor judecătorești locale, care decideau cu execuție provizorie și cu recurs la Ministerul Justiției.

Această organizație a durat timp de 6—7 luni — până la 1 April 1914, când s'a pus în aplicare „*Legea pentru organizarea Dobrogei-Noi*”. Prin această lege, precum am văzut, teritoriul a fost împărțit în două județe: Caliacra cu reședința la Bazargic și Durostor cu reședința la Silistra. În ce privește justiția — dispozițiile privitoare sunt, cele mai multe, transpuse din Decizia Ministerială delata 10 Octombrie 1913, pe care o și declară valabilă și cu efecte legale delata data ei și până la punerea în aplicare a legii (art. 93).

Dispozițiile privitoare la organizarea judecătorească sunt cuprinse în Cap. IV, art. 64—105. Se prevede pentru noul teritoriu regimul legilor civile, penale, comerciale și fiscale din țară; de asemenea limba română în justiție, iar ca instanțe judecătorești:

Judecătorii de ocol cu organizarea și competența celor din țară.

Tribunale de județ în orașele de reședință ale județelor Caliacra și Durostor, cu organizația, competența și procedura celor din țară, dar „ele vor mai judeca în prima instanță toate crimele și delicturile, care după legile țării sunt de competența Curților cu jurați, observând cu privire la judecata lor regulile de procedură în materie corecțională”.

Tribunalele mahomedane în Silistra, Turtucaia, Bazargic și Balci — cu competență în materie de drepturi de familie și succe-

siuni ab=intestat între Mahomedani, judecând potrivit legilor și uzurilor mahomedane.

O Curte de Apel în Constanța cu circumscripție din tribunalele Constanța, Caliacra, Durostor, iar Tulcea urma să intre în această circumscripție după un an. Curtea se compunea din președinte, șapte consilieri, un procuror general, un procuror și un inspector judecătoresc. Are în materie civilă, comercială și corecțională aceeași competență și atribuții și judecă după aceleași legi și procedură ca și celelalte curți din țară, dar mai judecă și apelurile contra sentințelor tribunalelor mahomedane conform uzurilor și legilor mahomedane și, în ultimă instanță, crimele și delictele politice și de presă, care după legile țării sunt de competența Curților cu jurați, săvârșite în județele Durostor și Caliacra, observând însă, cu privire la judecata lor, regulile de procedură în materie corecțională — în complet de cinci consilieri la judecarea crimelor. Deciziile se pronunță cu drept de recurs în Casație.

Prin această lege s'a dispus, în ce privește profesarea avocației, pe lângă condițiile legii din 10 Martie 1907 și autorizația Ministerului Justiției, trecându-se atribuțiile consiliului de disciplină instanțelor judecătorești ale domiciliului avocaților din județele Caliacra și Durostor, cu apel la Curtea de Apel din Constanța.

Adăogăm ca instanțe, deși cu caracter temporar, însă jurisdicționale, potrivit legii de organizare a Dobrogei-Noi și următoarele :

1. Comisiunea pentru stabilirea calității de cetățean român — compusă din un consilier al Curții de apel din Constanța, președintele tribunalului respectiv sau un judecător delegat de acesta și prefectul județului sau, în lipsa acestuia, din un inspector general administrativ delegat de Ministerul de Interne. Asemenea comisiune funcționează în fiecare din cele două județe, Caliacra și Durostor. Hotărârile comisiunii se dau cu drept de apel la Curtea de apel Constanța.

2. Comisiunea Centrală pentru verificarea drepturilor de proprietate și de posesiune *miriè* sau orice drepturi reale — comisiune compusă dintr'un consilier al Curții de apel, un președinte de tribunal sau judecător și câte un reprezentant al Ministerului de interne, finanțe și domenii, numiți de către Ministrul Domeniilor în urma avizului Consiliului de Miniștri. S'a zis acestei comisiuni „Centrală” spre deosebire de comisiunile de plasă, care aveau numai atribuții de-a strânge actele doveditoare de drepturi și a le trimite pentru examinare și verificare comisiunii centrale. Asemenea comisiune centrală

funcționează în fiecare din cele două județe, hotărârile ce dă pot fi atacate cu apel înaintea Curții de apel Constanța, iar hotărârile Curții de apel în această materie se dau cu recurs în Casație.

Din punctul de vedere al principiilor ce au prezidat la organizarea justiției în Dobrogea-Nouă, observăm : s'a respectat principiul constituțional al separațiunii puterii judecătorești de celelalte puteri în stat ; apoi principiul gradelor de jurisdicție, deci principiul controlului instanțelor de grad mai înalt asupra celorlalte. Apoi chiar verificarea cetățeniei, verificarea proprietății și posesiunii *miri* au fost încredințate unor comisii, care chiar temporare, însă având de obiect regularea unor raporturi generale și comune unei întregi categorii de cetățeni, nu pot fi considerate decât ca instanțe ordinare, între care se încadrează, atât prin compunerea lor cu membri ai ordinului judecătoresc, cât și prin deciziunile lor date sub controlul instanțelor judecătorești ordinare pe căi de atac procedural anume organizate.

Dispozițiile tranzitorii, ce s'au adaus normelor de organizare, au accentuat și asupra altor principii de justiție, precum : principiul *nulla poena sine lege* în dispozițiile art. 94 și 103 relativ la infracțiunile săvârșite înainte de 12 Octombrie 1913 și la transformarea pedepselor pronunțate definitiv și neexecutate conform legilor române ; principiul *locus regit actum* în art. 95 și 97 relativ la căsătoriile efectuate și la actele juridice încheiate anterior legii de organizare ; principiul suspendării cursului prescripțiilor în timp de conflict înarmat în art. 96 relativ la drepturi și acțiuni, care s'ar fi prescris prin inactivitate între 28 Iunie și 1 Noembrie 1913 ; principiul drepturilor câștigate la existență și personalitate morală în ce privește asociațiile, etc.

* * *

În cursul timpului dela 1914 până astăzi regimul legii de organizare a Dobrogei-Noi a fost continuu modificat cu tendința spre unificare legislativă. La discutarea și votarea Constituției României din 1923 au luat parte în Corpurile legiuitoare și reprezentanți aleși de cetățenii județelor Caliacra și Durostor, iar această Constituție a înscris expres în art. 137 principiul spre care să tindă și pe care să-l realizeze legislația românească : punerea tuturor legilor în armonie cu Constituția și asigurarea unității legislative, — principiu, pe care l-a menținut, înscriindu-l expres prin art. 98 alineatul IV-lea și Constituția actuală.

Pentru Dobrogea-Nouă procesul de tranziție legislativă s'a încheiat la 1 Ianuarie 1937 prin unificarea legislației de procedură penală pe tot întinsul țării. Regimul legislativ al județelor Caliacra și Durostor actualmente este în armonie cu Constituția și complet unificat.

Constanța, 1 Aprilie 1938.

POPULAȚIA CADRILATERULUI

INTRE ANII 1878 ȘI 1938

de C. BRĂTESCU

Profesor universitar, Cernăuți

Pentru cine cercetează populația Cadrilaterului, raporturile statistice ale naționalităților și așezările lor schimbătoare în cursul secolilor trecuți, rolul geopolitic de drum, pe care l-a avut ținutul până în vremea noastră, nu trebuie pierdut din vedere: *drum de invazii și drum de armate*, — dacă voește ași explica marile prefaceri istorice și etnice realizate în acest teritoriu. De altfel Cadrilaterul nu stă unic în acest destin al său lângă M. Neagră, ci formează doar un inel din lanțul de ținuturi care azi, asemenea unor mozaicuri etnografice, mărginesc spre nord și apus țărmurile acestei Mări: stepele Ucrainei inclusiv Crimeea, Bugeacul Basarabiei, Dobrogea, Bulgaria cam dela răsărit de Iantra, o bună parte din Rumelia și Tracia din spre Constantinopole. Pe aici au trecut atâtea invazii de popoare! Sciți și Sarmați în antichitate; Goți, Huni, Avari, Slavi, Bulgari, Pecenegi, Cumani și Tătari, în evul mediu, din spre N. și NE.; și Turcii din spre sud. Pe aici au trecut și atâtea armate, în special turcești și rusești, în epoca modernă, ale căror acțiuni dezastruoase culminează mai ales în timpul războaielor încheiate prin pacea dela Cuciuc Cainargi (1774), Adrianopole (1829) și Paris (1856). Era și firesc să fie așa. Imperiul roman de răsărit, cu Constantinopolea bizantină, această „*Regină a orașelor*“, așezată la îngusta poartă a Bosporului, pe unde se scurgeau atâtea bogății între nordul mai rece și sudul mai cald, a atras de timpuriu roiurile de popoare ce se mișcau în stepele ponto-caspice; iar mai târziu, nevoia imensului imperiu rusesc de a ieși la o mare caldă și liberă, a îmbogățit și complicat istoria regiunilor sud-est europene cu o sumă de evenimente, provocate, între altele, și de programul executării unui testament lăsat urmașilor săi de Petru cel Mare. Expansiunea firească, provocată de cauze naturale, antropogeografice și geopolitice, a populației și țărilor din Carpați către M. Neagră s'a văzut întreruptă și redusă în proporțiile sale după expansiunea geto-dacică în antichitate și după Mircea cel Bătrân în evul mediu. Abia târziu,

în vremea noastră, renașterea poporului român într'un stat tânăr, vi-guros și activ și nevoia sa de a avea o ieșire la Mare, apoi crearea statelor naționale în jurul M. Negre și reducerea lor la proporții mai normale, a pus capăt și sfârșit acestui rol dezastruos de drum al ex-pedițiilor armate, cu tot cortegiul lor de tulburări și nefericiri, care împiedicau o viață așezată și propășirea civilizației.

În tot trecutul, atât de sbuciumat, al Dobrogei și Deliormanului, singură laturea Mării, unde populația risipită se putea reface prin noi imigrări sosite pe apă, dar mai ales laturea dunăreană, unde Balta și malul stâng puteau oferi un adăpost în caz de primejdie, au reușit a menține, în asemenea vremuri vitrege, rămășițe dintr'o veche popu-lație băștinașe. Interiorul, stepele golașe, se umpleau mai ales cu neamul care putea realiza aci o stăpânire politică și o pace mai îndelungată ; dar și uneori el rămânea aproape cu totul lipsit de oameni, un „*desertum*“ relativ pe care-l pomenesc documentele vremii.

Datorită acestor cauze, ținuturile de lângă M. Neagră au fost, în toate vremurile, ținuturi de emigrări și colonizări de neamuri, ceea ce le-a dat o înfățișare foarte pestriță, de adevărat mozaic etnografic. Pentru aceea, în multe cazuri, în aceleași sate, călătorii menționează alte populații de cât cele aflate în ajunul unui războiu anterior. Ca un răsunet al vechilor stări de lucruri, aceste schimbări etnografice se con-tinuă și astăzi și ele se vădese mai ales în emigrarea benevolă a ele-mentului musulman spre noua sa patrie, ca și în schimburile de popu-lație ce s'au realizat în teritoriile din jurul Egeii și care, fatal, vor trebui să se realizeze și în părțile dunărene.

Aceasta în interesul păcii și civilizației europene.

1. Epoca turcească până la 1878.

Până la anul 1878, când ia ființă noul Principat al Bulgariei între Dunăre și Balcani, în urma biruinței armelor româno-ruse asupra Turciei, o bună parte a Bulgariei răsăritene era o țară aproape curat turcească din punct de vedere etnografic. Toponimia regiunii, mărtu-riile călătorilor, hărțile etnografice și studiile din a doua jumătate a sec. XIX, mărturisesc acest adevăr cu prisosință. *Cinci secole de stăpâ-nire otomană reușiseră să creeze în această parte a Continentului nostru cea mai compactă masă de element musulman din întreaga Turcie europeană.* Românii se retrăseseră spre malurile dunărene și numai turmele lor mai străbăteau stepele ierboase din interior, către locurile bune de iernat ; iar Bulgarii își aflaseră un loc de refugiu în

Balcani, sau trecuseră în stepele Rusiei ori în Câmpia Română. Sporadic îi mai întâlneai ca negustori prin orașe, sau într'un număr restrâns de sate mici, de așa numiți Erlii, Hârcoi, Grebenși și Sicovți, alături de Turci.

„Cea mai mare schimbare etnografică — scrie geograful bulgar ІШІRKOF — au provocat-o Turcii, cari colonizară repede o mare parte a Bulgariei. În consecință, Halkokondila, Filipopolea și Stara Zagora fură colonizate încă din timpul lui Murat I, iar regiunea dintre Filipopole și Balcani sub Baiazid I. Din această vreme (sfârșitul sec. XIV) până la războiul de eliberare (1877) Turcii au avut majoritatea în acest ținut. Numirile turcești ale satelor, munților, piscurilor, râurilor și regiunilor, în toată depresiunea Mariței, dau mărturie de grozava ocupare a acestor locuri. *Acolo n'a mai rămas nici o populație bulgară băștinașe, spre a transmite vechile denumiri de locuri.* O mare parte din Bulgari, goniți din regiunile roditoare și strategice, s'a retras în munți, unde trăiau mai liniștit și se înmulțiră mai repede“.

„Însă o puternică colonizare turcească s'a îndeplinit mai ales în Bulgaria răsăriteană. Ea a progresat încet, dar statornic și a realizat *masse compacte de ambele laturi ale Balcanilor până la Dunăre și până la Adrianopole*; și astăzi încă, după o puternică emigrare turcească, tot mai sunt ținuturi unde ei formează marea majoritate. Această colonizare a pornit din nevoi strategice; ea trebuia să asigure drumul spre Constantinopole; afară de aceasta, tocmai în Bulgaria de Est elementul bulgar fusese slăbit încă de mai înainte prin Greci, Găgăuși și Tătari“¹⁾,

Pentru Cadrilater și teritoriile vecine dela Sud, mai precisă este mărturia istoricului C. JIREČEK, fost Ministru al instrucțiunii publice în Bulgaria. „Foarte slab e reprezentat elementul bulgar în tot răsăritul Principatului, între Iantra și M. Neagră“, — scrie acesta. „*În regiunea Târnova—Șumla—Silistra, călătorești ca într'o adevărată țară turcească; ba chiar există acolo ținuturi unde Bulgarii trăesc numai în orașe, precum în Vest Turcii*“. Singura populație creștină veche, rămasă între delta Dunărei și Constantinopole ar fi, după acest istoric, numai Găgăușii de lângă țărmul mării și Bulgarii²⁾ dela Șumla, Cotel

1) Dr. A. ISCHIRKOFF: Die Bevölkerung in Bulgarien u. ihre Siedlungsverhältnisse. Peterm. Mitt. 1911, Bd. II p. 117—118.

2) JIREČEK uită Grecii din porturi și mai ales Românii dobrogeni din lungul Dunărei [dintre cari cei din Dăieni, Straja, Babadag, sunt menționați documentar încă dela începutul sec. XVII] în sate vechi cu nume românești!

și Sliven din Balcani, precum și din câteva sate din basinul râului Camcic. În regiunea Silistrei, aceștia din urmă s'au păstrat numai în satul Alfatlar; iar în regiunea Varnei, numai la Devnia. *Deliormanul a rămas o țară curat turcească*¹⁾!

Informațiunile acestea se întregesc cu ale călătorului KANITZ, care în 1892 afirmă că:

1. Povârnișul de nord al Balcanilor răsăriteni era locuit aproape exclusiv de Turci;

2. Că în regiunea Silistra—Turtucaia—Razgrad—Șaitangic—Rusciuc se aflau aproape numai Turci; și că în regiunea Turtucaia, din 44 de sate, numai unul era curat creștin: Călimocul Românilor, în 35 sate erau Turci, Tatari și Cerchezi și că numai în 8 sate erau și ceva Bulgari alături de Musulmani.

3. Că în stepele Balcicului, din 72 sate ale cazalei, numai 3 erau pur creștine, în câteva se aflau și Găgăuși cu Bulgari, iar în marea majoritate numai Turci;

4. Că între Silistra și Accadânlar abia în câteva sate erau și Bulgari: Calipetrovo, Babuc, Alfatlar și, în fine,

5. Că la Sud de Bazargic, spre Ienibazarul Bulgariei, din 44 sate, numai în 9 erau și Bulgari; iar în reg. Eschi Giurmaia, la sud de Ienibazar, din 45 sate, numai în 8 se aflau și Bulgari; încolo Turci, Tătari și Cerchezi²⁾.

Adevărul că *nu există nici un sat în Dobrogea și Cadrilater, care să aibă o populație bulgară autohtonă*, l-a pronunțat destul de categoric filologul bulgar L. MILETIČ în următoarele rânduri:

„Populația bulgară din nord-estul Bulgariei și în special cea din Dobrogea și din cercurile Varna, Silistra și Șumla, provine, în marea ei majoritate, din sudul Bulgariei și din regiunile muntoase ale Balcanilor (Stara Planina)“. Și mai departe:

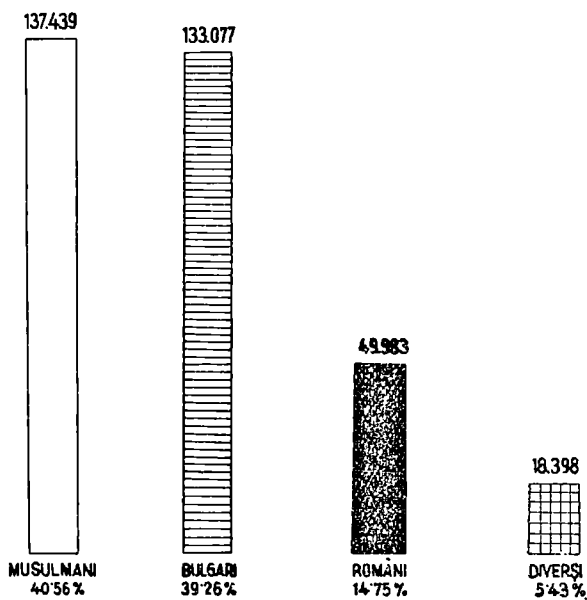
„Este un fapt neîndoios că, în afară de Găgăuși și de coloniile grecești, puține la număr, întreaga populație creștină³⁾ din cercurile Varna, Balcic, Dobrici și în mare parte din Novi-Pazar, Provadia, Curtbunar și Silistra, precum și în toată (?) Dobrogea, se dovedește a fi *recent colonizată*, adică nu e mai veche de 100 ani și numai în cazuri foarte rare de un secol și jumătate“.

¹⁾ JIREČEK: Etnographische Veränderungen etc. p. 177—178 și Das Fürstentum Bulgarien p. 53—54.

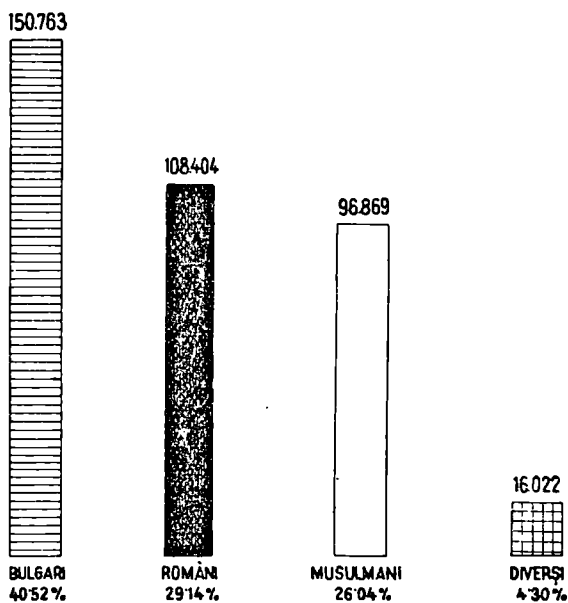
²⁾ F. KANITZ: Donau Bulgarien, vol. III, pag. 53, 172, 226, 334—335, 341—341.

³⁾ Mai corect: „creștină bulgărească“.

1928

1938

„S'ar putea limita precis numitul ținut de curând colonizat, dacă am socoti ca graniță sudică valea Provadiei, dela Mare până la orașul Provadia ; ca graniță vestică o linie verticală dusă dela Dunăre până la Provadia ; iar ca graniță nordică și răsăriteană însăși Dunărea și M. Neagră“.

„Chiar și la apus de sus numita linie verticală și anume la nord de linia ferată dintre Provadia și Razgrad până la Dunăre, așezările bulgărești, cu puține excepții, sunt cu totul nouă, întrucât ele se găsesc risipite în *massa compactă turcească din Deliorman*“.

„Abia la sud de valea Provadiei sau, mai bine zis, de linia ferată dintre Varna și Razgrad, s'au mai putut păstra, ici-colo, resturi din populația bulgărească băstinașă“.

Și în altă parte : „Să credem că în Dobrogea, exceptând orașele, este și populație veche bulgară, ar fi să ne înșelăm singuri“¹⁾.

Acestea sunt concluziile obiective ale științei *geografice, istorice și filologice* bulgare. Nu e nici un motiv a le pune la îndoială ; ba încă ele se pot corobora cu o sumă de alte izvoare, care toate duc la același rezultat științific²⁾.

Pentru aceea, întreaga toponimie a Cadrilaterului este pur turcească. Dacă în Dobrogea de Nord (districtele Tulcea și Constanța) s'au putut înregistra, *înainte de 1878*, din 3409 nume topice de orașe, sate, văi, coline, lacuri, bălți, cariere, ruine, cruci, fântâni izolate etc., 61,89% nume turco-tatare, 33,34% nume neaoș românești, 3,84% nume rusești (mai ales în deltă), 0,71% nume slavo-bulgărești și 0,22% nume de origini diverse, — în schimb, în Cadrilater, întreaga toponimie e turcească, afară de câteva localități de pe malul Dunărei (Calimoc, Popina, Tataria, Vetrina cea atestată și de Ana Comnena, Drăstor, Ostrov, Pârjoia etc.) și de câteva nume dela țărmul Mării (Caliacra, Cavarna, Ecrene).

Această constatare nu trebuie să ne surprindă. Cinci sute de ani de stăpânire politică și de colonizare musulmană au fost prea de ajuns ca să schimbe cu desăvârșire fața etnografică a unei regiuni, pe care și considerațiuni strategice și de stat o cereau cât mai pur turcească. Când, prin urmare, la 1878, după războiul pentru inde-

1) L. MILETIČ : Das Ostbulgarische. Kaiserl. Ak. d. Wiss. Schr. d. Balkan Kommiss. Linguist. Abth. II, Wien, 1903, Col. 19—20 și 33. Vezi și *Analele Dobrogei* III (1922) p. 191 și 196—197. L. MILETIČ : *Staroto naselenie etc.* p. 167—168.

2) Vezi și C. BRĂTESCU : *Populația Dobrogei în vol. festiv Analele Dobrogei* 1928, pag. 201—257.

pendență, Românii și Bulgarii înaintară spre țărmurile de apus ale M. Negre, pe care imperiul turc le ceda în retragerea sa către miază-zi, — ei înaintară de fapt într'un pământ turcesc de cinci ori secular. În baza căruia drept? De sigur, în baza dreptului de a trăi, în baza necesității pe care o simte orice țară activă de a avea o deschidere la Mare. Dar se mai puteau invoca și alte argumente: Românii puteau invoca amintirile lor antice, geto-daco-romane, cum și cele medievale, care culminează în titulatura lui Mircea cel Bătrân „*Terrarum Dobrodicii despotus et Tristri Dominus*”; iar Bulgarii puteau invoca amintirile lor medievale de invadatori din spre Volga și de stăpânitori, o vreme, sub țarii lor bulgari. Considerațiunile etnografice trăgeau mai puțin în cumpănă, căci țara, sub acest raport, era turcească, cu slabe minorități naționale creștine. Superioritatea însă era evidentă de partea Românilor, nu numai din punctul de vedere al amintirilor trecutului roman, care se desgroapă din pământ la tot pasul, încât „și pietrele vorbesc pentru ei”; nu numai din punctul de vedere al dreptului de a ieși la un țărm mai întins de Mare; și nu numai din punctul de vedere al superiorității numerice a Românilor asupra oricărei altei naționalități creștine din Dobrogea; dar și pentru faptul că Românii, în deosebire de Bulgari, luaseră parte la războiul contra Turciei ca stat existent, cu o armată organizată și capabilă de a deveni salvatoare, iar nu ca ceva în devenire.

La început României i s'a oferit un teritoriu cu mult mai întins decât Dobrogea și Cadrilaterul în marginile sale actuale. De cine? De Rusia panslavistă și creatoare a statelor slave din Balcani. Iar această ofertă nu putea cauza nici o rană Bulgariei, căci se oferea pământ și popor turcesc, — de cinci ori secular turcesc. Cu o condiție: România trebuia să renunțe formal și definitiv la Basarabia străbună, în folosul imperiului rusesc, care ținea cu orice preț să-și aibă Dunărea hotar. Neînțelegând a consimți de bună voie la această jefă, România obținu un teritoriu mult mai mic — Dobrogea veche — cu o graniță de șicană, care a trebuit să fie corectată abia în 1913, în urma războiului balcanic. Astfel Cadrilaterul cel locuit aproape exclusiv de Turci reveni Bulgariei, care între 1878—1913 încercă aici o colonizare cu element național din Balcani și de dincolo de Balcani.

II. Episodul bulgăresc dintre 1878—1913.

Episodul acesta a durat 35 ani.

Războiul russo-turc din 1877—78 și eliberarea Bulgariei — scrie

dr. A. IȘIRKOFF, — a provocat ultima mare mișcare și schimbare etnografică a populației. Cerchejii emigrară. O mare parte dintre Turci, Tataři și Pomaci emigrară și ei odată cu armatele turcești. Mulți s'au reîntors, dar acolo unde sunt în minoritate, scad mereu și azi. Mulți Bulgari din Macedonia și vilaetul Adrianopole se asezară în SW Bulgariei și lângă M. Neagră. Se întoarseră mulți Bulgari și din Rusia, România, Ungaria și chiar din Anatolia și Serbia de E. (Pirof) ¹⁾.

Totuși, după statistica din 1881, Musulmanii aveau un escedent asupra Creștinilor (deci : a tuturor Creștinilor) în toată Bulgaria de E, dela Iantra până la M. Neagră ²⁾.

În districtul Osman Pazar se aflau 85,1% Turci și numai 12,5% Bulgari.

În cercul Haschioi (Silistra) :	83,9 ⁰ / ₀	„	„	8,6 ⁰ / ₀	„
„ Bazaurt :	75,2 ⁰ / ₀	„	„	14 ¹ / ₀	„
„ Șumla :	69,5 ⁰ / ₀	„	„	24,3 ⁰ / ₀	„
„ Eschi Giurmaia :	73 ⁰ / ₀	„	„	23,1 ⁰ / ₀	„
„ Balbunar :	78 ⁰ / ₀	„	„	17,8 ⁰ / ₀	„

iar în Deliorman și'n toată regiunea dintre Târnova—Șumla și Silistra — scrie C. JIREČEK, „*reist man wie in einem Türkenlande*“ : călătorești ca'n femeiiul Țării turcești.

Abia născut la viața independentă, tânărul Principat bulgar manifestă veleități de cotorpire. O mică irredentă, innecată în ridicol, neavând la temelie un popor numeros pe care să se razime, și-a scos capul pe la Babadag și Tulcea. Mai târziu s'a încheiat chiar și o alianță cu un stat vecin împotriva României salvatoare, corecte, generoase și leale a Regelui Carol I. Se pare că ingratitudea ar fi o caracteristică a sufletului bulgar. De și renașterea acestui neam s'a făurit mai ales în orașele românești ; de și pământul ospitalier al României i-a adăpostit și hrănit — deopotrivă pe țărani ca și pe intelectuali — în ceasurile lor cele mai amare ; și deși România n'a stat în calea idealului bulgar, ba încă, prin jertfa sa din 1877—78, a contribuit la crearea noului Principat bulgăresc — totuși, cu o vădită și absurdă rea-voință s'a căutat a se tulbura bunele raporturi de vecinătate și a se trece jignitor sub o tăcere vinovată contribuția efectivă a Statului român la reînvierea unui Stat bulgar. Acest neastâmpăr și aceste intenții, mărturisite sau ascunse, au determinat România la luarea de măsuri de siguranță. Satele rămase aproape pustii din Dobro-

¹⁾ A. IȘIRKOFF : op. cit. p. 118,

²⁾ C. JIREČEK : op. cit. p. 53—54 : Musulmani : 49,6⁰/₀ ; Creștini : 49,4⁰/₀. — Vezi statistica lui SARAFKOFF în Period. Spis. V, 1—18 și VIII,

gea veche și mai ales cele cu populație turcească rară de la granița meridională fură colonizate cu elemente românești de peste Dunăre.

Paralel cu aceasta a mers și colonizarea bulgărească în Cadrilater; dar nu peste tot, ci mai ales pe o zonă în lungul Dunărei și a hotarului românesc. Se realiza astfel un baraj cu elemente naționale de ambele părți, într-o regiune anterior turcească. Cine cercetează o hartă etnografică amănunțită a Dobrogei meridionale, chiar de n'ar ști pe unde a trecut vechea graniță, ar trasa-o ușor printre satele colorate diferit. Însă, pe când colonizarea românească a realizat în jud. Constanța o masă mai compactă, cu sate mari, și multe curat românești, — colonizarea bulgară s'a îndeplinit mai mult zonal și mai ales pe fâșia Dunăre—Silistra—Bazargic—Balcic; și pe când colonizarea românească s'a realizat cu respectarea drepturilor de proprietate ale vechilor locuitori, colonizarea bulgară s'a făcut adesea cu încălcarea drepturilor de proprietate ale pașnicei și naivei populații musulmane. Părțile interioare ale Deliormanului au rămas aproape pur turcești; iar stepile Caliacrei, unde apa se scoate cu greu dela mari adâncimi, au rămas ca un ținut agricol și păstoresc, cu mici cătune risipite pe văi și fără a fi ajutate de binefacerile civilizației.

La 1912, în ajunul războiului balcanic, statistica Cadrilaterului ne dă următoarele cifre ¹⁾:

Naționalitățile	Caliacra	Durostor	Cadrilaterul
<i>Români</i>	1288	5.314	6.602
<i>Bulgari</i>	68.307	53.618	121.925
<i>Turco-Tatari</i>	67.824	68.400	136.224
<i>ȚiganiTurcești</i>	6.299	4.725	11.024
<i>Diverși</i>	4.502	2.501	7.003
Total . .	148.220	134.558	282.778

„L'acroissement du nombre des Bulgares pendant les trentes dernières années est du principalement au fait que *les Bulgares originaires d'autres contrées de la Bulgarie* n'ont pas cessé de venir remplacer les Turcs qui émigraient“ scrie St. ROMANSKI la 1915.

¹⁾ S. MEHEDIȚI: Observări asupra Dobrogei. Convorbiri literare 1919, LI, p. 79. Diferența între această statistică și cea dată de ROMANSKI, din 31 Dec. 1910, se datorește, cred, faptului că nu cuprind exact același teritoriu și faptului că nu datează din același an.

Războiul balcanic din 1913, încheiat prin pacea dela 10 August 1913 în București, a pus sfârșit acestui proces etnografic.

III. Colonizarea românească dela 1913 până azi.

Odată cu instalarea României în Cadrilater, patru probleme mari se puneau Statului român în acest teritoriu părăginit :

- a) Legiferarea dreptului de cetățenie ;
- b) Regularea dreptului de proprietate încălcat de coloniștii bulgari ;
- c) Colonizarea teritoriului cu Români ; și
- d) Desvoltarea vieții economice și înălțarea provinciei spre o viață mai civilizată.

— Legiferarea dreptului de cetățenie, chestiune capitală în Cadrilater, s'a făcut de către legiuitorul român într'un spirit larg și umanitar, precum se vede din studiul d-lui A. PINETA.

— Instaurarea unei justiții superioare și regularea dreptului de proprietate încălcat de coloniștii bulgari în paguba elementului turcesc se poate urmări în studiul d-lui D. STOICESCU, precum și în două studii mai vechi : unul al răposatului I. N. ROMAN, publicat în vol. festiv al Analelor Dobrogei, 1928, I, p. 279—294 și celălalt al d-lui TOMA IONESCU, publicat în acelaș volum, p. 263—278.

— Desvoltarea vieții economice și înălțarea provinciei spre o viață mai civilizată se va putea urmări din articolele ce urmează, în vol. III al acestei publicații.

— Noi ne vom ocupa aci numai cu colonizarea românească, întru cât ea privește problema etnografică de care ne interesăm.

Colonizarea aceasta — trebuie s'o recunoaștem — a întârziat cam prea mult și n'a fost condusă cu destulă energie și clară viziune a viitorului. Se pot invoca, ce e drept, și oarecare scuze : tulburările aduse de marele războiu al popoarelor între 1914—1918 ; dar nu se poate scuza părăsirea în stare de lăncezeală a acestei probleme capitale în răstimpul dintre 1918—1928 și chiar și mai târziu, când multiplele rivalități dintre partidele politice au lăsat pe un plan secundar chestiuni vitale, care trebuiau să constituie grija principală în fortificarea și consolidarea Statului românesc întregit.

În anul 1928, când s'a serbat jubileul de 50 ani dela alipirea Dobrogei-Vechi la Patria-mamă, statistica etnografică a Cadrilaterului ¹⁾ se prezintă astfel :

¹⁾ În limitele administrative de atunci ! După statistica Prefecților, comunicată nouă în 1928 și publicată în Analele Dobrogei, vol. festiv I, pag. 243, C. BRĂTESCU : Populația Dobrogei.

Naționalitățile	Caliacra	Durostor	Cadrilaterul	%
<i>Români</i>	25.622	24.361	49.983	14.75%
<i>Bulgari</i>	60.357	72.720	133.077	39.26%
<i>Turco=Tatari</i>	49.351	88.088	137.439	40.56%
<i>Diverși</i>	14.946	3.452	18.398	5.43%
Total . .	150.276	188.621	338.897	—

De atunci au intervenit schimbări importante. Organizarea noului Stat turcesc de către viteazul și valorosul conducător Kemal Atatürk a ridicat, între alte probleme, și aceea a comasării elementului turcesc, care se afla răspândit în țările balcanice, între granițele noii Turcii și în special în locurile cu populație rară din Anatolia. Schimbul de populație realizat între Grecia și Turcia, de pe urma căruia s'ar putea spune că două popoare și-au strămutat penajii în altă țară, a fost începutul acestui proces cuminte, destinat a rezolva definitiv conflicte ce amenințau a se perpetua la nesfârșit. Astfel s'au pus bazele unor raporturi de prietenie și bună vecinătate între Greci și Turci. Veni apoi rândul Musulmanilor din celelalte Țări balcanice și din România. Între noi și Turci însă nu se putea face un schimb reciproc de populație, deoarece nu avem Români în Statul Turcesc. O convenție între guvernele celor două națiuni a pus la punct și această chestiune. Turcii sunt liberi a emigra, iar Statul Român își ia anumite obligațiuni cu privire la averile evaluate ale emigranților.

Emigrarea musulmană din satele Cadrilaterului a ridicat însă o nouă problemă de stat : aceea a colonizării. Cum era și firesc, ea a fost rezolvată în sensul creării de colonii românești : colonii militare, de Macedo-Români și de agricultori din tot cuprinsul României. Poporul a răspuns cu însuflețire la chemarea de a întemeia sate nouă spre hotarele meridionale ale Țării ; ba chiar, în unele cazuri, el s'a prezintat în grupe entuziaste, cu steaguri și cântec, reamintind acel „ver sacrum“ al străbunilor Romași, prin care tinerii înșurăței porniau să întemeieze alte așezări de cât în preajma vechilor penaji. Cu atât mai regretabilă pare, în asemenea caz, dureroasa lipsă de înțelegere pentru marile comandamente naționale la unele personaje politice, care au găsit nemerit să împiedice aflusul de Români de peste hotare și să întârzie acest proces istorico-etnografic, care se cere neapărat realizat. Această însuflețire cu care se adună fii răzlejiți peste

hotare la vatra cea mare a neamului românesc este cel mai bun răspuns ce-l putem da acelor persoane, care consideră schimburile de populație drept o „barbarie“. Din potrivă, socotim că „barbaria“ e de partea acelor conducători de neamuri cari, în loc să limpezască raporturile etnografice și să-și comasneze conaționalii, preferă a-i lăsa peste hotare și a reține elementele allogene, cărora, în vederea unității și omogeneității, li se prefinde asimilarea și contopirea în sânul națiunii: prilej veșnic de conflicte, de rea vecinătate și de asasinat la pacea și liniștea europeană.

După datele statistice ce ne stau la îndemână¹⁾, au emigrat din districtul Caliacra, între 1930—37: 17.794 Turco-Tatari; iar din Durostor, între 1936—38, 10.470 Musulmani. În total, 28.264 suflete²⁾.

În schimb au sosit, între 1928—38, în districtul Caliacra: 10.137 coloniști români (suflete), iar în Durostor 7864 familii, dintre care: 3448 Macedo-Români din Bulgaria, Serbia, Grecia și Albania și 3866 familii de Daco-Români din județele dunărene ale Olteniei și Munteniei, plus un număr limitat din districtele bucovinene Rădăuși și Câmpu-Lung. Trebuie să recunoaștem că colonizarea n'a prea ținut pas cu emigrarea, că ea se execută cu o lăncezeală condamnabilă și că a fost deadreptul împotriva intereselor superioare ale Statului și Neamului românesc neglijarea măsurilor de a se împiedica crearea de latifundii la un hotar, unde prezența cât mai numeroasă a neamului nostru este un imperativ categoric.

În urma acestor mișcări de populație, statistica Cadrilaterului în 1938 se prezintă astfel³⁾:

Naționalități	Caliacra	%	Durostor	%	Cadrilaterul	%
<i>Români</i>	54.456	30.33	53.948	28	108.404	29.14
<i>Bulgari</i>	73.815	41.11	76.948	40	150.763	40.52
<i>Turco-Tatari</i>	38.686	21.55	58.183	30	96.869	26.04
<i>Diverși</i>	12.590	7.01	3.432	2	16.022	4.30
Total . .	179.547	%	192.511	%	372.058	%

¹⁾ Comunicate nouă de d-l Col. A. PÂRVU, Prefectul jud. Caliacra și de d. G. C. IONESCU, Directorul Băncii Naționale din Silistra, cărora le aducem aci viile noastre mulțumiri.

²⁾ Regretăm că nu ne stau la îndemână cifrele totale dela 1913 până azi.

³⁾ După datele procurate nouă de d-l Prefect de Caliacra, Col. A. PÂRVU și de d-l G. C. IONESCU, Directorul Băncii Naționale din Silistra.

În timp ce în districtele nordice ale Dobrogei¹⁾ avem :

În jud. *Tulcea* (la 1938) : Români : 115.509, sau 53.45%
(din 216.088 loc) Bulgari : 39.523, sau 18.29%

În jud. *Constanța* (la 1930) : Români : 167.278, sau 66.2%
(din 252.686 loc.) Bulgari : 22.559, sau 8.9%

Paralel cu colonizarea a mers întrucâtva și schimbarea toponimiei satelor. Până la 1878, precum s'a mai spus, toponimia Cadrilaterului era aproape exclusiv turcească, exceptând cele câteva denumiri dela Dunăre și Mare, care au o origine grecească, slavă și românească.

În cei 35 ani de stăpânire bulgărească, unele sate cu nume turcești au primit denumiri bulgărești precum urmează :

În jud. *Caliacra* 26 sate : Bilo, Bogdanova, Botievo, Cernaoco, Călina, Gorița, Liliacova, Malinova, Nadejda, Mansârova, Momcil, Opancea, Pisarova, Poreaz, Preselenți, Predel, Rogojina, Siracova, Sredina, Sernino, Simionova, Spasova, Târnofca, Velicova, Viceva și Vasilevz.

În jud. *Durostor* 14 sate, dintre care unele cu nume anterioare anului 1878 : Antimova, Belița, Cercovno, Cazimir, Cocina, Cranova, Galița (?) Lipnița, Rahova, Spanciova, Senova, Srebârna, Țar Asen, și Zarnici.

Colonizarea românească a ridicat și ea problema toponimiei.

În jud. *Caliacra* găsim astăzi 45 sate cu nume românești ca : Alexandria, Brâncoveni, Bejenari, Cămlaru, Cleșca, Bucureni, Crișan, Dropia, Vânători, Vișoara, Voincești, Petia, Pârăul Caprei, Stâna Cadânei, Mihăileni, Prisăcani, Rasoviceni, Pădureni, Stejarul, Stânca, Vulturești, Vladimirești, Mircea Vodă, Boteni, Sandu Aldea, Dragoș Vodă, Sever Rădulescu, Fundeni, General Stan Poetaș, I. G. Duca, I. C. Brătianu, Brazda, Hotarele, Răcari, Vâltoarea, Șerpeni, Unirea, etc plus cele cinci sate înființate după 1930 : Florica, Sf. Nicolae, Negreni, Titu Maiorescu și Regina Maria.

În jud. *Durostor* 14 sate ; Regele Mihai, General Praporgescu, General Dragalina, Gramoștea, Frășari, N. Filipescu, Satu Vechiu, plus câteva ale căror nume datează dinainte de 1878 : Gârlița, Popina, Pârjoaia, Satu-Nou, Ostrov, Turtucaia (sub această formă) și Călimocu.

¹⁾ Pentru jud. *Tulcea* folosim statistica trimisă nouă de d-l Prefect Locot. col. V. I. RAȚĂ, căruia îi exprimăm aci viile noastre mulțumiri ; iar pentru jud. *Constanța*, folosim statistica din 1930, publicată de d-l N. ROMAN în *Analele Dobrogei* XVII, 1936, pag. 112.

În timp ce în jud. *Constanța*, la 215 localități avem 193 nume românești¹⁾, iar în jud. *Tulcea*, la 118 localități avem 56 nume românești, în *Caliacra*, din 233 sate și orașe numai 45 poartă nume românești, iar în *Durostor*, din 194 localități, numai 14 !

Este, prin urmare, necesar ca, în urma emigrării turcești și a colonizării satelor cu elemente naționale, și numirile topice să fie înlocuite în semnul vremii celei nouă.

V. Perspective pentru viitor.

Care sunt perspectivele etnografice ale Cadrilaterului pentru viitor ?

În anul 1938, când se serbează un sfert de secol dela alipirea acestui teritoriu la România, și în starea de spirit actuală, o asemenea întrebare ni se pare foarte legitimă.

Noi pornim de la următoarele axiome :

Nici un neam nu poate avea drepturi mai mari de stăpânire asupra Cadrilaterului decât neamul românesc ;

România nu are nici un centimetru pătrat de înstrăinat din teritoriul său ; ba poate că mai are de primit, deoarece aria expansiunii sale naționale depășește granițele actuale.

România trebuie să creeze în Cadrilater o țară pur românească ; ea nu-și poate clădi aci viitorul său pe temelia unor elemente alogene.

Pentru aceea, două acțiuni se impun activității noastre cu toată energia comandată de viziunea clară a viitorului :

1. Înlocuirea, pas cu pas, a emigranților musulmani cu un număr cel puțin egal de coloniști români. Aceasta ne-ar ridica procentul de la 29 %, cât este astăzi, la minimum 55 %. Am realiza, astfel, în cel mai scurt timp, o majoritate absolută în acest colț de țară, în care, ca un simbol, se află îngropată inima Reginei noastre Maria.

2. Pentru desăvârșirea operei începute, va fi necesar a se proceda la schimbul de populații.

Pornim și aci dela un desiderat : voim să trăim în cele mai bune raporturi de prietenie cu vecinii noștri dela miazăzi. Însă, după cum vecinii noștri, prin felul cum înțeleg a trata pe conaționalii noștri din țara lor, mărturisesc categoric că *nu le trebuie Români*, tot asemenea și noi putem declara categoric că *nu ne trebuiesc Bulgari*. Câți Bulgari avem noi în Cadrilater, aceasta o știm cu toții ; câți Români trăesc însă în Regatul Bulgariei, aceasta o știu prea puțini dintre

1) Ca un efect, în primul rând, al activității desfășurate de *Analele Dobrogei* !

Români și poate că cifra adevărată ne va fi peste puțină a o cunoaște. În anul 1911, geograful IȘIRKOFF număra în districtul Vidinului, în lungul Dunărei, și departe, în interior, până în districul Kula, 75.773 Români, sau 88.109 persoane cu limba maternă românească. Astăzi ei trebuie să treacă de sute de mii¹⁾. Foarte mulți dintre dânsii s'au desnaționalizat din vremurile vechi până astăzi, contribuind la alcătuirea somatică a poporului bulgar. Tot IȘIRKOFF afirmă că „în evul mediu se aflau în Bulgaria încă mulți Traci romanizați — Valahi — după cum se poate vedea din numeroasa nomenclatură valahă și din importanta participare a Vlahilor la războaiele de eliberare ale lui Petru și Asan ²⁾“.

Prin urmare, schimb de populație.

Nu suntem originali în afirmarea acestei soluții. Intr'un moment de mare cuminenție politică ne-au propus-o înșiși Bulgarii. Nu știm și nu înțelegem pentru ce această propunere inteligentă a fost respinsă. Socotim însă că, în interesul fortificării neamului și statului românesc și al bunei vecinătăți ce trebuie să domnească între noi și vecinii de la sud, — pentru pacea și armonia europeană, — propunerea trebuie reluată; însă primul pas, de data aceasta, se cade să-l facă Statul român.

1) Statistica din 1926, publicată de HANS PETER KOSACK în Zeitschrift der Gesellsch. f. Erdk. zu Berlin, 1937, p. 359, dă totuși 69.080 Români, la cari adaugă 1551 Aromâni, în total 1,29% din populația Bulgariei. În Vidin și jud. Vidin se dau 32.031 Români; în Kula 5648; în jud. Lom 4385; în Orechovo 10.575; în jud. Nicopol 12.925; în Șiștov 1394; în Sofia 216; în Dupnița 114; în Ferdinand 119; restul de 1673 sunt risipiți în grupe mai mici în toată Bulgaria. În cele 2 hărți dela pag. 365 se arată procesul de asimilare a elementului românesc de către Bulgari, încă un motiv pentru a salva dela înec această ramură prețioasă de Români. În harta (a) se arată, după metoda punctului (100 loc. un punct), 7300 Români în Cadrilater, la 1905. În harta (b), tot malul Dunărei, dela Timoc până la E. de Șiștov e ocupat mai ales de Români.

2) A. IȘIRKOFF, op. cit. p. 117 și 122.

DENSITATEA POPULAȚIEI DIN CADRILATER

de ILIESCU DAN

Asistent Inst. geogr. Cernăuți

I

1. Sub numele de Cadrilater cunoaștem fâșia îngustă din S. Dobrogei, cuprinsă în limitele a două unități administrative, județele Caliacra și Durostor. Acest teritoriu a aparținut un scurt răstimp de 35 ani și Bulgariei — dela 1878 până la 1913 — când a fost retrocedat României.

Cu prilejul celei de a 25-a aniversări a realipirii Cadrilaterului, s'a întocmit harta alăturată a densității populației sale. Ar fi fost firesc ca această hartă să arate densitatea pe naționalități, în felul celei întocmite de d. DE MARTONNE ¹⁾ în 1920. N'a fost însă cu puțință să se alcătuiască o astfel de hartă, pentru că n'avem la îndemână decât rezultatele recensământului general al populației din 29 Dec. 1930 ²⁾; cele privitoare la naționalități, pe sate și unități administrative, încă nu sunt publicate. Cum excedentul nașterilor, emigrările, imigrările și colonișările au modificat cifrele statistice în acești opt ani din urmă, această hartă a densității populației din Cadrilater rămâne cu valoarea ei istorică pentru anul recensământului 1930. De altfel, aceeași valoare o au mai toate hărțile de soiul acesta, pentru că elementul uman nu poate fi constant numeric și nici fixat definitiv în locul de origină. De aceea, hărțile etnografice și ale densității — numind numai pe acestea — au uneori o valoare foarte limitată în timp.

2. *Calcularea densității populației.* După cum se vede în hartă, ca și în tabloul alăturat, densitatea populației s'a calculat pe sate: s'a împărțit numărul locuitorilor fiecărui sat la suprafața în km.² a marelui satului și câțul obținut arată densitatea. Suprafața merelei a fost

¹⁾ EMM. DE MARTONNE: *Essai de carte ethnographique des Pays roumains* (Annales de Géographie, XXIX, 1920, p. 81—98).

²⁾ *Indicatorul statistic al satelor și unităților administrative din România* (publ. Bir. recens. general al populației, București, 1932).

luată în întregime, fără a se scoate terenurile neproductive¹⁾. Pentru cartografierea rezultatelor, s'a adoptat sistemul hașurilor, cel mai potrivit din punct de vedere tehnic. Deoarece, în majoritatea cazurilor, densitatea populației stă sub 100 loc. pe km.², s'a adoptat următoarea scară: 1—20 loc. pe km.²; 20—40; 40—60; 60—80; 80—100 și peste 100, fiecare treaptă fiind hașurată în chip deosebit de celelalte. Acest procedeu, ca și toate celelalte procedee, își are neajunsurile sale; de pildă: o localitate cu densitate de 40 loc. pe km.² este în aceeași treaptă cu una care are numai 21 și nu în aceea cu 41, măcar că cifrele sunt atât de apropiate. De aceea, s'a adaus și tabloul localităților cu toate datele care să înlesnească cunoașterea exactă a densității fiecăreia dintre ele. Harta, în original, a fost lucrată la scară mare, 1 : 200.000. Pentru că în reproducere s'a redus mult, s'a renunțat la o parte din fondul atât de recomandat de RATZEL, DE MÄRKTONNE²⁾ și alți geografi, adică harta nu reprezintă și rețeaua hidrografică, relieful, drumurile, pădurile etc.

Dacă s'ar adăuga și acestea la mulțimea hașurilor și la inscripții, harta ar fi prea încărcată și lipsită de claritate.

Regiunea fiind prea restrânsă, contrastele nu sunt atât de puternice în cât să fie neapărată nevoie de a fi explicate cu ajutorul unui fond complet, cum se cere pentru ținuturile mai întinse; dar și pentru aceasta, când scara e prea mică, nu se poate da o hartă completă și clară și de aceea se recurge adesea la sistemul hărților suprapuse.

Cadrilaterul nu este o unitate geografică, ci una administrativă; el face parte dintr-o unitate geografică ce se întinde la S. până în valea Lomului și Provadiei, cuprinzând Deliormanul bulgăresc, iar la N. până în valea Carașu. Această unitate a fost delimitată astfel și studiată în întregime, din punct de vedere morfologic, în cel mai recent studiu asupra Cadrilaterului, de d. Prof. C. BRĂTESCU³⁾.

Deoarece atât harta densității populației, cât și harta etnografică nu s'au putut alcătui pentru anul 1938, tot astfel ea nu poate îm-

¹⁾ Aducem și pe această cale mulțumiri *Serviciului cadastral din Dobrogea*, cu sediul în Constanța, care ne-a pus la îndemână datele privitoare la suprafața mezelor din jud. Caliacra și Durosor, precum și d-ului Prefect al jud. Caliacra, Col. A. PĂRVU, pentru aceeași bunăvoință.

²⁾ EMM. DE MARTONNE: *Recherches sur la distribution géographiques de la population en Valachie*; București—Paris, 1903.

³⁾ C. BRĂTESCU: *Morfologia Cadrilaterului* (Analele Dobrogei, anul XIX, 1938, vol. I).

brățișa întreagă această unitate, din cauza greutăților materiale, cel puțin pentru moment. Pentru regiunea dela N., Dobrogea veche, există datele aceluiaș recensământ din 1930, dar nu se cunosc suprafețele tuturor merelor și, prin urmare, calcularea densității pe sate este imposibilă; aici, lucrările cadastrale abia au început, după cât se știe. Cât pentru regiunea dela S., Deliormanul bulgăresc, greutatea este și mai mare, pentrucă nu există un recensământ din 1930, făcut odată cu al nostru și nici suprafața merelor nu e cu puțință pentru noi de aflat acum ¹⁾).

II

Privind harta densității populației, în Cadrlater, se pot ușor distinge două mari zone de densitate: una mai slabă, în E., care corespunde stepei din jud. Caliacra și alta, mai puternică, în W., corespunzând Deliormanului cu păduri. Exceptând litoralul Mării, se observă o creștere gradată a densității populației dinspre E. spre W. Pe județe, densitatea populației în Caliacra este de 37 locuitori pe km.², pe când în Durostor este de 65,5 loc. pe km.², întrecând populația medie a Țării întregi, care este de 61,2 loc. pe km.² (după recensământul general din 1930). Intre cele 71 județe, Durostorul este, ca densitate, al 27-lea; iar în Dobrogea întreagă, are densitatea cea mai mare (Constanța 36,2, Tulcea 21,3, Caliacra 37).

Cea mai mare întindere din stepă are o densitate a populației cuprinsă între 21—40 loc. pe km.², mai ales în partea ei vestică și dealungul țărmului.

În interior sunt centre sau grupe de centre cu o densitate sub 20 loc. pe km.², mai numeroase înspre zona litorală și puține înspre W. Mai sunt apoi centre și grupe de centre cu densitate mai mare, al căror număr și a căror suprafață crește simțitor spre W., până ce formează o fâșie continuă între granița dinspre Bulgaria și cea dinspre jud. Constanța.

În Deliorman și pe latura dunăreană a jud. Durostor, densitatea între 41—60 loc. pe km.² ocupă cea mai mare suprafață, formând și ea un fel de cadru al ținutului. Această zonă e presărată în interior, ca și dealungul Dunărei, cu centre de densitate mai mare; centrele cu densitate sub 40 loc. pe km.² sunt mai puține și situate mai ales spre E.

¹⁾ În ce privește Deliormanul bulgăresc, există un studiu mai recent al lui WOLFGANG STUBENRAUCH: Kulturgeographie des Deli—Orman (Berliner Geographische Arbeiten, Heft 3, Stuttgart, 1933).

Cauza principală a inegalității densității populației între stepă și Deliorman este mediul fizic, care determină felul de viață al omului. Cadrilaterul este un ținut agricol. În jud. Caliacra, populația rurală reprezintă 75,70% din populația totală a județului, iar în Durostor 85,0% (România 79,90%). În ce privește întreprinderile comerciale și industriale, în Caliacra sunt 1,5 întreprinderi la suta de locuitori, iar în Durostor numai 1,1 (România 1,5). Agricultură fiind ocupațiunea principală a locuitorilor Cadrilaterului, răspândirea densității populației aici trebuie explicată în legătură cu această ocupațiune, în primul rând prin *natura solului și felul climatului*; cum în Cadrilater, ca și în regiunile vecine din podișul prebalcanic, *problema apei* de băut este una dintre cele mai importante, răspândirea densității populației trebuie pusă în legătură și cu acest element.

Mai sunt apoi influențele social-politice, care se exercită cam deopotrivă în întreg Cadrilaterul (emigrări, imigrări, colonizări, excedent de populație etc.), așa încât ele joacă un rol mai șters cu privire la densitatea populației, pe lângă faptul că puterea lor e în strânsă dependență, uneori, de mediul fizic.

1. *Solul*¹⁾. În Cadrilater, aproape pretutindeni solul s'a format pe socoteala loessului.

Solul brun de stepă uscată ocupă petece foarte mici în colțul de N-E. al jud. Caliacra, lângă litoral. Ocupând o suprafață neînsemnată, influența sa asupra producției agricole a ținutului este cu totul redusă.

Cel mai răspândit sol îl formează cernoziomul degradat. El acoperă cea mai mare parte a stepei și petece mai mici în colțurile de S-E. și W. ale Deliormanului și dealungul Dunărei, dela Silistra în aval. În stepă, suprafața ocupată de acest sol s'ar suprapune aproximativ celei cu densitatea de 20—40 loc. pe km.², în care intră și insula cea mare din centru, cu densitatea sub 20 loc. pe km.² În jud. Durostor, pe cea mai mare întindere a acestor petece este o densitate a populației între 40—60 loc. pe km.²

Terra-rossa veche și rendzinele apar în partea de S-E. a stepei și pe litoralul Mării, în chipul unei fâșii care se continuă, pe la S., spre partea de mijloc a Cadrilaterului, unde cuprinde o suprafață întinsă în chip de fâșii dese și largi cu direcția N.—S., mergând dela gra-

¹⁾ Cu privire la solul din Cadrilater, a fost utilizat cel mai recent studiu asupra acestei chestiuni: ENCULESCU P. și CRISTACHE O. V.: *Privire generală asupra solului din Cadrilater sau Dobrogea Nouă* (Analele Dobrogei, XIX, 1938, vol. I, pag. 212—226).

nița Bulgariei până aproape de Dunăre. Mai spre W., fășiile sunt mai rare. Are o densitate de populație mai mică în stepă, decât în Deliorman.

O mare parte din jud. Durostor este acoperită cu un sol brun, roșcat de pădure. El cuprinde zona în care se află cea mai deasă populație a județului.

Cernoziomul ciocolat se află în N. județului Caliacra, în petece ori în fășii prelungite în jud. Constanța. Densitatea în această regiune este variată.

Tot în N. jud. Caliacra se află câteva petece de cernoziom castaniu, printre cele de cernoziom ciocolat, ocupând întinderi mult mai reduse; și aici densitatea este destul de felurită.

În lungul Dunărei și în jurul limanelor sunt lăcoviștele, folosite mai mult ca terenuri de grădinărie, ori ca imaș pentru vite.

Solul de pădure podzolit acoperă două petece în S. jud. Caliacra, unul pe valea Batovei, altul mai la W. de aceasta. Aici, densitatea populației este superioară celei a zonelor vecine cu alt tip de sol.

Cum se vede, Cadrilaterul are mai multe tipuri de sol în petece mai mari sau mai mici și destul de neregulat răspândite. Unele soluri se întind și în stepă și în Deliorman. Dar *pe același sol, în stepă densitatea populației este totdeauna mai mică decât în Deliorman*. Pe de altă parte, aproape toate solurile au aceeași origină, ele fiind formate pe socoteala loessului; ar urma ca producția solului din stepă să fie aceeași sau aproape aceeași ca și a celui din Deliorman și, ca o consecință, nici diferența de densitate să nu existe, ori ea să fie prea mică între aceste două regiuni.

Cauza principală a diferenței de producție și deci și a densității populației este clima.

Clima. Deși este un teritoriu restrâns, în Cadrilater există diferențe de climat, care se succed și ele, ca și zonele de densitate, dinspre Mare înspre Dunăre. Acestor deosebiri de climat le corespund cele 2 mari formațiuni vegetale: stepa și pădurile.

Deosebirile de climat se datoresc în primul rând apropierii sau depărtării de Mare și apoi reliefului: mai jos, mai neted și mai puțin sculptat în podișul jud. Caliacra; mai înalt și mai sculptat în Deliorman.

În Deliorman și mai cu seamă pe latura Dunărei, este un climat continental mai pronunțat decât pe litoralul Mării, având ierni ceva mai aspre și veri ceva mai calde¹⁾.

¹⁾ BRĂTESCU C.: Clima Dobrogei (Analele Dobrogei, vol. festiv „Dobrogea”, 1928, pag. 69).

a) Urmărind mersul temperaturii pe latura de E. și cea de W. a Cadrilaterului, se vede că între aceste două zone diferența între mediile anuale și între acele a lunii cele mai calde și a cele mai reci sunt destul de mici.

Datorită influenței Mării, *media anuală* a temperaturii este mai mare spre litoralul Mării decât în regiunea Dunărei. Pentru perioada 1886—1915, avem: la Sulina 11^0 , la Balcic 11^08 (1927), iar la Călărași 10^09 , medii anuale ¹⁾.

Media iernii este la Sulina de $+0^06$, la Constanța $+1^03$ (mai departe, spre S., probabil mai ridicată), iar la Călărași -2^05 .

Media verii este la Sulina 21^03 , la Constanța 21^01 , la Balcic $21,7$, iar la Călărași $21,9$.

Media lunii Ianuarie este la Sulina -0^08 , la Constanța -0^07 (spre S. probabil mai ridicată), iar la Călărași -2^05 .

Media lunii Iulie este la Sulina 21^08 , la Constanța 21^04 (August), iar la Călărași 22^05 .

Valorile maxime au fost la Constanța $+36^08$ (August) și -20^07 (Ianuarie), înregistrând o diferență de 57^05 , iar la Călărași 40^05 (Iulie) și -23^05 (Ianuarie), cu o diferență de 64^08 .

Pentru perioada 1926—37, cifrele nu diferă mult:

Media anuală:	Balcic	12^01 ,	Coslughea	10^07 ,	Călărași	11^06 .
Iarna:	"	1^05 ,	"	-0^02 ,	"	-1^03 .
Primăvara:	"	10^03 ,	"	10^0 ,	"	11^05 .
Vara:	"	21^09 ,	"	20^06 ,	"	22^04 .
Toamna:	"	14^06 ,	"	12^08 ,	"	11^09 .
Ianuarie:	"	1^03 ,	"	-0^03 ,	"	-1^09 .
Iulie:	"	22^09 ,	"	21^06 ,	"	23^03 .

Temperatura medie anuală de 12^01 dela Balcic ar putea fi socotită ca temperatură medie anuală a zonei litoralului Mării. În interiorul Cadrilaterului, ea variază între 11^0 — 12^0 , iar spre Dunăre se menține spre 11^0 .

Pentru întreg Cadrilaterul, tot în perioada 1926—37, media anuală a temperaturii variază între 10^05 și 12^0 C.; media lunii Ianuarie nu coboară sub -3^0 C.; media lunii Iulie oscilează între 22^0 și 25^0 C.

¹⁾ *Ibid.*, pag. 69. De observat în cuprinsul studiului că nu toate datele sunt privitoare la perioada 1886—1915, ci și la perioada mai scurte, cum se vede în mențiunile din studiul D-sale.

HARTA DOBROGEI NOI

CU
DENSITATEA POPULAȚIEI ÎN 1930

DE DAN M. ILIESCU

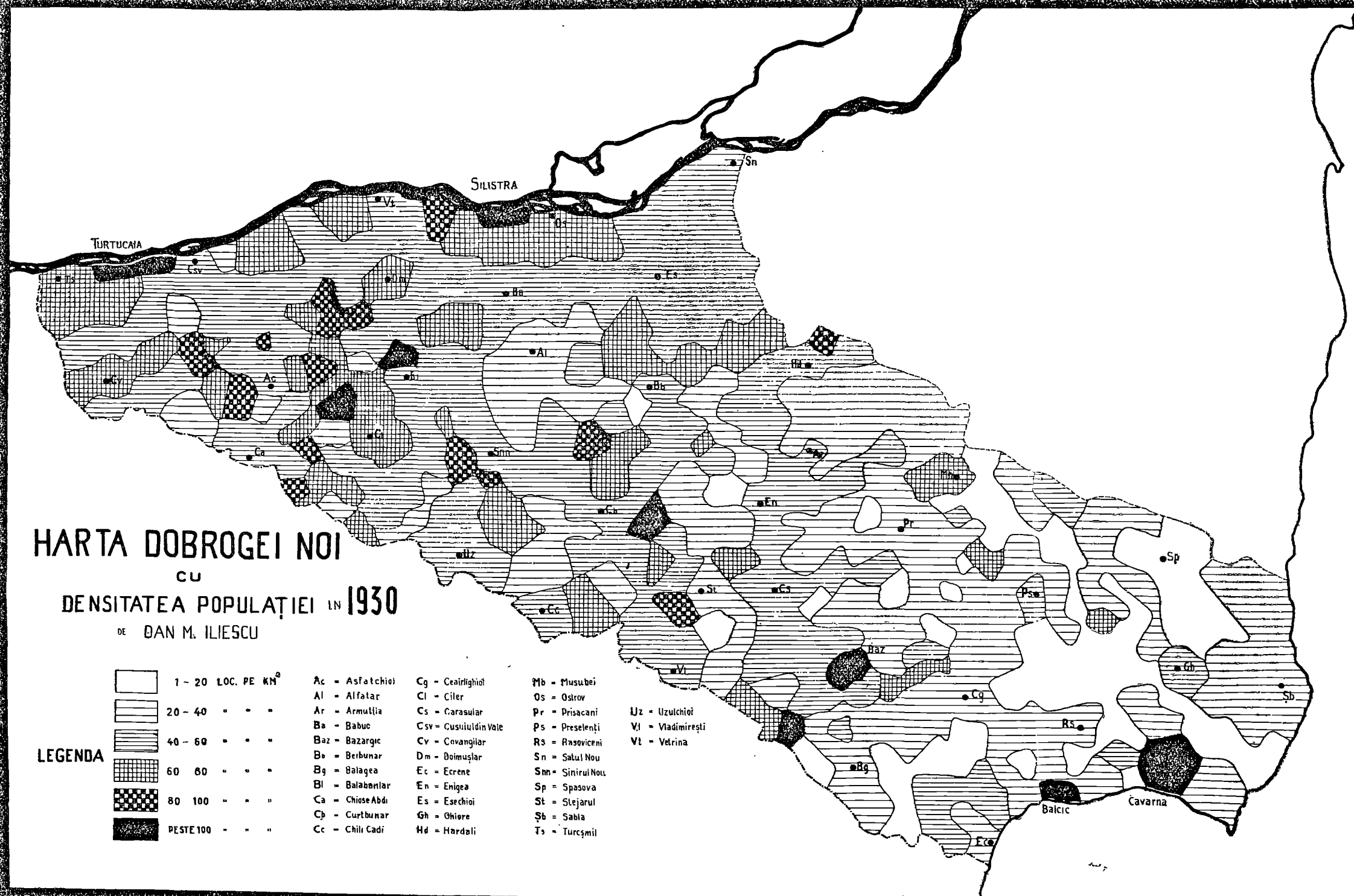
LEGENDA

	1 - 20 LOC. PE KM ²
	20 - 40 " " "
	40 - 60 " " "
	60 - 80 " " "
	80 - 100 " " "
	PESTE 100 " " "

Ac = Asfatchiol	Cg = Ceairdghiol
Al = Alfatar	Cl = Ciler
Ar = Armuția	Cs = Carasular
Ba = Babuc	Csv = Cusuul din Vale
Baz = Bazargic	Cv = Covangilar
Bb = Beibunar	Dm = Doimușlar
Bg = Balagea	Ec = Ecrene
Bl = Balabentlar	En = Enigea
Ca = Chiose Abdi	Es = Esecchioi
Cb = Curtbunar	Gh = Ohioro
Cc = Chili Cadi	Hd = Hardali

Mb = Musubei	Os = Ostrov
Pr = Prisacani	Ps = Preselenți
Ra = Rasoviceni	Sa = Satul Nou
Snn = Sinirul Nou	Sp = Spasova
St = Stejarul	Sb = Sabla
Ts = Turcșmil	

Uz = Uzulchioi
Vl = Vladimirești
Vt = Velrina

Media zilelor de îngheț, pe an, a fost la Constanța de 70,5 iar la Călărași 87,7¹⁾.

Zile de iarnă (max. ≤ 0) sunt 21 pe an la Constanța, iar la Călărași 25,7. Zile de vară (max. $\geq 25^0$) sunt la Constanța 63,9 pe an, iar la Călărași 111. Zile tropicale (max. $\geq 30^0$) sunt 4,4 la Constanța și 43,5 la Călărași²⁾.

Din cifrele de mai sus reiese că *diferența slabă de temperatură între E. și W. Cadrilaterului nu poate influența distribuirea densității populației în acest teritoriu.*

b) Cât despre *vânturi*, nici ele nu pot fi socotite ca o primejdie pentru așezările omenești, în Cadrilater. În acest ținut, ele au o intensitate relativ slabă, după scara Beaufort 0—12: media 2, 6 la Constanța și 1,6 la Călărași. Uneori, ele au intensitatea uraganelor, cu efecte dezastruoase. Vânturile dominante sunt cele de N., după care urmează, la Constanța cele de S. și N-W., iar la Călărași cele de W. Ele sunt la Constanța mai violente iarna, iar la Călărași primăvara. Media anuală a zilelor calme este de 7, 3 la Constanța și 28,7 la Călărași³⁾. Vânturile prezintă importanță numai în legătură cu regimul precipitațiilor.

c) Între elementele climatului, acela care are un rol deosebit în răspândirea densității populației este *regimul precipitațiilor*. Creșterea densității dinspre Mare înspre Dunăre este determinată de creșterea în aceeași direcție a cantității precipitațiilor. Pe latura Dunărei ele sunt mai bogate cu 120 mm. pe an, decât spre țărmul Mării. Pe litoralul Mării și aproape în tot cuprinsul stepei din Caliacra, ploile sunt mai abundente iarna și toamna, climatul având deci un caracter mediteranean; iar în W. Cadrilaterului, cantitatea cea mai mare a precipitațiilor cade primăvara și vara.

În perioada 1926—37, media anuală a fost următoarea: Balcic 379,6; Cavarna 394,2; Casim 450,4; Bazargic 422,3; Armuțlia 440,6; Cainargea 434,8; Curtbunar, 434,6; Alfatlar 454,2; Silistra 470; Garvan Cioara 508,9; Turcșmil 491,2⁴⁾. Pentru o perioadă

¹⁾ OTETLIȘANU E.: *Schița climatologică a Cadrilaterului* (Analele Dobrogei XIX, 1938, vol. I, p. 109).

²⁾ BRĂTESCU C.: op. cit., pag. 70.

³⁾ BRĂTESCU C., op. cit., pag. 73.

⁴⁾ OTETLIȘANU, C.: op. cit., p. 100.

mai lungă și mai veche, precipitățile medii anuale au fost: Sulina 389,2; Constanța 378,5; Călărași 521,7¹⁾.

Pe anotimpuri, în perioada 1926—37, cantitatea medie a precipitațiilor a fost²⁾:

	Iarna	Primăvara	Vara	Toamna
Balcic	103,5	72,4	99,4	94,4
Cavarna	126,5	75,8	91,5	101,6
Casim	118,0	107,2	134,3	92,6
Bazargic	99,9	103,2	122,6	89,0
Armullia	110,8	94,6	112,8	105,6
Cainargea	114,6	105,0	126,0	87,4
Curtbunar	84,9	111,2	153,4	80,2
Alfațlar	93,7	134,4	174,2	72,1
Siliștra	103,3	120,9	140,0	88,6
Gavarn Cioara	126,5	129,2	172,2	86,2
Turcșmil	94,4	156,8	186,2	63,6

Din cifrele de mai sus se vede clar că în reg. Deliormanului ploile sunt mai bogate în anotimpurile calde, deci la timpul potrivit pentru creșterea plantelor și în deosebi a semănăturilor; iar anotimpurile secetoase sunt toamna și iarna, când nu se prea simte nevoia ploilor. În stepa dinspre mare, din potrivă, anotimpurile reci, toamna și iarna, sunt mai bogate în ploi, iar cele calde, când se simte mai mare nevoie de ploi, sunt ceva mai secetoase. De aici rezultă că producția semănăturilor din Deliorman, din punct de vedere cantitativ, va fi superioară celei din stepă. Aceasta a dus la nevoia de a cultiva în stepă suprafețe mai mari pentru a scoate o recoltă potrivită cerințelor, fapt care determină o densitate slabă a populației.

O altă consecință a nepotrivitei repartizări a precipitațiilor în timp este aspectul hainei vegetale. În Deliorman, unde anotimpul cald nu este secetos, o bună parte a ținutului este acoperită de păduri; acestea au tot timpul verii cantitatea de apă necesară. În podișul Caliacrei, cu primăvara și vara mai secetoase, pădurile nu pot pătrunde decât ca plantațiuni de specii mai rezistente la secetă; astfel, podișul a fost luat în stăpânire de ierburi, care n'au nevoie în timpul verii de multă umezeală, perioada lor de dezvoltare fiind scurtă și umezeala pământului din timpul primăverii, acumulată toamna și iarna, le este suficientă

¹⁾ BRĂTESCU, C.: op. cit., p. 74.

²⁾ OTETELIȘANU E.: op. cit., p. 100.

până să ajungă la maturitate. În Iulie stepa este galbenă cenușie, în timp ce Deliormanul păstrează încă petece întinse de verdeață.

Pe când Caliacra n'are decât 17,654 ha. de pădure, Durostorul are 71,240 ha¹⁾ (mai mult decât de patru ori).

Rostul pădurilor în Deliorman este destul de însemnat. Ele pun la îndemâna locuitorilor lemnul pentru încălzit, pentru construcții și obiecte casnice; și tot ele contribuie în bună măsură la condensarea vaporilor din atmosferă. În stepă, combustibilul îl formează fizicul, mehigienic și nepractic; iar în construcția locuințelor, lemnul este materialul cel mai puțin întrebuințat.

3. *Apa potabilă*²⁾. În ce privește distribuirea așezărilor ome-nești și gradul de densitate a populației în Cadrilater, apa de băut este un factor și mai hotărâtor decât regimul precipitațiilor anuale, măcar că se află față de acesta într'o strânsă dependență. Mărginit de două ape mari, Dunărea spre N=W. și Marea spre E., Cadrilaterul este în interior aproape cu totul lipsit de cursuri de ape superficiale, mai ales în stepă. Actualele văi, în stadiul lor de evoluție înaintată, sunt realizate în perioade geologice anterioare. Azi, profilul lor longitudinal este aproape încremenit; numai asupra pantelor se exercită o ușoară acțiune a apelor de șiroire, în timp de ploaie. Acest regim hidrografic superficial al Cadrilaterului este legat mai mult de structura geologică a regiunii decât de mersul ploilor. Cursurile de apă cu totul firave și destul de rare din Deliorman, ca și lipsa totală a lor în stepă, îndeamnă pe om să-și caute apa de băut în adâncul pământului. După cum stepa dobrogeană are un regim pluvios diferit oarecum de al Deliormanului, tot astfel aceste două tinuturi se deosebesc și din punct de vedere al prezenței apei, mai abundentă ori mai săracă, mai la suprafață sau mai în adâncime. Sunt mai multe pânze de ape subterane, unele cu debit constant, altele cu un debit variabil, fiind determinate sau de natura stratigrafică a terenului — una la baza loessului, alta la baza calcarelor sarmatice din

¹⁾ GEORGESCU C.: *Pădurile Cadrilaterului* (Analele Dobrogei, XIX, 1938, vol. I, p. 171).

²⁾ Asupra hidrologiei subterane din Cadrilater au fost consultate în deosebi următoarele lucrări, care tratează în mod special și mai amănunțit această problemă:

LAUNAY, M. L. DE: *L'Hidrologie souterraine de la Dobroudja bulgare* (extrait des Annales des Mines, Paris, Août 1906, p. 1—60).

MACOVEI, G.: *Câteva observațiuni asupra hidrologiei subterane a Dobrogei de Sud* (Inst. Geol. Rom., Dări de seamă ale șed., vol. III, 1912, p. 53—62).

POPESCU-VOITEȘTI, I.: *Hidrologia subterană a Dobrogei prebalcanice* (Analele Dobrogei, XIX, 1938, vol. I, p. 13—20).

stepă și cretacice din Deliorman, altele și mai în adânc —, sau de nivelul hidrostatic al Dunărei și al Mării. Prin urmare, e justă afirmațiunea d-lui MACOVEI că Dobrogea nu este așa de săracă în apă ; numai că ea se dobândește cu oarecare greutate.

Comparând posibilitățile de a obține apa de băut cu gradul de densitate a populației, în diferite regiuni ale Cadrilaterului, se vede cum populațiunea este mai deasă în acelea în care apa este mai la îndemână și mai rară în cele în care problema apei este mai grea de rezolvat ; cele mai bogate în apă sunt grupate în Deliorman ; cele mai sărace cuprind cea mai mare întindere a stepei.

a) *In Deliorman*, sunt mai multe niveluri de apă. Lăsând deoparte laturea Dunărei, unde riveranii au la îndemână apa fluviului ori a limanelor, în interior apa este scoasă din fântâni săpate până la diferite niveluri de apă subterane.

Cele mai multe fântâni își au fundul aproape de baza loessului, care atinge grosimi de 30 și chiar 40 m. La bază, el trece pe neșimțite spre un loess lutos de coline (Berglehm), impermeabil. Apele meteorice se infiltrează în loessul poros, pe care îl îmbibă ca pe un burete ; apa nu poate trece însă mai departe, în adânc, în rocele din fundament, fiind reținută de stratul de loess argilos, gros, în medie de 3 m. Puțurile aprovizionate cu apă din acest nivel trebuiesc săpate numai până la orizontul argilos ; dacă acesta este străpuns, fântâna pierde apa acestui nivel pentru totdeauna, ea infiltrându-se în calcarele baremiene, poroase și fisurate. Debitul lor este redus, fiindcă au o zonă de drenaj foarte restrânsă. Din această cauză este nevoie să se sape cât mai multe fântâni, mai ales că în timp de secetă debitul lor scade uneori până la secătuire completă.

Principală sursă de apă consistă însă în nivelul hidrostatic al Dunărei, care are o suprafață convexă regulată și o ușoară înclinare spre Dunăre. Acest nivel se află în calcarele cretacice compacte și străbătute de fisuri dese și largi prin care circulă adevărate râuri subterane, alimentate de nivelul hidrostatic al Dunărei. Puțurile alimentate de acest nivel au un debit constant, pânza de apă fiind continuă, iar adâncimea lor depinde de grosimea stratelor de deasupra pânzei de apă, adâncime care variază de obicei între 100—200 m. Aceste puțuri fiind bogate în apă, nu este nevoie ca ele să fie dese. Cu toate că se sapă anevoios în roca dură și sunt costisitoare, puțurile acestea pot satisface din belșug nevoile populației ; pe de altă parte, nivelul hidrostatic poate fi atins cu deplină siguranță.

Un al treilea nivel de apă subterană, restrâns în regiunea Tur-tucaia—Rasova, se sprijină pe depozitele argiloase dacice. Puțurile alimentate de această pânză au o zonă de drenaj mai largă și nu sunt amenințate cu secătuirea completă în timpul secetei, ca cele săpate în loess.

În general, populația din Deliorman, mai ales cea musulmană, se mulțumește mai mult cu apa fântânilor săpate în loess, ca și cu aceea a iazurilor înșirate în lungul văilor, în care se adună apa de ploaie.

b) *In stepă*, rareori se poate obține apa în puțuri săpate în loess. Aici, loessul este cu mult mai subțire decât în Deliorman — rareori atinge 20 m. —, iar orizontul impermeabil dela bază ori lipsește, ori este foarte subțire, așa că apele meteorice se infiltrează ușor în calcarul poros din fundament. Acolo unde există asemenea puțuri, apa lor seacă complet în timp de secetă sau în timpul verilor ce urmează iernilor fără zăpadă. Ca și în Deliorman, puțurile acestea nu sunt în legătură cu o pătură generală de alimentare îndepărtată, cum sunt izvoarele permanente.

Apele mai din adânc, deși în legătură cu fundamentul de calcar sarmatic din stepă, nu sunt deopotrivă de abundente în interiorul podișului, ca pe latura sa dinspre țărmul Mării. Pe o fâșie litorală lată de aproximativ 15 km., apa se găsește din belșug în mai multe pânze. Cea mai de jos, aproape de nivelul Mării, dă naștere unor izvoare bogate în regiunea Balcic și Caverna. O a doua pătură se află cam la 50 m. dela suprafața superioară a calcarului, iar alta și mai aproape de suprafață, la 7—15 m., ambele determinate de orizonturi marnoase impermeabile. În interior, aceste orizonturi sunt fisurate, astfel că apele se infiltrează ușor în adânc și pânzele de apă sunt din ce în ce mai sărace și mai lipsite de continuitate. Pânza dela 7—15 m. se întinde numai în zona litorală, unde se găsește reprezentată întreaga formațiune sarmatică. Din cauza izvoarelor și a pânzelor de apă mai numeroase, litoralul Mării are o densitate mai mare decât interiorul podișului.

Pânza de apă mai bogată din adânc nu este nici continuă și nici nelimitată, fiindcă ea nu circulă în masse poroase, ci în fisuri deschise și pentrucă ea este alimentată de apele meteorice. Pânza aceasta poate fi ajunsă la o adâncime variind între 50—80 m. Puțurile au un debit variabil, fiindcă sunt alimentate de fisuri independente între ele și de cele din jur. Fântânile din regiunea Iaplaşea și Iastâc-cilar au un debit destul de slab; dacă apa se scoate în cantitate mare, fântâna poate rămâne seacă timp de 8 ore pe zi. Pe lângă că puțu-

rile trebuiesc săpate adânc și că au un debit relativ slab și variabil, se întâmplă adesea ca ele să ajungă în zona pânzei de apă într'un punct lipsit de fisuri ori cu fisuri seci; atunci trebuiesc create fisuri laterale, până ce se pune fundul puțului în legătură cu fisuri în care circulă apa. Suma acestor greutateți, la care se adaugă apoi greutatea săpatului și cheltuielile mari în raport cu puterile de plată ale locuitorilor, determină și ele o densitate a populației mai slabă în interiorul podișului, decât pe litoral sau în Deliorman.

Cât despre scoaterea apei din fântâni, rareori sunt utilizate pompele. Mai pretutindeni, dacă fântâna nu e prea adâncă, apa se scoate cu găleata legată cu frânghia și trasă de om fie direct, fie cu ajutorul unui scripete sau roată. Când apa este la prea mare adâncime, atunci se scoate cu burduful legat de o frânghie groasă de cânepă sau de sarmă, în două chipuri: ori frânghia este petrecută pe un scripete și de capătul de afară este înhămat un cal, care trebuie să meargă zeci de metri până ajunge burduful la gura puțului; ori frânghia se înfășoară pe un sul în legătură cu o roată pe care o învârteste un cal înhămat, cam în felul în care sunt acționate roatele de grădinari. Cine nu este echipat cu tot ce-i trebuie pentru scos apa, riscă să moară de sete la gura fântânii, privind în fundul ei ochiul lucitor de apă, care uneori nu se pare mai mare ca un fund de oală, ori ca o rălă turcească de argint.

O altă consecință a regimului hidrografic subteran din interiorul podișului stepic al Dobrogei se vede în tipul așezărilor omenești. De obicei, sunt sate mici, cătune, uneori formate numai din câteva familii, cu locuințele așezate în jurul fântânei sau fântânelor din care se alimentează atât oamenii, cât și animalele. Numărul fântânilor și debitul lor determină mărimea așezărilor omenești. De obicei, puțurile se sapă în locurile mai joase, în văi și în depresiuni, ca să se ajungă mai ușor la pânza aquiferă.

Intru cât acțiunea de colonizare este în toiu, una dintre cele mai importante probleme în legătură cu această operă este aceea a apei. Este nevoie să se construiască cât mai multe puțuri înzestrate cu pompe, căci lipsa apei de băut este o mare piedică pentru îndesirea elementului românesc în ținuturile în care se fac colonizările. Producția solului va putea crește prin raționalizarea agriculturii, ceea ce nu este greu; în chipul acesta, solul va putea suporta și el o densitate mai mare a populației, decât cea de astăzi.

JUDEȚUL CALIACRA

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafața merelei în km²	Numărul locuitorilor	Densitatea populației
A. Orașe :						
1	Bazargic			62,65	29.938	477,86
2	Balcic			43,48	6.323	145,42
3	Cavarna			38,32	5.147	134,32
B. Comune rurale :						
I	Aiorman	1	Aiorman	24,51	692	28,23
		2	Brâncoveni	10,23	417	40,76
		3	Chioselor	12,04	385	31,89
		4	Tocilar	23,08	599	25,95
II	Arman	5	Arman	27,06	895	33,07
		6	Cara Agaci	22,02	416	18,89
		7	Caradurmuș	5,30	26	4,90
		8	Cernaoco	34,14	502	14,70
		9	Ciufut=Cuius	10,83	641	59,18
		10	Hasarlâc	18,37	382	20,79
III	Armutlia	11	Nebi=Cuius	16,26	139	8,54
		12	Armutlia	16,86	823	48,81
		13	Azaplar	30,08	1.154	38,36
		14	Câmlaru	30,50	895	56,93
		15	Ergi	10,56	367	34,75
		16	Hagichioi	15,96	339	21,24
		17	Paragic	18,22	692	37,98
IV	Bairam=Bunar	18	Bairam=Bunar	19,24	1.105	57,33
		19	Chesedgic	23,42	600	25,62
		20	Mârzâc	13,17	478	36,29
		21	Regepchioi	8,37	280	33,45
V	Balagea	22	Balagea	28,63	1.108	38,70
		23	Ciucurova	8,53	170	19,33
		24	Cuiungiuc	29,39	1.024	34,88
		25	Șahinlar	13,22	262	19,81
		26	Tulugea	14,32	230	16,06
VI	Cadievo	27	Arnăuț=Cuius	19,51	804	41,21
		28	Cadievo	28,50	1.726	60,56
		29	Eni=Mahle	23,83	857	35,96
VII	Carali	30	Bogdali	14,36	476	33,14
		31	Carali	22,02	705	32,01
		32	Durasi	23,09	738	31,96
		33	Enigea=Haidar	21,76	820	37,70

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafața merelei în km ²	Numărul locuitorilor	Densitatea populației
VIII	Caramanlă	34	Bilo	21,06	347	16,47
		35	Calaigidere	14,15	200	14,84
		36	Caramanlă	18,61	549	29,50
		37	Chiramet	7,52	182	24,25
		38	Ismail	12,80	375	29,29
		39	Sărâmușa	11,16	397	35,57
IX	Carapcea	40	Carapcea	23,13	552	23,86
		41	Safâlmăș	19,35	600	31,00
X	Carasular	42	Carasular	26,06	1.331	51,07
		43	Chiringi	11,82	717	60,66
		44	Denzler	13,01	440	33,82
		45	Hasâm=Dede	22,39	334	14,91
XI	Casim	46	Casim	15,89	978	61,55
		47	Cioban=Cuius	12,23	476	38,92
		48	Harmanlăc	21,61	472	21,84
		49	Haslageachioi	7,93	231	29,13
		50	Liliacova	20,88	606	29,00
		51	Mamucichioi	8,45	108	12,78
		52	Mangilar	7,92	139	17,57
		53	Perifacă	9,13	293	32,09
		54	Pisarova	13,93	496	35,60
		55	Salaman	11,17	137	12,26
XII	Ceairlighiol	56	Caraiapular	39,76	500	12,57
		57	Cârlibeichioi	21,81	618	28,33
		58	Ceairlighiol	21,80	519	23,80
		59	Susuchioi	18,56	618	33,29
		60	Velifacă	13,88	465	33,50
XIII	Ceamurlia	61	Cara=Murat	14,11	618	43,79
		62	Ceamurlia	32,10	1.629	50,74
		63	Osman=Facă	18,41	746	40,52
		64	Sarâ=Mamut	17,64	409	23,19
XIV	Chili=Cadi	65	Chili=Cadi	48,99	2.707	55,24
XV	Chiupeler	66	Ceair	17,67	493	27,35
		67	Chiosteciler	9,24	184	19,91
		68	Chiupeler	15,57	441	28,32
XVI	Duranlar	69	Cloșca	22,63	153	6,76
		70	Crușova	7,35	108	22,28
		71	Duranlar	22,64	493	21,68
		72	Îplagea	10,23	97	9,42
		73	Siracova	13,32	163	12,23
XVII	Echiscea	74	Echiscea	49,60	2.319	46,75

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafața merelei în km ²	Numărul locuitorilor	Densitatea populației
XVIII	Ecrene	75	Ecrene	15,99	471	29,39
		76	Gheiciler	18,65	604	32,38
		77	Vânățcri	35,37	1.421	40,17
XIX	Enigea	78	Carabalar	14,72	501	34,03
		79	Covanlâc	18,88	338	17,90
		80	Enigea	22,43	1.118	49,44
		81	Mursalchioi	12,38	582	47,01
		82	Sarnebi	15,46	652	42,23
		83	Șahângi	20,16	681	33,78
		84	Viișoara	13,56	795	58,63
XX	Ezibei	85	Caralez	25,23	481	19,07
		86	Carasinan	17,66	790	44,73
		87	Ezibei	30,87	1.140	36,89
		88	Matlâmova	13,34	560	41,98
		89	Voinești	13,00	448	34,46
XXI	Fândâcli	90	Bazaurturile	39,58	1.451	36,65
		91	Fândâcli	19,28	868	45,00
		92	Nastratin	36,62	1.380	37,68
		93	Seidali	11,26	561	49,82
XXII	Gargalâc	94	Chioiluc	12,69	190	14,97
		95	Elibei	17,19	259	15,06
		96	Gargalâc	23,56	562	23,43
		97	Geaferli-Luciorman	35,88	370	10,31
		98	Irigea	16,81	220	13,09
XXIII	Gheaur-Suiuciuc	99	Gheaur-Suiuciuc	57,14	2.171	37,98
		100	Surtuchioi	6,29	20	14,12
XXIV	Ghelengic	101	Aliciul Mare	10,86	702	64,64
		102	Bașbunar	10,49	648	61,77
		103	Bucurcni	16,18	682	42,15
		104	Cabasacal	11,67	326	27,94
		105	Caracurt	5,83	186	31,90
		106	Ghelengic	31,80	1.190	37,42
		107	Petia	23,51	650	27,65
XXV	Ghiore	108	Caralar	22,44	446	19,87
		109	Ghiore	17,66	894	50,65
		110	Ghiorman	19,23	396	20,59
XXVI	Hardali	111	Alexandria	33,57	947	28,21
		112	Aptaat	21,81	791	36,27
		113	Hardali	23,77	1.019	42,87
		114	Pârâul Caprei	20,61	910	44,15
		115	Terscondu	7,38	631	85,50

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafața mărele în km ²	Numărul locuitorilor	Densitatea populației
XXVII	Hasi-Chioseler	116	Baraclar	14,04	547	38,86
		117	Ghiurghenli	15,33	661	43,12
		118	Hasi-Chioseler	36,66	1.835	50,05
		119	Nădejdea	19,14	792	41,37
		120	Stâna Cadânei	24,46	1.056	43,17
XXVIII	Ilanlâc	121	Dropia	17,30	488	28,20
		122	Ilanlâc	27,75	868	28,58
		123	Malinova	13,07	497	38,02
		124	Resiler	8,67	165	19,03
		125	Târnofca	8,64	230	26,62
XXIX	Mansurova	126	Ali-Anife	14,56	285	19,57
		127	Cocargea	20,00	906	45,30
		128	Durgut-Calfa	18,02	645	35,79
		129	Iurghiucler	9,82	261	26,57
		130	Mansurova	22,82	829	36,32
XXX	Mihăileni	131	Iuzghiubenlâc	18,70	382	20,43
		132	Malcoci	4,93	266	53,95
		133	Mihăileni	19,04	281	14,76
		134	Suiuciucul Turcesc	22,09	517	23,40
XXXI	Musubei	135	Bogdali-Ceamurli	21,97	886	40,32
		136	Ciflic	20,00	486	24,30
		137	Durbali	19,37	479	24,73
		138	Esetli	15,48	506	32,68
		139	Musubei	18,41	1.279	69,47
		140	Poreaz	14,95	271	13,93
XXXII	Opancea	141	Bogdanova	23,65	951	40,21
		142	Carabașlă	6,98	329	47,13
		143	Noul Botievo	2,01	227	112,93
		144	Opancea	19,41	509	26,22
		145	Saragea	47,54	276	5,80
		146	Semizali	28,10	592	21,06
		147	Valali	5,85	124	21,19
XXXIII	Preselenți	148	Călina	22,62	333	14,72
		149	Gorița	9,79	206	21,04
		150	Iunuscilar	21,08	407	19,30
		151	Preselenți	14,83	742	50,06
		152	Selim-Cuiusu	10,38	195	18,78
		153	Sredina	17,93	1.208	67,37
		154	Vasileva	15,46	513	33,18
		155	Velicova	24,50	465	22,28
XXXIV	Prisăcani	156	Aidânbei	8,81	442	15,35
		157	Casapli	18,44	441	23,91
		158	Melecler	12,24	194	15,85
		159	Prisăcani	24,71	884	35,77
		160	Uzlar	9,48	219	23,10

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafața merelei în km ²	Numărul locuitorilor	Densitatea populației
XXXV	Rasoviceni	161	Aiorman	11,63	91	7,82
		162	Arnautlar	9,21	58	6,30
		163	Caracașchiori	8,43	78	9,25
		164	Idriș-Cuiusu	14,87	309	20,78
		165	Rasoviceni	28,60	772	27,00
		166	Tartamuș	12,57	126	10,02
XXXVI	Sarâ-Meșe	167	Crișan	23,39	348	14,88
		198	Hagi-Dumitru	16,14	294	18,21
		169	Iazâgilar	16,46	247	15,00
		170	Pădureni	26,60	725	27,26
		171	Sarâ-Meșe	19,54	406	20,28
XXXVII	Spasova	172	Bejenari	31,88	520	16,31
		173	Predel	13,33	341	25,59
		174	Rogojina	25,20	662	26,19
		175	Sernino	21,60	438	20,28
		176	Simionova	30,06	578	19,22
		177	Spasova	40,70	310	7,61
		178	Viceva	16,06	352	21,92
XXXVIII	Stejarul	179	Conac	23,90	1.260	52,75
		180	Conac-Cuiungiuc	14,74	898	60,92
		181	Esârgea	7,81	625	80,03
		182	Stejarul	38,76	1.300	33,54
XXXIX	Suiuciuc	183	Arabagi	7,06	104	14,75
		184	Ceacârcea	9,59	351	36,60
		185	Suiuciuc	28,29	1.338	47,29
XL	Șabla	186	Calicichioi	15,54	336	21,02
		187	Stânca	21,61	347	14,12
		188	Șabla	65,67	2.517	38,33
XLI	Teche	189	Alaclise	11,29	310	27,45
		190	Ceatalar	21,21	920	43,37
		191	Evecler	7,05	291	41,27
		192	Hamzalar	2,00	342	171,00
		193	Iaștâccilar	17,78	296	16,65
		194	Teche	25,20	1.142	45,32
XLII	Trupcilar	195	Omur-Facă	32,00	1.231	38,47
		196	Trupcilar	36,65	2.766	75,47
XLIII	Vladimirești	197	Serdimen	20,88	535	25,62
		198	Vladimirești	37,89	1.726	45,55
XLIV	Vulturești	199	Cuiuchioi	20,37	358	17,57
		200	Momcil	11,54	400	34,66
		201	Suliman-Facă	8,12	121	14,90
		202	Veischioi	12,52	425	33,88
		203	Vulturești	37,13	875	23,56

JUDEȚUL DUROSTOR

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafața mereci în km ²	Numărul locuitorilor	Densitatea populației
	A. Orașe :					
1	Silistra				17.415	
2	Turtucaia				11.103	
3	Ostrov				3.127	
	B. Comune rurale :					
1	Accadânlar	1	Accadânlar	16,33	1.518	92,95
		2	Cercovno	25,64	1.204	46,95
II	Ahmatlar	3	Ahmatlar	15,93	1.050	65,13
		4	Casimlar	11,62	982	84,43
		5	Salihler	40,20	828	20,59
III	Aidemir	6	Aidemir	45,18	2.834	62,72
		7	Tătărița	10,17	998	98,13
IV	Alfatlar	8	Alfatlar	100,00	3.583	35,83
		9	Regele Mihai		461	
V	Almalău	10	Almalău		1.894	
VI	Arabagi	11	Arabagi	21,78	988	45,39
		12	Caraaciul Mare	18,45	695	37,66
		13	Sarânebi-Turtluc	4,78	325	68,00
VII	Asfatchioi	14	Asfatchioi	27,41	1.469	53,39
		15	Canara-Mahle		187	
		16	Cufalcea	10,87	333	30,63
		17	Sargilar	12,39	433	34,49
VIII	Atchioi	18	Atchioi	9,39	880	93,72
		19	Sermanchioi	4,80	333	69,37
		20	Canipe	22,39	1.032	46,09
IX	Atmageaua Tătărească	21	Atmageaua Tătăr.	22,77	1.214	53,31
		22	Emirchioi	9,80	797	81,32
X	Avdula	23	Acbunarul Mic	14,13	575	40,69
		24	Avdula	39,63	2.473	62,40
XI	Avdular	25	Avdular	9,49	275	28,97
XII	Babuc	26	Babuc	48,18	2.565	53,22
		27	Gen. Praporgescu		475	

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafața merelei în km ²	Numărul locuitorilor	Densitatea populației
XIII	Baharchioi	28	Baharchioi	12,06	790	65,50
		29	Beilerchioi	13,80	726	52,68
		30	Checiler-Mahle	4,82	475	98,54
		31	Sucuiuungiuc	13,55	579	42,74
XIV	Balabanlar	32	Balabanlar	11,47	592	51,61
		33	Baltagiu Nou	30,31	1.753	57,80
		34	Carăsechioi	35,08	1.560	44,47
		35	Caravelichioi	7,31	753	103,01
XV	Bazarghian	36	Aidogdu	14,02	655	46,72
		37	Bazarghian	9,99	855	85,58
		38	Gen. Dragalina		270	
		39	Papuccilar	10,03	899	89,63
XVI	Beibunar	40	Beibunar	19,42	1.106	56,95
		41	Hadâr-Celebi	11,62	709	61,01
XVII	Belica	42	Belica	28,50	1.569	55,05
		43	Caramehmetler	12,62	701	55,62
XVIII	Bosna	44	Bosna	15,30	881	54,31
		45	Pitracli	13,69	828	60,44
XIX	Cadichioi	46	Cadichioi	35,43	1.748	49,33
XX	Cainargeaua Mare	47	Caibular	13,72	963	70,19
		48	Cainargeaua Mare	22,66	1.033	45,58
		49	Topci	14,63	1.058	72,38
XXI	Cainargeaua Mică	50	Cainargeaua Mică	40,42	2.212	54,72
		51	Zarnici	12,20	659	54,01
XXII	Calipetrova	52	Calipetrova	45,78	2.984	65,18
XXIII	Canlia	53	Canlia		1.477	
XXIV	Carageat	54	Cadârașic	13,62	843	61,89
		55	Carageat	19,68	1.140	57,92
		56	Soiacli	12,14	627	51,64
XXV	Caralar	57	Caralar	26,25	1.103	42,02
		58	Gheri-Mahle		324	
		59	Talaclar	9,80	435	44,37
XXVI	Caraorman	60	Brăcima	12,57	735	58,47
		61	Brăcima Nouă	7,14	388	54,34
		62	Caraorman	28,37	1.184	41,73

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafața merei în km²	Numărul locuitorilor	Densitatea populației
XXVII	Câzâlgicli	63	Câzâlgicli	19,84	684	34,47
		64	Paşa-Balâ	27,97	1.438	51,43
		65	Sougeac	17,35	940	54,18
XXVIII	Chiose=Abdi	66	Chiose=Abdi	31,22	1.698	54,38
		67	Curtpalar	6,30	554	87,93
		68	Mesimler	5,40	419	77,59
XXIX	Chiose=Aidin	69	Caraaciul Mic	13,48	454	33,68
		70	Chiose=Aidin	28,16	1.899	67,43
		71	Chiutucia	11,37	611	53,73
XXX	Ciler	72	Camerler	13,13	516	39,30
		73	Câzâlburun	15,14	924	61,03
		74	Ciler	20,50	1.244	60,68
		75	Damadas	3,85	593	154,02
		76	Dogrular	27,06	1.682	62,16
XXXI	Cociumar	77	Cavurga	20,08	823	40,98
		78	Cociumar	29,52	1.536	52,03
		79	Duştubac	13,85	588	42,40
XXXII	Cocina	80	Cazimir	22,92	950	41,88
		81	Cocina	34,21	2.458	71,85
XXXIII	Cociular	82	Alifac	14,50	646	44,55
		83	Cociular	20,49	1.250	61,00
		84	Ghiurghengic	22,76	904	39,72
XXXIV	Coslugea	85	Coslugea		1.140	
XXXV	Covangilar	86	Covangilar	22,49	1.393	61,93
		87	Hagi=Faclar	7,89	632	80,10
		88	Mesim=Mahle	21,19	1.127	53,70
XXXVI	Curtbunar	89	Caraaptula	11,92	661	58,81
		90	Cogeolar	6,01	1.179	196,20
		91	Coiunluchioi	8,23	328	39,85
		92	Curtbunar	29,64	1.669	56,25
		93	Otlugea	10,88	479	44,02
XXXVII	Cusuiul din Vale	94	Cusuiul din Vale	27,98	1.440	51,46
		95	Spanciova	14,17	540	38,18
XXXVIII	Denizler	96	Daidâr	22,78	1.173	51,49
		97	Denizler	19,71	1.197	60,73
		98	Meşç=Mahle	8,47	480	56,67

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafața merelei în km ²	Numărul locuitorilor	Densitatea populației
XXXIX	Doccelar	99	Aivatchioi	3,33	192	93,72
		100	Cherimler	8,35	538	64,43
		101	Cufalcelar	7,44	401	53,89
		102	Dere-Mahle	9,81	563	57,33
		103	Doccelar	10,66	651	61,07
		104	Emirler	7,41	415	56,00
		105	Suvanlăcul Nou	10,97	558	50,86
XL	Doimușlar	106	Capaclia	19,88	994	50,00
		107	Doimușlar	28,41	1.865	65,62
XLI	Echingic	108	Aratmagea	17,34	510	29,41
		109	Cairac	14,70	676	45,98
		110	Dautlar	3,94	476	12,08
		111	Echingic	20,77	963	46,96
XLII	Engechioi	112	Ceanaccilar	6,33	320	50,55
		113	Engechioi	10,95	967	88,67
XLIII	Esechioi	114	Esechioi		1.340	
		115	Gramoștea		273	
XLIV	Frășari	116	Caraomur	22,38	1.252	55,94
		117	Frășari	19,01	770	40,50
		118	Suneci	13,32	790	59,31
XLV	Galița	119	Galița		543	
XLVI	Garvan=Cioara	120	Garvan=Cioara	33,86	1.868	55,16
XLVII	Garvanul=Mare	121	Cranova	32,78	1.333	40,66
		122	Garvanul Mare		372	
		123	Garvanul Mic		523	
		124	Velichioi		353	
XLVIII	Gârlița	126	Gârlița		1.284	
XLIX	Ghiulerchioi	125	Acbunar	9,10	879	96,59
		127	Ghiulerchioi	36,17	1.522	42,08
L	Golebina=Ceatalgea	128	Atmagea	12,83	607	47,31
		129	Golebina	17,01	1.199	70,53
		130	Golebina=Ceatalgea	9,42	418	44,37
LI	Hasan=Facă	131	Dorutlar	8,97	543	60,53
		132	Hasan=Facă	23,51	1.301	55,35
LII	Haschioi	133	Haschioi	31,88	1.422	44,60
		134	Saarlär	11,82	391	33,08

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafața merelei în km ²	Numărul locuitorilor	Densitatea populației
LIII	Ialâ=Ceatalgea	135	Hogeachioi	12,58	513	40,78
		136	Ialâ=Ceatalgea	18,81	801	42,58
		137	N. Filipescu		140	
LIV	Lipnița	138	Cuiugiuc		1.035	
		139	Lipnița		1.473	
LV	Masutlar	140	Dangilar	5,88	453	77,04
		141	Hagiolar	5,92	446	75,34
		142	Masutlar	11,91	1.054	88,42
LVI	Pândâcli	143	Olucli	25,64	760	27,68
		144	Pândâcli	22,22	1.064	47,88
LVII	Popina	145	Popina	42,98	2.662	62,16
LVIII	Rahova de Jos	146	Rahova de Jos	22,31	1.508	67,59
LIX	Rahman Așiclar	147	Așa=Mahle	10,35	732	70,72
		148	Musular	16,08	928	57,71
		149	Omurgea	8,00	316	39,50
		150	Orta=Mahle-Bei	12,88	374	29,03
		151	Selghi=Bugeac	5,66	442	78,27
		152	Șamalar	4,57	161	28,45
		143	Țașlă=Mahle	2,07	78	37,68
LX	Sarighiol	154	Antimova	18,64	626	33,58
		155	Sarighiol	14,24	619	43,46
LXI	Sarsânlar	156	Arabagilar	23,18	1.200	51,76
		157	Chemalchioi	13,41	973	72,55
		158	Horozlar	12,23	1.067	87,22
		159	Sarsânlar	24,43	1.175	48,29
LXII	Satul Nou	160	Pârjoaia		385	
		161	Satul Nou		893	
LXIII	Satul Vechiu	162	Satul Vechiu	27,26	1.659	60,85
		163	Siahlar	8,43	406	48,16
LXIV	Șahinlar	164	Pirlichioi	14,69	987	67,18
		165	Pirli=Dangilar	11,98	381	33,64
		166	Pirli=Geami=Mahle	11,05	674	61,00
		167	Pirliul Nou		414	
		168	Șahinlar	49,08	1.817	37,02
LXV	Senova	169	Senova	23,35	997	42,69
LXVI	Sinirul Nou	170	Sinirul Nou	24,81	1.188	41,85
		171	Tocmachioi	19,81	627	31,65
		172	Țar Asen	18,44	636	34,49

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafața merei în km ²	Numărul locuitorilor	Densitatea populației
LXVII	Srebârna	173	Srebârna	32,34	1.937	59,89
LXVIII	Suiuciu	174	Caraiamurlar	18,43	918	49,81
		175	Duraclă	4,48	285	63,76
		176	Suiuciu	21,31	983	46,15
LXIX	Sungurlar	177	Caracoci	18,00	877	48,72
		178	Ormanchioi	16,68	342	20,50
		179	Orta-Mahle	12,88	374	29,04
		180	Sungurlar	23,70	1.116	47,09
LXX	Turcșmil	181	Turcșmil	36,51	2.698	73,89
LXXI	Uzunge-Orman	182	Cusuul Tătăresc	10,41	1.041	100,00
		183	Uzunge-Orman	2,96	680	229,73
LXXII	Uzurlichioi	184	Cirecci	15,93	921	57,81
		185	Seid-Ali-Facâ	14,56	588	4,38
		186	Uzurlichioi	19,03	1.232	57,81
LXXIII	Vetrina	187	Vetrina	25,89	1.306	50,44
LXXIV	Vischioi	188	Caradârlar	10,67	622	58,29
		189	Ceaș-Mahle	4,05	295	72,84
		190	Deli-Iusuflar	13,99	713	50,96
		191	Vischioi	10,65	548	51,45

DELIORMANUL — O VERIGĂ ÎNTRE CARPAȚI ȘI ȚĂRMUL MĂRII NEGRE

de S. MEHEDINȚI

Membru al Academiei Române

Laterală și neînsemnată pentru Peninsula Balcanică (orientată spre Mediterana), Dobrogea este „frontală” și deci de o însemnătate decisivă pentru Cetatea Carpatică, de care se leagă în chip organic, potrivit legii ce impune alipirea oricărui Vorland la Hinterland=ul său firesc.

Limba germană are doi termeni foarte expresivi : „Vorland” și „Hinterland”. Chiar și geografii altor neamuri îi întrebuințează, când e vorba de țărmul mării și de ținutul din spatele lui. În deosebi, pentru un stat ca România, cu o singură fațadă spre mare, țărmul dobrogean este un adevărat *Vorland* față de restul regatului legat de Carpați. (Dacă am cerca să traducem în limba noastră cele două cuvinte topice, ar trebui să zicem : *fruntea* și *spinarea* sau „dosul” țării. Cum se spune : „Banatu-i fruncea”, în latura civilizației, ar trebui să zicem — în sens strict geografic — Dobrogea este *fruntea României*).

Legăturile dintre cele două regiuni sunt străvechi și felurite.

* * *

I. **Legături fizice.** — Pământul dobrogean ni se înfățișează pe hartă ca o insulă hercinică. În fața sămburilor străvechi din mijlocul Carpaților, insula aceea a stat milioane de ani ca o baliză sau geamandură bătută de valurile mării. Astfel, relieful ei a fost ruinat, până ce-a ajuns aproape o câmpie (*peneplenă*, cum numesc geografi un ținut tocit până la nivelul mării). Vicisitudinile geologice ale aceluia petec de pământ au fost descrise amănunțit¹⁾. Întinderea lui a variat cu timpul, iar păturile scoarței au fost supuse aci la încrețiri, aci la ruperi și cufundări, pe când micul bloc căuta să-și asigure echilibrul între groapa adâncă a M. Negre și groapa dela poalele Carpaților. Ba s'a

¹⁾ *Analele Dobrogei: Cadrilaterul* (1913—1938), vol. I, Cernăuți 1938.

mai adăogat de la o vreme și o puternică fractură spre nord (în linia pe care stau azi Sulina, Galați, Focșani...), unde mișcările sunt și acuma destul de dese.

Prin urmare, e ușor de înțeles că, dacă acel bloc ar fi rămas izolat, fiind mereu bătut de valuri și ruinat de agenții atmosferici, ar fi ajuns un biet crâmpciu, cum e azi insula Șerpilor, sau ar fi pierit cu totul. Dar destinul său geografic a fost altul. După ce s'au retras valurile mării sarmatice, uscatul s'a întins mult în toată împrejurimea: s'a ivit latul podiș moldovenesc la miazănoapte, iar la miazăzi podișul dintre Cernavoda și Constanța, așa că insula a fost anexată uscatului, după ce sedimentele râurilor carpatice au sporit câmpia română spre răsărit, până ce au învăluit aproape toată insula¹⁾. Chiar și azi, învăluirea continuă, fiind ajutată de grindurile și de perisipurile ce cresc Dobrogei o fațadă din ce în ce mai netedă spre mare.

S'a întâmplat așadar aci, un fel de anexare fizică (asemănătoare în oarecare măsură cu cea care a legat de pământul Franței, o veche peneplene — Bretagne). Prin această anexare, Dobrogea a devenit „fruntea” Cetății Carpatice, ca să nu zicem dreptul frontonul ei. Iar consecințele au fost numeroase :

a) Mai întâi, încetând insularitatea, s'a simțit aci o schimbare a împrejurărilor climatice. Relevăm un singur fapt, ușor de constatat: În timpul verii, când condițiile atmosferei sunt normale, se produce zilnic o puternică pendulare a aerului între mare și uscat. Ziua, în tot lungul țărmului, un val de aer răcoros se pornește dela mare spre uscat, iar pește noapte o masă de aer uscat se mișcă spre mare. (Cine va face o hartă a vânturilor, arătând până unde se întinde aerul curat al mării, și de unde începe a se urni spre mare aerul prăfos și uscat al stepei, acela va fixa un fenomen interesant nu numai din punct de vedere fizic, ci și antropogeografic ; totdeauna va stabili o graniță destul de simțită între „Vorland” și „Hinterland” în ce privește temperatura, compoziția, luminoșitatea, vânturile și alte caractere ale ținutului respectiv. — Aproape tot așa de caracteristic este și hotarul de iarnă între fâșia maritimă și regiunea continentală. Lângă țărm, deosebim o zonă cu ninsori puține și de scurtă durată, ceea ce permite uneori începerea arăturilor încă din Februarie, pe când spațele Dobrogei este sub influența climatului continental al Hinter-

¹⁾ Alături de Dunăre și de afluenții ei, au mai contribuit la anexarea insulei și sedimentația lacustră. Apele pliocene au cârpit spațele Dobrogei, adăogându-i petece late uneori de aproape 20 km.

land=ului legat de Carpați. Uneori însăși Dunărea încremenește, așa că păsărețul din Baltă își caută hrana tocmai lângă mare).

b) Nu numai în climă, dar și în hidrografie se simte contrastul. De râuri, nu vorbim, căci sunt aproape nule. Dar lacurile și limanurile dinspre mare se prezintă cu un facies deosebit (ca temperatură, salinitate, circulație prin „portite“, floră, faună etc.), față cu „bălțile“ din spatele Dobrogei. În deosebi iarna, când nămeții întind acelaș vestmânt alb peste Bărăgan și Baltă, prezența fluviului nici nu se mai simte. Atunci, și climatic, și din punct de vedere hidrografic, anexarea la continent e deplină.

c) Dar legăturile dintre Hinterland=ul Carpatic și țărmul mării pot fi urmărite și în formațiile vegetale.

1. Mai întâi, în *stepă*. Cine străbate Bărăganul, după ce trece lunca dintre Fetești și Cernavoda, întâmpină până la Constanța, aceleași ierburi, aceleași pâlcuri de salcâm și aceleași sămănături supuse acelorași vicisitudini climatice. Și chiar vieța animală și așezările omenești sufer aceași soartă. Dela munte până la mare, turmele și hergheliile pendulau în largul acestei stepe, ținând doar seama de „Vadul Oilor“ și „Vadul Cailor“. (Cuvintele acestea cuprind ele singure un întreg capitol de antropogeografie și etnografie, legat de vieța unuia și aceluiaș neam).

2. O altă legătură o face *pădurea*. Dela genunchiul Carpaților Putnei (Vrancea), până la Cotul cel mare al Dunărei=de=jos (la Galați), o lată zonă de arbori lega pădurile Carpaților de codrul din nordul Dobrogei. Astăzi, acea pădure carpato=pontică e în mare ruină ; întregimea ei se mai poate urmări pe câmpie doar în zăvoarele de sălcii ale Siretului=de=jos. Dar dacă reconstituim formațiile vegetale nebrăcuite încă de mâna omului, legătura de odinioară ne apare mult mai completă. E destul să adăogăm la pădurea cu arbori de luncă (sălcet, plop, cămină etc.) pădurea întunecată a stejarilor și ulmilor. Urmele acelor păduri, păstrate încă și azi sub formă de trunchi înfregi la câțiva metri sub fața luncii, sunt o dovadă pipăită că pădurea preistorică se întindea în adevăr delamunte până la mare. Iar cât de puternică a fost acea legătură până în timpurile mai noi, se poate constata din împrejurarea că fagul, copac iubit de climă temperată și relativ umedă, a putut înfrunța aci uscăciunea stepei, strecurându=se printre Bugeac și Bărăgan până în „munții“ Dobrogei hercinice.

Acelaș episod s'a repetat și în basinul Argeșului : o limbă de

pădure se întindea până nu de mult din Carpați până la Dunăre și mai departe, spre golful Balcicului. O pătură de argilă în subsol și o sumă de alte împrejurări fizice au făcut posibilă aici o rețea hidrografică destul de bogată (râurile și lacurile Vlăsiei) și o punte de vegetație arborescentă, care se strecoară printre Bărăgan și Burnas, continuându-se cu codrul transdunărean al Deliormanului (= Pădurea Mare). Localnicii au și acum o zicătoare nu se poate mai expresivă, pentru a reînvia dinaintea ochilor peisajul de odinioară. Ei zic așa : „se cobora cerbul din munte, să bea apă din Dunăre“.

* * *

II. **Legături antropogeografice.** — Strânsa legătură fizică dintre Cetatea Carpatică și Vorland-ul ei maritim a creat ca urmare o legătură tot atât de strânsă și din punct de vedere antropogeografic.

Am relevat în treacăt pendularea păstorilor cu turmele și hergheliile lor în zona ierburilor stepei. Aci legătura se vede dela sine. Dar nu trebuie să uităm nici cele două punți de pădure care constituiau o legătură și mai puternică între munte și mare. Poenile, bălțile și luncile râurilor din cele două zone păduroase au avut condițiuni optime pentru viața omenească și au făcut cu puțință așezări statornice încă din epoca preistorică. Săpăturile arheologice dovedesc aci „stațiuni“ străvechi¹⁾. Iar în epoca dacică și daco-romană, acelaș element se mișca în lungul acestor zone de pădure, circulația fiind înlesnită și de îngustimea luncii dunărene tocmai în cele două puncte, unde codrul încăleca lunca fluviului²⁾.

Așadar, în linii generale, aspectul antropogeografic în zorile istoriei se prezintă astfel :

1. La țărnul pontic, câteva contoare ale negustorilor greci, așezați aci pentru a înlesni schimbul între materiile prime dela Dunărea-de-jos (cereale, pește uscat, lână, piei etc.) și produsele industriei egeene.

2. Cât privește Hinterland-ul, el era ocupat de o populație agricolă și pastorală. Pentru locuitorii legați de Carpați și câmpiile dela poale, țara lor se sfârșia tocmai la malul mării, unde sfârșea și Dunărea. Herodot ne arată pe Daci (Geți) ținând calea lui Dariu, care își găsisese drum pe aici. Iar peste cinci sute de ani, Ovidiu, cel

¹⁾ DINU V. ROSETTI, *Civilizația Tip București*, în *Bucureștii vechi*, I (1935), p. 155 ș. u.

²⁾ *Dinogetia* și *Transmarisca* sunt semnificative în ce privește vadul.

mai bun cunoscător al relațiilor etnografice dela gurile Dunărei, pe la începutul erei creștine, ne mărturisește în chip categoric precumpănirea elementului carpatic până la mare (*major geticae frequentia gentis*). Chiar portul Tomis, întemeiat odinioară de Greci, era acuma copleșit de populația getică, îmbrăcată cu cojoace, ca ciobanii dela munte. Poetul exilat se simțea că trăiește aci pe un țărm getic (*procul a getico littore*) ceea ce l-a și îndemnat să învețe limba localnicilor.

Prin urmare, în epoca de culminare a dacismului, sub Burebista, când regatul dacic era singura putere europeană, capabilă de a înfrunta imperiul roman, stăpânirea dacică se întindea efectiv de la munte până la mare. Dacia carpatică și Dacia pontică formau împreună o unitate organică, sprijinită, cum spune Strabo, pe o armată de 200.000 de luptători ¹⁾. Iar situația aceasta n'a fost numai un fapt episodic, ci un fenomen antropogeografic și politic ce se desvoltase pe încetul, timp de mai multe secole. Dovezile ne stau la îndemână. Puternicul Dromihete, ca stăpân al Hinterland-ului, bate și alungă pe Lisimah, regele Macedoniei, care căutase să se înfigă aci, punând mâna pe porturile grecești dela gurile Dunărei. Remaxos a continuat acelaș rol : protector al negustorilor greci, apărător al Istriei în contra comitațiilor din Balcani. Lucrul era cum nu se poate mai firesc : pentru comercianții greci, țărmul era doar un loc de popas ; dar pentru stăpânii hinterland-ului, litoralul pontic era însăși „fruntea” țărilor lor.

Se împlinise adică și în acest caz legea antropogeografică a răspândirii locuitorilor din munți și podișuri peste ținuturile mai nedede de la poale, cu tendința apropierii de mare. Fenomenul este pretutindeni acelaș : când o populație ajunge destul de deasă, iar sporul civilizației și al culturii o silește la relații de schimb cu țărilor mai depărtate, stăpânii Hinterland-ului ajung stăpâni și peste Vorland-ul maritim. După anexarea fizică a insulei hercinice, a urmat deci anexarea biogeografică prin viața vegetală și animală, apoi și prin cea etnografică și istorică, adică prin stilul de viață al aceleiași populații de la munte până la mare.

* * *

Iar ceea ce se adeverește pentru epoca dacică se continuă cu o țarie și mai vădită în epoca daco-romană, timp de aproape trei

¹⁾ Intrebuințarea apelativului *Scythia minor*, întins din Crimeea spre gurile Dunării, se rezema pe o simplă iluzie a navigatorilor din „Portul stâng”. Vczi S. MEHEDIŢI, *Dacia pontică și Dacia carpatică*, Observări antropogeografice, Bul. Soc. Geogr. 1928.

secole. Legătura dintre Hinterland și Vorland devine cu totul normală, fiind întreg ținutul cuprins între hotarele aceluiaș imperiu. Mai întâi, malul Dunărei e presărat cu castre, iar o flotă specială străbate fluviul, legând partea numită de greci Istros cu cea numită de Romani Danubius. (Acest nume rămâne biruitor, după ce penetrația romană în epoca dela Tiberiu până la Traian capătă dimensiuni tot mai mari). În sfârșit, după ce Dacia e transformată în provincie romană, regiunea munților și a podișului, ademenitoare nu numai prin aur, ci și prin sare, lână, piei și alte materii prime, este unită cu Dunărea și țărmul mării chiar prin șosele. În deosebi, drumul care încalecă muntele pe la Oituz (priveghiat de castrul de la Brețcu) răspunzând la Poiana și cotul Dunărei, era o arteră de ușoară circulație pentru toți cei cari intrau dinspre mare în Dacia carpatică. Trupele, călătorii și mărfurile ușoare n'aveau altă cale mai scurtă între Dacia superioară și Dacia pontică, plină ca o rodie de așezări daco-romane, în mijlocul cărora *Tropaeum Trajani* sta ca un simbol al unității politice. Puternicul *Durostorum* așezat la începutul „Bălții” și *Marcianopolis*, (după numele sorei împăratului) sunt dovezi pripăite că aceeași viață pulsa de la munte până la mare și în ținutul codrului ce se va numi mai târziu Deliorman. (Cât de completă era atunci legătura între Hinterland și Vorland se poate judeca și dintr'un amănunt arheologic, puțin luat în seamă: la Cetatea Albă (vechiul Tyras) săpăturile au dovedit că aproape toate legiunile Daciei trimiteau acolo detașamente spre a ținea garnizoană. De altfel, faptul că *Durostorum* n-*a* rămas sub forma de *Dârstor* este semn vădit că aci legătura cu vechea populație daco-romană nu s'a rupt nici odată).

* * *

În adevăr, cu toată forfota barbarilor în timpul evului mediu, localnicii n'au pierdut afinderea cu pământul lor. În ochiurile cu vegetație de stepă, ei trebuiau să cedeze în fața năvălitorilor, dar în zona păduroasă, adăpostul era asigurat. Sălcetul și stușișurile din lunca Dunărei era o apărare aproape tot așa de sigură ca și codrul carpatic. Toponimia e o mărturie sigură. (*Peceneaga* dovedește că am păstrat la șes amintirea Pecenegilor, întocmai ca și între munți), Testele etnografice *păcuu* (pecunium) și *păstura* (hrana pentru albine) păstrate în forma atât de curată tocmai în zona luncii dunărene, sunt mărturii peste care nimeni nu poate trece.

Astfel se explică pentru ce, în clipa când valul năvălitorilor

începe a se potoli, istoria ne arată aci tocmai „pietrele care rămân“, adică *Vlahii pontici*. În armata lui Manuil Comnenul, care pornise să atace pe Unguri, prin Țara Românească, se afla „o mare mulțime de Vlahi din părțile de lângă Marea Neagră, despre care se spune că sunt urmașii vechilor coloni din Italia“ (Kinnamos). Tradiția despre originea romană a populației locale era deci încă vie chiar pentru străini. Și nu numai aci erau Români, dar masa lor se întindea „de la mare până în Serbia“.

Prin urmare, nu e de mirare că statul vulgar, fărâmat de Bizanțini, a putut reînvia pentru câțva timp sub Asănești, reprezentanții elementului romanic, a cărui însemnătate o prețuiau și Papii. De asemenea, nu e nici o mirare că în momentul întemeierii Principatelor din stânga Dunărei, necesitatea geografică se manifestă cu aceeași putere ca și în antichitate: Mircea cel Bătrân ajunge stăpânitor până la mare. Titlul său de domnie este un fel de sinteză a vieții poporului nostru în evul mediu: domnind peste „toată Țara Ungrovlahiei și părțile peste munți, încă și spre părțile tătărești... și amândouă părțile de peste toată Dunărea până la Marea cea mare“. Barbarii pieriseră ca și cum n'ar fi fost. Chiar cei mai apropiați venetici (Bulgarii) nu lăsaseră în Dobrogea „nici o urmă... nici resturi de orașe, nici cetăți sau tabii întărite, nici monumente, nici inscripții, nici monete“¹⁾.

Lipsa aceasta totală este o probă decisivă, care arată ori și cui două lucruri: întâi, micul număr al năvălitorilor (Bulgarii încăpeau toți într'un lagăr de 5 km²!); al doilea despre efemera lor trecere spre Bizanțul a cărui pradă o doreau²⁾.

Abia năvălirea Turcilor în Europa și apropierea lor de Dunăre, spre sfârșitul evului mediu, aduce o modificare mai simțită în etnografia ținutului dinspre mare și Dunăre. Voind ei să pătrundă mai departe, spre mijlocul continentului, era firesc lucru să pună mâna mai întâi pe capătul Dunărei. Astfel, marginea dinspre mare a țării lui Mircea, stăpânitor al Dobrogei chiar după ce statul bulgăresc pierise (1393) ajunge în mâinile Osmanliilor. Sultanii trimit o popu-

¹⁾ C. C. GIURESCU, *Din istoria nouă a Dobrogei*, Buc. 1928, p. 6.

²⁾ E drept că un scriitor bulgar (SKORPIL) consideră lagărul de la Nicolifeș ca o întăritură bulgărească. Dar o ridicare topografică exactă și completă dovedește că avem înaintea ochilor o lucrare făcută de Avari, la fel ca multe altele, răspândite pe vasta întindere a stăpânirii Avarilor, efemeră și aceasta. Vezi Col. C. ZAGORITZ, *Valurile din Panonia, Dacia și Peninsula Balcanică*, Ploiești 1938.

lație asiatică spre Deliorman, ca un fel de avangardă așezată între Varna și Silistra — cotul cel mai apropiat al fluviului, — apoi, cu timpul, sâmburele acesta de colonizare a crescut, așa că Deliormanul a ajuns, putem spune, cel mai turcesc ținut din toată Europa! Timp de cinci secole, semiluna a fost aci deplin stăpână.

Dar tocmai sosirea Mahomedanilor aici și luptele creștinilor contra lor ne dau ocazie să ne încredințăm cât de însemnat era aici elementul românesc în evul mediu. Cronicarul polon Dlugosz, povestind împrejurările bătăliei de la Varna, unde armatele creștine au fost strivite de Turci, ne arată cum fugarii au suferit grozav de foame și de sete, deoarece „*afară de Români*, nimeni nu știea încotro să apuce și fiecare pornea încotro îl îndrepta frica și norocul. Cei cari fugeau *fără Români*, nu știeau încotro să apuce, ci își alegeau drumul fără nici o socoteală, pe când aceștia, îndreptându-se după soare și noaptea după stele, chiar dacă ocoleau, ajungeau cu bine la Dunăre. Iar cei cari *n'aveau călăuze Români*, nimeriră în latura Turcilor sau pieriră, fie de frig, fie de foame“. Povestirea aceasta tocmai prin prolixitatea ei ne dovedește cu prisosință că între creștini, numai Românii cunoșteau acele locuri, ca unii ce erau localnici. Însă, chiar dacă ar fi lipsit mărturiile istoricilor, toponimia se însărcinează să ne arate realitatea. La venirea lor, Turcii au găsit aci sate românești (*Vlahlar* = Români, *Vlah-Chioi* = Satul românesc etc.). Iar numirile românești arhaice, ca Ciupitoaia, Gurgoaia, Pârjoaia, Turcoaia, Vetrina etc. sunt dovezi irecuzabile despre vechimea elementului românesc în aceste ținuturi. În timpul Vlahilor pontici, codrul ce avea să devină *Deliorman* era, ca și în antichitate, o legătură între Hinterland și fațada dinspre mare.

* * *

În sfârșit, evul modern scoate la iveală același fenomen antropogeografic. În timpul când toată M. Neagră devenise un lac turcesc (mai exact: turco-tatar), apele ei ajunseseră aproape pustii — navigația se făcea numai vreo trei luni, vara — iar țărmurile căzuseră în paragină. Totuși, în sectorul lor, Românii împing pescuitul dunărean până la țărm (Portița) și totdeodată păstoritul lor de transhumanță până în golurile stepelor pontice, ajungând chiar dincolo de Nistru, în Crimeea și la poalele Caucazului. De aceea, când se ivesc și Rușii la M. Neagră, cuprinzând țărmurile Mării Azovului (1783), apoi ajung la Nistru (1792) și la Prut (1812), cel mai primejdut prin

lăcomia moscovită e neamul din Carpați. Noroc că tratatul din Paris (1856) a redat Moldovei județele ei dispre mare (Basarabia), iar în 1878, alt congres european (cel din Berlin) a redat și Munteniei vechiul ei Vorland din timpul lui Mircea.

Această întregire teritorială este un fapt nu numai de însemnătate antropogeografică (unirea între Hinterland și teritoriul dinspre mare), ci și un fapt de mare interes geopolitic, cum vom arăta mai departe : Europa voia să pună stavilă imperiului asiatic al Țărilor de a pătrunde spre Constantinopol și țările Mediteranei. Deocamdată relevăm numai un amănunt : realipirea zonei maritime către Statul Român a fost însoțită de un fenomen foarte normal : împetrișirea etnică din perioada turcească a fost simplificată prin retragerea progresivă a Tătarilor și a Turcilor, accentuată și mai mult, de când Turcia „renăscută” după războiul mondial a devenit un centru de atracție pentru credincioșii Profetului. Iar simplificarea ar fi mers și mai repede, dacă Rușii n’ar fi târât spre gurile Dunărei o sumă de Bulgari, ca un fel de avangardă „slavă”, pe drumul lor spre Constantinopol¹⁾. Apoi, la această plănuire rusească s’a mai adăogat încă o împrejurare : Ivindu-se din nou pe hartă un stat bulgăresc (1878), după războiul ruso-româno-turc, Deliormanul căzu în mâna Bulgarilor, deși era o țară curat turcească (Jireček). Abia atunci a început aci infiltrația bulgară, prin coloni veniți din Balcani (așa numiți *Balcangii*) și chiar dela sud de Balcani. Așa se face că „populația bulgară din Nord-Estul Bulgariei — și în special cea din Dobrogea și din cercurile Varna,

¹⁾ Că insulele de populație bulgară risipite la nord de blocul musulman al Cadrilaterului sunt în mare parte o creație a diplomației moscovite se vede între altele și din convenția secretă (Decembrie 1909) între Bulgaria și Rusia. Aceasta se obligă să susțină „revendicările teritoriale ale Bulgariei și în regiunea cu populație bulgară situată între Marea Neagră și malul drept al Dunărei” (ION I. NISTOR, *Recuperarea Cadrilaterului*, Cernăuți, 1938, p. 5). Ce însemna protecția rusească față de țările mai mici de la Dunăre și din peninsula balcanică se știe din repetatele războaie în contra Turciei, și din „ocupațiile” ce pregăteau drumul anexării. Totuși, hipotofizați de lăcomie, Bulgarii — cu toată detronarea lui Battenberg și alte experiențe amare — aveau iluzia că ar putea rămâne neanexați, chiar când gurile Dunărei și strâmtonile (Bosfor și Dardanele) ar fi căzut în mâinile Rusiei ! Atât statul țarist de odinioară, cât și cel sovietic de azi, urmărește în M. Neagră aceleași tendințe. — O judecată mai realistă și amintirea ajutorului constant dat de Români Bulgariei renăscându ar fi trebuit să-i facă pe Bulgari a vedea că cea mai favorabilă împrejurare pentru ei și pentru toți Slavii de Sud este despărțirea lor de Rusia prin statul român, o garanție a libertății comunicațiilor pe Dunăre și un scut față de imperiașismul nivelator al imperiului asiatic dintre Oceanul Pacific și Nistru.

Silistra și Șumla, provine, în marea ei majoritate, din *sudul Bulgariei și din regiunile muntoase ale Balcanilor* (Stara Planina)⁴, cum mărturisește profesorul dela Sofia, MILETICI. Concluzia sa este nu se poate mai categorică: „Ă crede că există în Dobrogea, excepție făcând pentru orașe, o veche populație bulgară, ar fi să *ne înșelăm pe noi înșine*“. „Ea este *recent colonizată*, adică nu e mai veche de 100 ani și numai în cazuri foarte rare de 150 de ani“¹).

Dar această recentă infiltrare bulgărească putea să fie ștearsă cu totul, dacă s'ar fi realizat propunerea din 1913 a Bulgarilor. Dându-și seama că sunt veniți de curând, ei propuneau retragerea populației bulgare și stabilirea unei granițe etnice normale. Dacă împrejurările ar fi permis atunci strămutarea „Balcangîilor“ în Bulgaria și aducerea elementului românesc din basinal Timocului și din alte regiuni ale malului drept al Dunării — fără să mai amintim de insulele române și aro-mâne din mijlocul Bulgariei — ar fi rezultat aci o graniță asanată, anticipând prevederile tratatelor dela sfârșitul războiului mondial, care au stabilit și realizat schimbul de populație între Turcia și Grecia, Grecia și Bulgaria etc.

În orice caz, un lucru e clar pentru geograf, etnograf și istoric : din antichitate până azi, nenumărate fapte au dovedit strânsa legătură între Hinterland-ul carpatic și tărîmul pontic. Oricine poate vedea aci o lungă serie de fapte congruente, în care Deliormanul este o simplă verigă.

Concluzie : Laterală față de Peninsula Balcanică (orientată spre Mediterana), Dacia pontică sau Dobrogea este „frontală“ și deci de însemnătate organică pentru neamul și statul legat de cetatea carpatică, de care se leagă în chip firesc, ca orice Vorland de Hinterland-ul său apropiat.

Această încheiere antropogeografică luminează toată perspectiva istorică :

ea explică pentru ce în antichitate, „cojoacele“ getice ajung până în porturile grecești de la Marea Neagră ;

pentru ce în evul mediu, găsim lângă aceeași mare pe „Vlahii pontici“, iar mai târziu vedem pe cel dintâi monarh mai însemnat (Mircea) stăpînind până la „Marea cea mare“, peste amîndouă malurile Dunării ;

¹) C. BRĂTESCU, *Populația Cadrilaterului între anii 1878 și 1938* Cernăuți 1938, p. 6 (Extras din Analele Dobrogei).

pentru ce, în timpurile mai noi, când Turcii pășesc malul drept al Dunărei, cea mai numeroasă populație creștină e cea românească nu numai în Dobrogea, dar pe tot malul drept al Dunărei. KANITZ, care a străbătut călare în lung și în lat toată regiunea, dela nordul Balcanilor, mărturisește lămurit că pe toată linia Balcanilor răsăriteni până la Dunăre Bulgarii lipseau. BALCESCU, în călătoria spre Constantinopole, rămâne uimit că n'a întâlnit populație bulgară nici în mijlocul Bulgariei, până la munte; iar Regele Carol, comandantul armatei ruso-române la 1877, n'a dat nicăieri de Bulgari în tot ținutul străbătut de rupele sale;

pentru ce, în sfârșit, forma la care s'a oprit statul român atât în Moldova, cât și în Muntenia, a dobândit iarăși întreaga sa fașadă maritimă aproape ca în timpul lui Burebista, Mircea cel Bătrân și Ștefan cel Mare. E cazul să amintim vechea vorbă: *sunt fata locorum*, pe care antropogeograful și etnograful o poate complecta, adăogând: *sunt fata gentium*.

Adăogăm aci această observare etnografică pentru următorul motiv: Vicisitudinile insulci romanice din răsăritul Europei sunt legate în mare măsură și de fenomenul transhumanței. Dar trebuie să luăm bine seama că pendularea turmelor carpatice spre câmpiile din prejur și înapoi, *n'are nici o legătură cu nomadismul*. Cu aceste turme se mișcă numai o mică parte din populația masculină, iar restul rămânea legat de așezări agricole străvechi (unele preistorice, cum dovedesc cerealele găsite prin săpături). Totdeauna, trebuie să ținem seama că transhumanța română se lega nu numai de nevoia pășunatului turmelor, ci și de industria laptelui și de negoțul cu lână, piei etc. De aci, nevoia pentru păstori de a ține preuci și chiar herghelii de cai. Ca animal obișnuit pentru transportul zilnic era destul măgarul. El ducea „târhatul” stânei; averea stânei însă: caș, lână, piei, țoale, sare etc, era purtată de cai. Drumul Oilor, Vadul Oilor, Vadul Cailor, Târgul Flocilor (la gura Ialomiței) etc. sunt toponimice cu o însemnătate mai largă. Transhumanța română nu era o răfăcire continuă ca a nomazilor Asiei, legați numai de iarba și de locurile de adăpat, ci și de unele centre comerciale și de anume depozite (saiale) de mărfuri¹⁾; iar scutarul (la Aromâni Celnicul) nu era numai un conducător de turme, ca la nomazi, ci și reprezentantul unei comunități

¹⁾ *Caseus valachicus* nu e o legendă a evului mediu, după cum n'au fost în antichitate caii de prăsilă, cerealele dunărene și chiar unele produse ale industriei casenice, ca vestitele covoare (*istriana*) cunoscute și în Egeea.

de negoț, a unei populații legată de așezări agricole, și cu industrie casnică, pentru care turma era numai un supliment de avere¹⁾. Aceste pendulări între Carpați și stepile vecine datorăm precumpănirea elementului carpatic față de toate sporadicele năvăliri ale barbarilor și rotunzimea atât de caracteristică a insulei romanice din răsăritul Europei, înconjurată din toate părțile numai de slavi și de elementele turanice, streine de Europa.

* * *

III. Legături geopolitice. — Pe lângă legătura fizică, antropogeografică, etnografică și istorică, arătată mai sus, mai deosebim aici și o latură geopolitică de o netăgăduită însemnătate.

De obicei, legătura dintre Hinterland și Vorland urmează o direcție perpendiculară pe linia țărmului. Ea se face obișnuit prin calea naturală a apelor curgătoare (Nil, Tibru, Sena etc.) sau prin căi artificiale care să ajungă cât mai repede la mare. Dar, la Dunărea-de-jos, avem un caz cu totul excepțional. Pe când fluviul finde spre țărm, un alt curent îl taie în curmeziș, mergând *paralel* cu țărmul: este vorba de marele „Șleau” al năvălirilor nomade cu direcția generală de la nord spre sud.

Cine privește mai deaproape harta, vede aici un fapt foarte semnificativ. Continentul european nu se înfunde până la Don (vechiul Tanais) și până la Volga sau Ural, cum dibuiau odinioară geografii, ci se termină în realitate la istmul ponto-baltic²⁾. Antiteza dintre Europa propriu zisă și „Marea Siberie” care începe dela Nistru este cât se poate de simțită, iar urmările ei sunt de o însemnătate

¹⁾ Amintim aici împrejurările acestea ale transhumanței carpatice, fiindcă tocmai ele explică „roirea” adică răspândirea până departe a elementului etnic din Carpați, iar pe de altă parte păstrarea contactului cu populația sedentară (agricolă) în epocile de liniște. Confundarea păstoriei românești cu nomadismul este o gravă eroare, de oarece mișcarea nomazilor implică urnirea din loc a întregii populații împreună cu turmele și prin urmare lipsa de așezări statornice. Fenomenul acesta n'a fost privit sub adevăratul său aspect și totuși el este esențial pentru a înțelege viața poporului român. Numai ținând socoteală de transhumanță ca o variantă a păstoriei legate de agricultură, ne putem explica *stabilitatea* și *omogeneitatea* nucleului etnic din Carpați, iar pe de altă parte oarecare risipă la periferie, din munții Moraviei până în Pelopones și din Istria până în Crimeea și la poalele Caucazului, unde transhumanța tipică din Carpați s'a întâlnit cu nomadismul din stepile ponto-caspice. (Comunicare la Ac. Rom. 1937, cu harta nomadismului ca fenomen legat numai de Asia și de Africa, dar străin de Europa și de Lumea-Nouă).

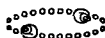
²⁾ S. МЕНЕДИНЪ, *Le pays et le peuple roumain*, Buc. 1927.

geografică evidentă. În adevăr, nomazii porniți din Asia, urmând șirul stepelor dintre Mongolia și M. Neagră au intrat în câmpia Dunărei ca într'o pâlnie. O parte dintre ei s'au scurs mai departe, spre apus, prin îngustul coridor bănățean, numit de istorici *Porta Orientalis* (pasul Domașna); dar alții, mai grăbiți să ajungă în țările cu soare ale Mediteranei, apucau drept spre sud, peste puntea dobrogeană, spre Bizanț (Parisul evului mediu). De la Sciții lui Herodot și până la Rușii din secolul al 18-lea și al 19-lea (în unele priviri continuatori ai Sciților), șleaul dobrogean a văzut nenumărate năvăliri și răboaie. Cu bună dreptate, un scriitor moldovean a putut spune că pământul românesc a fost așezat în „calea tuturor răutăților”. (Înainte de a exista geopolitica, smeritul cronicar exprimase o judecată geopolitică). Istoria e martoră că aci, ca nicăieri, se încrucișează o *mișcare normală*, reprezentată prin Dunăre care leagă Hinterland-ul carpatic și tot Hinterland-ul Europei de mijloc cu Marea Neagră, și o *mișcare anormală*, invaziile prin șleaul de pradă, ale năvălitorilor de la nord spre sud, al căror exponent modern este Rusia, în năzuința ei spre Bosfor și Dardanele. Am putea zice că Vorland-ul României a fost din vechime și până azi un fel de *porta mediterranea*. (Pe când Asia meridională, civilizată și bogată, a stabilit legături cu țările Mediteranei prin marele coridor al Mării Roșii, Asia de mijloc, barbară și săracă, și-a revărsat nomazii săi prădalnici spre puntea și peste puntea dobrogeană. Marea expediție a lui Darius Histaspes, stăpânitor al celei mai mari părți din Asia civilizată, a fost impusă de o necesitate geopolitică. Și tot o necesitate geopolitică a eșit la iveală și în atitudinea Puterilor Europene care în tratatul dela Paris (1856) au căutat să anuleze șleaul năvălirilor spre Mediterana, retrocedând Românilor Basarabia, după războiul contra Turcilor, apoi redându-le prin congresul dela Berlin (1878) și Dobrogea. Iar ca semn al voinții europene s'a organizat aci un fel de putere politică *sui generis* „Comisia europeană a Dunărei” reprezentând interesele economice legate de diagonala fluvială Rin—Dunăre, ca trăsătură de uniune între Apusul Europei și Orient.

Dar lucrul nu se poate opri aci. Cel mai însemnat fluviu al Europei are un grav cusur: face un cot inutil tocmai când se apropie de mare, apoi mai suferă și de păcatul innisipării la gură. De aici nevoia unei rectificări prin tăierea istmului dintre Cernavoda și Constanța. Cu o singură operație, se pot vindeca amândouă meteh-

nele. Dunărea fiind a „opta mare“ a Europei, iar prin adâncirea canalului dintre ea și Rin, putând stabili cea mai eficientă și mai scurtă comunicație între blocul de populație din Nord-Vestul Europei și cel din sudul Asiei, *tăierea istmului dobrogean capătă o însemnătate geoeconomică evidentă pentru ori și cine*. Constanța va deveni astfel o adevărată *Porta Orientalis* pentru întreaga Europă. În locul celei din Banat, prin care se strecurau năvălitorii asiatici spre inima Europei, vom avea o nouă poartă „orientală“, pentru mărfuri și călători spre Orientul apropiat și Extremul-Orient.

Concluzie : în locul năvălirilor de pradă, un fenomen anahronic se afirmă tot mai mult, sub ochii noștri, mișcarea normală a legăturii dela Vest spre Est între Hinterland și Vorland, ca verigă a lanțului mai lung, care unește apusul Europei cu Marea Neagră și vecinătățile ei. După atâtea vicisitudini, basinul Dunărei-de-jos, unde se ciocneau până mai eri interesele imperialiste ale unor monarhii-conglomerat (Turcia, Rusia și Austria), fiind stăpânit azi de un stat unitar și primitiv de înnoiri, a intrat în sfârșit într'un regim normal, favorabil întregului comerț modern. Iar împrejurarea că România și Dunărea ameliorată prin canalul amintit se află în vecinătatea blocului asiatic ce începe la răsărit de Nistru și istmul ponto-baltic, dă legăturii dintre cetatea carpatică și Vorland-ul ei maritim o însemnătate geoeconomică și geopolitică vădită pentru toți cei cari concep planeta ca o mare unitate de producție și de circulație raționalizată spre folosul întregii omeniri.

PREȚUL 120 LEI